

Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 41

Det-konstruktioner i bruk

En systemisk-funktionell analys av satser med
icke-referentiellt *det* i modern svenska

(English Summary)

Kajsa Thyberg

GÖTEBORGS UNIVERSITET

TITLE: Using *det*-constructions. A systemic-functional analysis of clauses including non-referential *det* in modern Swedish

SWEDISH TITLE: *Det*-konstruktioner i bruk. En systemisk-funktionell analys av satser med icke-referentiellt *det* i modern svenska

LANGUAGE: Swedish (English summary)

AUTHOR: Kajsa Thyberg

Abstract

The aim of this thesis is to map out functions of modern Swedish *det*-constructions, i.e. different clausal patterns including the non-referential third person pronoun *det*, for example, *det är kul att spela tennis* ('it's fun to play tennis'), *det fläktade en skön vind från sjön* ('there was a nice wind blowing from the lake') and *det är mysigt med blommor och växter i hemmet* ('it's cosy with flowers and plants at home'). The research questions concern how the world is semantically represented, how assessment can be expressed and how non-referential *det* is distributed in comparison to referential *det*. The study uses corpus data consisting of sentences with *det* in texts from news reports, personal blogs and academic works. The analytical perspective derives from Systemic Functional Grammar, focusing on the *ideational* and *interpersonal metafunction*. Basic concepts used from the theory are *process*, *modality* and *modal assessment*.

The results show that non-referential *det* has approximately the same frequency as referential *det* in all three investigated text types, and that referential *det* sometimes has a wide and less clear kind of reference. Most of the *det*-constructions operate as a relational process where the first participant may be either implicit or construed as a medium as the process is non-agentive. However, passive *det*-constructions differ considerably from active ones as the process implicates an agent to a much higher degree – yet without expressing the agent role. Furthermore, the process of the passive *det*-construction is not relational but mental, verbal or material.

The results also show that *det*-constructions can be used as a modal resource expressing several types of modality and modal assessment. This interpersonal grammar is regularly construed metaphorically by a relational clause as a semantically extending alternative to an adjunct or finite construction. However, some *det*-constructions are used as a modal resource which is considered not metaphorical, as they do not have the adjunct/finite alternative. In addition, the borderline between metaphor and non-metaphor regarding the constructions is investigated and discussed.

By adopting a systemic-functional perspective on Swedish *det*-constructions, this study not only contributes a deeper understanding of the functions, but also increases the description of the Swedish language in systemic-functional terms, thereby developing the theoretical application.

KEYWORDS: non-referential *det*, *det*-constructions, impersonal constructions, existential constructions, Swedish, systemic-functional grammar, modality, modal assessment, semantics.

© Kajsa Thyberg, 2020

DISTRIBUTION: Institutionen för svenska språket
Box 200
405 30 Göteborg

PORTRÄTTBILD: Annie Runegrund
OMSLAGSBILD: <https://pixabay.com/>

ISSN: 1652-3105

ISBN: 978-91-87850-78-3

LÄNK TILL E-PUBLICERING: <http://hdl.handle.net/2077/64594>

SÄTTNING: Sven Lindström

TRYCKNING: Repro Lorensberg, 2020

Förord

När jag blev antagen till forskarutbildningen var jag väldigt glad över att få förverkliga en egentligen ganska besynnerlig idé, nämligen att göra en semantisk analys av något som antas sakna betydelse. Idén föddes först som ett uppslag för min magisteruppsats, vilket resulterade i en analys av *det*-konstruktioner under handledning av Elisabet Engdahl. Att få gå vidare med detta spår i ett avhandlingsprojekt kändes som ett stort privilegium.

Arbetet med *det*-konstruktioner har varit snårigt och stundtals ganska besvärligt, men framför allt extremt intressant. Lite som att vandra i en urskog och få kämpa med grenar mot ansiktet för att hitta en stig och kanske ett mål där bakom. Att vara på strövtåg bland *det*-konstruktioner har inte bara varit kämpigt utan också format nya insikter om vad det ”betydelselösa” faktiskt bidrar med i språket. Det har även varit filosofiskt berikande att se hur dessa konstruktioner gestaltar en mängd olika sätt att vara och förhålla sig.

Jag vill rikta mitt varmaste tack till mina två handledare Maia Andréasson och Per Holmberg. Vilken förmån att ha fått göra detta tillsammans med just er två! Ert samarbete för att vägleda mig i detta arbete har varit alldeles enastående, och jag skulle inte ha klarat det utan er båda.

Maia, du har alltid varit mån om att på olika sätt bistå mig med allt jag behövt i olika lägen – inte minst med att alltid lika noggrant läsa och kommentera oändliga textmängder. Dina kloka och stringenta frågor gällande såväl innehåll som perspektiv på grammatik har varit otroligt värdefulla. Du har hindrat mig från att bli teoretiskt hemmablind och på många sätt hjälpt mig att parera mellan teori och empiri utan att förlora fotfästet.

Per, redan innan min forskarutbildning startade diskuterade jag mina idéer med dig. Du var en given handledare från start, och genom hela processen har

du sett till att analysen hålls ihop som en helhet, logiskt och pedagogiskt. Tack för allt ritande på tavlor och papper! Din förmåga att urskilja mönster och sammanhang har verkligen hjälpt mig att bringa ordning i mina oftast röriga ingångar. Du har också alltid sett lite längre än till mina analyser, till teoretiska grundtankar och antaganden om språk.

Maia och Per, ni har från början till slut varit stadiga, förståndiga, uppmuntrande och tålmodiga med en doktorand som skriver oavslutligen och alldeles för mycket. Så här i efterhand kan jag särskilt värdesätta de stunder av huvudbry när vi tillsammans har suckat: "Vad är det här?" Bekräftelse på att något är svårt är både viktigt och förlösande. Tusen tack för allt ert engagemang!

Det finns flera andra som på olika sätt har bidragit och stöttat mig i avhandlingsarbetet. Institutionen för svenska språket i Göteborg har varit en fin miljö att få vara och formas i som doktorand. Särskilt vill jag tacka Elisabet Engdahl som genom den goda vägledningen med min magisteruppsats väckte ett intresse att gå vidare med forskningen om *det*-konstruktioner. Sedan dess har Elisabet fortsatt att komma med kloka och betydelsefulla råd i olika faser av avhandlingsarbetet. Inte minst har hon bidragit med en värdefull genomläsning av mitt slutseminariemanus. Emma Sköldberg har tagit sig tid att titta på hur *det* används bland idiom, och Benjamin Lyngfelt har på semantikkursen hjälpt mig att fundera kring metonymier i *det*-konstruktionerna. I slutfasen har Barbro Wallgren Hemlin bidragit med väl utförd redaktörläsning och Sven Lindström har gjort ett fint arbete med sättning och omslag. Stort tack till er alla!

Jag vill även tacka doktorandkollegiet som på institutionen har funnits i lite olika konstellationer under mina år i forskarutbildningen. Henrietta och Ida har varit mycket goda rumskamrater på LT-gatan, och efter flytten till Humanisten har vår avskilda korridor på plan 4 på många sätt stärkt vår gemenskap. Tack Linnéa för spridda samtal om grammatiska fenomen i våra avhandlingar!

Hur viktigt det är att få älta avhandlingsrelaterade ting med doktorandkollegor har verkligen blivit tydligt under den speciella period av distansarbete som råder i skrivande stund, när vi bara träffas i digitala rum. Tack Anders, Anja och Louise som räddat min arma garderobsblomma under våren!

Utanför institutionen vill jag rikta många tack till min slutgranskare Alexandra Holsting som framförde givande synpunkter på mitt slutseminarium i Göteborg. Jag uppskattar särskilt Alexandras respons på de specifika frågor som jag brottades med inför slutfasen, vilket gav mig den där välbehövliga, sista skjutsen framåt. Tack även till Rhonwen Bowen som språkgranskat de engelska delarna i avhandlingen, summary och abstract.

Jag har också haft glädje av den årliga nordiska konferensen om SFL och socialsemiotik (NSFL) – ett givande forum där jag fått möjlighet att vid flera

tillfällen ventilerade de mer teoretiska frågorna. I anslutning till konferensen har jag dessutom fått vara med i arbetet med den svenska terminologin, bland annat tillsammans med Jenny Wiksten Folkeryd och Yvonne Halleson.

Till sist går tankarna givetvis till mina närmsta, Stefan, Annie, André och Elsa, samt mina föräldrar som alltid har uppmuntrat mig i studierna och i språkintresset. Stefan, du har lyssnat på mer eller mindre obegripliga utläggningar i soffan, i köket, på promenader, resor och restauranger. Du har delat min glädje när jag äntligen fått bukt med ett problem, och du har alltid låtit mig få vara i min bubbla så länge jag behövt. André och Elsa, till er jag har många gånger kommit farande med frågor som testar er språkkänsla – särskilt om referens hos *det* – och ni har hjälpsamt svarat. Annie, du har ofta frågat hur arbetet går och visat ett fint intresse – tack!

Viktigast av allt är emellertid de stunder när vi har skrattat, sjungit sånger och busat med lilla Thea, då jag har fått påminnas om att inte allt handlar om *det*-konstruktioner. Ni är de bästa.

Innehåll

1. Inledning	1
1.1 <i>Det</i> -konstruktioner i denna avhandling	3
1.1.1 Presenteringskonstruktion	3
1.1.2 Konstruktion med postponerat led	4
1.1.3 Konstruktion med opersonligt predikat	4
1.1.4 Konstruktion med predikativ och <i>med</i> -fras	5
1.1.5 Konstruktion med passiv	5
1.2 Syfte och forskningsfrågor	5
1.3 Avhandlingens disposition	6
1.4 Övergripande om terminologi	7
2. <i>Det</i> i svenskan	9
2.1 Referentiellt <i>det</i>	10
2.1.1 Endoforiskt <i>det</i>	11
2.1.1.1 Anaforiskt <i>det</i>	12
2.1.1.2 Kataforiskt <i>det</i>	14
2.1.1.3 Sammanfattning – endoforiskt <i>det</i>	15
2.1.2 Exoforiskt <i>det</i>	16
2.1.2.1 Specifikt exoforiskt <i>det</i>	18
2.1.2.2 Vidgat exoforiskt <i>det</i>	19
2.1.3 Sammanfattning	20
2.2 Icke-referentiellt <i>det</i>	22
2.2.1 Termen <i>expletiv</i>	22
2.2.2 Formellt <i>det</i> och anteciperande <i>det</i>	24
2.2.3 Icke-referentiellt <i>det</i> historiskt	26
2.2.4 Sammanfattning	29
2.3 <i>Det</i> -konstruktioner i tidigare studier	29
2.3.1 Presenteringskonstruktion	32

2.3.2 Konstruktion med postponerat led	33
2.3.3 Konstruktion med opersonligt predikat	35
2.3.4 Konstruktion med predikativ och <i>med</i> -fras	36
2.3.5 Konstruktion med passiv	37
2.3.6 Utbrytningskonstruktion	39
3. Systemisk-funktionell grammatik	41
3.1 Syn på språk	42
3.2 Ord, grupp och fras	44
3.3 Fri, bunden och inbäddad sats	45
3.4 Grammatisk metafor	46
3.5 Process	47
3.5.1 Materiella processer	48
3.5.2 Mentala processer	49
3.5.3 Verbala processer	50
3.5.4 Relationella processer	51
3.5.4.1 Attributiva och identifierande processer	51
3.5.4.2 Existentiella processer	53
3.5.5 Omständigheter	54
3.5.6 Icke-referentiella led i processer	55
3.6 Agentivitet	56
3.7 Språkhandling	57
3.8 Modalitet	59
3.9 Modal bedömning	61
4. Metod	65
4.1 Avhandlingens material	66
4.1.1 Sökmetod	67
4.1.2 Materialinsamling	68
4.2 Arbete med referentialitet	70
4.2.1 Test för referentialitet	70
4.2.2 Hantering av oklara referentialitetsfall	72
4.2.2.1 Exkluderade fall	72
4.3 Kategorisering av <i>det</i> -konstruktioner	73
4.3.1 Avgränsningar gentemot presenteringskonstruktionen	74
4.3.2 Passiva konstruktioner – separat kategori	77
4.3.3 Exkludering av utbrytningskonstruktioner	77
4.4 Analysarbete	78
5. Referentiellt och icke-referentiellt <i>det</i>	79
5.1 Bred referens	80
5.2 Ambiguös referentialitet	82
5.2.1 Ambiguitet vid optionellt objekt	82
5.2.2 Ambiguitet vid potentiell antecedent	83
5.3 Icke-referentiella specialfall	85
5.3.1 Lexikaliserad konstruktion	85
5.3.2 Konditional och temporal bisats som semantiskt subjekt	88

5.4	Konstruktionstyper och följande analys	90
5.5	Sammanfattning	92
6.	Konstruktion med postponerat led	95
6.1	Ideationell betydelse	96
6.1.1	Relationella processer	98
6.1.2	Mentala processer	106
6.1.3	Sammanfattning	108
6.2	Interpersonell betydelse	109
6.2.1	Bedömning – vad och av vem?	112
6.2.2	POST-konstruktionen som modal metafor	115
6.2.2.1	Metaforik för modalitet	118
6.2.2.2	Metaforik för modal bedömning	121
6.2.3	Kategorisering av modalitet och modal bedömning	124
6.2.4	Modalitet	126
6.2.4.1	Sannolikhet och vanlighet	127
6.2.4.2	Villighet, förpliktelse och förmåga	129
6.2.5	Modal bedömning	132
6.2.5.1	Uppskattning	133
6.2.5.2	Sätt	135
6.2.5.3	Övertygelse	136
6.2.5.4	Betydenhet	137
6.2.5.5	Vishet och moral	139
6.2.5.6	Förväntan	140
6.2.5.7	Typiskhet	141
6.2.5.8	Intensitet	142
6.2.5.9	Relativ tid + förmåga	143
6.2.6	Modal metaforik i översikt	144
6.2.7	Sammanfattning	145
7.	Konstruktion med predikativ och <i>med</i> -fras	147
7.1	Ideationell betydelse	148
7.1.1	<i>Med</i> -frasens funktion och betydelse	148
7.1.2	Relationella processer	151
7.2	Interpersonell betydelse	152
7.2.1	Bedömningens avsändare	153
7.2.2	MED-konstruktionen som modal metafor	154
7.2.3	Modalitet	157
7.2.4	Modal bedömning	161
7.3	Sammanfattning	163
8.	Presenteringskonstruktion	165
8.1	Ideationell betydelse	166
8.1.1	Ren existens	167
8.1.2	Dynamisk existens	168
8.1.3	Lokaliserad existens	171
8.1.4	Abstrakta och konkreta deltagare	174

8.1.5 Sammanfattning	175
8.2 Interpersonell betydelse	177
8.2.1 Presenteringskonstruktionen som modal metafor	178
8.2.2 Modalitet	180
8.2.3 Modal bedömning	183
8.2.4 Sammanfattning	185
9. Konstruktion med opersonligt predikat	187
9.1 Ideationell betydelse	188
9.1.1 Relationella processer	189
9.1.2 Materiella, mentala och verbala processer	202
9.1.3 <i>Det</i> som komplement	205
9.1.4 Sammanfattning	207
9.2 Interpersonell betydelse	208
9.2.1 Modalitet	209
9.2.1.1 Förpliktelse: <i>det gäller</i> + aktion	210
9.2.1.2 Förpliktelse: <i>det är dags</i> + aktion	212
9.2.1.3 Förpliktelse: <i>det är bara</i> + aktion	213
9.2.1.4 Förpliktelse som nominalgrupp	215
9.2.1.5 Villighet: <i>det blir</i> + aktion	216
9.2.1.6 Sannolikhet och vanlighet	217
9.2.1.7 Sammanfattande översikt	219
9.2.2 Modal bedömning	219
9.2.2.1 Intensitet: <i>det är så</i> + proposition	220
9.2.2.2 Övertygelse	221
9.2.2.3 Uppskattning och sätt	222
9.2.2.4 Invändande attityd	222
9.2.2.5 Sammanfattande översikt	224
9.2.3 Sammanfattning	224
9.3 Diskussion	225
10. Konstruktion med passiv	227
10.1 Ideationell betydelse	229
10.1.1 Passiv POST-konstruktion	233
10.1.2 Passiv PRES-konstruktion	237
10.1.3 Passiv OP-konstruktion	241
10.1.4 Passiv MED-konstruktion	245
10.1.5 Sammanfattande slutsatser	245
10.2 Interpersonell betydelse	247
10.2.1 Opersonliga handlingar	248
10.2.2 Modalitet och modal bedömning	249
10.2.2.1 Bedömningens avsändare	250
10.2.2.2 Modala betydelskategorier	252
10.2.3 Sammanfattning	256
11. Slutsatser och diskussion	259
11.1 Åter till forskningsfrågorna	259

11.2 Typiska drag hos <i>det</i> -konstruktioner	268
11.3 Angreppssätt	271
11.4 SFG:s bidrag och teoretisk utblick	274
Summary.....	277
Referenser.....	289

Tabeller

TABELL 3:1	<i>SFG:s metafunktioner</i>	43
TABELL 3:2	<i>Grupper och fraser med funktioner i sats och process</i>	44
TABELL 3:3	<i>Exempel på fri, bunden och inbäddad sats</i>	46
TABELL 3:4	<i>Språkhandlingar</i>	58
TABELL 3:5	<i>Kongruent och metaforisk grammatik för modalitet</i>	60
TABELL 3:6	<i>Den interpersonella grammatiken för modal bedömning</i>	62
TABELL 4:1	<i>Korpusarna Akademiska texter, Samhällsvetenskap, Webbnyheter 2013 samt Bloggmix 2014, 2015.</i>	66
TABELL 4:2	<i>Sökning i Korp.</i>	67
TABELL 4:3	<i>Antal sökträffar, token och meningar per korpus.</i>	68
TABELL 4:4	<i>Stegvis insamling och avgränsning av material.</i>	69
TABELL 4:5	<i>Materiallets storlek vid steg 1–4</i>	70
TABELL 5:1	<i>Antal referentiellt, icke-referentiellt samt potentiellt icke-referentiellt det</i> .80	
TABELL 5:2	<i>Frekvenser av det-konstruktioner</i>	90
TABELL 5:3	<i>Det-konstruktioner i aktiv och passiv form</i>	91
TABELL 5:4	<i>Procentuell fördelning av det-konstruktioner per texttyp</i>	91
TABELL 6:1	<i>Processtyper i POST-konstruktioner med olika postponerade led</i>	96
TABELL 6:2	<i>Processtyper i POST-konstruktioner</i>	98
TABELL 6:3	<i>Attributiva typer i POST-konstruktioner.</i>	99
TABELL 6:4	<i>Verb och attribut i attributiva processer.</i>	102
TABELL 6:5	<i>Identifierande typer i POST-konstruktioner.</i>	103
TABELL 6:6	<i>Verb och värde i identifierande processer</i>	104
TABELL 6:7	<i>Mentala verb och upplevare i POST-konstruktioner</i>	108
TABELL 6:8	<i>Antal fall av bedömning i POST-konstruktioners matrissats.</i>	111
TABELL 6:9	<i>Kongruent och satsgrammatisk modalitet.</i>	119

TABELL 6:10	<i>Semantiska kategorier av modalitet och modal bedömning i POST-konstruktioner . . . . .</i>	125
TABELL 6:11	<i>Semantiska kategorier av modalitet fördelat på postponerad infinitivfras och sats . . . . .</i>	127
TABELL 6:12	<i>Realisering av sannolikhet och vanlighet i POST-konstruktioner. . . . .</i>	128
TABELL 6:13	<i>Realisering av villighet, förpliktelse och förmåga i POST-konstruktioner</i>	132
TABELL 6:14	<i>Semantiska kategorier av modal bedömning i POST-konstruktioner fördelat på postponerad infinitivfras och sats . . . . .</i>	133
TABELL 6:15	<i>Realisering av bedömningen uppskattning i POST-konstruktioner. . . . .</i>	134
TABELL 6:16	<i>Realisering av bedömningen sätt i POST-konstruktioner. . . . .</i>	136
TABELL 6:17	<i>Realisering av bedömningen övertygelse i POST-konstruktioner . . . . .</i>	137
TABELL 6:18	<i>Realisering av bedömningen betydenhet i POST-konstruktioner . . . . .</i>	139
TABELL 6:19	<i>Realisering av bedömningarna vishet och moral i POST-konstruktioner. . . . .</i>	140
TABELL 6:20	<i>Realisering av bedömningen förväntan i POST-konstruktioner . . . . .</i>	141
TABELL 6:21	<i>Realisering av bedömningen typiskhet i POST-konstruktioner. . . . .</i>	142
TABELL 6:22	<i>Modal metaforik i POST-konstruktioner. . . . .</i>	144
TABELL 7:1	<i>Rektionsledets form och betydelse i med-fraser . . . . .</i>	151
TABELL 7:2	<i>Verb och attribut i attributiva processer i MED-konstruktioner . . . . .</i>	152
TABELL 7:3	<i>Semantiska kategorier av modalitet i MED-konstruktioner . . . . .</i>	158
TABELL 7:4	<i>Realisering av modalitet i MED-konstruktioner. . . . .</i>	160
TABELL 7:5	<i>Modal metaforik i MED-konstruktioner. . . . .</i>	160
TABELL 7:6	<i>Semantiska kategorier av modal bedömning i MED-konstruktioner . . . . .</i>	161
TABELL 7:7	<i>Realisering av modal bedömning i MED-konstruktioner . . . . .</i>	163
TABELL 8:1	<i>Antal ren, dynamisk och lokaliserad existens . . . . .</i>	167
TABELL 8:2	<i>Verb vid ren existens . . . . .</i>	168
TABELL 8:3	<i>Verb vid dynamisk existens . . . . .</i>	171
TABELL 8:4	<i>Verb och omständighet vid lokaliserad existens . . . . .</i>	174
TABELL 8:5	<i>Abstrakta och konkreta deltagare vid ren, dynamisk och lokaliserad existens . . . . .</i>	174
TABELL 8:6	<i>Realisering av existens i PRES-konstruktioner. . . . .</i>	176
TABELL 8:7	<i>Antal fall av bedömning i PRES-konstruktioner. . . . .</i>	177
TABELL 8:8	<i>Modal metaforik i PRES-konstruktioner. . . . .</i>	180
TABELL 8:9	<i>Semantiska kategorier för modalitet i PRES-konstruktioner. . . . .</i>	180
TABELL 8:10	<i>Realisering av modalitetstyper i PRES-konstruktioner. . . . .</i>	181
TABELL 8:11	<i>Semantiska kategorier av modal bedömning i PRES-konstruktioner . . . . .</i>	183
TABELL 8:12	<i>Realisering av modal bedömning i PRES-konstruktioner . . . . .</i>	185
TABELL 9:1	<i>Processtyper i OP-konstruktioner . . . . .</i>	189
TABELL 9:2	<i>Verb och attribut i attributiva processer. . . . .</i>	193
TABELL 9:3	<i>Verb och värden i identifierande processer . . . . .</i>	200
TABELL 9:4	<i>Verb och existerande i existentiella processer. . . . .</i>	202
TABELL 9:5	<i>Materiella verb i OP-konstruktioner. . . . .</i>	203

TABELL 9:6	<i>Mentala verb i OP-konstruktioner . . . . .</i>	204
TABELL 9:7	<i>Verbala verb i OP-konstruktioner. . . . .</i>	205
TABELL 9:8	<i>Processer i konstruktioner med det som komplement . . . . .</i>	207
TABELL 9:9	<i>Antal fall av bedömning i OP-konstruktioner . . . . .</i>	209
TABELL 9:10	<i>Semantiska kategorier av modalitet i OP-konstruktioner. . . . .</i>	209
TABELL 9:11	<i>Konstruktionen det gäller + aktion. . . . .</i>	211
TABELL 9:12	<i>Modal struktur hos konstruktionen det blir + aktion . . . . .</i>	217
TABELL 9:13	<i>Realisering av modalitet i OP-konstruktioner . . . . .</i>	219
TABELL 9:14	<i>Semantiska kategorier för modal bedömning i OP-konstruktioner . . . . .</i>	220
TABELL 9:15	<i>Realisering av modal bedömning i OP-konstruktioner. . . . .</i>	222
TABELL 9:16	<i>Modal metaforik i OP-konstruktioner. . . . .</i>	225
TABELL 10:1	<i>Typer av passiva det-konstruktioner . . . . .</i>	227
TABELL 10:2	<i>Grader av agentivitet i passiva och aktiva normalsatser respektive det-konstruktioner. . . . .</i>	232
TABELL 10:3	<i>Processtyper i passiva POST-konstruktioner. . . . .</i>	234
TABELL 10:4	<i>Verbala verb i passiva POST-konstruktioner . . . . .</i>	235
TABELL 10:5	<i>Mentala verb i passiva POST-konstruktioner. . . . .</i>	237
TABELL 10:6	<i>Processtyper i passiva PRES-konstruktioner . . . . .</i>	237
TABELL 10:7	<i>Materiella verb i passiva PRES-konstruktioner . . . . .</i>	240
TABELL 10:8	<i>Verbala verb och utsaga i passiva PRES-konstruktioner. . . . .</i>	241
TABELL 10:9	<i>Processtyper i passiva OP-konstruktioner. . . . .</i>	242
TABELL 10:10	<i>Verbala verb i passiva OP-konstruktioner . . . . .</i>	243
TABELL 10:11	<i>Materiella verb i passiva OP-konstruktioner . . . . .</i>	244
TABELL 10:12	<i>Mentala verb i passiva OP-konstruktioner. . . . .</i>	244
TABELL 10:13	<i>Ideationella drag hos olika passiva det-konstruktioner. . . . .</i>	246
TABELL 10:14	<i>Fördelning av processtyper per aktiv och passiv det-konstruktion . . . . .</i>	247
TABELL 10:15	<i>Antal fall av bedömning per passiv det-konstruktion. . . . .</i>	250
TABELL 10:16	<i>Kategorier av modal betydelse i passiva det-konstruktioner . . . . .</i>	252
TABELL 10:17	<i>Realisering av modalitet och modal bedömning i PASS-konstruktioner . . . . .</i>	257
TABELL 11:1	<i>Procentuell fördelning av processtyper hos olika det-konstruktioner. . . . .</i>	261
TABELL 11:2	<i>Processtyper med undertyper hos olika det-konstruktioner . . . . .</i>	262
TABELL 11:3	<i>Procentuell andel bedömning och icke-bedömning hos olika det-konstruktioner. . . . .</i>	263
TABELL 11:4	<i>Modal satsgrammatik hos olika det-konstruktioner. . . . .</i>	264
TABELL 11:5	<i>Modala kategoriers kongruenta respektive satsgrammatiska realisering . . . . .</i>	265

Figurer

FIGUR 2:1	<i>Endoforisk och exoforisk referens</i>	11
FIGUR 2:2	<i>Det:s endoforiska referentialitet</i>	16
FIGUR 2:3	<i>Det:s exoforiska referentialitet</i>	17
FIGUR 2:4	<i>Det:s referentialitet</i>	21
FIGUR 3:1	<i>Systemet för modalitet</i>	59
FIGUR 6:1	<i>Distinktionen proposition och aktion</i>	97
FIGUR 6:2	<i>Det ideationella systemet i aktiv POST-konstruktion</i>	109
FIGUR 6:3	<i>Aktion, proposition och språkhandling</i>	113
FIGUR 6:4	<i>Analys av avsändare och tankesubjekt</i>	114
FIGUR 6:5	<i>Föremål för kongruent och satsgrammatisk bedömning</i>	120
FIGUR 8:1	<i>Systemet för existens i aktiv PRES-konstruktion</i>	176
FIGUR 8:2	<i>Modal struktur i PRES-konstruktionen</i>	189
FIGUR 9:1	<i>Systemet för attributiva processer i OP-konstruktioner</i>	190
FIGUR 9:2	<i>Systemet för identifierande processer i OP-konstruktioner</i>	194
FIGUR 11:1	<i>Ideationellt system för objektiv modal satsgrammatik</i>	268

1. Inledning

Pronomenet *det* är ett av svenskans mest använda ord (se Allwood 1999). Ibland används *det* utan referens och betydelse, till exempel i presenteringskonstruktioner: *Det ligger en ny avhandling på skrivbordet!* Man brukar säga att funktionen hos *det* i dessa fall är att fylla ut satsens subjektsplats, och ur semantisk synpunkt finns det därmed flera saker som *det* inte gör. Till skillnad från ett referentiellt pronomen kan *det* varken vara betonat eller referera till någon entitet. Om man utgår från semantiken måste funktionen hos icke-referentiellt *det* snarare beskrivas som beroende av den sats som *det* figurerar i. Och det är just vad denna avhandling handlar om – *det*-konstruktioner som betydelseskapande satser.

Funktioner som brukar nämnas i samband med icke-referentiellt *det* är att konstruera satser opersonligt och att strukturera information så att rematiska led förskjuts längre till höger i satsen. I presenteringskonstruktioner, som ovan getts exempel på, fungerar denna informationsstruktur typiskt för att introducera nya referenter. Dock har det inte närmare undersökts hur olika *det*-konstruktioner beskriver världen, *det* vill säga anger hur något sker eller förhåller sig, eller hur *det*-konstruktioner kan användas för att göra bedömningar: *Det är roligt att bada!* *Det är gott med korv!* Inte heller har det kartlagts hur vanligt icke-referentiellt *det* är i förhållande till referentiellt *det* i språkbruket. Det har helt enkelt sällan handlat om att förstå vad vi egentligen gör med *det*-konstruktioner, utöver att introducera referenter.

I denna avhandling undersöks hur svenska *det*-konstruktioner används för att forma gestalter av världen och för att uttrycka bedömning. Till detta undersöks frekvenser av icke-referentiellt *det* i förhållande till referentiellt *det*, varvid jag föreslår hur dessa två kategorier av *det* kan avgränsas och förstås i förhållande till varandra. För analysen används ett skriftspråkligt korpusmate-

rial bestående av totalt niotusen meningar med *det* som tillsammans spänner över akademisk text, nyhetstext och bloggtext. Analysen av *det*-konstruktioner grundar sig på ett systemisk-funktionellt perspektiv på grammatik som fokuserar på hur betydelse konstrueras i språket. Genom att kartlägga funktioner som är specifika för formellt avgränsade konstruktioner beskriver denna studie både grammatik och semantik. Grammatiken framställs som funktionell och betydelseskapande, då den analyseras utifrån funktioner som realiserar semantik (se kapitel 3).

Eftersom det är relativt ont om beskrivningar av svensk grammatik i termer av systemisk-funktionell grammatik (SFG) är en ambition med denna studie även att utveckla förslag till hur satser med icke-referentiellt *det* kan hanteras i det konkreta analysperspektivet. Med detta finns två vinster: dels ökar teorins svenska tillämpning, dels utvecklas den svenska SFG-beskrivningen. För det första är det varken är utrett eller helt självklart att avgöra hur den här typen av satser förhåller sig till SFG:s system och klassificeringar för grammatik, vilket kan vara en försvårande faktor när man ska använda modellen. SFG, som till största delen tillämpas som modell för textanalys i olika sammanhang och inom olika discipliner, kan genom denna studie få en ökad tillgänglighet på svenska.

För det andra tillför avhandlingen ett teoretiskt bidrag till SFG:s svenska språkbeskrivning. Den svenska SFG-forskningen har till största delen bestått i att beskriva texter av olika slag (se t.ex. Lassus 2010, Holmberg, Karlsson & Nord 2011, Grahn 2012 och Tolvanen 2016a), eller varit inriktad på undervisning med elevtexter i fokus (se t.ex. af Geijerstam 2006, Magnusson 2011, Nordenfors 2011, Nygård Larsson 2011 och Nestlog 2012). För att beskriva texter har teorin ofta använts i kombination med andra teoretiska modeller – till exempel har studier av elevers språkutveckling ofta spänt över didaktiska teorier, och textanalysstudier har vanligtvis kompletterats med andra kontextförankrade modeller såsom kritisk diskursanalys och verksamhetsanalys. Dock finns det få svenska studier som inriktar sig på ren grammatik,¹ vilket Holmberg, Grahn och Magnusson (2014) framhåller som en stor begränsning. Teorin behöver alltså ytterligare förankras i den svenska grammatiken för en mer nyanserad språkbeskrivning samt för en klarare tillämpning av analysverktygen.

Avhandlingens forskningsbidrag kan alltså sammanfattas på följande sätt: i första hand utgör avhandlingen ett empiriskt bidrag till språkvetenskapen genom att tillföra en beskrivning av funktioner hos svenska *det*-konstruktioner

---

1 Se exempelvis Nordrum (2007), Herriman (2012) samt Fredriksson (2016) som har ett grammatiskt fokus.

som inte tidigare har uppmärksammats. Sekundärt utgör avhandlingen ett teoretiskt bidrag till utveckling av en språk teori som kan användas för tvärvetenskapliga syften.

1.1 *Det*-konstruktioner i denna avhandling

Med ”*det*-konstruktion” avses i denna avhandling ett satsmönster där pronomen *det* ingår utan referens och betydelse samt utan möjlighet att betonas eller ersättas med något referentiellt uttryck. De satser där icke-referentiellt *det* kan ingå begränsar sig till specifika strukturer, varav de mest typiska finns beskrivna i *Svenska Akademiens grammatik* (Teleman m.fl. 1999 4:53–63, i det följande *SAG*). Dessa strukturer framträder också i avhandlingens material och utgör mitt studieobjekt.

I det följande presenteras fem *det*-konstruktioner som står i fokus för min analys: presenteringskonstruktion, konstruktion med postponerat led, konstruktion med opersonligt predikat, konstruktion med predikativ och *med*-fras samt konstruktion med passiv. Dessa *det*-konstruktioner har valts ut baserat på hur avhandlingens material av *det*-satser grupperar sig i olika konstruktionstyper, det vill säga olika satsmönster med icke-referentiellt *det*.² Följande beskrivning är kortfattad, medan en mer detaljerad redogörelse ges i avsnitt 2.3 med utgångspunkt i tidigare studier. En närmare redogörelse för hur konstruktionstyperna i detta arbete har avgränsats ges i metodbeskrivningen (kapitel 4, avsnitt 4.3).

1.1.1 Presenteringskonstruktion

Presenteringskonstruktionen avgränsas i detta arbete till ett satsmönster med formellt och egentligt subjekt, varav det egentliga subjektet har formen av en nominalfras. Konstruktionen kallas ibland även för existentialkonstruktion (se Sundman 1980). Funktionen hos denna konstruktion är typiskt att introducera en ny referent i ett sammanhang, och denna referent utformas av en

---

2 Utöver de *det*-konstruktioner som här presenteras förekommer i avhandlingens material även utbrytningskonstruktioner (t.ex. *det är efterfrågan som ska styra*). Denna konstruktion utgör inte mitt studieobjekt eftersom den kräver ett annorlunda analysgrepp än det i denna avhandling (se avsnitt 4.3.3). Utbrytningskonstruktioner finns dock med i de kvantitativa resultat som handlar om frekvenser av olika *det*-konstruktioner (se tabell 5:2 samt 5:4).

nominalfras på satsens objektsplats med funktionen egentligt subjekt (Ekerot 1979:96 f., SAG 3:385 och Bolander 2001). Tre exempel visas i (1.1).³ I detta arbete är konstruktionen förkortad till PRES-konstruktion.

- (1.1) a. Det finns uppenbara skillnader.
b. Från Spanien kommer det små ljusglimtar.
c. Det fläktade en skön vind från sjön.

1.1.2 Konstruktion med postponerat led

En konstruktion med postponerat led utformas av ett formellt subjekt och en infinitivfras eller bisats som postponerat subjekt i position efter det finita verbet (SAG 4:55). Den postponerade infinitivfrasen/satsen kan även fungera som objekt, varvid *det* likaså är ett formellt objekt. I (1.2a, b) ser vi konstruktioner med postponerat subjekt, och i (1.2c) en konstruktion med postponerat objekt. I denna avhandling kallas konstruktionen för POST-konstruktion.

- (1.2) a. Det är kul att spela tennis igen.
b. Det är viktigt att försäkringen täcker alla behov.
c. Bebyggelsen gör det svårt att se tågtrafiken.

1.1.3 Konstruktion med opersonligt predikat

En konstruktion med opersonligt predikat innebär att predikatet typiskt konstrueras utan referentiellt subjekt. Ett exempel är väderpredikat (*regnar, snöar*), men även predikativa satser som anger händelser och tillstånd utan (klar) agens förekommer (SAG 4:58). Konstruktionen kallas i avhandlingen för OP-konstruktion och visas i exempel (1.3).

- (1.3) a. Det brinner!
b. Det brusade mäktigt.
c. Det var väldigt tyst och lugnt i hamnstaden.

---

3 Exempelen på de olika konstruktionstyperna är i detta avsnitt förenklade versioner av meningar i avhandlingens material.

1.1.4 Konstruktion med predikativ och *med*-fras

En konstruktion med predikativ och *med*-fras kallas i avhandlingen för MED-konstruktion. Konstruktionen utgörs av icke-referentiellt subjekt och en *med*-fras som utgör satsens predikationsbas (SAG 4:54). Konstruktionen är typiskt predikativ (1.4a), men predikatet kan också alterneras med ett intransitivt verbuttryck (1.4b). Liksom i (1.2c) kan *det* utöver subjekt även fungera som objekt (1.4c).

- (1.4) a. Det är svårt med matte.
b. Det räcker med en varning.
c. Strukturen gör det omöjligt med patientansvar.

1.1.5 Konstruktion med passiv

I denna avhandling behandlas passiva *det*-konstruktioner separat under benämningen PASS-konstruktioner. Dessa konstruktioner utgör passiva fall av andra *det*-konstruktioner. I (1.5a) ser vi till exempel en passiv PRES-konstruktion, i (1.5b) en passiv OP-konstruktion och i (1.5c) en passiv POST-konstruktion. Av dessa brukar de två förstnämnda traditionellt även kallas för opersonlig passiv (se Engdahl & Laanemets 2015).

- (1.5) a. Det har gjorts många framsteg de senaste åren.
b. I butiken renoveras det flitigt.
c. Det uppges att man inte vågar slå vad om någonting.

1.2 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med avhandlingen är att kartlägga hur olika *det*-konstruktioner används och konstruerar betydelse i modern svenska. Den betydelse som studeras är av två slag: hur gestalter av världen konstrueras och hur bedömning uttrycks. Eftersom det saknas tidigare undersökningar av svenska *det*-konstruktioner i termer av systemisk-funktionell grammatik (SFG), finns det även ett teoretiskt motiv att utveckla förslag till hur konstruktionerna kan hanteras i detta analysperspektiv. Avhandlingens forskningsfrågor är följande, varav de fyra första är empiriska och den femte är mer teoretisk:

- (1) Hur vanligt är icke-referentiellt *det* jämfört med referentiellt *det* i svenskt skriftspråksbruk?
- (2) Hur fördelar sig olika *det*-konstruktioner i texttyperna akademisk text, bloggtext samt nyhetstext?
- (3) Vilka gestalter av världen konstrueras i bruket av olika *det*-konstruktioner?
  - a) Vilka processer förekommer?
  - b) Hur realiseras processbetydelse?
- (4) Hur används olika *det*-konstruktioner för att uttrycka bedömning?
  - a) Vilka typer av modalitet och modal bedömning finns realiserade av *det*-konstruktioners satsmönster?
  - b) Hur konstrueras modal betydelse?
- (5) Hur kan *det*-konstruktioners betydelse beskrivas med utgångspunkt i systemisk-funktionell grammatik?

1.3 Avhandlingens disposition

Kapitel 2–4 utgör avhandlingens bakgrundsdelen. I kapitel 2 redogörs för referentiellt och icke-referentiellt *det* i svenskan samt för tidigare forskning om *det*-konstruktioner. Forskningsöversikten tar upp studier som utifrån funktionella perspektiv har beskrivit *det*-konstruktioner av olika slag. I kapitel 3 presenteras den systemisk-funktionella grammatikmodellen (SFG) med termer och begrepp som används i detta arbete. I kapitel 4 redogörs för arbetets metod, material och tillvägagångssätt vad gäller arbetet med referentialitet, konstruktionstypernas avgränsningar och analysförfarande.

I kapitel 5–10 presenteras avhandlingens resultat. Varje kapitel beskriver var sin delstudie, och sammantaget föreligger sex delstudier. I kapitel 5 presenteras studiet av referentialitet utifrån min första forskningsfråga, hur vanligt det icke-referentiella är jämfört med det referentiella. I slutet av kapitlet presenteras även fördelningen av *det*-konstruktioner i materialets texttyper, som svar på forskningsfråga 2. I kapitel 6–10 beskrivs de olika *det*-konstruktionerna var för sig utifrån forskningsfrågorna 3, 4 och 5. Avhandlingen avslutas med kapitel 11 som knyter samman resultatet och lyfter fram relevanta discussionsfrågor. Här presenteras även slutsatser om *det*-konstruktioners typiska drag med utgångspunkt i tidigare resultatkapitel.

1.4 Övergripande om terminologi

I kapitel 1–5 används huvudsakligen termer från traditionell grammatik, med undantag av teorikapitlet (3). Skälet är att beskrivningen av konstruktioner med avseende på tidigare forskning och på metodisk avgränsning underlättas av en traditionell begreppsapparat eftersom begrepp som hör till sats och fras är så pass vedertagna att de inte kräver närmare terminologiska genomgångar. I analyskapitlen (6–10) beskrivs grammatiska kategorier däremot med SFG-terminologi (se kapitel 3), eftersom dessa termer är knutna till de funktioner som står i fokus för analysen. Avhandlingen tar alltså avstamp i *det*-konstruktioners formella avgränsningar i termer av traditionell grammatik, och analyseras sedan utifrån funktioner i termer av SFG.⁴

---

4 Terminologin för satsled inom traditionell och systemisk-funktionell grammatik skiljer sig inte så mycket att det blir problematiskt att beskriva satsmönstren inom det ena eller andra ramverket i avhandlingens olika delar.

2. *Det* i svenskan

Detta kapitel tar upp pronomen *det* med fokus på referentialitet. Jag introducerar i avsnitt 2.1 kategorier av referentiellt *det*, för att sedan i avsnitt 2.2–2.3 redogöra för det icke-referentiella och för hur olika *det*-konstruktioner har beskrivits i tidigare forskning. Anledningen till att jag först redogör för referentiellt *det*, som inte står i fokus för denna avhandlings frågeställningar, är att förståelsen och beskrivningen av icke-referentiellt *det* kräver en tydlig bild av vad fenomenet står i kontrast till och måste avgränsas från.

Avsnitt 2.1 är dock inte enbart en redogörelse för hur tidigare forskning beskriver referensförhållanden. Även om de referentiella kategorier som presenteras grundar sig på tidigare beskrivningar, är översikten i sin helhet anpassad till att fungera som en utgångspunkt för studiet av icke-referentiellt *det* och för en analytisk gränsdragning mellan referentiellt och icke-referentiellt *det*. Utöver funktionen som bakgrund kan därmed avsnittet ses som något av en förstudie. Det innebär att jag tar ställning till begrepp som *referens* på ett sätt som studiet av icke-referentiellt *det* lämpligen kan ta avstamp i, men det innebär också att en del kategorier som presenteras i samband med *det*:s referentialitet är tentativa och skulle kunna prövas ytterligare i vidare studier. Några av kategorierna hämtas från engelska beskrivningar av referens hos pronomen *it*, och för att presentera dessa referensförhållanden på svenska utnyttjar jag den del av avhandlingens material som utgörs av referentiellt *det* (se materialbeskrivning i avsnitt 4.1).

I avsnitt 2.2 introduceras sedan icke-referentiellt *det*. Jag redogör översiktligt för hur detta skiljer sig från det referentiella, hur det uppträder och tolkas i olika konstruktioner samt hur det antas ha utvecklats i det svenska språket. Till skillnad från avsnitt 2.1 som fokuserar helt på referens och semantik är avsnitt 2.2 mer inriktat på form, dels eftersom formella aspekter förklarar

varför *det* kan förekomma i svenskan utan referens, dels eftersom formella förhållanden ibland har betydelse för tolkningen av *det* som icke-referentiellt. I avsnitt 2.3 redogörs sedan för hur olika *det*-konstruktioner tidigare har beskrivits utifrån funktionellt inriktade perspektiv.

2.1 Referentiellt *det*

En grundläggande funktion hos personliga pronomen är att referera. Referens innebär en relation mellan ett språkligt uttryck och en referent där uttrycket identifierar referenten för lyssnaren i ett specifikt yttrande (Lyons 1977a:174 f.). I uppmaningen *sätt dig på stolen* refererar exempelvis uttrycket *stolen* till en specifik entitet som avses i yttrandets situation. Referenten identifieras även utifrån den betydelse som *stol* betecknar oberoende av situationskontexten (se Lyons 1977a:206 ff.). Ett pronomens referens fungerar emellertid lite annorlunda eftersom den inte kan kopplas till en betydelse som pronomenet betecknar i sig själv på samma sätt som substantiv gör. Pronomenets referens måste identifieras någon annanstans. Detta kan till exempel ske utifrån ett annat språkligt uttryck i textsammanhanget. Pronomenet fungerar då som ett referensled i textsammanhanget – något som Halliday & Hasan (1976:36 f.) kallar för *reference item*. Pronomenets referens kan också vara beroende av situationskontexten för att identifieras (se även Lyons 1977a:214 f.).

I detta avsnitt beskriver jag pronomenet *det* som ett textuellt referensled med fokus på olika riktningar varifrån referensen hämtas.⁵ Först går jag igenom fall där referensen hämtas inifrån textsammanhanget och därefter hur referens hämtas direkt från situationskontexten, det icke-språkliga sammanhanget. De aspekter av referentialitet som behandlas är olika slag av referensrelationer samt olika typer av referenter. Beskrivningen är främst baserad på Halliday & Hasan (1976), som utifrån ett systemisk-funktionellt perspektiv fokuserar på hur uttryck står i referentiell förbindelse med varandra och på riktningar varifrån referens hämtas. Beskrivningen grundar sig delvis även på Lyons semantiska modell (1977a, b) samt på SAG.

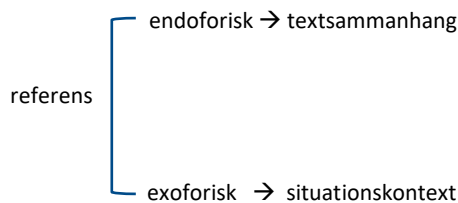
Referens som hämtas inom texten kallas för *endoforisk* referens, och referens till något utanför textsammanhanget kallas för *exoforisk* referens (Halliday & Matthiessen 2014:624, Halliday & Hasan 1976:31 ff.). *Endoforisk* referens används i meningar som: *Dela smöret i mindre bitar och lägg det i en bunke!*

---

5 Avsnittets innehåll har i stora drag tidigare beskrivits i Thyberg (2019).

(B).⁶ Här hämtar *det* referens från ett tidigare textled, *smöret*, vilket innebär att både *det* och *smöret* har samma referens. På detta sätt bidrar endoforisk referens till textens kohesion genom att olika led står i referentiell förbindelse med varandra eftersom de har samma referent. *Exoforisk* referens förankrar texten istället direkt med den yttre världen genom att referensen hämtas från något som identifieras i situationskontexten, utanför texten. Exoforisk referens kan ibland även beskrivas som *deiktisk* i meningen att referenten är förlagd till tid, rum eller någon annan aspekt i den ögonblickliga talsituationen (SAG 2:295 f., Lyons 1977b:637).⁷

Endoforisk och exoforisk referens illustreras i figur 2:1, där det visas varifrån referensen hämtas. I det följande beskrivs dessa kategorier närmare med avseende på pronomenet *det*.

FIGUR 2:1 Endoforisk och exoforisk referens

2.1.1 Endoforiskt *det*

Endoforisk *det* hämtar sin referens inifrån textens sammanhang där referenten identifieras av ett annat språkligt uttryck. Mer specifikt innebär det att referenten identifieras utifrån de språkligt realiserade betydelser som texten gestaltar i en situation (Halliday & Matthiessen 2014:625). Relationer av referens mellan ett pronomen och ett annat uttryck kan exempelvis vara *bordet – det, jackan – den* eller *flickan – hon*. Dessa exempel visar referenter som är specifika entiteter, men det kan även förekomma mindre specifika och andra slag av referenter, vilket redogörs för nedan i samband med de olika riktningar varifrån referensen

6 (B), (W) och (A) refererar till avhandlingens material från olika korpusar (se avsnitt 4.1).

7 Inom SFG kan exoforisk referens ha en vidare innebörd som överskrider det deiktiska rummet. Halliday & Hasan (1976:305 f.) poängterar att alla referensled i själva verket är exoforiska eftersom de alltid är bundna till och förstås i den kontext som världen utgör. Den verkliga referenten finns alltså alltid utanför texten, men kan återspeglas i språket genom pronomen eller andra referensled – antingen med exoforisk referens till något i situationskontexten eller endoforisk genom textuell kohesion.

hämtas i texten. Endoforisk referens kategoriseras vanligen som *anaforisk* eller *kataforisk* (SAG).⁸ Pronomen som refererar till något tidigare i textsammanhanget (bakåt) kallas för *anaforer*, medan pronomen som har sin referens i det efterföljande textsammanhanget (framåt) kallas för *kataforer*.

2.1.1.1 Anaforiskt *det*

Anaforisk referens innebär alltså att referens hämtas från ett språkligt uttryck tidigare i texten. Relationen mellan ett pronomen och det tidigare uttrycket kan beskrivas som *antecedent–anafor*, där antecedenten är det tidigare uttrycket från vilket pronomenet hämtar sin referens (Halliday & Matthiessen 2014:625, Brown & Yule 1983:214 f.). Detta kan även beskrivas som att pronomenet är samreferentiellt med antecedenten (Lyons 1977b:660). Anaforiskt *det* kan referera till en entitet, en aktion eller en proposition. Exempel (2.1) visar anaforiskt *det* som har dessa tre slag av antecedenter (se aktuellt *det* i kursiv):

- (2.1) a. Håret känns faktiskt friskare när *det* är blött. (B)
b. Nu är det bara måla kvar och *det* tar vi imorgon. (B)
c. En ny dag börjar, en ny vecka tar fart och *det* ska bli skönt. (B)

I exempel (2.1a) utgörs antecedenten till *det* av *håret*, som kan antas referera till en specifik entitet, nämligen skribentens hår. Men *det* kan även tänkas att *håret* i detta yttrande kan användas med hänvisning till alla hår. Referensen är i så fall generisk – det vill säga att uttrycket refererar till alla referenter som stämmer in på detta uttrycks beskrivning (SAG 1:176; Lyons 1977a:193). Generisk referens kan enligt SAG (3:161, 173 f.) förekomma hos uttryck med både definit och indefinit betydelse, och i (2.1a) är uttrycket definit. I (2.1b) är *det* samreferentiellt med verbet *måla* som uttrycker en aktion istället för en entitet. I (2.1c) utgörs antecedenten av två satser som formar var sin proposition. Tillsammans formulerar dessa propositioner ett faktiskt förhållande (nämligen att en ny dag börjar och att en ny vecka tar fart) om vilket den följande *det*-satsen uttrycker en värdering (*det ska bli skönt*).⁹

---

8 Ibland används termen *anafor* för både anafor och katafor när skillnaden är mindre relevant (se t.ex. Lyons 1977b:659 och SAG 2:289 f.). I detta arbete är distinktionen *anafor/katafor* relevant för beskrivningen av *det*:s referentialitet.

9 Halliday och Hasan kallar ett faktiskt förhållande för *fact* och referens till *facts* för *text reference* (Halliday & Hasan (1976:52 f.). Utmärkande för *text reference* är att den textenhet som hänvisas till kan identifieras som ett faktum först när detta refereras till. Referenten till *det* i (2.1c) kan här förstås på följande sätt: *Det* [att en ny dag börjar och en ny vecka tar fart] *ska bli skönt*.

Utöver att ha samma referens som en antecedent – entitet, aktion eller proposition(er) – kan *det* hänvisa till en antecedents typ av referent. Detta är ett speciellt referensförhållande där *det* kallas för *typanafor* (se Borthen 2004 och Lødrup 2012). Förhållandet beskrivs i SAG (2:287 f.) som att anaforen är *intentionell*, varvid pronomenets referens avser en antecedents betydelse snarare än antecedentens referent. Antecedenten kan i detta referensförhållande få en generisk tolkning genom pronomenet även om den i själva verket har en specifik betydelse i det tidigare textsammanhanget. Exempel visas i (2.2):

- (2.2) a. Bengt har en dansk cykel, och *det* skulle jag också vilja ha. (SAG 2:288)
b. En bra skrivmaskin till, *det* vore inte så dumt. (SAG 2:288)

I (2.2a) fungerar uttrycket *en dansk cykel* som antecedent till *det*. Uttrycket refererar till en specifik entitet, en dansk cykel som Bengt äger. Anaforen, *det*, refererar dock inte till denna specifika cykel, utan till samma typ av cykel som talaren skulle vilja äga ett exemplar av. En antecedent kan även utgöras av en nominal satsförkortning där en aktion är underförstådd (se SAG 3:151 f.). En sådan tolkning föreligger i (2.2b), där antecedenten formas av ett nominalt led, *en bra skrivmaskin till*, vilket kan parafraseras med *att ha en bra skrivmaskin till*. Det nominala leDET kan därmed uppfattas som satsförkortning som anger en aktion. Utifrån exempel (2.2) kan man lite förenklat säga att typanaforer kan vara både endoforiska och exoforiska pronomen, genom att typanaforen skapar exoforisk referens till antecedentens betydelse. Typanaforer representerar ett komplext referensförhållande som beskrivs närmare i Borthen (2004) och Lødrup (2012).

Referens kan även hämtas från större textenheter som tillsammans formulerar ett händelseförlopp eller en situation (se 2.1c). Referensen kan då beskrivas som vidgad (se *extended reference* i Halliday & Hasan 1976). Engelskans *it* har liksom *this/that* en unik möjlighet till vidgad referens. Det unika ligger i att textens mottagare genom just detta pronomen kan identifiera en väsentlig del av texten som en referent (Halliday & Hasan 1976:53, Halliday & Matthiesen 2014:632). I svenskan beskriver Fraurud (2000) ett dylikt fenomen som att pronomenet *det* i svenskan hypotiserar fram nya referenter ur en diskurs. Även Hammarberg (2008:86) beskriver att *det* har möjlighet att ”referera på ett enkelt sätt till komplexa innehåll utan att vara onödigt explicit”. Meningar som demonstrerar denna potential visas i exempel (2.3):

- (2.3) a. *Det* slutade med att jag, [NAMN1] och [NAMN2] stod nere i tunnelbanan och var på väg hem. (B)¹⁰
 b. Efter ökensafarin så gick jag, [NAMN1], [NAMN2] och [NAMN3] bort mot Dubai Mall för att se vattenspelet. Jag säger bara WOW, *det* var så pampigt. Musiken, vattnet och så ljuset. *Det* var magiskt, jag spelade in en video på Snap, svårt att visa med bilder. (B)

I (2.3a) hämtar *det* referens från en större textenhet (ej återgiven här) som sammantaget formulerar ett händelseförlopp. I (2.3b) ser vi ett kortare händelseförlopp beskrivet. Referensen hos *det* kan här förstås utifrån hela det återgivna händelseförloppet – den berättelse som texten som helhet har återgett. Exemplet visar att referensen hos *det* kan vara endoforisk på ett mycket vidgat sätt. Detta gör pronomenet *det*, som Hammarberg (2008) skriver, särskilt funktionellt i textsammanhanget.

2.1.1.2 Kataforiskt *det*

Förutom den anaforiska användningen kan endoforiskt *det* också användas *kataforiskt*, vilket innebär att *det* hämtar referens från något som omnämns senare i texten eller satsen. Relationen mellan *det* och det senare ledet kan då kallas för *katafor–postcedent*. Kataforer beskrivs i SAG (1:187) som mindre vanliga än anaforer och exempel med kataforisk syftning ges främst på demonstrativa pronomen (se SAG 2:313, 320). Exempel på kataforiskt *det* visas i (2.4):

- (2.4) a. *De* e ju så himla omfattande de där. (Hammarberg 2008:88)
 b. Alla våtmarker, även de som inte har listats som ett CW-område, ska, så långt *det* är möjligt, nyttjas rationellt. (A)
 c. Om *det* ligger i allmänhetens intresse ska de anklagade istället straffas i domstol. (A)
 d. *Det* tog en stund men till slut hade man fått till en vak så att man kunde dra upp polismannen. (W)

I exempel (2.4a), som är ett talspråkligt exempel från Hammarberg (2008), hämtar *det* referens från det demonstrativa pronomenet *det där* som är en final dislokering (se SAG 2:296). *Det där* kan i sin tur ha en anaforisk relation till något som framgår i textsammanhanget omkring. I (2.4b) häm-

---

10 I denna avhandling återges inga autentiska namn i exemplen (se hakparenteser), med undantag av kända referenser.

tas referensen från verbfrasen *nyttjas rationellt* som refererar till en aktion.¹¹ I (2.4c) refererar *det* i en inledande bisats till matrissatsens proposition. På så vis fungerar referensen även som en textuellt förbindande länk mellan sats. Kataforiskt *det* kan även hämta referens från en syntaktiskt sidordnad sats. Detta ser vi i (2.4d), där *det* i den första satsen refererar till propositionen i samordnad sats (se även exempel i SAG 2:289 f.). Notera även att *det* i (2.4c) och (2.4d) är exempel på vidgad referens (se 2.1.1.1). Huruvida kataforiskt *det* kan ha generisk eller typrelaterad referens förefaller oklart, då sådana exempel är svåra att hitta i tidigare studier.

I detta arbete inkluderas kataforiskt *det* i den referentiella *det*-kategorin när *det* har en tydlig referens framåt i satsen. Men kataforiskt *det* kan ibland vara svårt att särskilja från icke-referentiellt *det*. Likheten mellan kategorierna kan i en del fall bero på att icke-referentiellt *det* i sin platshållande funktion också kan ha som funktion att förskjuta ett led till slutet av satsen så att *det* blir rematiskt – en funktion som lätt påminner om en framåtsyftande kataforisk relation (se Hammarberg 2008:89). Jag återkommer till denna fråga i avsnitt 2.2.2.

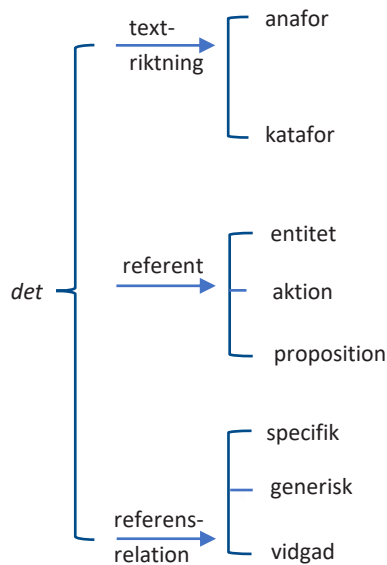
2.1.1.3 Sammanfattning – endoforiskt *det*

Endoforiskt *det* sammanfattas i figur 2:2. Figuren visar ett system som inbegriper tre olika aspekter av endoforisk referens: textrikning, referensrelation samt typ av referent.

Endoforiskt *det* kan hämta anaforisk eller kataforisk referens från tre typer av antecedenter/postcedenter: uttryck som anger entiteter, uttryck som anger aktioner och sats som anger propositioner. Referensrelationen kan vara specifik eller generisk – det sistnämnda inbegriper även typanaforen som innebär referens till antecedentens betydelse, snarare än dess referent. Refensen hos *det* kan även vara vidgad, vilket innebär referens till en större textenhet.

---

11 Eftersom *det* ingår i en fras som är inskjuten mellan predikatsdelarna kan *det* även vara möjligt att betrakta hela den finita verbförbindelsen, ”ska nyttjas rationellt”, som antecedent. Tolkningen av antecedenten som infinit verbfras kan bli tydligare om den inskjutna frasen som *det* ingår i istället placeras finalt: *Alla våtmarker ska nyttjas rationellt, så långt det är möjligt [att nyttjas rationellt]*.

FIGUR 2:2 Det:s endoforiska referentialitet

2.1.2 Exoforiskt *det*

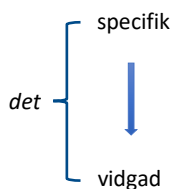
Exoforisk referens innebär, som ovan nämnts, att referens hämtas direkt från något i situationskontexten snarare än från ett annat led i texten. Situationskontexten kan i detta avseende också beskrivas som det deiktiska rummet – det icke-språkliga sammanhang som omfattar rumstiden omkring talaren och/eller lyssnaren i snävare eller vidare bemärkelse. Exoforisk referens bidrar därmed inte till textens kohesion utan snarare till textens gestaltning genom att förbinda texten direkt med den yttre världen (Halliday & Hasan 1976:37). Det exoforiska referensförhållandet är dock inte helt identiskt med att språkliga uttryck som *katt* och *träd* hänvisar till referenter utanför textvärlden. Eftersom substantivuttryck betecknar betydelser som specifikt anger vilka referenter det kan vara fråga om i ett sammanhang är dessa mindre kontextbundna, medan exoforiska referensled är beroende av en tydlig situationskontext för att referenten tydligt ska kunna identifieras, på samma sätt som endoforiska referensled är beroende av ett samreferentiellt uttryck i textsammanhanget (Halliday & Hasan 1976:33, 35 f.). Om talaren exempelvis pekar och säger: ”det ser vackert ut”, så är det i pekandet och tittandet mot ett visst objekt i situationen som lyssnaren kan identifiera referenten.

Exoforisk referens förekommer enligt Halliday & Hasan (1976:33 f.) ofta när språket används under handling (*language-in-action*) eftersom språket då

är mer kontextbundet. Men exoforisk referens kan även härledas till uttryck som implicerar att något underförstått existerar i situationen, eller genom att talaren på något sätt specificerar referensen (Bolinger 1973). Detta ska jag visa exempel på nedan.

Pronomen som typiskt har exoforisk referens är första och andra personens *du*, *vi*, *jag* och *ni* (jämför Halliday & Matthiessen 2014:625). Tredje personens pronomen är vanligtvis endoforiska, men kan också användas exoforiskt om man till exempel pekar på en person och säger *han* eller *det* – detta är då exempel på deiktisk användning. Även demonstrativa pronomen som *det där* och *det här/detta* har exoforisk referens när det åsyftade framgår av situationskontexten. Det finns dock skäl att principiellt skilja på deiktisk och exoforisk referens eftersom dessa inte alltid sammanfaller. Deiktisk referens kan till skillnad från exoforisk på samma gång vara anaforisk, vilket Lyons (1977b:676) demonstrerar med exemplet: *I was born in London and this/that is where I have lived all my life*. Det referentiella ledet *this/that* hämtar här anaforisk referens från *London*, men eftersom valet av demonstrativ bestäms av huruvida talaren är i London eller inte när yttrandet sker menar Lyons att referensen också är deiktisk.

Eftersom den exoforiska referenten hos *det* inte är språkligt realiserad är det inte alltid tydligt huruvida den är en entitet, en aktion eller ett förhållande motsvarande en eller flera propositioner i den endoforiska referensen (se figur 2:2). Därför kommer exoforisk referens i följande redogörelse inte att kategoriseras utifrån olika typer av referenter. Istället beskrivs enbart referensrelationer, som visas i figur 2:3.

FIGUR 2:3 *Det:s exoforiska referentialitet*

I likhet med endoforiskt *det* kan exoforiskt *det* ha specifik referens eller en mer vidgad referens. När referensen är specifik kan referenten vara en specifik entitet i den iakttagbara talsituationen. När referensen är vidgad är referenten snarare en situation (jämför ett förhållande som anges av en större textenhet i den endoforiska referensen, exempel 2.3). Vidgad exoforisk referens utmärker sig av en skala på vilken den mest vidgade kan sägas omfatta 'allt' eller 'alla situationer' (se Falk 1993:80). Följande beskrivning av exoforisk referens hos

det grundar sig på Bolinger (1973), Halliday & Hasan (1976), Falk (1993), SAG (1999) samt Lødrup (2012).

2.1.2.1 Specifikt exoforiskt *det*

Pronomen kan hämta exoforisk referens från en ögonblicklig, fysisk situation omkring talare och lyssnare. I denna situation kan en referent vara specifik och på något sätt identifierad genom situationen. Exempel (2.5) innehåller meningar med *det* som jag har konstruerat utifrån SAG:s (2:295 f.) exempel på deiktiska pronomen i tredje person.

- (2.5) a. Fånga *det*! (i en situation där någon kastar upp ett föremål i luften)
b. *Det* där borta ser vackert ut.
c. *Det* tycker jag inte om. (pekar)

I (2.5a) och (2.5b) är *det* samreferentiellt med specifika entiteter som är förlagda till situationskontexten. Situationskontexten kan specificera vilken referent som avses genom ett synbart skeende där denna framgår, som i (2.5a) där referenten är något som kastas. Referensen kan även specificeras genom ett adverb som anger rumslig riktning som *där borta* i (2.5b), eller genom att talaren pekar eller tittar mot ett objekt (2.5c). Referensen i (2.5c) kan även tolkas som generisk om talaren uttalar sig generellt med hänvisning till en specifik referent i situationen (Lødrup 2012:43). *Det* skulle i så fall kunna beskrivas som *typexofor*, varvid det kan ersättas av uttrycket *sånt*.

Det's referens kan även specificeras genom att ett attribut läggs till pronomenet, och detta kan då hänvisa till något hos talarnas erfarenhet och kunskap. Situationskontexten är således inte begränsad till en yttre, iakttagbar omgivning utan inbegriper även talarnas föreställningsvärld varifrån referenter kan hämtas (SAG 2:296). I exempel (2.6) visas konstruerade meningar med *det*, motsvarande SAG:s exempel vilka istället inbegriper pronomina *han* och *hon*. I (2.6a) förtydligas referensen med attributet *om renässansen*. Detta kan jämföras med (2.6b) där *det* istället har kataforisk (och därmed endoforisk) referens till *det (där) om renässansen*. Denna jämförelse demonstrerar att den ordning i vilken textleden uppträder kan medföra olika slags referensförhållanden:

- (2.6) a. *Det* (där) om renässansen var viktigt.
b. *Det* var viktigt, *det* (där) om renässansen.

Medan *det* i (2.6a) har exoforisk referens som specificeras något genom ett efterställt attribut, har *det* i (2.6b) kataforisk referens. I (2.6a) är pronomen och attributet placerat initialt i en och samma fras, och *det* förekommer ingen postcedent senare i satsen. Men i (2.6b) är pronomen och attribut placerat som en final dislokering, liksom i (2.4a) ovan, och fungerar då som en postcedent till det initiala *det* (SAG 2:296, se även Brown & Yule 1983:192 f.).

2.1.2.2 Vidgat exoforiskt *det*

Liksom endoforisk referens kan vara vidgad och förlagd till propositioner och större textenheter kan även exoforisk referens vara vidgad. Även om Halliday & Hasan (1976) endast beskriver vidgad referens (*extended*) hos *it* i samband med endoforisk referens, finns det andra beskrivningar som visar hur tredje personens pronomen refererar till situationer och förhållanden som inte är explicitgjorda i textsammanhanget. Enligt Bolinger (1973) kan engelskans *it* referera till alla möjliga situationer, varvid referensen kan spänna över tid och rum och alla typer av omständigheter som verkligheten inbegriper. Således kan *it* användas med hänvisning till vilken situation som helst: *It's over, he's dead and I'm free* (Bolinger 1973:268). Med detta exempel menar Bolinger att referenten är implicerad så till vida att lyssnaren kan identifiera den som en angelägen situation som talaren befinner sig i.

Vidare visar Bolinger (1973) att situationer som *it* refererar till kan vara underförstådda på olika sätt i textsammanhanget och på så vis ha en viss förankring därtill. Det innebär inte att någon (klar) antecedent föreligger, men att referenten impliceras genom någonting annat i texten. Exempel (2.7), som är hämtat från mitt material, inleds med en uppmaning som formar ett rop på hjälp och som därmed implicerar att en viss situation föreligger.

- (2.7) ”Snälla hjälp oss, *det* gäller små barns framtida liv!” Så inleds det öppna brev som familjen [NAMN1] skrivit till justitieminister [NAMN2] och barn- och äldreminister [NAMN3] i ett försök att stoppa överföringen av de två barnen till deras pappa i Spanien. (W)

I exempel (2.7) har *det:s* referens en förankring till textens sammanhang genom att en nödsituation impliceras genom uppmaningen på hjälp, och det är denna situation som *det* hämtar referens från. Exemplet visar därmed att exoforisk referens kan hämtas från situationer som antyds i textsammanhanget snarare än realiseras språkligt i form av en antecedent. Förankringen i textsammanhanget innebär att referensen angränsar till att vara endoforisk.

Det kan även referera till situationer som inte är förankrade på något sätt i textsammanhanget, annat än genom pronomenet. *Det* har i sådana uttryck snarare referens till läget eller livet i yttrandets stund – det finns alltid ett läge och ett liv att tala om utan att detta har nämnts tidigare. På så vis kan *det* referera till situationer i största allmänhet som inte behöver introduceras för att kunna förstås. Falk (1993) beskriver subjekt som har denna typ av referens som *generally referring subjects* (dock utan att använda distinktionen endofor/exofor) och menar att *det* med denna typ av referens ofta kan ersättas med uttryck som *allt*: *Hur står det till? Det/allt står illa till* (Falk 1993:80). Utmärkande för denna referens hos *det* är enligt Falk att den angränsar till icke-referens eftersom den typiskt uppfattas som mer vag. Exempel från mitt material visas i (2.8):

- (2.8) a. Ofta är *det* då som Wittgenstein säger: Språket är en labyrint av vägar. (A)
b. *Det* kanske känns bättre sen när jag är ren. (B)
c. *Det* är nog som man säger, mår man bra själv är det lättare att hjälpa andra må bra. (B)

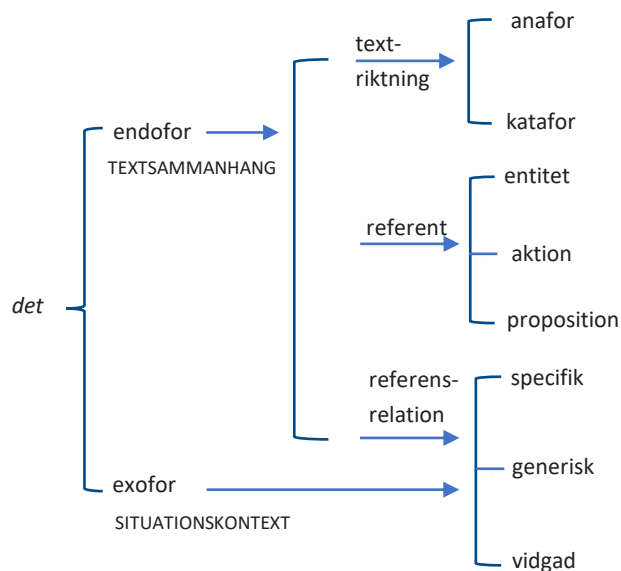
I (2.8) kan *det* antas referera till det mest generella *allt* eller *det hela*. Vidgat exoforiskt *det* kan på detta sätt ha som funktion att gestalta generella förhållanden och tillstånd i textvärlden genom att hänvisa till dem som en referent (jämför även Halliday & Hasan 1976:53 samt Eriksen, Kittilä & Kolehmainen 2015 om att subjekt till meteorologiska predikat kan anses uttrycka en generell omständighetsbetydelse). Eftersom exoforiskt *det* som refererar vidgat tycks ha en vagare tolkning än endoforiskt *det* finns det skäl att undersöka närmare under vilka omständigheter kategorin angränsar till och möjligen faller in i icke-referens. I kapitel 5 beskriver jag därför denna typ av referens lite närmare utifrån avhandlingens material.

2.1.3 Sammanfattning

Referentiellt *det* kan hämta endoforisk referens som anafor/katafor, och referensen kan vara specifik eller generisk. Referensen kan även vara typanaforisk, vilket innebär att *det* hämtar referens från en antecedents betydelse istället för referent – även detta kan ses som en form av generisk referens. Utöver referens till entiteter och aktioner kan *det* också referera vidgat till propositioner som uttrycks med en eller flera satser. Därigenom har *det* möjlighet att också introducera nya referenter i sammanhanget. Referens kan även hämtas exoforiskt från situationer där specifika referenter identifieras eller där referensen är av vidgad typ. Den sistnämnda typen kan innebära

referens till en mer eller mindre avgränsad situation eller till ett högst generellt förhållande.

*Det*s sammantagna referentialitetsfunktioner illustreras i figur 2:4. Figuren visar tre aspekter av referentialitet: referensens riktning, referent samt relation (jämför figur 2:2). Det bör poängteras att de kategorier som här presenteras utifrån tidigare beskrivningar delvis har prövats utifrån iakttagelser i avhandlingens svenska material och troligtvis inte kan generaliseras så exakt som figuren ger sken av. Eftersom gränserna förefaller på sina håll otydliga bör kategorierna också förstås därefter, och skulle eventuellt kunna prövas ytterligare genom ett fördjupat studium av referentiellt *det*. Notera även att beskrivningen begränsar sig till pronomenet *det* och inga andra språkliga uttryck.

FIGUR 2:4 *Det*:s referentialitet

2.2 Icke-referentiellt *det*

Detta avsnitt fokuserar på det icke-referentiella pronomenet *det*. Till skillnad från endoforiskt *det* skapar icke-referentiellt *det* ingen kohesion i textsammanhanget genom att stå i referentiell förbindelse med andra uttryck. Men till skillnad från det exoforiska saknar det icke-referentiella referens – såväl innanför som utanför textsammanhanget. Därmed bidrar det inte heller till textens gestaltning genom att knyta texten till referenter direkt från situationskontexten.

Eftersom icke-referentiellt *det* inte refererar måste det beskrivas utifrån andra funktionsaspekter än just referentialitet. Den främsta funktionen brukar beskrivas som platshållande, det vill säga att *det* fyller ut en formell position som annars är tom i satsen (SAG 1:209). Utifrån ett mer funktionellt perspektiv kan funktionen vara att förskjuta ett annat led till en position längre till höger i satsen, till en position som avspeglar att detta led uttrycker tematisk information: *det saknas mjöl, det är nyttigt med morötter, det är trevligt att lösa korsord* (SAG 4:53). I dessa exempel är *mjöl, morötter* och *att lösa korsord* förskjutna till höger genom bruket av *det* i fundamentet.

I det följande redogör jag för hur icke-referentiellt *det* beskrivs i SAG och annan forskning. Redogörelsen grundar sig till stor del på studier som har ett formellt perspektiv på grammatik eftersom icke-referentiellt *det* främst har studerats utifrån syntaktiska egenskaper. Men det visar sig även att tolkningen av olika konstruktioner ibland har betydelse för tolkningen av *det* som referentiellt eller icke-referentiellt. Icke-referentiellt *det* kallas ibland för *expletivt det*. I avsnitt 2.2.1 beskrivs hur SAG (1999) definierar expletiv och hur man inom generativ grammatik kan praktisera en lite snävare definition med avseende på subjekt. Därefter redogör jag i avsnitt 2.2.2 för *anteciperande det* och *formellt det* som ingår i olika typer av konstruktioner. I 2.2.3 redogör jag till sist kortfattat för hur icke-referentiellt *det* har utvecklats som subjekt i svenskan.

2.2.1 Termen *expletiv*

Expletiv är en term som SAG använder om ”uttryck som saknar egen referens eller betydelse men ändå fungerar som ett led i en sats” (SAG 1:168). Även om uttrycket *betydelse* kan uppfattas som lite diffust eftersom det finns olika innebörder av och perspektiv på begreppet (se Lyons 1977a), är det viktigaste i definitionen att expletiva uttryck är satsled utan referens. SAG exemplifierar expletiver till största delen i form av subjekt. Den vanligaste expletiven i svenskan är *det*, men expletiva uttryck kan även vara *där/här* och i en del fall *så*. Exempel visas i (2.9).

- (2.9) a. *Det* är nyttigt med morötter. (SAG 4:53)
 b. Nu flög *där* visst en glada över fältet igen. (SAG 4:54)
 c. Brukar *här* städas till jul? (SAG 4:57)
 d. För det tredje *så* kommer Pettersson tillbaka. (Ekerot 1988:58)

I exempel (2.9a) används expletivt *det* som subjekt. I (2.9b) används *där* istället för *det* i en PRES-konstruktion (se avsnitt 1.1 för förkortningar). Li-

kså kan det varieras med *här/där* i PASS-konstruktioner som i (2.9c). Som expletivt subjekt används *här/där* främst i sydsvenska dialekter, men i standardspråk behåller *där/här* något av sin rumsbetydelse och betraktas av den anledningen inte som helt expletivt (SAG 4:54). I (2.9d) fungerar *så* som ett formellt satsfundament som enligt Ekerot (1988) kan användas för att skilja en påståendesats från en ja/nej-fråga. Utan *så* i (2.9d) skulle meningen kunna uppfattas som både fråga och påstående, men med *så* kan det säkerställas att det rör sig om ett påstående.¹² *Så* är särskilt vanligt som inledare i narrativa satser (Eriksson 1997:125, se även Mörnsjö 2002).

I formella grammatikperspektiv kan definitionen av *expletiv* – åtminstone med avseende på subjekt – vara mer avgränsad än i SAG. Falk (1993) beskriver icke-referentiella subjekt utifrån ett generativt perspektiv som två olika typer: argument och icke-argument (Falk 1993:67 ff., se även Chomsky 1981). Expletivt subjekt är ett icke-argument, vilket innebär att det inte deltar i satsens aktion. Icke-argumentella, icke-referentiella subjekt karaktäriseras bland annat av av olika slag av utelämnningar i de germanska språken (se Falk 1993:70 ff.). I svenskan kan detta relateras till PRES-konstruktionens möjlighet till så kallad NP-flyttning – det vill säga att det egentliga subjektet kan flyttas till ordinarie subjektsplats, varvid *det* bortfaller: *det hänger en tavla över dörren – en tavla hänger över dörren*. Argumentstatus kan även förklara variationen mellan *it/there* i engelskan, då *it* i väderkonstruktioner (*it's raining*) kan antas vara ett argument och *there* i presenteringssatser samt i opersonliga passivkonstruktioner kan beskrivas som ett icke-argument (Falk 1993:72 f.).

I konstruktioner där icke-referentiellt *det* är ett argument är utelämnning av *det* liksom NP-flyttning i princip omöjlig. Exempel visas i (2.10):

- (2.10) a. *Det* är ljust. (SAG 4:58)
 b. *Det* ljusnar. (SAG 4:48)
 c. *Det* hjälpte med huvudvärkstabletterna. (Falk 1993:74).

I satser med opersonligt predikat, som i (2.10a, 2.10b), är *det* ett argument som i svenskan måste uttalas oavsett ledföljd (*det är ljust/ljust är det/här är det ljust*). I konstruktionen i (2.10c) kan prepositionsfrasen inte flyttas fram till fundamentet på följande sätt: **med huvudvärkstabletterna hjälpte*/huvudvärkstabletterna hjälpte med*. Däremot går det bra att enbart flytta fram rektionsledet: *huvudvärkstabletterna hjälpte*. Att prepositionsfrasen inte kan flyttas till fundamentet tyder enligt Falk på att denna typ av flyttning inte är av samma slag som

---

¹² Ekerots analys av *så* som formellt satsfundament avser enbart konstruktioner med satsin-
 ternt *så* (Ekerot 1988:69).

NP-flyttning i PRES-konstruktioner. Skillnaden visar att *det* är ett argument snarare än icke-argument (Falk 1993:75, 87).¹³

För att undvika flertydigheter kring termen *expletiv* används i denna studie istället termen *icke-referentiellt*, om *det* i samtliga konstruktioner som presenteras inledningsvis i kapitel 1.

2.2.2 Formellt *det* och anteciperande *det*

Icke-referentiellt *det* kan ibland beskrivas som *formellt*, vilket innebär att det håller platsen som subjekt eller objekt i en konstruktion där ett egentligt subjekt/objekt förekommer. Det egentliga subjektet är det subjekt som har ett semantiskt innehåll och fungerar som satsens predikationsbas. Exempel på sats med formellt och egentligt subjekt (PRES-konstruktioner) visas i (2.11):

- (2.11) a. *Det* ligger en antikvarisk bokhandel vid Arbat. (SAG 4:54)
b. Jag såg *det* ligga en säck bredvid trappan. (SAG 2:301)

I (2.11a) ser vi *det* som formellt subjekt, varvid ett egentligt subjekt uppträder på den postverbala objektsplatsen (*en antikvarisk bokhandel*). I (2.11b) innehåller satsen istället formellt och egentligt objekt. *Det* saknar i dessa fall syntaktisk argumentstatus (se ovan).

Icke-referentiellt *det* kan även benämnas som *anteciperande*, det vill säga framåtppekande eller förberedande – dock utan att referera (Sundman 1980, Hammarberg 2008). Denna benämning avser främst *det* i POST-konstruktioner, i vilka *det* kan antas peka fram emot en postponerad infinitivfras eller bisats. Exempel från Sundman (1980) visas i (2.12).

- (2.12) a. *Det* är skönt att bada. (Sundman 1980:45)
b. *Det* är möjligt att det förekommer fel. (Sundman 1980:46)

I (2.12a) pekar *det* fram emot en postverbal infinitivfras, och i (2.12b) mot en bisats. Postponerade led påminner i denna bemärkelse om ett egentligt subjekt i en PRES-konstruktion (se 2.11) där det postverbala leDET istället är en nominalfras. I vissa grammatikbeskrivningar kan *det* i dessa konstruktioner därför beskrivas som formellt eftersom det förekommer ett semantiskt subjekt

---

13 Falk kallar icke-referentiellt *det* som är ett argument för *kvasiargument*, och ett sådant inträder automatiskt när verbet inte tar ett referentiellt argument eller när ett referentiellt argument realiserar som prepositionsfras (Falk 1993:85 f.).

efter predikatet (se exempelvis Bolander 2001). Ytterligare en likhet är att det semantiska subjektet i form av infinitivfras/bisats kan placeras i fundamentet, varvid *det* bortfaller: *att bada är skönt* (jämför: *en antikvarisk bokhandel ligger vid Arbat*). Konstruktionerna har dock olika restriktioner för denna fundamentering. Vid en fundamenterad bisats/infinktivfras måste *det* alltid bortfalla: *att bada är *(det) skönt*, medan nominalfrasen både kan fundamenteras med *det*-bortfall och topikaliseras med ett kvarstående *det*: *en tavla hänger (det) över dörren* (Sundman 1980:45, SAG 4:55).

Anteciperande *det* ligger relativt nära att tolkas som referentiellt och kan behöva särskiljas därifrån. För det första kan det likna kataforiskt *det* på så vis att ett postponerat led påminner om en postcedent (se exempelvis Hammarberg 2008 som placerar anteciperande *det* inom samma kategori som det kataforiska). Referentiella tolkningsmöjligheter av *det* i denna struktur tas upp i Sundman (1980:47) med exempel (2.13a) som hon hämtar från Ljunggrens avhandling (1926). Ett liknande resonemang förs även av Bolinger (1973) om exempel (2.13b).

- (2.13) a. *Det* är en allmän önskan att du ska visa dig. (Sundman 1980:47)
b. *It's nice, sitting around and talking.* (Bolinger 1973:268)

I (2.13a), där predikativet i den överordnade satsen är ett substantiv (*en allmän önskan*), avgör betoningens möjligheten huruvida *det* ska uppfattas som anteciperande eller kataforiskt. Om *det* kan betonas tolkas det som kataforiskt refererande till bisatsen – annars tolkas det som anteciperande (Sundman 1980:47). En snarlik tolkningsskillnad kan enligt Bolinger (1973) framgå genom bruket av en paus, vilket i (2.13b) markeras med ett kommatecken framför verbfrasen *sitting around and talking*. Bolinger menar att verbfrasen då fungerar som ett slags ”afterthought” (1973:268), och att *it* är ett oberoende referentiellt led, vilket passar in på definitionen av exoforisk snarare än kataforisk referens (se avsnitt 2.1.2).

För det andra måste konstruktioner med postponerade led särskiljas från så kallade tough-konstruktioner som innehåller referentiellt *det*. I denna konstruktion har ett objekt till en infinitivfras lyfts till subjekt i matrissatsen (se Hammarberg 2008, Hicks 2009 och Engdahl 2012). Exempel på tough-konstruktioner som är hämtade från Engdahl (2012) visas i (2.14). I (2.14a) är subjektet *du*, och i (2.14b) är subjektet *det*.

- (2.14) a. Du är svår att behaga. (Engdahl 2012:105)
b. Det är svårt att säga. (Engdahl 2012:109)

Att subjektet (*du*) i (2.14a) har lyfts från en funktion som objekt kan synliggöras med en omskrivning med pronomenet som postverbalt objekt, varvid ett anteciperande *det* sätts in på subjektsplassen: *Det är svårt att behaga dig*. Subjektet *du* i (2.14a) har alltså samma referens som ett underförstått led i infinitivfrasen. Konstruktionen med *det* i (2.14b) har enligt Engdahl två syntaktiska tolkningsmöjligheter: dels som tough-konstruktion, dels som konstruktion med *det* som topikaliserat objekt. Båda dessa tolkningsmöjligheter innebär att *det* är referentiellt. Vid tolkningen som tough-konstruktion fungerar *det*, liksom *du* i (2.14a), som referentiellt subjekt i matrissatsen, och *svårt att säga* är en predikation om subjektet. Men *det* kan även tolkas som ett referentiellt objekt som har topikaliserats ur infinitivfrasen varvid ett anteciperande *det* har utelämnats i mittfältet. Denna sistnämnda tolkning kan synliggöras av att ett anteciperande *det* inskjuts i mittfältet: *det är det svårt att säga* (Engdahl 2012:108 f.).

Engdahl (2007) visar att *det* i fundamentet ibland även är flerfunktionellt med en tolkning både som spetsställt, referentiellt objekt till verbet och som anteciperande – alltså icke-referentiellt. Så är bland annat fallet när *det* förekommer en bisats med ett transitivt verb och matrissatsen innehåller ett värderande adjektiv: *det var bra att du sa* (Engdahl 2007:98). Här fyller *det* en funktion som icke-referentiellt subjekt *samtidigt* som *det* fungerar som spetsställt led ur bisatsen – en flertydighet som enbart kan uppstå vid *det* i fundamentet. Engdahl menar att denna typ av flerfunktionella användningar kan uppstå dels på grund av svenskans subjektstvång, dels för att *det* ofta förekommer spetsställning av obetonade objekt (2007:105). Det ska dock poängteras att flertydigheter av dessa slag saknar pragmatisk relevans i själva talssituationen (Forsskåhl 2009:146).

2.2.3 Icke-referentiellt *det* historiskt

Bruket av icke-referentiellt *det* har stegvis växt fram under den äldre nysvenska perioden (1526–1732) i samband med den syntaktiska förändring som vid denna tid ägde rum. Denna utveckling har studerats ingående av Falk (1993) i ett perspektiv av diakron syntax.¹⁴ Falks studie handlar till stor del om den genomgripande grammatikförändring som ägde rum vid 1600-talet och om hur ökningen av icke-referentiella subjekt är relaterad därtill. Förändringen

---

14 I Falks studie ingår även synkrona inslag, som fokuserar på jämförelser mellan icke-referentiella subjekt i olika germanska språk samt på jämförelser av olika stadier för att utreda egenskaper hos olika typer av *det*.

har även studerats av Håkansson (2008) som fokuserar på utvecklingen av svenskans subjektstvång under fornsvensk tid (se även Platzack 1985, som visar hur subjektlösa satser tydligt minskade under 1600-talet).

Före grammatikförändringen kongruerade verbet med subjektet genom att böjas efter både person och numerus. En viktig tes hos Falk är att denna subjekt- och verbkongruens möjliggjorde att subjektet kunde utelämnas, medan den nya grammatiken sedan utvecklade ett krav på öppet (uttalat) subjekt i samband med att verbkongruensen försvann. Eftersom pronomiella subjektreferenter efter förändringen inte längre kunde identifieras av verbböjningen måste de bli uttalade – en skillnad som blev särskilt tydlig vid framväxten av icke-referentiella subjekt. Falk beskriver utvecklingen som att den parameter som styrde verbkongruensen helt enkelt upphörde att gälla i språket (Falk 1993:152, 236). Platzack (1985) beskriver samma fenomen som att noll-subjektsparemetern under 1600-talet gick från värdet plus till värdet minus, vilket innebar att subjektsplassen måste fyllas ut även när ett referentiellt subjekt saknades.

Håkansson (2008) föreslår dock att ökningen av icke-referentiella subjekt kanske inte hade en så nära koppling till förlusten av subjekt-verbkongruensen som Falk (1993) beskriver. Framväxten av icke-referentiella subjekt var enligt Håkansson snarare något av en slutgiltig fas i utvecklingen av svenskans subjektstvång och relaterar därför närmast till detta. Referentiella subjekt ökade till exempel enligt Håkansson (2008:225) tidigare än icke-referentiella. Detta skulle bland annat kunna förklara den långvariga variation av utsatt subjekt och nollsubjekt som Falk (1993:266) tidigare observerat – något som Falk förklarar dels utifrån pragmatiska och stilistiska aspekter, dels utifrån att grammatiken under denna tid var sådan att den under vissa förutsättningar tillät båda möjligheterna.¹⁵ Oavsett vad den närmaste kopplingen till framväxten av icke-referentiella subjekt är, kan det antas att utvecklingen är associerad med förändringar som alla hänger samman med varandra – den förlorade verbkongruensen och utvecklingen av subjektstvånget.

Även om icke-referentiellt *det* ökade efter 1600-talet visar Falks resultat att det ändå inte blev helt obligatoriskt utan kunde fortsatt utelämnas i en del fall. Falk förklarar detta med att det uppstod andra strategier för att li-

---

15 En del *det*-typer, så kallade kvasi-argument, kunde enligt Falk tolkas både som argument och som icke-referentiellt (Falk 1993:81 ff., 236). Att subjektet kunde vara utsatt tydde på argumentstatus enligt det krav på subjekt som hade utvecklats, medan nollsubjekt snarare representerade en tolkning av subjektet som icke-referentiellt. De två dragen var således kompatibla med både äldre och yngre grammatik.

censiera en tom subjektspostion. En sådan strategi är exempelvis ett topikaliserat rumsadverbial: *I gräset kan finnas ormar, där dansades hela natten* (Falk 1993:269 f.). Falk visar dessutom att utsatt *det* kunde förekomma i PRES-konstruktioner även i äldre svenska, vilket man kanske inte borde förvänta sig vid tiden före subjektstvånget. En möjlig anledning är enligt Falk att *det* vid denna tid inte fungerade som ett syntaktiskt subjekt utan som en pragmatisk markör för att signalera ett ”icke-topikalt” subjekt (1993:255 ff.). Att *det* i PRES-konstruktioner ska ha gått från pragmatisk till syntaktisk funktion har senare diskuterats av Håkansson (2014). Håkansson menar att *det* finita verbets övergång från att kongruera med egentligt subjekt till att kongruera med formellt *det* stöder hypotesen, men samtidigt noteras att den fornsvenska användningen av *det* (som icke-subjekt) i viss utsträckning fortsätter att leva kvar i talspråket.¹⁶ Efter Falks avhandlade tidsperiod har svenskan inte genomgått några stora syntaktiska förändringar, men en standardisering av stavning och morfologi har ägt rum, varvid tredje personens personliga pronomen gick från att stavas <thet> till <det> (Santesson 1986).

Engdahl (2010) uppmärksammar att icke-referentiellt *det* i modern talad svenska i vissa kontexter kan utelämnas som subjekt, trots svenskans subjektstvång. Förutom att icke-referentiellt *det* i talspråk ofta utelämnas i fundamentet (Engdahl 2010:82, Engdahl 2012), kan *det* även utelämnas i *det*-inledda satser där *det* inledande *det* representerar ett underförstått led i en verbfras som står i satsens slutfält. Engdahl visar detta med följande exempel (hämtat från Engdahl 2010:85):

- (2.15) a. Det var bra att du sa.
b. Det var *det* bra att du sa.

I exempel (2.15a) har ett icke-referentiellt *det* till skillnad från i (2.15b) utelämnats i mittfältet, vilket i regel inte är möjligt i andra typer av *det*-satser, såsom satser med opersonligt predikat: *Igår regnade det inte* (Engdahl 2010:82). Enligt Engdahl kan möjligheten till utelämnning av subjektet främst förklaras av att *det* i denna konstruktion råder ett sammanfall mellan anteciperande och anaforiskt *det* (se avsnitt 2.2.2). Konstruktionen liknar enligt Engdahl konstruktioner med adjektiv och infinitivfras: *det är omöjligt att säga* [-], men när den efterställda satsen är finit sammanfaller anaforiskt *det* med anteciperande *det* (Engdahl 2010:101 f.). Konstruktionen är dessutom motiverad av

---

16 Ett exempel är *det*-inledda presenteringssatser med transitivt verb som kan förekomma dialektalt (se även Håkansson 2017).

att anaforiskt *det* kan spetsställas för att ange ett nytt tema som i diskursen anknyter till något tidigare (Engdahl 2010:99, se även Fraurud 2000 och Hammarberg 2008). Subjektsutelämnningar av detta slag föranleder enligt Engdahl frågor om huruvida subjektstvånget i svenskan kan tänkas vara i förändring.

2.2.4 Sammanfattning

Icke-referentiellt *det* har i svenskan flera benämningar: expletivt, formellt och anteciperande. Expletiv innebär i traditionell grammatik avsaknad av referens och betydelse, medan expletivt subjekt i formella grammatikperspektiv kan definieras som icke-referentiellt icke-argument, vilket i regel begränsar definitionen till *det* i presenteringar och opersonlig passiv. Formellt *det* används om *det* i satser med egentligt subjekt, medan anteciperande *det* används om *det* i satser med postponerat led. Anteciperande *det* liknar delvis det kataforiska, och i en del *det*-inledda satser kan flera tolkningar av *det* vara möjliga. Icke-referentiellt *det* som subjekt antas ha växt fram i samband med subjektstvångets utveckling och verbkongruensens försvinnande.

2.3 *Det*-konstruktioner i tidigare studier

Det-konstruktioner har tidigare studerats utifrån syntaktisk form, semantik och pragmatik i lite olika utsträckning. Eftersom denna studie koncentrerar sig på hur *det*-konstruktioner används och konstruerar betydelse, fokuserar följande översikt på beskrivningar av semantiska och pragmatiska funktioner i språkbruket utifrån olika perspektiv. Konstruktioner som saknar ett närmare studium beskrivs utifrån SAG (1999) vars grammatiska översikter omfattar både syntaktiska, semantiska och pragmatiska aspekter. Närmast presenteras de mest relevanta studierna i korthet utifrån vilka funktioner som de behandlar. Därefter beskrivs olika konstruktionstyper i tur och ordning utifrån tidigare forskning, varvid ytterligare några studier kommer att nämnas (avsnitt 2.3.1–2.3.6).

Tidigare studier som fokuserar på språkbruk utgår antingen från skriven eller talad svenska och behandlar sammantaget funktioner av tre olika slag: semantiska, kommunikativa och textuella (de två sistnämnda glider in i varandra något). Semantiska funktioner handlar om hur världen på olika sätt representeras i språkbruket. Betydelser hos verb och nominalfraser i PRES-konstruktioner tas upp i Sundman (1980) som studerar existentialsatser i skriftspråk med fokus både på semantik, syntax och informationsstruktur,

samt i Dahl (1988) som studerar hur referenter introduceras på olika sätt i skönlitterär text. Semantiska funktioner hos PASS-konstruktioner belyses i flera korpusstudier. Engdahl & Laanemets (2015) undersöker hur opersonlig passiv används i olika skandinaviska språk. Engdahl (2006) beskriver hur passivformer, inklusive opersonlig passiv, kan påverka tolkningen av agens. Fredriksson (2016) jämför i sin doktorsavhandling passiva konstruktioner i svenska och engelska korpusar, vilket likaså inbegriper opersonlig passiv utifrån semantiska aspekter. Till semantiken hör även aspekter av referentialitet, vilket behandlas en del i Hammarberg (2008) som studerar inlärares bruk av *det är* utifrån ett bruksbaserat och kognitivt perspektiv. Referentialitet berörs även i Forsskåhls samtalsbaserade doktorsavhandling (2009) samt i Källströms doktorsavhandling (1993) utifrån ett fokus på kongruensförhållanden. Källströms studie är särskilt relevant för MED-konstruktionen.

Den andra typen av funktioner är de kommunikativa, som inriktar sig på relationen mellan avsändare och mottagare. Forsskåhl (2009) kartlägger i sin avhandling interaktionella funktioner hos *de e* ('det är'). Studien är en kombinerad samtalsanalytisk och konstruktionsgrammatisk analys av ett samtalsbaserat material. Søfteland (2014) studerar i sin doktorsavhandling norska utbrytningskonstruktioner i samtal, och Hammarberg (2008) studerar *det är* i samtal. Bruket av *det* berörs i liten skala även i Holmbergs doktorsavhandling (2002) som fokuserar på emotiv betydelse och evaluering i talad text. Till detta ansluter en studie av Lemke (1998) om hur den engelska motsvarigheten till svenskans POST-konstruktion kan användas för att uttrycka attityder av olika slag. *Det*-konstruktioner i kommunikationssituationen berörs även i Tolvanen (2016b) som fokuserar på olika sätt att uttrycka sig opersonligt i myndighetstexter på svenska och finska.

Kommunikativa funktioner kan också handla om att strukturera och paketera information, vilket faller in i den tredje typen av funktion, den textuella. Här handlar det om i vilken ordning informationsled uppträder, vilket har varit föremål för flera kontrastiva korpusstudier som (bland annat) behandlar *det*-konstruktioner. Kontrastiva studier som lyfter fram PRES-konstruktionens temastruktur är Herriman (2012) som utifrån korpusmaterial jämför svenskan och engelskan samt i viss grad Hasselgård (2004) och (2005) som jämför temastrukturer i norskan och engelskan. PASS-konstruktioners temastruktur beskrivs i nämnda Fredriksson (2016), och även Søfteland (2014) fokuserar på hur information uppträder i utbrytningskonstruktioner.

Innan jag går in på vad forskningen har att berätta om olika *det*-konstruktioner ska nämnas något om Forsskåhls och Hammarbergs resultat angående *de e/det är* som inte specifikt begränsar sig till någon enskild *det*-konstruktion utan behandlar en rad olika strukturer. Enligt Forsskåhl uppträder *de e* som en språklig enhet som hon kallar för ordsträng. I interaktionen kan denna sträng

användas för att inleda en samtalstur, varvid den i yttrandets ögonblick gör det möjligt att yttra i princip vad som helst. Den kan även strukturera en samtalstur genom att inleda en ny turkonstruktionsenhet (TKE) en bit in i turen, vars funktion typiskt är att definiera, specificera eller lägga en värdering till något som tidigare har varit omtalat (2009:260). En intressant iakttagelse hos Forsskåhl är att en egen betydelse av strängen *de e* ofta inte kan identifieras av lyssnaren förrän eventuellt i efterhand eftersom betydelsen i yttrandets stund kan vara ”vag och bred” (2009:259). Betydelse och referens är dessutom något som kontinuerligt kan omförhandlas och omtolkas under samtalsgången. I likhet med Forsskåhl (2009) menar Hammarberg (2008) att *det är* fungerar som en sammanhängande enhet som i yttrandeproduktionen används för att inleda predikationer av olika slag. En annan funktion som Hammarberg lyfter fram är att möjliggöra omformuleringar under samtalsgången, till exempel genom att efter ett avbrott påbörja något nytt: *så att de e /de va därför ja reagera tror ja* (2008:101 f.). Forsskåhl ifrågasätter vidare icke-referensen hos formella subjekt, såsom de används i strängen *de e*, och menar att dessa rent pragmatiskt verkar ha en framåtsyftande funktion i samtalet (2009:131).

Holmberg (2002), som i sin doktorsavhandling undersöker emotiv betydelse och evaluering i text, visar att olika konstruktioner med *det* kan användas för bedömning när satsen konstrueras med ett predikativt adjektiv. I exempel (2.16) återges tre konstruktioner ur Holmberg (2002:223 f.).

- (2.16) a. de e kul å lyssna på tycker jag
b. de e ändå kul att sånt finns tycker jag
c. jo men de e fräckt me klassisk musik

Dels kan evalueringen enligt Holmberg avse specifika ting eller personer, varvid *de e* följs av en adjektivfras som kan inbegripa en infinitivfras, som i (2.16a). Evalueringen kan även avse en sats innehåll, som i (2.16b). *De e* kan till sist även ingå i konstruktioner där adjektivet följs av en *med*-fras som specificerar det som evalueras (2.16c). Holmberg beskriver denna typ av evalueringsresurs som att evaluatören, det vill säga att den evaluerande personen, är dold (2002:224).

Holmberg (2002), Hammarberg (2008) och Forsskåhl (2009) visar tillsammans att strukturen *det är* är något av en högfunktionell sekvens i yttrandeproduktionen och interaktionen, eftersom den används för att inleda samtalsturer eller enheter inom turer, för att uttrycka evaluering samt för att möjliggöra omförhandling eller kontinuerlig identifiering av innebörd. Nedan redogörs närmare för hur olika *det*-konstruktioner tidigare är beskrivna.

2.3.1 Presenteringskonstruktion

Sundman (1980) har studerat PRES-konstruktionens syntaktiska och semantiska struktur utifrån dess bruk i tidningstext. Sundman kallar konstruktionen för existentialkonstruktion och anser att den främst måste definieras utifrån formella kriterier eftersom semantiken varierar och inte nödvändigtvis representeras av verb som uttrycker just existens (1980:19). Sundman visar att verben även uttrycker olika tillstånd och skeenden/handlingar. Denna variation ser vi i exempel (2.17), som är hämtat från Sundman (1980:19).

- (2.17) a. Det finns ca 4000 vitsvanshjortar i Finland.
b. Det är brist på sjukhuspersonal.
c. Det repareras bilar där.

Av exemplen i (2.17) är det enbart (2.17a) som uttrycker existens, medan de övriga uttrycker tillstånd och skeenden/handlingar.

Sundman menar att egentliga subjekt skiljer sig semantiskt från ordinära subjekt eftersom de saknar specifika egenskaper som subjekt normalt har, såsom agenttendens och informativ status som tema. Egentliga subjekt står enligt Sundman även lågt i den semantiska hierarkin (Sundman 1980:255 f.).¹⁷ Dessa drag menar Sundman föranleder att det egentliga subjektet syntaktiskt kan ha objektsliknande egenskaper och samtidigt upprätthålla relationen som subjekt till verbet eftersom det inte relaterar till något annat nominalt satsled (Sundman 1980:273). Enligt SAG (1999) har det egentliga subjektet typiskt en semantisk roll som aktionens föremål och inte som aktionens agent (SAG 3:399 f.).

Egentliga subjekt i PRES-konstruktionerna har även studerats i Dahl (1988:152 f.) utifrån egenskapen av ny diskursreferent. PRES-konstruktioner utgör i Dahls skönlitterära material endast en mindre del av de fall där nya diskursreferenter introduceras. Dahl uppmärksammar även att egentliga subjektsreferenter sällan refereras tillbaka till längre fram i texten. Vidare noteras att referenterna till egentliga subjekt typiskt har en abstrakt betydelse och oftast inte är mänskliga. Referenterna karaktäriseras också av en hög grad av individuativitet – något som Dahl relaterar till förekomsten av obestämd artikel.

De vanligaste verben i PRES-konstruktionen är enligt Sundman (1980) *finnas*, *vara* och *bliva* (Sundman 1980:65). Aktiva och passiva verb skiljer sig åt semantiskt genom att de aktiva ofta anger en begynnande, pågående, upphörande eller önskad existens (*komma*, *uppstå*, *finnas*, *dö*, *måste till*), medan de

---

17 Konstituenternas olika höjd reflekterar enligt Sundman tolkningsprocessens ordning, varvid den högsta konstituenten tolkas först och den lägsta sist (Sundman 1980:192).

passiva anger begynnande eller önskad/utebliven existens (*saknas*) eller aktioner som över huvud taget inte handlar om existens såsom *spelas*, *diskuteras* och *slitas* (Sundman 1980:67 ff.). Verb i passiva PRES-konstruktioner beskrivs i SAG (3:385) som normalt agentiva i sin betydelse, men i PRES-konstruktionen är agensen starkt förbleknad (SAG 3:401).

Herriman (2012) genomför en kontrastiv, korpusbaserad studie av den textuella strukturen i svenska och engelska PRES-konstruktioner. Utifrån ett systemisk-funktionellt perspektiv (Halliday & Matthiessen 2004) lyfter Herriman fram att informationen utformas från en opersonlig startpunkt samt att PRES-konstruktionen som helhet bidrar till att skapa kohesion och kontinuitet i ett berättande textflöde (Herriman 2012:168 f.). I Herrimans material, där engelska har översatts till svenska och vice versa, uppmärksammas att konstruktionen brukas i något högre grad i svenskan. Engelskan har till exempel ett ordinärt subjekt i många fall där svenskan har ett egentligt subjekt (Herriman 2012:176). Detta menar Herriman tyder på att svenskan föredrar en informationsstruktur där tematiska led är placerade längre till höger i satsen – något som också stöds av att de svenska meningarna i Herrimans material även uppvisar andra strategier för att förskjuta tematiska led än med *det* i fundamentet. Till exempel kan rumsadverbial användas för att presentera den nya referenten från en rumslig synvinkel: *Runt tjärnen fanns stora mossiga stenblock att klättra på och granar och tallar att hänga i* (Herriman 2012:179).

Hasselgård (2004), som utifrån ett korpusmaterial jämför norska och engelska fundamentalsled ser likaså att norskan har en informationsstruktur där ny information uppträder mer sällan i fundamentet än i engelskan, och att PRES-konstruktionen är en av flera resurser för att förskjuta ny information. Hasselgård relaterar även norskans mer flexibla informationsstruktur till V2-ordföljden.

2.3.2 Konstruktion med postponerat led

POST-konstruktionen har studerats utifrån funktionella perspektiv med fokus på informationsstruktur och kommunikation. Herriman (2013) jämför bruket av konstruktionstypen i svenska och engelska med fokus på ordföljd och informationsstruktur. Trots att konstruktionstypen har en liknande struktur i båda språken skiljer den sig åt i frekvens. I Herrimans material, som består av svenska och engelska texter, är POST-konstruktionen vanligast i de svenska texterna. Skillnaden förklaras med att svenskans V2-ordföljd verkar gynna konstruktionen, i likhet med vad Hasselgård skriver om den norska PRES-konstruktionen (se ovan). Likaså menar Herriman att subjektfunktionen i engelska är mer framträdande och kan i högre grad innehålla ny information

i position framför verbet, medan svenska satser ofta har en informationsstruktur där ny information uppträder senare. Ett exempel från Herriman visas i (2.18) där svenskan har en postponering (2.18a) och engelskan en motsvarande verbfras med *ing*-form i fundamentet (2.18b).

- (2.18) a. Ofta är det svårt att hitta rätt i statsförvaltningen.
b. Finding your way through the public administration maze can be quite difficult. (Herriman 2013:248)

POST-konstruktionen kan även vara en kommunikativ resurs för att uttrycka en attityd gentemot propositionen i en bisats. Lemke (1998) belyser denna funktion hos engelska konstruktioner i syfte att kartlägga olika typer av bedömning som förekommer. De konstruktioner som behandlas beskrivs som "it is (very) ... that ...", där *that* inleder bisatsen och *it is* följs av ett adjektiv vars betydelse är avgörande för typen av bedömning. Beskrivningen utgår från ett systemisk-funktionellt perspektiv där grammatik antas realisera betydelse. Adjektivet beskrivs som ett attribut och den postponerade satsen ses som en bärare av detta attribut. De attribut som bedömer propositioner orienterar sig enligt Lemke i semantiska klasser som till betydelsen ofta angränsar till olika typer av modalitet.¹⁸ Lemkes resultat visar att den vanligaste typen av bedömning innebär grader av gillande och önskvärdhet (*desirability/inclination*). Till Lemkes studie ansluter även Holmberg (2002), som ser att svenska POST-konstruktioner på samma sätt kan utnyttjas för bedömning: *de e ändå kul att sånt finns tycker jag* (se exempel 2.16b).

POST-konstruktionen kan också utnyttjas för att indirekt uttrycka instruktioner eller uppmaningar, vilket då har en förmildrande effekt. Denna iakttagelse görs i Tolvanen (2016b) om bruket av opersonliga konstruktioner¹⁹ i myndighetstexter. Tolvanen visar att POST-konstruktioner ibland används för att signalera en så kallad "negativ artighet", vilket refererar till avsändarens avsikt att inte vara påträngande när en instruktion ges (Tolvanen 2016b:132). I Tolvanens exempel, som här återges i (2.19), är instruktionerna utformade som faktamässiga påståenden, vilket bidrar till att instruktionen uppfattas som mildare än om den skulle formuleras som en uppmaningssats.

---

18 Se Halliday & Matthiessen (2014:176 ff.) för en definition av modalitet inom SFG. Se även avsnitt 3.8 i denna avhandling.

19 Med *opersonliga konstruktioner* avser Tolvanen olika sätt att beskriva ett skeende utan att nämna deltagare i detta skeende, exempelvis genom nominalisering, passivering eller det generiska pronomenet *man*. I fokus står alltså inte *det*-konstruktioner – det aktuella exemplet behandlas snarare som fall av infinit verbkonstruktion.

- (2.19) a. Då lönar det sig *att handla i enlighet med FPA:s anvisningar*.
b. – det kan också vara bra *att stämna av kalkylen med en oberoende person*.
(Tolvanen 2016b:132)

POST-konstruktioner berörs specifikt även i Hammarberg (2008) i beskrivningen av olika strukturer med *det är* (se introduktionen till avsnitt 2.3). Hammarberg ser att POST-konstruktionen används frekvent av både inlärare och infödda talare av svenska. Hammarberg poängterar att frekvenser är viktiga för att förstå språkbrukares inlärningsprocess, och en hög frekvens av en viss konstruktion tyder samtidigt på en hög funktionalitet (Hammarberg 2008:80).

2.3.3 Konstruktion med opersonligt predikat

Svenska OP-konstruktioner har mig veterligen inte studerats närmare utifrån funktionella perspektiv. OP-konstruktioner berörs dock i Hammarberg (2008) och Forsskåhl (2009), som inriktar sig på ordsträngen *det är*. Hammarberg (2008:97) noterar att OP-konstruktioner verkar läras in relativt tidigt hos inlärare av svenska i jämförelse med andra konstruktioner med icke-referentiellt *det*.

SAG (4:58 ff.) delar in svenska OP-konstruktioner semantiskt efter icke-agentiva och agentiva aktioner.²⁰ De icke-agentiva demonstreras utifrån olika semantiska kategorier som här återges lite förenklat: väder (*det regnar*), tider och andra tillstånd (*det våras, det var krig och utgångsförbud redan då*), sinnesförmimmelser (*nu luktar det torkad frukt i källaren*), tillstånd/händelser som uppfattas med sinnena (*det lyser genom springan*), rörelse (*i lådorna kryllade det av små äckliga kryp*) samt andra slags händelser och tillstånd (*det skar sig mellan honom och mig*). De agentiva aktionerna karaktäriseras enligt SAG av att agensen är dold (*det knackar på dörren*).

SAG gör en formell gränsdragning av OP- gentemot PRES-konstruktioner vid strukturen *det* + kopula + nominalfras. Denna struktur kan ibland analyseras som OP- eller PRES-konstruktion beroende på huruvida nominalfrasen betraktas som predikativ eller som egentligt subjekt. SAG betraktar nominalfrasen som predikativ när denna inte kan stå som ordinärt subjekt i fundamentet i en parafra: *Det var en härlig dag i början av juni. *En härlig dag var*

---

20 I SAG uttrycks agentiv/icke-agentiv dock på ett mer försiktigt sätt: ”predikat för händelser eller tillstånd som man inte (omedelbart) tänker sig förorsakade av en tydlig agens eller orsak” (SAG 4:58) samt ”verb för agentiv handling när agens inte kan urskiljas av talaren” (4:61).

i början av juni (SAG 3:405 f., SAG 4:62). I denna sats är alltså ett icke-referentiellt *det* obligatoriskt och konstruktionen beskrivs därför som en predikativ konstruktion. Sundman gör dock en annan bedömning som består i att detta kan ses om en existentialsats (PRES-konstruktion) där *det* är obligatoriskt, och där nominalfrasen som ordinärt subjekt inte är möjlig (Sundman 1980:124).

2.3.4 Konstruktion med predikativ och *med*-fras

Konstruktionen med predikativ och *med*-fras (MED-konstruktion) beskrivs i SAG (4:54) som en predikativ sats med icke-referentiellt *det*, där *med*-frasen fungerar som predikationsbas samtidigt som bundet adverbial i satsen. Eftersom *med*-frasen utgör en predikationsbas kan dess rektionsled också göras till satsens subjekt: *det är nyttigt med bananer* → *bananer är nyttigt*. Konstruktionen tas upp i Falk (1993), med fokus på *med*-frasens argumentstatus, samt i Källström (1993) som fokuserar på kongruensförhållanden. Falk (1993) föreslår att *med*-frasen är ett argument och att verbet i den här konstruktionen kan ta argument antingen i form av en *med*-fras (*med bananer*) eller i form av en referentiell nominalfras (*bananer*). Vid alternativet med *med*-fras måste ett icke-referentiellt *det* sättas in på subjektplatsen (Falk 1993:87).

Källström (1993) analyserar kongruensförhållandet mellan nominalfras och predikativ. Ett särskilt fokus ägnas åt vilken betydelse referentiella förhållanden har för att ett predikativt adjektiv inte kongruerar med nominalfrasen utan har neutrumform (*bananer är nyttigt*) (1993:213 ff.) Källström menar att netrumpredikativets betydelse påverkar hur vi uppfattar referensen hos nominalfrasen, och föreslår att de två leden samspelar semantiskt med avseende på deras avgränsning (1993:219 f.). I satsen *bananer är nyttigt* har både nominalfrasen och predikativet utifrån Källströms analys en oavgränsad referens. När ett netrumpredikativ istället förekommer vid en nominalfras med avgränsad referens, som *taxin* i exemplet *taxin blev dyrt*, får satsen enligt Källström istället en så kallad ”cirkumstantiell” referens (1993:196, 224). Referensen utgörs då av ett sakförhållande snarare än av den individ som pekas ut i nominalfrasen (se även SAG 3:239). Detta sakförhållande framgår tydligare om innehållet uttrycks mer specificerat med en infinitivfras på följande sätt: *det blev dyrt för oss att ta den där taxin*.²¹ Vid cirkumstantiell referens ser Källström att predikativa adjektiv typiskt också har en värderande betydelse (1993:237). Även SAG lyfter att predikativet i den här konstruktionen typiskt

---

21 Utifrån SAG (2:226 f.) skulle *taxin* i Källströms exempel också kunna förstås som en nominal satsförkortning, vilket också kan förklara att adjektivet inte kongruerar.

har ett värderande innehåll och kan varieras med ett värderande verb, såsom *duga* (*det duger med vatten*).

Källström diskuterar MED-konstruktionen som ett val av informationsstruktur där nominalfrasen framstår som mindre fokuserad än i satser där nominalfrasen står i fundamentet (Källström 1993:239 f.). Fundamentspositionen hos en nominalfras med cirkumstantiell – och därmed svagare – referens bidrar motsatt till att denna blir fokuserad ungefär på samma sätt som topikaliserade objekt.²² Det mer naturliga är således att en nominalfras med cirkumstantiell referens ingår i en *det*-konstruktion där den är högerställd, såsom i MED-konstruktionen.

2.3.5 Konstruktion med passiv

Passiva konstruktioner kan på svenska konstrueras på två sätt. Den vanligaste formen är den som utifrån verbets morfologi kallas för *s*-passiv, men det förekommer även perifrastisk *bli*-passiv (SAG 4:386, 397, Engdahl & Laanemets 2015).²³ Passiva konstruktioner med *det* (PASS-konstruktioner) uttrycker ofta en aktion där mänsklig agens är underförstådd (SAG 4:57, Engdahl 2006). Tre meningar från SAG visas i exempel (2.20).

- (2.20) a. Det dansades hela natten. (SAG 4:397)
b. Det har byggts ett hus vid torget. (SAG 4:397)
c. Sådana nätter blev det rätt lite sovet. (SAG 4:386)

I (2.20a) visas en *s*-passiv bildad av ett intransitivt verb, och i (2.20b) visas en *s*-passiv bildad av ett transitivt verb och egentligt subjekt. I (2.20c) visas en intransitiv *bli*-passiv. Till skillnad från passiva satser som konstrueras utan *det* har den operonliga passiven möjlighet att passivera även intransitiva verb (SAG 4:360).

Engdahl (2006) uppmärksammar att operonlig passiv har en tydlig funktion att försvaga agensen och visar att det i operonliga *s*-passiver ofta är omöjligt att uttrycka agenten i form av en *av*-fras: *det dricks mycket öl *av studenterna* (Engdahl 2006:38). Däremot fungerar det enligt Engdahl bra med adverbiala prepositionsfraser som på annat vis identifierar agenten (*bland studenterna*).

---

22 Källströms antagande om fokusering görs med hänvisning till Malmgren (1990) om satser med inkongruent predikativ.

23 Perifrastisk passiv kan utöver verbet *bli* även konstrueras med *vara*. Konstruktionen kan då anses falla in i konstruktioner med predikativ (se Engdahl & Laanemets 2015:149).

Studier som vidare tar upp opersonlig passiv utifrån funktion och frekvens är Laanemets (2012), Engdahl & Laanemets (2015) och Fredriksson (2016). Dessa studier är alla korpusbaserade. Enligt Laanemets (2012) är opersonlig passiv inte särskilt vanlig i jämförelse med andra passiva konstruktioner, varken i norskt bokmål, danska eller svenska. Engdahl & Laanemets (2015), som undersöker bruket av opersonlig passivform, ser att de två formerna *s*-passiv och *bli*-passiv är relativt jämnt fördelade i norska och danska, medan *bli*-passiv i svenska är mer markerad med betydligt färre förekomster än i de övriga språken (se även Engdahl 2001). De svenska beläggen med *bli*-passiv i Engdahl & Laanemets studie (2015) utgörs typiskt av negerande påståenden, där huvud verbet är transitivt och ett direkt objekt är placerat framför partici-pet, som i exempel (2.21).

- (2.21) a. Det blev ingen post utdelad alls igår. (Engdahl & Laanemets 2015:139)
b. Igår blev det bara två mål insläppta. (Engdahl & Laanemets 2015:139)

Enligt Engdahl & Laanemets används opersonlig *bli*-passiv typiskt för att uttrycka att ett väntat resultat uteblir, som i (2.21a). Konstruktionen kan även användas för att framhäva att något blir gjort, som i (2.21b).

Att opersonlig *bli*-passiv är så ovanlig kan relateras till att *bli*-passiv i svenska oftast förekommer i samband med animata subjekt (SAG 4:400), eller som Engdahl (2001) formulerar det, subjekt som "har kontroll över skeendet" (Engdahl 2001:83 f.). Fredriksson (2016), som jämför passiva konstruktioner i svenska och engelska korpusar (inte enbart opersonlig passiv), ser likaså att *s*-passiv är generellt vanligare än *bli*- och *vara*-passiv i svenska. Fredriksson ser även att opersonlig passiv är mer frekvent i svenska originaltexter än i engelska. Exempel från Fredriksson (2016:73 f.) återges i (2.22).

- (2.22) a. Det hördes häftiga röster från köket.
b. Det cyklas i Lund mer, tror jag, än i någon annan stad.

Bland de svenska opersonliga passivkonstruktionerna har de flesta i Fredrikssons studie ett transitivt verb, liksom i (2.22a).²⁴ Här uttrycks enligt Fredriksson en enskild händelse där en agent eller upplevare är implicerad. Vidare ser Fredriksson att opersonlig passiv kan ha en generisk tolkning när satsen representerar ett generellt antagande, såsom i (2.22b).

---

24 Till de passiver som bildas av transitivt verb räknar Fredriksson även POST-konstruktioner: *Det antas att ett gott socialt stöd kan verka som buffert mot negativa livshändelser och därmed skydda från sjukdom* (Fredriksson 2016:74).

2.3.6 Utbrytningskonstruktion

Utbrytningskonstruktionens struktur utformas enligt SAG (1999) av ett utbrutet led som är fokuserat och som uppdaterar den presupponerade informationen i en relativsats: *Det är Lasse som skall köra Volvon till Stockholm* (SAG 4:517). Att konstruktionen till stor del är definierad utifrån informationsstruktur är delvis relaterat till dess avgränsning gentemot presentering med relativsats där både relativsats och utbrutet led innehåller ny information: *det är en karl (här nere) som vill tala med dig* (SAG 4:518). Betoningen av informationsstruktur innebär att utbrytningskonstruktionen utmärker sig i förhållande till andra *det*-konstruktioner (se ovan), vilka snarare är definierade utifrån form. Studier som till exempel Valduví & Engdahl (1996) och Søfteland (2014) pekar på en komplex informationsstruktur som behöver avgöras i kontexten. Begrepp som *ny*, *fokuserad*, *känd*, *presupponerad* och *grund* avser alla olika aspekter av hur information kan uppträda och vara markerad i ett sammanhang. Till exempel innebär presupponerad information i en relativsats inte att den inte samtidigt kan vara fokuserad (se Vallduví & Engdahl 1996). Enligt Søfteland (2014), som studerar hur norska utbrytningskonstruktioner uppträder i samtal, finns det även en viss problematik kring hur begreppen *känd* och *ny* information ska förstås i ett sammanhang. Enligt Sundman (1980) finns det även fall där konstruktionen med avseende på informationsstrukturen sammanfaller med presentering med relativsats (se Sundman 1980:54 ff.).

Eftersom analysen av informationsstruktur skulle kräva ett material som består av hela texter har jag valt att i detta arbete inte analysera konstruktionen (se kapitel 4, avsnitt 4.3.3). Därför går jag inte in närmare på hur tidigare studier beskriver konstruktionen. Konstruktionen förkortas fortsättningsvis UT-konstruktion.

3. Systemisk-funktionell grammatik

I detta kapitel presenteras systemisk-funktionell grammatik (SFG)²⁵ samt hur teorin ska användas i förhållande till svenska *det*-konstruktioner. Eftersom det saknas närmare beskrivningar av svenska satser med icke-referentiellt *det* utifrån SFG,²⁶ förhåller jag mig främst till den engelska respektive den danska modellens analys exempel (Halliday & Matthiessen 2014, Andersen & Holsting 2015). För teorins beskrivning på mer generell nivå används även Holmberg & Karlsson (2006) som med svenska termer och exempel presenterar modellen i syfte att skapa en grammatikförståelse och erbjuda verktyg för textanalys. För mina forskningsfrågor är följande begrepp relevanta. För att undersöka hur *det*-konstruktioner formar gestalter av världen används främst begreppet *process* och i mindre skala begreppet *agentivitet*. För att undersöka hur bedömning konstrueras är begreppen *modus*, *modalitet* och *modal bedömning* relevanta.

Kapitlet inleds i 3.1 med en översiktlig beskrivning av teorins grundläggande perspektiv på språk. I 3.2–3.9 beskrivs de för avhandlingen relevanta begreppen. Jag beskriver även i korthet hur konstruktioner med icke-referentiella led hanteras inom teorin samt hur jag förhåller mig därtill.

---

25 Teorin går även under namnet systemisk-funktionell lingvistik (SFL), vilket spänner över ett lite större fält som inte enbart inkluderar grammatik utan även textforskning och didaktisk forskning. För grammatiskt inriktade beskrivningar, som i detta arbete, används systemisk-funktionell grammatik (SFG).

26 Ett tidigare försök att beskriva *det*-konstruktioners ideationella betydelse har gjorts i mindre skala av Thyberg (2015).

3.1 Syn på språk

SFG har utvecklats under senare delen av 1900-talet av M. A. K. Halliday. Teorin beskrivs ingående i *Introduction to Functional Grammar* som har getts ut i fyra upplagor: Halliday (1985), (1994), Halliday & Matthiessen (2004) och (2014). En översiktlig svensk introduktion ges i Holmberg & Karlsson (2006). Teorin fokuserar på språkets pragmatiska funktioner där olika slag av betydelse står i fokus. Till skillnad från formell grammatik, som beskriver språket utifrån ett system av former till vilka betydelse sedan kan anläggas, ses språket istället som ett system av betydelser som manifesterar sig i grammatiska val (Halliday 1994:xiv). SFG har till stor del använts för att beskriva texter, men är i grunden en grammatikmodell (*functional grammar*).

Betydelse konstrueras enligt SFG i flera skikt, så kallade *strata*, som alla formas av och bygger på varandra: kontexten, semantiken, lexikogrammatiken och fonologin/ortografen (se Halliday & Matthiessen 2014:26). Begreppet *lexikogrammatik* avser det skikt som omfattar lexikon och grammatik på samma nivå (se Halliday & Matthiessen 2014:64 ff.). På tvärs genom skikten antas språket fungera på tre parallella sätt som SFG kallar för *metafunktioner*.²⁷ Metafunktionerna är olika typer av betydelseskapande funktioner, som alla samverkar i en sats. Den *ideationella* metafunktionen är den som påminner mest om traditionell semantik. Den handlar om språkets representationer av såväl vår yttre som vår inre verklighet – det vi uttrycker om världen. Den *interpersonella* metafunktionen avser den kommunikativa betydelsen – vad och hur vi kommunicerar i relationen till en mottagare. Den *textuella* metafunktionen handlar om hur informationens led organiseras i texten och vad yttrandet tar sin startpunkt i när informationen meddelas.

Varje metafunktion har i sin tur sin egen lexikogrammatik. Medan den ideationella metafunktionen representeras av TRANSITIVITET²⁸ – ett system som är utformat lexikogrammatiskt av *processer* med verb och deltagarroller, representeras den interpersonella metafunktionen av systemet MODUS för att realisera olika slags språkhandlingar.²⁹ I MODUS ingår även systemet MODALITET som på

---

27 Teorin om metafunktioner är bland annat inspirerad av den amerikanske lingvisten Benjamin Lee Whorf, den polsk-brittiske socialantropologen Bronislaw Malinowski och den tjeckiske lingvisten Vilém Mathesius, vilka representerar traditioner som Halliday menar kompletterar varandra (se t.ex. inledningen till andra upplagan av IFG: Halliday 1994).

28 Kapitäl markerar enligt SFG-konvention att termen refererar till ett system. Markeringen görs när detta är relevant att visa, ofta första gången termen används om det aktuella systemet i ett nytt textavsnitt/kapitel. Vid referens till en deskriptiv kategori används däremot ingen sådan markering.

29 För en översikt av hela modussystemet enligt SFG, se Halliday & Matthiessen (2014:162).

olika sätt modifierar språkhandlingar (se närmare i avsnitt 3.7–3.8). Poängen med den systemiska beskrivningen är att språket ses som en organisering av valmöjligheter. System innebär uppsättningar av alternativ i en ordning där varje alternativ i sin tur förgrenar sig i andra, mer specificerade alternativ. Varje semantiskt område som rymmer en uppsättning av alternativ är alltså inom SFG ett system, eller del av ett system, vilket manifesterar sig i lexikogrammatiken. Det är här, i relationen mellan systemiska nätverk, som de språkliga valen görs och som betydelse konstrueras. *Text* definieras således som det instantierade resultatet av dessa val (se Halliday & Matthiessen 2014:22 ff.).

Med dessa utgångspunkter som omfattar flera och olika dimensioner samtidigt kan man fråga sig hur det är möjligt att betrakta lexikogrammatiken i ett analysperspektiv. Halliday & Matthiessen menar att lexikogrammatiken kan förstås utifrån ett tredelat perspektiv (*trinocular perspective*), från omgivande strata (se även Halliday 2009). Att se 'underifrån' innebär att lexikogrammatiken betraktas från det lägre stratumet, utifrån fonologiska eller ortografiska kategorier. Perspektivet 'från sidan' innebär att lexikogrammatiken betraktas utifrån relationerna på sin egen nivå. Till exempel kan subjektet, som hör till det interpersonella systemet, ses i förhållande till andra led i satsen eller i förhållande till lexikogrammatiska kategorier som hör till andra metafunktioner, såsom tema³⁰ eller aktör. I funktionell grammatik prioriteras oftast perspektivet 'uppifrån', det vill säga en analys utifrån betydelsestratumet. Här ses grammatiken som en resurs för meningsskapande i nätverket av sammanhängande betydelseval, en resurs som alltså *realiserar* betydelse (Halliday & Matthiessen 2014:48 f., 148).

I tabell 3:1 visas en översikt över metafunktionerna, deras respektive perspektiv på sats samt deras respektive system (se även Halliday & Matthiessen 2014:83). Sammantaget ses satsen som en kompositionell enhet som fungerar dels som en representation av erfarenheter, dels som ett kommunikativt utbyte och dels som en strukturering av information.

TABELL 3:1 SFG:s metafunktioner

Metafunktion	Satsen som ...	System
ideationell	representation	TRANSITIVITET
interpersonell	kommunikativt utbyte	MODUS
textuell	strukturering av information	TEMA

30 Inom SFG innebär *tema* satsens startpunkt, och kan typiskt identifieras av satsens fundament (se Holmberg & Karlsson 2006:143 ff.).

I denna avhandling fokuserar jag på den ideationella och den interpersonella metafunktionen. Textuell metafunktion berörs endast marginellt när detta är relevant, och då i samband med andra metafunktioner. Närmast följer en redogörelse för de begrepp som ska användas i detta arbete. Redogörelsen startar med en förklaring av *ord*, *grupp* och *fras* (avsnitt 3.2) som representerar nivåer under satsen och kommer att användas i resterande begreppsgenomgång. Likaså går jag igenom hur satsar kategoriseras efter interpersonell status (3.3). I 3.4 beskrivs *grammatisk metafor* som är ett relevant begrepp för avhandlingen. Därefter går jag igenom begreppen *process* (3.5) *agentivitet* (3.6), *språkhandling* (3.7), *modalitet* (3.8) samt vad som i SFG brukar kallas för *modal bedömning* (3.9).

3.2 Ord, grupp och fras

Inom SFG är nivåerna under satsen strukturerade i *ord*, *grupper* och *fraser*. Den lägsta nivån i detta rangsystem är ord. Ord bildar sedan grupper, det vill säga ord eller ordförbindelser med ett obligatoriskt huvudord och optionella bestämningar, ungefär som den traditionella grammatikens frasbegrepp. En skillnad gentemot det traditionella frasbegreppet är dock att gruppen är definierad utifrån dess funktioner i sats och process, medan det traditionella frasbegreppet också är knutet till ordklass. Det innebär till exempel att en *nominalgrupp* kan vara orienterad kring så väl ett substantiv som ett adjektiv, då dessa klasser har samma sorts interpersonella och ideationella funktioner (se Andersen & Holsting 2015:304). I tabell 3:2 listas grupper och fraser med deras typiska funktioner i det interpersonella (sats) och de ideationella (process), något förenklat utifrån Halliday & Matthiessen (2014:363) (för terminologin för satsens led, se avsnitt 3.7).

TABELL 3:2 *Grupper och fraser med funktioner i sats och process*

	Interpersonellt: sats	Ideationellt: process
nominalgrupp	subjekt, komplement	deltagare
verbgrupp	finit, predikator	process
adverbgrupp	adjunkt	omständighet
prepositionsfras	adjunkt	omständighet

Inom SFG refererar begreppet *fras* till en förbindelse av två komponenter, och används i regel endast om prepositionsfraser (Andersen & Holsting 2015:297 ff.). Frasen orienterar sig alltså inte kring ett enda obligatoriskt huvudord,

som gruppen gör, utan har två obligatoriska komponenter: preposition + rektion. Enligt Halliday & Matthiessen (2014:423 f.) delar prepositionsfrasen drag med infinitivfrasen³¹ på så vis att prepositionen relaterar till rektionen ungefär på samma sätt som ett verb relaterar till ett komplement (jämför *across the lake/crossing the lake, without a hat/not wearing a hat*). En skillnad är att infinitivfrasen kan underförstå ett subjekt, vilket prepositionsfrasen normalt inte gör.

Jag kommer att tillämpa termerna i tabell 3:2 med ett tillägg. Den traditionella grammatikens term *infinitivfras* kommer att användas. Det främsta skälet är att denna term synliggör den infinita formen, till skillnad från det mindre specifika *verbgrupp*, och den infinita formen har bland annat stor relevans för analysen av POST-konstruktionen. Dessutom passar infinitivfras som kategori relativt bra in på SFG:s frasbegrepp. Liksom prepositionsfrasen består infinitivfrasen av två obligatoriska komponenter, infinitivmärke + verbgrupp.

3.3 Fri, bunden och inbäddad sats

SFG skiljer mellan *fria*, *bundna* och *inbäddade* satser, och distinktionerna grundar sig på vilken interpersonell (och eventuellt även ideationell) status satsen har. I avhandlingen tillämpas dessa termer främst i interpersonella analyser, men jag fördjupar mig inte i dem och redogör därför endast för de grundläggande principerna.

En *fri* sats uttrycker en egen *språkhandling*, såsom påstående eller uppmaning (se avsnitt 3.7). Den fria satsen har typiskt huvudsatsstruktur, men även en bisats kan vara fri när denna fungerar självständigt (se t.ex. Andersen & Holsting 2015:44). En *bunden* sats är underordnad en fri sats och fungerar inte som en egen språkhandling. Därmed är den interpersonella statusen lägre. Istället kan den bundna satsen ha som funktion att specificera en omständighet, ange ett tillägg eller utveckla information till den fria satsen (Holmberg & Karlsson 2006:122). Bundna och fria satser bildar tillsammans olika slags satskomplex och fungerar ideationellt som olika processer som är logiskt förbundna med varandra (om process, se avsnitt 3.5). Den *inbäddade* satsen anses inte fungera som en egen process, utan snarare som en deltagare eller som en del av en deltagare. Den inbäddade satsen kan fungera som bestäm-

---

31 I SFG används normalt termen *infinit sats*, medan jag använder *infinitivfras* (se vidare i texten).

ning i en nominalgrupp, alternativt stå som en egen nominalisering – det vill säga ha nominal funktion.

I tabell 3:3 visas en enkel översikt med exempel från Holmberg & Karlsson (2006:119, 120, 122).

TABELL 3:3 *Exempel på fri, bunden och inbäddad sats*

Fri sats	Dom tjänar inte några pengar på det.
Bunden sats	Jag väntade inte eftersom jag var rädd.
Inbäddad sats	Mannen som väntade i skuggorna intill stranden kände varifrån vinden kom.

3.4 Grammatisk metafor

Med *grammatisk metafor* avses att ett grammatiskt fenomen paketeras som om det vore något annat, vilket typiskt skapar en hybridbetydelse (Halliday & Matthiessen 2014:665). Därmed är den grammatiska metaforen inte helt synonym med det kongruenta uttrycket. En ideationell grammatisk metafor innebär typiskt en nergradering i rank, till exempel från satskomplex till sats eller från sats till grupp/fras (Halliday & Matthiessen 2014:719). Ett typiskt exempel är *nominaliseringen* som går från sats till grupp. Ideationellt innebär detta att en process förpackas som ett ting och kopplar därmed till betydelsestratumet på ett mindre naturligt sätt – korsvis snarare än direkt. En interpersonell grammatisk metafor innebär typiskt det motsatta, nämligen en uppgradering i rank, till exempel från grupp till sats. Ett exempel är satsgrammatisk modalitet som beskrivs närmare i avsnitt 3.8. En interpersonell grammatisk metafor kan även avse satsens modus, varvid en viss språkhandling realiseras med en annan språkhandlings grammatik. Ett exempel som Holmberg och Karlsson tar upp är uppmaningar, som ofta realiseras som påstående- eller frågesatser snarare än med direkta uppmaningssatser, vilket skapar en förmildrande effekt i kommunikationen (se Holmberg & Karlsson 2006:53 ff.).

I denna avhandling är begreppet *grammatisk metafor* relevant främst med avseende på det interpersonella, och mer specifikt med avseende på modalitet. Jag använder uttrycket *modal metafor* om *det*-konstruktioner som fungerar modalt med avseende på både modalitet och modal bedömning (se avsnitt 3.8–3.9). I avsnitt 3.8 beskrivs närmare hur den modala metaforiken generellt tillför betydelse drag. Den modala metaforiken innebär dels att ett explicit perspektiv tillförs (subjektivt/objektivt), dels att förhandlingspotentialen utökas genom tillförandet av interpersonell status (se även Halliday & Matthiessen 2014:686 ff.).

3.5 Process

Den ideationella metafunktionen handlar om idéskapande – hur vi med språket som resurs framställer erfarenheter och bilder av världen. Det skeende som satsen handlar om är det centrala, och för att identifiera detta används begreppet *process*. I detta arbete tillämpas processbegreppet för att beskriva hur *det*-konstruktioner formar gestalter av världen. Jag redogör närmast i (3.5.1–3.5.5) för olika typer av processer samt omständighet. I (3.5.6) visas hur konstruktioner med icke-referentiella led hanteras i processer inom SFG-modeller samt hur jag förhåller mig därtill.

I exempel (3.1) visas den generella, transitiva strukturen för processer, utan att specificera vilket typ av process det rör sig om. Längre fram beskrivs olika typer av processer, med skillnader som att något sker/görs, sägs, känns eller bara är eller finns.

(3.1) a. Hunden jagar katten.

<i>hunden</i>	<i>jagar</i>	<i>katten</i>
förstadedeltagare	process	andradeltagare

b. Hunden har jagat katten.

<i>hunden</i>	<i>har</i>	<i>jagat</i>	<i>katten</i>
förstadedeltagare	pro-	-cess	andradeltagare

c. På gräsmattan jagade hunden en katt.

<i>på gräsmattan</i>	<i>jagade</i>	<i>hunden</i>	<i>en katt</i>
omständighet	process	förstadedeltagare	andradeltagare

Kärnan i processen är en verbgrupp, typiskt med finit form, som visas i exempel (3.1a). När satsen har en verbgrupp bestående av flera verb, som i (3.1b), är processen fördelad över båda verbens fält i analys-schemat. Kärnan i processen är dock det verb som upprättar processens betydelse och som avgör vilken processtyp det är fråga om, i detta fall *jagat* (Holmberg & Karlsson 2006:76f.). Till processen knyts normalt en eller flera deltagare, vars roller bestäms av processens betydelse, som jag nedan kommer att visa. Förstadedeltagaren *hunden* är den som utför processerna i exempel (3.1), medan andradeltagaren *katten/en katt* är den som berörs av processen. Deltagare utgörs vanligtvis av nominalgrupper. Oftast har nominalgruppen ett substantiv som kärna, som i *det lilla huset*. En nominalgrupp kan även ha ett adjektiv som huvudord (Holmberg & Karlsson 2006:24 f.), som i följande exempel där *blå* fungerar som deltagare: *himlen är blå*. Processen associeras ibland med en

eller flera omständigheter. Omständigheten realiseras typiskt av en prepositionsfras eller adverbgrupp, vars funktion inte är lika tätt knuten till processen som deltagare, men som specificerar information runtomkring processen (Halliday & Matthiessen 2014:221). I (3.1c) fungerar *på gräsmattan* som en omständighet. Process, deltagare och omständighet realiserar vad Halliday & Matthiessen kallar för *ideationella figurer* – modeller som på betydelsestratummet gestaltar våra idéer om vad som sker (Halliday & Matthiessen 2014:220).

Holmberg & Karlsson (2006) delar in processtyper i *materiella, relationella, mentala och verbala*. Halliday & Mattheissen (2014) räknar med ytterligare två: *behavioural* och *existential*.³² I detta arbete tillämpas Holmberg & Karlssons (2006) indelning, där existentiella processer ses som en undertyp av de relationella. Olika processtyper har dock inga fasta gränser sinsemellan utan figurerar som ett kontinuum av gestaltningar där det finns mer och mindre typiska fall (Halliday & Matthiessen 2014:216 f.). Tillsammans utformar processtyperna systemet för TRANSITIVITET. Närmast följer en redogörelse för respektive processtyps typiska mönster.

3.5.1 Materiella processer

Materiella processer uttrycker yttre, rörliga skeenden som normalt har en förstadeltagare med benämningen *aktör*. Exempel konstruerade av mig visas i (3.2). I fältet under meningen visas processens analys (notera att beteckningen av processtyp i analysfälten endast anges under processens verb, men processen är i själva verket en konfiguration där alla komponenter ingår).

I (3.2a) uttrycks en materiell process med *Lisa* som aktör. Processen realiseras av ett transitivt verb och två andradeltagare som berörs av processen, ett *mål (en glass)* och en *mottagare (åt Moa)*. Materiella processer kan ha ytterligare en andradeltagare som kallas för *utsträckning*. Det innebär en förlängning av processen för att specificera dess betydelse, som *tåg* i (3.2b). I passiva satsar kan målet vara den enda deltagaren, som i (3.2c).

---

32 *Behavioural processes* representerar i engelskan en beteendeprocess som typiskt realiseras av ett verb i *ing*-form (*she's dreaming*), eller av en konstruktion med *do* (*why do you laugh*) (Halliday & Matthiessen 2014:216, 301). *Existentiella processer* ses i engelskan som en egen processtyp, medan Holmberg & Karlsson (2006), liksom Andersen & Holsting (2015), istället ser dem som en typ av relationell process.

(3.2) a. Lisa köper en glass åt Moa.

<i>Lisa</i>	<i>köper</i>	<i>en glass</i>	<i>åt Moa</i>
aktör	materiell process	mål	mottagare

b. Vi åkte tåg till Malmö.

<i>vi</i>	<i>åkte</i>	<i>tåg</i>	<i>till Malmö</i>
aktör	materiell process	utsträckning	omständighet

c. Katten jagas.

<i>katten</i>	<i>jagas</i>
mål	materiell process

Materiella processer kan representera abstrakta skeenden såväl som konkreta och fysiska. Ibland kan det vara lite svårare att avgöra huruvida abstrakta deltagare ska analyseras som aktör eller mål. Halliday & Matthiessen (2014:243 f.) föreslår att rollerna oftast kan avgöras utifrån verbets aktiva eller passiva form. I satsen *a new approach is evolving* kan *a new approach* uppfattas som aktör, medan samma uttryck i meningen *a new approach is being evolved* snarare kan analyseras som mål.

3.5.2 Mentala processer

Mentala processer står för inre, perceptuella skeenden och har som förstdeltagare en *upplevare*. Det som upplevs benämns typiskt som *fenomen*, och fenomenet fungerar som andradeltagare. I exempel (3.3a) är fenomenet en nominalgrupp (*fågelsången*). I (3.3b) förekommer istället en anförd sats. Detta är en annan process som den mentala processen projicerar, det vill säga länkar till. Betydelsemässigt representerar denna sats en tanke snarare än ett ting. Funktionen hos den anförda satsen motsvarar ett fenomen (Holmberg & Karlsson 2006:87).

(3.3) a. Jag hör fågelsången.

<i>jag</i>	<i>hör</i>	<i>fågelsången</i>
upplevare	mental process	fenomen

b. Hon tänkte att sommaren snart var slut.

<i>hon</i>	<i>tänkte</i>	<i>att sommaren snart var slut</i>
upplevare	mental process	[anförd sats]

Mentala processer kan även klassificeras utifrån processens riktning: från upplevaren eller mot upplevaren. Processer som riktar sig från upplevaren kallas på engelska för 'like'-type: *Mary liked the gift*. Processer som istället riktar sig mot upplevaren kallas 'please'-type: *the gift pleased Mary* (Halliday & Matthiessen 2014:247 f.). Dessa mentala undertyper avser alltså fenomenets/projektionens riktning och de kan även representeras av andra mentala verb än de med en betydelse av att 'tycka om'. I (3.3) ser vi exempel på typen 'like', där processen utgår från upplevaren.

Distinktionen 'like'/'please' tillämpas i min analys översatt till svenska som *gilla/tilltala*, varav *gilla* innebär 'like' och *tilltala* innebär 'please'.

3.5.3 Verbala processer

Verbala processer är yttre skeenden som handlar om att uttrycka saker språkligt. Förstadeltagaren kallas *talare* och andradeltagaren kan vara en *utsaga*, *lyssnare* eller *talmål*. Det finns även processer utan andradeltagare, som exempelvis *han pratade i två timmar*. Exempel med första- och andradeltagare återgivna från Holmberg & Karlsson (2006:95, 97) visas i (3.4).

(3.4) a. Han talade till henne.

<i>han</i>	<i>talade</i>	<i>till henne</i>
talare	verbal process	lyssnare

b. De ställde flera frågor.

<i>de</i>	<i>ställde</i>	<i>flera frågor</i>
talare	verbal process	utsaga

c. De berömde hennes spel.

<i>de</i>	<i>berömde</i>	<i>hennes spel</i>
talare	verbal process	talmål

d. Han säger att domarparet Krister Eklund och Marco Mustonen rapporterat LIBK vid två tillfällen under höstsäsongen.

<i>han</i>	<i>säger</i>	<i>att ...</i>
talare	verbal process	[anförd sats]

I (3.4a) är andradeltagaren en *lyssnare*, yttrandets mottagare. I (3.4b) är andradeltagaren en *utsaga* – det uttryckta, här angivet som en språkhandling (*flera frågor*). I (3.4c) är andradeltagaren ett *talmål*, det vill säga yttrandets föremål.

Verbala processer liknar mentala på så vis att båda kan projicera satser, som i (3.4d) (jämför 3.3c). Medan anförda satser i mentala processer uttrycker idéer och tankar, uttrycker verbalt anförda satser istället rapporter och citat. I (3.4d) fungerar den anförda satsen som en rapportering, och funktionen motsvarar utsaga (se Holmberg & Karlsson 2006:99).

3.5.4 Relationella processer

Relationella processer uttrycker mer statiska skeenden som består i att vara, ha eller förhålla sig på annat vis. Holmberg & Karlsson (2006:89) beskriver det som ett relationellt skeende mellan två deltagare eller alternativt som en enda deltagares existens. Halliday & Matthiessen (2014:261) utgår däremot från att relationella processer alltid har två deltagare i en relation. Andersen & Holsting (2015) delar den svenska modellens synsätt, men drar en lite skarpare gräns mellan de processer som uttrycker relationer och de som uttrycker existens. Jag redogör här för den svenska modellen utifrån Holmberg & Karlsson (2006).

Relationella processer delas in i tre underliggande typer: *attributiva*, *identifierande* och *existentiella*. Typexempel hämtade från Holmberg & Karlsson (2006:90, 92) visas i (3.5).

- (3.5) a. Bilen är röd.
b. Klaras bil var den snabbaste
c. Undantag finns.

De två första processerna har gemensamt att de omfattar av två deltagare i en relation. Denna relation är emellertid olika beskaffad i de två typerna, antingen består den i 'vara ett attribut' (3.5a), eller 'vara ett värde' (3.5b) – en skillnad som förklaras närmare nedan. Den existentiella processen har endast en deltagare (3.5c). I det följande visas hur de tre undertyperna av relationella processer analyseras. Attributiva och identifierande processer beskrivs tillsammans, eftersom dessa två är mer lika varandra i förhållande till de existentiella.

3.5.4.1 Attributiva och identifierande processer

Halliday & Matthiessen (2014:259) beskriver attributiva och identifierande processer som "processes of being and having". I en attributiv process består relationen typiskt i att andradeltagaren, *attributet*, är en (av flera) egenskaper

hos bäraren. Attributet utformas typiskt av en nominalgrupp, som *röd* och *en Volvo* i (3.6).

(3.6) a. Bilen är röd.

<i>bilen</i>	<i>är</i>	<i>röd</i>
bärare	rel. attributiv process	attribut

b. Bilen är en Volvo.

<i>bilen</i>	<i>är</i>	<i>en Volvo</i>
bärare	rel. attributiv process	attribut

Identifierande processer handlar som termen antyder istället om identifiering, varvid förstadeltagaren pekas ut och identifieras av dess *värde*. De två deltagarna är även reversibla – de har möjlighet att byta plats med varandra utan att betydelsen ändras (Halliday & Matthiessen 2014:265). Exempel hämtade från Holmberg & Karlsson (2006:90) visas i (3.7). Här fungerar *Oslo* som utpekad och *Norges huvudstad* som värde, men dessa kan alltså skifta sina roller och på så sätt identifieras av varandra.

(3.7) Oslo är Norges huvudstad.

<i>Oslo</i>	<i>är</i>	<i>Norges huvudstad</i>
utpekad	rel. identifierande process	värde

Halliday & Matthiessen (2014) urskiljer även tre undertyper som gäller för både identifierande och attributiva processer. Typen *intensive* uttrycker att förstadeltagaren *är* något – en kvalitativ egenskap i en attributiv process: *Sara is wise*, eller ett unikt värde i en identifierande process: *Sara is the leader*. Typen *possessive* uttrycker att förstadeltagaren *har* något, i en attributiv process: *Peter has a piano*, och i den identifierande: *the piano is Peter's*. Den tredje relationella undertypen är *circumstantial*, varvid relationen även rymmer en omständighet. En omständighet av tid kan exempelvis rymmas i ett attribut: *the fair is on a Tuesday*, eller hos ett värde: *tomorrow is the 10th* (se alla nämnda exempel i Halliday & Matthiessen 2014:265). Omständighetsbetydelse kan även rymmas i verb såsom *last* eller *concern* (Halliday & Matthiessen 2014:291). Till detta återkommer jag i avsnitt 3.5.5.

I detta arbete tillämpas de relationella undertyperna översatta till svenska som *intensiv*, *possessiv* och *omständighetsmässig*.

3.5.4.2 Existentiella processer

Existentiella processer är annorlunda än de attributiva och identifierande, då dessa saknar en klar relationell innebörd. Andersen & Holsting (2015) uttrycker det hela på följande sätt: ”Eksistensen relateres kun ganske abstrakt og implicit til verden, i det dens tilstedeværelse registreres og sprogligt repræsenteres” (2015:148). Att processtypen i den danska och svenska modellen ändå klassificeras som relationell beror på att den uttrycker ett mindre dynamiskt tillstånd på ett liknande sätt som de övriga relationella. Existentiella processer har endast en deltagare, den *existerande*.

I engelskan karaktäriseras existentiella processer av att satsen konstrueras med det formella subjektet *there*: *there was a storm* (Halliday & Matthiessen 2014:307 ff.). I svenskan motsvaras sådana satser av vad i denna avhandling kallas för PRES-konstruktion. Existentiella processer kan även utformas av konstruktioner utan *det*, med ett processverb som enskilt uttrycker existentiell betydelse. Exempel visas i (3.8).³³

(3.8) a. Undantag finns. (Holmberg & Karlsson 2006:92)

<i>undantag</i>	<i>finns</i>
<i>existerande</i>	existentiell process

b. Det finns undantag.

<i>det</i>	<i>finns</i>	<i>undantag</i>
	existentiell process	<i>existerande</i>

I (3.8a) visas en konstruktion utan *det*, där process verbet uttrycker den existentiella betydelsen. Satser som konstrueras utan *det* bör ha ett existentiellt verb såsom *finnas* och *existera för att klassas som en existentiell process* (jämför *bilen åker*, *pannan går*, som snarare är materiella processer). I (3.8b) visas en PRES-konstruktion med verbet *finnas*. Här analyseras inte *det* eftersom det saknar deltagarfunktion (se avsnitt 3.5.6). Enligt Halliday & Matthiessen (2014:310) kan utöver existentialverb även positions- och rörelseverb utforma

---

33 Holmberg & Karlsson (2006) analyserar även exempel som *björnen är där borta* som existentiell process (2006:93). Halliday & Matthiessen (2014) beskriver däremot processer av detta slag som attributiva, omständighetsmässiga: *the cat is on the mat* (2014:293). I detta arbete följer jag Halliday & Matthiessens (2014) klassificering av dylik process som attributiv, eftersom denna indelning av relationella undertyper är relevant för *det*-konstruktioner i i mitt material. Se även Andersen & Holsting (2015:149 ff.).

existentiella processer i en *there*-sats, såsom *sit, stand, rise, grow, occur, happen*. I detta arbete utgår jag från det motsvarande i svenskan, nämligen att PRES-konstruktioner med mer materiella verb, som handlar om position och rörelse (*sitta, gå, komma*), utformar existentiella processer fast på ett mer dynamiskt vis. Sammantaget utgår jag alltså från att existentiell processbetydelse dels realiseras av satser med existentialverb (3.8a), dels av PRES-konstruktioner (3.8b).

3.5.5 Omständigheter

Omständigheter uttrycker betydelse som associerar processen med exempelvis tid, rum, en orsak eller ett sätt. De realiseras typiskt av adverbgrupper och prepositionsfraser, men inte av satser – sådana betraktas istället som egna processer. En omständighet beskrivs i Holmberg & Karlsson (2006) som en betydelse runt omkring processen, som alltså är lösare kopplad till processen än vad en deltagare är (Holmberg & Karlsson 2006:103). Exempel visas i (3.9) med meningar hämtade ur Holmberg & Karlsson (2006:103–105). Omständigheten är markerad med fetstil. I (3.9b) förekommer två omständigheter, en tidsförankrande och en rumsförankrande.

- (3.9) a. Ordföranden tackar **för visat intresse**.
b. Vi blev hämtade **klockan 08.00 på vårt hotell**.

Halliday & Matthiessen (2014) beskriver att omständighetsbetydelse även kan rymmas inom processens andra komponenter, inte enbart i ordinära omständigheter. Den kan till exempel finnas kodad i processens verb eller hos en deltagare som typiskt har formen av en prepositionsfras. Exempel visas i (3.10), vars meningar är hämtade från Halliday & Matthiessen (2014:291, 293).

- (3.10) a. My story **concerns** a poor shepherd boy.
b. My story is **about a poor shepherd boy**.
c. The cat is **on the mat**.

I (3.10a) kodar verbet *concern* en omständighetsrelation mellan bäraren *my story* och attributet *a poor shepherd boy*. I (3.10b) är omständighetsbetydelsen istället kodad i prepositionen *about* som hör till attributet. (3.10c) är ytterligare ett exempel på ett attribut med omständighetsbetydelse som realiseras av en prepositionsfras, och här avser omständighetsbetydelsen en plats. Att prepositionsfraserna i (3.10b, c) i själva verket fungerar som deltagare, och

inte som omständigheter, beror på att processen utformas av en relation mellan dessa respektive led och en förstadedeltagare, och processen kan inte figurera utan det omständighetsmässiga attributet (**the cat is*).³⁴

3.5.6 Icke-referentiella led i processer

Icke-referentiella subjekt har hanterats på lite olika vis inom olika SFG-modeller. I Halliday & Matthiessen (2014:309 f., 539) finns det tre specifika fall där subjektet saknar deltagarfunktion: i existentiella processer (se 3.11a), i väderkonstruktioner (3.11b) samt vid opersonlig projektion (3.11c). Dessa fall demonstreras nedan med tomma fält. I (3.11d) visas ett fall där *it* däremot delar deltagarfunktion med ett senare led, enligt Halliday & Matthiessens (2014) analys.

(3.11) a. There is a man at the door. (Halliday & Matthiessen 2014:309)

<i>there</i>	<i>is</i>	<i>a man</i>	<i>at the door</i>
	existentiell process	existerande	omständighet

b. It is raining. (Halliday & Matthiessen 2014:310)

<i>it</i>	<i>is</i>	<i>raining</i>
	materiell pro-	-cess

c. It seems that ... (Halliday & Matthiessen 2014:539)

<i>it</i>	<i>seems</i>	<i>that ...</i>
	mental process	[anförd sats]

d. It worries me that ... (Halliday & Matthiessen 2014:544)

<i>it</i>	<i>worries</i>	<i>me</i>	<i>that ...</i>
feno-	mental process	upplevare	-men

I (3.11a) visas en existentiell process. *There* analyseras här varken som deltagare eller omständighet eftersom det inte representerar någon ideationell betydelse. Funktionen är istället att tjäna som ett ”feature of existence”, vilket på

---

34 Det finns även ett kontinuum mellan omständighet och deltagare när det kommer till prepositionsfraser med nominalgrupp som rektionsled. Halliday & Matthiessen (2014:311 f.) beskriver att rektionsledet funktionellt representerar en deltagare, men att denna i prepositionsfrasen förmedlas indirekt genom prepositionen.

textuell nivå är ett förberedande textelement som signalerar att något nytt ska introduceras (2014:308). Andersen & Holsting (2015) beskriver jämförelsevis att fundamentet i danska existentiella satser kan vara flera olika ”foreløbige subjekt” som likaså saknar ideationellt innehåll: *her er masser af mennesker, der er ingen vand, det er sommarferie* (Andersen & Holsting 2015:138 f.).

I (3.11b) visas en väderkonstruktion där processen endast består av ett verb. *It* ses här inte som en deltagare. Däremot ingår *it* enligt Halliday & Matthiessen (2014:310) som deltagare i attributiva väderkonstruktioner (*it's foggy*), där det tolkas som en bärare med avseende på himlen som bär sitt väder eller tiden som bär sitt klockslag. I (3.11c) visas en opersonlig projektion där den mentala processen projicerar en anförd sats opersonligt, utan någon upplevare.

I konstruktioner med extraponerat subjekt, som i (3.11d), analyseras *it* och det efterställda subjektet däremot som en och samma deltagare: *it [that...]*. Denna analys görs typiskt i konstruktioner som inleds med *it* och processen uttrycker en värderande attityd inför betydelsen hos en inbäddad sats (Halliday & Matthiessen 2014:544, se även Andersen & Holsting 2015:248). Det innebär att *it* också betraktas som samreferentiellt med *that*-satsen.

I detta arbete väljer jag att konsekvent betrakta *det* i svenska konstruktioner motsvarande dem i (3.11) som en icke-deltagare. I samtliga satser där *det* kan antas vara icke-referentiellt lämnar jag analysfältet under *det* tomt. En svensk sats motsvarande den i (3.11d) (*det oroar mig att ...*) klassificeras i detta arbete som POST-konstruktion där en bisats fungerar som postponerat subjekt (se avsnitt 1.1.2).

3.6 Agentivitet

I detta arbete kommer begreppet *agentivitet*³⁵ att användas vid några analyser, med distinktionen *handling* och *händelse*.³⁶ Agentivitet utgör ett annat ideationellt perspektiv som inte handlar specifikt om olika processtyper, utan snarare om den agentiva strukturen inom alla typer av processer (dock brukar analysen av agentivitet särskilt uppmärksamma materiella processer). Agentivitet handlar om processens källa – om vad som åstadkommer den. Agentiva processer förutsätter en deltagare som utför aktionen. I svensk SFG kallas sådana

---

35 *Agentivitet* följer Holmberg & Karlssons terminologi (2006). Inom SFG används även begreppet *ergativitet* och *ergativitetsanalys* som verktyg för att analysera satser utifrån agentiv struktur.

36 Se även Halliday & Matthiessen (2014:336) om 'doing' och 'happening'.

processer för *handlingar* (Holmberg & Karlsson 2006:108 ff.). Handlingar står i kontrast till *händelser*, som innebär att processen är aktualiserad genom deltagaren själv. I exempel (3.12) visas de två typerna med transitiv struktur på den övre raden och agentiv på den nedre.

(3.12) a. Max städar.

<i>Max</i>	<i>städar</i>
aktör	materiell process
agent	handling

b. Vinden blåser.

<i>vinden</i>	<i>blåser</i>
aktör	materiell process
medium	händelse

I (3.12a) ser vi en handling i vilken aktören *Max* fungerar som agent. Den agentiva processen skulle även kunna omfatta något som berörs av handlingen: *Max städar huset*. Det som berörs av processen, *huset* har då rollen *medium*. I (3.12b) visas en händelse, där aktören *vinden* istället har rollen *medium* i den agentiva strukturen. Medium representerar således den roll som processen aktualiseras genom.

Distinktionen handling/händelse kommer i detta arbete att användas vid analysen av passiva *det*-konstruktioner (PASS-konstruktioner) i förhållande till aktiva. Jag tillämpar distinktionen i en något modifierad version. Medan agentiva processer benämns som *handlingar*, kommer jag tala om icke-agentiva processer som *händelser* och *tillstånd*. Skälet är att termen *händelse* inte är helt lämplig för beskrivningen av relationella processer som oftast uttrycker statiska relationer snarare än något dynamiskt som händer. Oavsett om det är fråga om tillstånd eller händelse är principen dock densamma – att processen är icke-agentiv.

3.7 Språkhandling

Den interpersonella metafunktionen handlar om det språkliga utbyte som sker mellan avsändare och mottagare. *Språkhandlingar* och *modalitet* är centrala begrepp inom det interpersonella betydelsefältet eftersom språkhandling är satsens interpersonella huvudfunktion, och denna kan modifieras på olika vis genom modala uttryck. I detta avsnitt redogör jag för de grundläggande

språkhandlingarna samt för deras realiseringar, för att i följande avsnitt beskriva *modalitet* och *modal bedömning* (det sistnämnda sträcker sig utanför SFG:s modalitetsskalor).

Språkhandlingar delas in i fyra generella huvudtyper: *påstående*, *fråga*, *erbjudande* och *uppmaning*. Påståenden och frågor utgör informationsutbyten, medan erbjudanden och uppmaningar handlar om att utbyta ”varor och tjänster” – det vill säga att språkligt kommunicera handlingar (Holmberg & Karlsson 2006:34 f.). Dessa utbyten beskrivs även som givande eller krävande i kommunikationen, vilket visas i tabell 3:4. Medan påståenden och erbjudanden är givande språkhandlingar, är frågor och uppmaningar krävande.

TABELL 3:4 *Språkhandlingar*

	Givande	Krävande
Information	påstående	fråga
Varor/tjänster	erbjudande	uppmaning

Den grammatik som realiserar språkhandlingar och utformar deras modala struktur är satsens led. Det viktigaste för språkhandlingen är *moduselementet* – satsens subjekt och finit. Genom moduselementet realiseras påståendet (*bussen kommer*) eller ja/nej-frågan (*kommer bussen?*). Utöver moduselementet har det även betydelse huruvida fundamentalspositionen är utfylld eller ej (Holsting 2018). I en påståendesats måste fundamentalspositionen fyllas ut: *nu kommer bussen*, medan denna lämnas tom i ja/nej-frågor och i uppmanings-satser: *Kommer bussen? Laga bilen!*

I den interpersonella grammatiken kategoriseras satsens led ungefär på samma sätt som i traditionell grammatik, men kategorierna har inom SFG mer funktionella definitioner utifrån hur dessa realiserar språkhandlingar och modal struktur. *Finitet* har som uppgift att tillföra tidsförankring eller modalitet. Språkhandlingen kan specificeras även genom *polaritet* som hänger nära samman med finitet. För att vara förhandlingsbar måste polariteten antingen vara positiv (*är/gör*) eller negativ (*är/gör inte*), vilket gör det möjligt för mottagaren att ge bekräftande eller förnekande respons (Halliday & Matthiessen 2014:144). *Subjektet* är det som tillsammans med finitet utformar satsens modus, och sett från ett betydelseperspektiv representerar subjektet den referent som predikatet utsäger något om (Halliday & Matthiessen 2014:147 f., även Halliday 2002). Om subjektet är icke-referentiellt, har det enbart en modusfunktion genom samspelet med finit (Andersen & Holsting 2015:192 ff.).

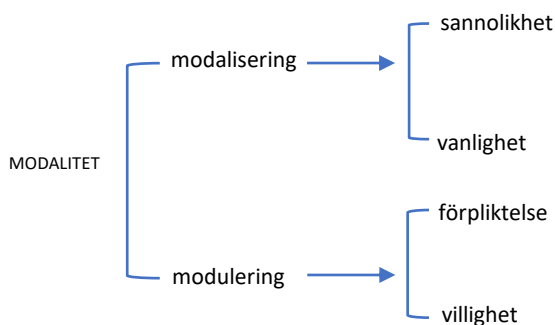
I denna avhandlings analysdel används den basterminologi som Andersen & Holsting (2015:23) använder för satsens led: *subjekt*, *finit*, *predikator* (för infinita verbformer), *komplement*, *adjunkt*. *Komplement* motsvarar den tradi-

tionella grammatikens objekt, predikativ samt bundna adverbial, medan *adjunkt* refererar till fria adverbial. När det gäller subjekt i *det*-konstruktioner använder jag även den traditionella distinktionen *formellt* och *egentligt subjekt*.

3.8 Modalitet

I avhandlingens interpersonella analys är *modalitet* och *modal bedömning* relevanta begrepp eftersom *det*-konstruktioner kan utnyttjas för att uttrycka olika förhållningssätt – i avhandlingen generellt kallat för *bedömning*. I min fjärde forskningsfråga avser bedömning alltså både det som i SFG kallas för modalitet och det som kallas för modal bedömning (modal bedömning beskrivs i 3.9).

MODALITET är ett system för att modifiera språkhandlingar utifrån skolor mellan polaritetens ja- och nej-poler. Modalitet innebär val utifrån något av betydelseområdena *sannolikhet*, *vanlighet*, *villighet* och *förpliktelse* (Holmberg & Karlsson 2006). Satser som fungerar som ett informationsutbyte (påståenden/frågor) modifieras oftast utifrån sannolikhet och vanlighet, vilket kan förknippas med epistemiska betydelseskalar (se SAG 1:167). I SFG kallas den här typen av modalitet för *modalisering* (se Halliday & Matthiessen 2014:176 ff.). Satser som fungerar som ett utbyte av varor och tjänster (uppmaningar/erbjudanden) modifieras typiskt genom uttryck för villighet och förpliktelse – de deontiska modalitetsskalorna. Samtliga betydelseskalar har olika grader från låg till hög. I figur 3:1 demonstreras systemet övergripande för modalitet. Här kan tilläggas att Andersen & Holsting (2015) inkluderar *evne* i moduleringsstyperna, som på svenska kan kallas för *förmåga*.

FIGUR 3:1 Systemet för modalitet

Modalitet realiseras i sin *kongruenta* form inom satsen av modala finit eller adjunkter.³⁷ Dessa former utgör de vanligaste grammatiska resurserna för modalitet. Men modalitet kan även utformas på andra sätt, till exempel med hela satser. Detta brukar beskrivas som *inkongruent* eller *metaforisk* realiseringsform, vilket nedan ska förklaras närmare. I tabell 3:5 visas grammatiken för modalitet – den kongruenta och den metaforiska. Tabellen utgår från Holmberg & Karlssons uppställning (2006:70). Holmberg & Karlsson lämnar i sina uppställningar (2006:68 ff.) en del fält tomma för att visa att de olika realiseringsresurserna ibland är mer begränsade. I tabell 3:5 återges två av deras tomma fält i den metaforiska lexikogrammatiken, ett för subjektivt realiserad vanlighet och ett för objektivt realiserad villighet.

TABELL 3:5 *Kongruent och metaforisk grammatik för modalitet*

Modalitet	Kongruent lexikogrammatik		Metaforisk lexikogrammatik	
	finit	adjunkt	subjektiv modalitetsmetafor	objektiv modalitetsmetafor
sannolikhet	<i>läs, kan</i>	<i>kanske, nog</i>	<i>Jag tror att ....</i>	<i>Det är troligt att ....</i>
vanlighet	<i>brukar</i>	<i>ibland, ofta</i>		<i>Det händer att ....</i>
villighet	<i>vill, kan</i>	<i>gärna</i>	<i>Jag är villig att ....</i>	
förpliktelse	<i>bör, får, måste</i>	<i>helst</i>	<i>Jag kräver att ....</i>	<i>Det är nödvändigt att ....</i>

I tabell 3:5 visas satsgrammatiska modalitetsmetaforer i de två högra kolumnerna. Dessa metaforer innebär att betydelsen är utökad jämfört med de kongruenta alternativen. För det första tillför de ett explicit perspektiv till den modala betydelsen. Antingen utformas modaliteten från ett subjektivt perspektiv, varvid avsändaren uttrycks som referentiellt subjekt, eller från ett objektivt perspektiv, med icke-referentiellt *det* som subjekt (Holmberg & Karlsson 2006:69). *Det*-konstruktioner används alltså för att uttrycka modaliteten utan att blanda in avsändaren, medan subjektiva modalitetsmetaforer realiserar av satser som uttrycker denna person: *jag tror* + sats. Ytterligare en skillnad gentemot de kongruenta formerna är att metaforerna genom sin satsform uttrycker egna processer och interpersonellt har en modal status (se avsnitt 3.3). De utökade betydelsedragen är en anledning till att alternativen kan ses som metaforiska (se Halliday & Matthiessen 2014:665).

Halliday & Matthiessen (2014) nämner att modal betydelse också kan uttryckas genom grammatiska metaforer som är mer komplexa. Till exem-

37 Holmberg & Karlsson (2006:59) kallar adjunkter för ”interpersonella satsadverbial”.

pel kan existentiella konstruktioner användas: *there can be no doubt that ...* (2014:689). De poängterar att modal metaforik är ett svårdefinierat begrepp eftersom uttrycksmöjligheterna för bedömning är mångfasetterade, och det är inte alltid solklart att avgöra vad som är metaforiskt och inte (2014:689 ff.). I denna avhandlings interpersonella analys undersöker jag närmare på vilket sätt *det*-konstruktioner fungerar som modala metaforer och diskuterar det objektiva perspektivet i förhållande till implikationen av en avsändare.

3.9 Modal bedömning

Utöver modalitet finns det andra slag av bedömning som i SFG samlas under begreppet *modal bedömning* (se *modal assessment* i Halliday & Matthiessen 2014:679 ff.). Modala adjunkter kan till exempel utnyttjas för att uttrycka en rad olika talarattityder som sträcker sig bortom betydelseområdena för modalverb, såsom uppskattning (*lyckligtvis, tyvärr*), förväntan (*förvånansvärt nog*), individualitet (*personligen, för min del*) eller relativ tid som tillför en tidsaspekt relaterad till talögonblicket (*då, nu, snart*) (se Holmberg 2011:107). Modal bedömning skiljer sig från modalitet genom att den kongruenta grammatiken begränsar sig till adjunkter, medan modalitet utöver adjunkter även kan uttryckas med modalverb (Andersen & Holsting 2015:224 f., se även Halliday & Matthiessen 2014:186). Däremot spänner adjunkter över fler betydelseområden än modalverben gör (jämför tabell 3:5 och 3:6).

Modal bedömning är i den svenska och danska introduktionen av SFG relativt kortfattat beskriven. Eftersom *det*-konstruktioner kan vara en resurs för att uttrycka bedömning metaforiskt har jag valt att ta avstamp i Halliday & Matthiessens (2014:680 ff.) mer omfattande kategorisering av betydelseområden för modal bedömning (jämför även Andersen & Holsting 2015:221 ff.). I tabell 3:6 visas en förenklad översikt av kategorierna och deras realisering som adjunkter.³⁸

---

38 I Halliday & Matthiessens översikt ingår även kategorier av modalitet samt undergrupper till flera av kategorierna. I tabell 3:6 återges endast undergrupper till kategorin *qualificative* (se parentes), som är en varierad kategori.

TABELL 3:6 *Den interpersonella grammatiken för modal bedömning*

Modal bedömning	Modal adjunkt
wisdom (vishet)	<i>wisely, foolishly</i>
morality (moral)	<i>rightly, correctly</i>
typicality (typiskhet)	<i>typically</i>
asseverative (övertygelse)	<i>naturally, obviously, of course</i>
qualificative: prediction (förväntan) presumption desirability (uppskattning) importance (betydenhet)	<i>surprisingly allegedly luckily, interestingly, sadly importantly</i>
persuasive	<i>admittedly</i>
factual	<i>actually</i>
validity	<i>generally, legally</i>
personal engagement (individualitet)	<i>frankly, personally</i>
temporality (relativ tid)	<i>soon, still, not yet</i>
intensity (intensitet)	<i>totally, almost, quite</i>

Av kategorierna i tabell 3:6 används endast de som är relevanta med avseende på hur avhandlingens svenska material grupperar sig semantiskt. Hur kategorier av bedömning ställs upp i min analys beskrivs närmare i avhandlingens resultatkapitel, där kategorierna presenteras på svenska, ibland med viss modifiering snarare än direkt översättning (se svenska översättningar som används i tabell 3:6 inom parantes). I resultatet förekommer även ytterligare någon kategori än de i tabell 3:6.

Liksom svenska *det*-konstruktioner kan användas för att uttrycka satsgrammatisk modalitet från ett objektivet perspektiv (se tabell 3:5), kan de även användas för att uttrycka modal bedömning. Bedömning kan till exempel göras kvalitativt: *det är bra/dåligt/tur* + sats (se Holmberg 2011:109). Halliday & Matthiessen (2014:680 ff.) visar likaså i sin översikt hur relationella *it is*-satser kan utnyttjas för att metaforiskt uttrycka såväl modalitet som modal bedömning. Den modala bedömning som uttrycks genom *it is*-satser beskrivs sammantaget som kommentering av en proposition (*comment propositional*). Några av exemplen från deras översikt visas i (3:13):

- (3.13) a. It is wise of x to...
b. It is foolish of x to ...
c. It is right of x to ...
d. It is surprising that ...
e. It is important that ...
f. It is wonderful that ...

Konstruktioner av typen "it is ... that..." (3.13d–f) har även belysts av Lemke (1998), som menar att de adjektiv som följer på *it is* representerar semantiska klasser av evaluerande betydelse. Lemke beskriver konstruktionen bland annat som en interpersonell resurs för att bygga upp identiteter i text. Lemke sammanför i sin analys kategorier av modalitet med kategorier av modal bedömning eftersom dessa kan ses som delar av ett och samma system som konstruktionen realiserar (Lemke 1998, *Table 1*). Detta förhållningssätt bygger på ett perspektiv 'från sidan', sett från konstruktionens eget håll, varvid skillnaden mellan modalitet och annan modal bedömning har mindre relevans.

I min beskrivning av *det*-konstruktioner och deras metaforiska potential kommer skillnaden mellan modalitet och modal bedömning att vara mer relevant eftersom jag bland annat betraktar satsgrammatiken i förhållande till kongruenta alternativ, vilket innebär ett perspektiv 'uppifrån', från semantiken. Som nämnts i detta avsnitt skiljer sig den kongruenta grammatiken för modalitet från den för modal bedömning, vilket får en del konsekvenser i det metaforiska perspektivet. Därför är min ambition att så långt det är möjligt hålla isär modalitet och annan modal bedömning.

4. Metod

I detta kapitel presenteras avhandlingsprojektets metod och tillvägagångssätt, med ett särskilt fokus på hur jag har samlat in och arbetat med mitt material. Först ska något sägas om arbetet generellt. Studiet av *det*-konstruktioner har bestått i såväl kvalitativa bedömningar som kvantitativa beräkningar av kategorier, och sammantaget har det analytiska arbetet bedrivits i form av sex delstudier. Den första delstudien handlar om referentialitet i syfte att undersöka frekvenser av referentiellt och icke-referentiellt *det* (se resultatet i kapitel 5). För detta har jag även undersökt hur de två kategorierna förhåller sig till varandra – hur de angränsar till varandra och kan särskiljas. Därpå följer fem delstudier som undersöker hur respektive *det*-konstruktion i materialet används och konstruerar betydelse (se dessa resultat i kapitel 6–10). För de sistnämnda delstudiernas analyser används verktyg från den systemisk-funktionella modellen.

I avsnitt 4.1 presenteras avhandlingens material som har hämtats från Språkbankens korpusar. Jag redogör för hur materialet stegvis har samlats in från ett större antal meningar med *det* fram till ett mer avgränsat material bestående av fem olika *det*-konstruktioner. I avsnitt 4.2 redogörs för hur jag har arbetat med den första delstudien om referentialitet – vilka test som använts för att särskilja referentiellt och icke-referentiellt *det*, hur oklara fall av referentialitet har hanterats samt vad som har exkluderats ur materialet. I avsnitt 4.3 beskriver jag sedan hur jag har gått tillväga för att identifiera och kategorisera olika *det*-konstruktioner i materialet med icke-referentiellt *det*. Slutligen redogör jag för hur jag har arbetat med *det*-konstruktionerna analytiskt (avsnitt 4.4).

4.1 Avhandlingens material

I avhandlingsarbetet har jag valt att använda ett korpusmaterial bestående av skriftspråkliga meningar med pronomenet *det*. Valet av skriftspråk grundar sig på att detta har en god tolkbarhet, eftersom det i hög grad består av fullständiga meningar och ord. Ett material som består av meningar med *det* genererar även en bild av vilka konstruktioner som är frekventa, hur de används och konstruerar betydelse på satsnivå. Jämförelsevis skulle ett talspråkligt material kunna besvara frågeställningar som rör interaktion och informationsstruktur, men det skulle kanske vara svårare att urskilja, särskilja och tolka konstruktioner på ett sätt som är önskvärt för denna studie.

En liten nackdel med ett material som består av lösryckta meningar är emellertid att det större textsammanhanget inte är inkluderat, vilket i några fall har varit försvårande för analysen. På det hela taget har detta dock inte utgjort ett allvarligt problem eftersom de flesta satser har varit möjliga att analysera i det enskilda textsammanhang som den grafiska meningen utgör. När ett större textsammanhang har behövts har detta i de flesta fall kunnat uppsökas på internet (se även 4.1.2). Studieobjektets begränsning till specifika satsmönster förklaras även av att analysen är grammatisk snarare än inriktad på textbruk.

Materialiet har inhämtats från fyra korpusar som finns tillgängliga som digitala forskningsresurser hos Språkbanken: *Akademiska texter – Samhällsvetenskap, Webbnyheter 2013* samt *Bloggmix 2014* och *2015*. Jag refererar till respektive korpus som (A), (W) samt (B) för de två bloggkorpusarna tillsammans. När det är relevant att ange bloggkorpusarna var för sig anges dessa som (B14) och (B15). Korpusarna är annoterade med språklig information såsom ordklass och satsfunktion, och för att söka i korpusar används verktyget *Korp* (se nedan). Korpusarnas respektive storlek vid tiden för mina sökningar visas i tabell 4:1.

TABELL 4:1 *Korpusarna Akademiska texter, Samhällsvetenskap, Webbnyheter 2013 samt Bloggmix 2014, 2015*

	A (2016-11-02)	W (2016-11-02)	B14 (2016-11-02)	B15 (2017-03-29)
Antal token	10,87M	22,61M	37,90M	27,82M
Antal meningar	523 102	1 249 754	2 304 028	1 680 711

Valet av korpusar har gjorts för att skapa en varierad bild av *det*-bruket. Till sammans spänner dessa korpusar över mer vardagligt och mer formellt skriftspråksbruk. (A) har överlag en formell och akademisk stil, men innehåller också transkriberat tal från återgivna intervjuer. (W) består av tidningstext

som har publicerats på svenska dagstidningars webbplatser. (W) innehåller ett relativt varierat skriftspråk som oftast kommer från journalister, men som också inkluderar anförda tal ur intervjuer. (B) utgörs av bloggtext med en betydligt mer informell och vardaglig stil, vilket ger åtkomst till konstruktioner och uttryck som de två övriga korpusarna kan tänkas sakna. Fortsatt redogörs för hur sökningar har gjorts, samt för utfallet därav.

4.1.1 Sökmetod

Materialet har samlats in med hjälp av sökverktyget *Korp* – ett verktyg för att söka på språkliga kategorier i Språkbankens korpusar, som exempelvis ord eller kombinationer av ord, specifika satsled eller böjningsmönster. För att fånga in en så stor variation i bruket som möjligt har jag valt att enbart söka på *det* som pronomen (se tabell 4:2). Jag har alltså valt att inte rikta sökningen mot något särskilt satsmönster utan velat se förutsättningslöst hur *det* används.³⁹ Sökningens utfall har resulterat i ett fortsatt arbete med att särskilja referentiellt *det* från icke-referentiellt *det*, vilket gjort det möjligt att både undersöka frekvenser av dessa två kategorier och att bättre kunna ringa in och undersöka det icke-referentiella i förhållande till det referentiella. Efter att först ha genomfört sökningen i korpusarna (A) och (W) gjordes även samma sökning i (B) för att öka materialets stilmässiga spännvidd ytterligare. I samband med detta formulerades även min forskningsfråga om *det*-konstruktioner i olika texttyper (se avsnitt 1.2). Min sökmetod redovisas i tabell 4:2.

TABELL 4:2 *Sökning i Korp*

Sökverktyg	<i>Korp</i>
Sökfunktion	<i>utökad</i>
Ord	<i>det</i>
Ordklass	<i>pronomen</i>
Skiftläge	<i>oberoende</i>
Sortering	<i>slumpvis</i>

39 Mer riktade sökningar för att erhålla största möjliga frekvens av icke-referentiellt *det* prövades först i en pilotundersökning, där finita verb som ofta relaterar till referentiellt *det* (till exempel *tror, säger, tolkar*) uteslöts. De riktade sökningarna resulterade sammantaget i träffar som bestod av två generella kategorier, *det*-inledda och icke *det*-inledda satser. Detta resultat var inte tillfredsställande, dels eftersom det var oklart vilken funktion denna uppdelning skulle ha för analys och beskrivning, dels eftersom riktade sökningar inte uppfångade den variation jag ville komma åt i bruket.

Sökmetoden resulterade i träffar av meningar med både referentiellt och icke-referentiellt *det*, vilket efter en manuell genomgång av en del av fallen bedömdes ha stor potential att representera bruket av *det*-konstruktioner, både vad gäller distribution av och variation hos konstruktioner som produceras inom de tre texttyperna. I tabell 4:3 redovisas antalet sökträffar som sökning i respektive korpus har genererat. I det följande redogörs för materialets därefter stegvisa insamling och avgränsning.

TABELL 4:3 *Antal sökträffar, token och meningar per korpus*

	A (2016-11-02)	W (2016-11-02)	B14 (2016-11-04)	B15 (2017-03-29)
Token	10,87M	22,61M	37,90M	27,82M
Meningar	523 102	1 249 754	2 304 028	1 680 711
Sökträffar	108 101	339 545	704 712	510 458

4.1.2 Materialinsamling

Insamlingen av analysmaterialet har huvudsakligen skett i fyra steg, varav varje steg har format en avgränsning. Det första steget innebar att införskaffa meningar med *det* från sökträffarna i Korp. Av sökträffarna (2016-11-02) och (2016-11-04) inhämtades först fyratusen meningar från (A), (W) respektive (B14), vilka infogades i separata excelark. Dessa meningar utgjordes alltså av satser som innehöll pronomenet *det*, och materialet bestod vid detta tillfälle av tolv tusen meningar. Därefter (2017-03-29) hämtades ytterligare ettusen meningar från (B15) för att erhålla en lite större spridning av bloggtexter över tid. Det totala antalet meningar kom alltså att uppgå till trettontusen meningar (se tabell 4:5).

Det andra steget innebar en manuell kategorisering av *det* som referentiellt och icke-referentiellt. Detta utgjorde avhandlingens första delstudie med syfte att presentera frekvenser av de två kategorierna. För denna delstudie bantades materialet ner till niotusen meningar med lika delar från respektive texttyp: 3 000 meningar från (A), 3 000 från (W) samt 3 000 från (B) (Bloggmix 2014 och 2015). Av meningar som innehöll flera *det* räknades endast de fall som utgjorde sökträffen i Korp. I detta läge bortsållades irrelevanta träffar, som bland annat utgjordes av meningar där *det* inte var ett pronomen eller av meningar som av olika orsaker inte var tolkbara (se närmare i avsnitt 4.2.2.1.).

Eftersom en del meningar inte var tydliga beträffande *det:s* referentialitet innebar kategoriseringen vid steg två även en analys av gränsområdet mellan referens och icke-referens. Oklara referentialitetsfall märktes först upp som

frågetecken och samlades sedan separat för att kunna studeras utifrån frågor om vad som gör referentialiteten oklar i en viss struktur eller kontext och hur dessa fall kan bedömas. För detta behövdes ofta textsammanhanget uppsökas, vilket gjordes genom att söka i google på den aktuella meningen. För att avgöra huruvida en google-träff var korrekt kontrollerade jag att mening, källa och årtal var överensstämmande med korpustextens information. Studiet av oklara fall ledde fram till en kategorisering där frågetecken ändrades till antingen referentiellt, icke-referentiellt eller potentiellt icke-referentiellt för flertydiga fall. Dessa lades sedan tillbaka i de ursprungliga ark som de tagits från (se tabell 5:1 för detta resultat). Det återstod emellertid ett fåtal frågetecken som fortfarande inte kunde kategoriseras, med anledning av brist på textsammanhang. Dessa har exkluderats ur materialet (se avsnitt 4.2.2.1).

I det tredje steget samlades fall av icke-referentiellt *det* för att kategoriseras utifrån deras satsmönster, som olika *det*-konstruktioner. Här samlades enbart meningar som jag efter studiet av referentialitet betraktade som tillräckligt klara fall av icke-referentiellt *det* för att kunna utgöra mitt fortsatta analysmaterial. För att ytterligare avgränsa detta material med en jämn fördelning av de tre texttyperna samlade jag 1 000 meningar från respektive texttyp i ett och samma ark, varvid varje konstruktion uppmärktes med information om korpus. Meningarna var i detta skede sammantaget 3 000.

Det fjärde och sista steget innebar en slutlig avgränsning av antalet konstruktionstyper för analysen i avhandlingens fem sista delstudier. Av sex olika konstruktionstyper som jag identifierat i samband med steg tre (i tabell 4:4 återgivna som a, b, c etc.) valdes endast fem, vilket minskade materialet med ytterligare ungefär femhundra meningar (valet av denna exkludering beskrivs i avsnitt 4.3.3). Det innebar att det slutgiltiga analysmaterialet kom att utgöras av 2514 meningar.

Tabell 4:4 visar insamlingsprocessen utifrån de fyra steg som har beskrivits. Tabellen visar enbart det stegvisa arbetet med avgränsning av kategorier, men inga siffror. Siffror visas sedan i tabell 4:5 med en översikt av materialets storlek vid de fyra stegen.

TABELL 4:4 *Stegvis insamling och avgränsning av material*

Steg	Material					
1) Insamling från sökrträffar	<i>det</i>					
2) Kategorisering av referentialitet (delstudie 1)	icke-referentiellt			referentiellt		
3) Kategorisering av <i>det</i> -konstruktioner	a	b	c	d	e	f
4) Avgränsning av <i>det</i> -konstruktioner (inför delstudie 2, 3, 4, 5, 6)	a	b	c	d	e	

TABELL 4:5 *Materialets storlek vid steg 1–4*

Steg	A	W	B	Totalt
1) Insamling från sökträffar	4 000	4 000	5 000	13 000
2) Kategorisering av referentialitet (delstudie 1)	3 000	3 000	3 000	9 000
3) Kategorisering av <i>det</i> -konstruktioner	1 000	1 000	1 000	3 000
4) Avgränsning av <i>det</i> -konstruktioner (inför delstudie 2, 3, 4, 5, 6)	830	807	877	2 514

4.2 Arbete med referentialitet

Här redogör jag för arbetet med referentialitet, den första delstudien. För att avgöra referentialitet har jag använt mig av några olika test som beskrivs närmast (avsnitt 4.2.1). Därefter beskriver jag hur jag hanterat oklara fall och för vad som har exkluderats (avsnitt 4.2.2).

4.2.1 Test för referentialitet

För att testa eventuell referentialitet hos pronomenet *det* har jag framför allt använt mig av två test som jag i det följande kallar för *betoningstestet* och *demonstrativtestet*. Båda testen mäter huruvida pronomenet *det* hänvisar till en referent.

Betoningstestet mäter referentialitet genom att testa huruvida *det* har en referent som kan kontrasteras genom betoning. Möjlighet till betoning innebär därmed referens hos *det*. Personliga pronomen dock ofta obetonade och därmed inte kontrasterade (SAG 2:299). Exempel (4.1) demonstrerar betoning och icke-betoning hos referentiellt *det* samt obetonat icke-referentiellt *det*. (Aktuellt pronomen markeras med kursiv och betoning med fetstil.)

- (4.1) a. *Det* tror jag inte. (ej kontrasterat)
 b. ***Det*** tror jag inte. Jag tror det andra. (kontrasterat)
 c. *Det* blev fred i landet. Jfr: ****Det*** blev fred i landet.

I (4.1a) är *det* referentiellt utan kontrastbetoning, och i (4.1b) är *det* kontrasterat gentemot något annat. De två exemplen visar alltså att referentiellt *det* kan men inte måste vara betonat. (4.1c) visar att icke-referentiellt *det* måste vara obetonat och därmed inte kan vara kontrasterat.

Möjlighet till kontrastbetoning kan också testas genom att placera en negation framför *det* i satser där *det* står som postverbalt subjekt, vilket visas i exempel (4.2). På så vis kan man för samma sak även använda ett negationstest.⁴⁰

- (4.2) a. Nu går *det* inte så bra. (ej kontrasterat)
b. Nu går inte *det* så bra, men det andra går bättre. (kontrasterat)
c. Nu skrattas *det* inte. Jfr: Nu skrattas *inte *det*.

I (4.2a) står negationen efter *det*, som därmed inte är kontrastbetonat, medan negationen vid kontrastbetoning i (4.2b) står framför *det* i satsen. I (4.2c) visas att icke-referentiellt *det* liksom i (4.1c) inte kan kontrasteras, men här genom att ledföljden med negation efter *det* är obligatorisk (SAG 2:301, se även Andréasson 2011:51 ff. om pronominella objekt).

Det andra testet, *demonstrativtestet*, mäter referentialitet genom att testa huruvida *det* kan bytas ut mot ett demonstrativt pronomen. Bruket av demonstrativt pronomen markerar viss prominens och ibland också kontrast (SAG 2:305). Icke-referentiellt *det* kan inte vara prominent eftersom det saknar referens. Därmed kan det inte heller bytas ut mot ett demonstrativt pronomen. I (4.3a) visas *det* som kan vara prominent och/eller kontrasterat eftersom det är möjligt att ersätta det med ett demonstrativt pronomen. Detta visar att *det* i (4.3a) är referentiellt. Exempel (4.3b) visar däremot att ett demonstrativt uttryck inte kan användas istället för icke-referentiellt *det*.

- (4.3) a. *Det/det här* blev skrynkligt.
b. *Det/*det här* blev fred i landet.

Referentialitetstesten har varit användbara eftersom de visar vilka konstruktioner som är tydliga *det*-konstruktioner. Testens utfall har även pekat på faktorer som påverkar referentialitetstolkningen, vilket beskrivs som resultat i kapitel (5). Det finns dock fall där testen inte har varit tillräckliga för att på ett tydligt sätt avgöra huruvida referens finns. Närmast beskrivs hur dessa fall har hanterats.

---

40 Negationstestet tycks enbart fungera när *det* står som subjekt. När *det* är ett expletivt objekt fungerar båda ledföljderna, vilket kan relateras till att obetonade pronomen som objekt kan skifta position till framför satsadverbialen, men denna skiftning är i svenskan optionell: *de har det inte bra/de har inte det bra* (SAG 3:306 f., Andréasson 2011). Det senare alternativet (negation + *det*) är alltså möjligt, men troligtvis inte det vanligaste.

4.2.2 Hantering av oklara referentialitetsfall

Oklara referentialitetsfall har till stor del yttrat sig i att betoning/demonstrativ inte fungerar särskilt väl, men samtidigt inte är helt otänkbart såsom vid tydliga *det*-konstruktioner. Eftersom många av de oklara verkar vara fall av en vagare och mer generell typ av referens, som normalt inte kontrasteras, har jag prövat att byta ut *det* mot ett mer generellt uttryck med en vagare betydelse som *det* kan tänkas hänvisa till: *allt/det hela/saken/livet/situationen*. När en sådan ersättning har fungerat har jag antagit att *det* är referentiellt, och när det inte har fungerat har jag antagit att *det* är icke-referentiellt. De fall där ersättning med generellt uttryck inte fungerar har studerats separat eftersom dessa har relevans för resultatet. Jag har då undersökt vilka faktorer som kan korrelera med en tolkning av *det* som icke-referentiellt (se resultatet i avsnitt 5.3.).

Studiet av oklara fall har lett fram till en snävare kategorisering av referentiellt och icke-referentiellt *det*, samt till ett förslag på potentiella *det*-konstruktioner där *det* är möjligt att tolka på båda sätt (se avsnitt 5.2). Några oklara fall har dock direkt fått exkluderas ur materialet, vilket redogörs för närmast.

4.2.2.1 Exkluderade fall

En del fall har av olika orsaker blivit uteslutna ur materialet. Meningar har exkluderats när en träff på *det* förekommer i dubblett, varvid endast en av träffarna har behållits, när meningen är skriven på ett annat språk än svenska samt när *det* inte är ett pronomen utan exempelvis en bestämd artikel. Att sökningen på *det* som pronomen genererar i *det* som bestämd artikel (eller annat) beror troligtvis på att annotering av ordklass i Korp inte har blivit korrekt. Det finns dock lite mer besvärliga anledningar till varför meningar har exkluderats. I en del meningar är textsammanhanget – som i dessa fall är nödvändigt för tolkningen – svårt att hitta, och i andra fall är meningar svåra eller omöjliga att tolka på grund av avbrott i yttrandet eller brist på grammatikalitet. Exempel som har exkluderats på grund av svårigheter att hitta det nödvändiga textsammanhanget visas i (4.4):

- (4.4) a. *Det* blir *det*! (A)
b. Var *det*! (B)

I (4.4) består satserna av så pass betydelsefattiga ord att en tydlig kontext krävs för att kunna tolka både *det*:s referentialitet och betydelse av satsen. I dessa fall har det varit alltför svårt att uppsöka det aktuella textsammanhanget, vilket innebär att det inte kan avgöras huruvida det rör sig om *det*-konstruktioner el-

ler om andra konstruktioner. Detta kan tänkas utgöra något av en brist i analysmaterialets representativitet eftersom det är möjligt att *det*-konstruktioner också används för att signalera tillbaka till något tidigare (se Søfteland 2014) – en funktion som alltså passerar materialet förbi. Denna typ av användning kan dock vara intressant att undersöka närmare utifrån ett talspråksmaterial där större kontexter kan studeras, eftersom det är möjligt att funktionen förekommer mer i talspråkliga sammanhang.

Vidare finns det fall som är otolkbara eftersom satsen med *det* inte fullbordas utan avbryts och repareras genom att påbörja något annat. Dessa fall har exkluderats när det är alltför svårt att avgöra exakt vad som har påbörjats före avbrottet. Exempel visas i (4.5).

- (4.5) a. *Det* var ... jag tror dom var lyckliga. (A)
b. Det är ju det också ... *Det* är ju det vi har ju ett rum. (A)

Enligt Hammarberg (2008) är avbrott i yttranden en naturlig del av yttrande-produktionen i spontant tal, och särskilt vanligt är avbrott efter kollokationen *det är* (Hammarberg 2008:90 f.). Avbrott och reparationer befinner sig utanför ramen för denna studies frågeställningar eftersom detta rör aspekter som snarare hör till interaktion och diskurs – något som bättre kan studeras utifrån en annan typ av material.

I exempel (4.6) visas till sist satser där det förekommer felaktigheter som gör satsen svår att tolka.

- (4.6) a. Men det är få som håller måttet när *det* kvalitet och innehåll. (B)
b. *Det* är händer knappt med nyskriven musik. (W)

I (4.6a) kan det tänkas att det saknas ett *gäller* mellan *det* och *kvalitet*, och meningen i (4.6b) blir tolkbar om *är* tas bort, eller om *är* istället avser *här*. Eftersom det är problematiskt att på spekulativa grunder gå in och korrigera meningar har jag valt att exkludera sådana fall. Däremot har jag behållit meningar som innehåller ortografiska brott eller smärre skrivfel, men som ändå är tolkbara.

4.3 Kategorisering av *det*-konstruktioner

Min definition av *det*-konstruktion hänvisar generellt till ett satismönster i vilket pronomenet *det* utifrån de ovan beskrivna testen är att betrakta som icke-referentiellt (se avsnitt 1.1). Sådana satismönster har i detta arbete kategorise-

rats som olika *det*-konstruktioner. Inför analysen av olika *det*-konstruktioner har därmed en uppmärkning utifrån olika konstruktionstyper genomförts. Uppmärkningen har inneburit en del ställningstaganden som handlar om att särskilja konstruktionstyper från varandra. Min kategorisering har främst gjorts med utgångspunkt i de satsmönster som beskrivs i avsnitt 1.1 och som representerar SAG:s formella kategorier av satser med icke-referentiellt *det*. Motivet till denna utgångspunkt är att dessa typer stämmer tillräckligt väl överens med konstruktionerna i mitt material. Dock har jag behövt skärpa konstruktionstypernas avgränsning i samband med fall som liknar fler än en typ. Generellt visar sådana fall att *det*-konstruktioner har en tendens att glida in i varandra.

Närmast redogörs för hur några svårare gränfall har kategoriserats (4.3.1). I redogörelsen har jag valt att utgå från PRES-konstruktionens avgränsning eftersom flera andra *det*-konstruktioner angränsar till just denna typ. Därefter beskrivs PASS-konstruktioner som jag har avgränsat på ett lite speciellt sätt i materialet, nämligen som passiva fall av andra *det*-konstruktioner (4.3.2). Avslutningsvis berättar jag att materialets utbrytningskonstruktioner har exkluderats ur analysmaterialet samt skälet till detta (4.3.3).

4.3.1 Avgränsningar gentemot presenteringskonstruktionen

PRES-konstruktionen avgränsas i detta arbete till satsmönster som är utformade av formellt och egentligt subjekt, där det egentliga subjektet har formen av en nominalfras som uppträder på objektsplatsen: *Det pågår en diskussion i Tyskland* (A). PRES-konstruktionen har likheter med flera andra *det*-konstruktioner, både POST, OP- och UT-konstruktion. Jag ska närmast visa hur jag har dragit gränser mellan dessa.

Som egentligt subjekt betraktar jag enbart nominalfraser, men inte verbfraser och nominala bisatser eftersom sådana snarare fungerar som postponerat led i en POST-konstruktion. Skillnaden mellan en sats med nominalfras (PRES) och en sats med verbfras/bisats (POST) kan synliggöras med deras olika möjlighet till ledföljdsvariation. I exempel (4.7) visas att de två konstruktionerna har olika möjlighet att flytta fram det postverbala ledet till fundamentet utan att *det* bortfaller i satsen.

- (4.7) a. Det har hänt två bra saker [...]. (B) Jfr: Två bra saker har det hänt.
b. Det är så stressigt att köra i stan. (B) Jfr: Att köra i stan är *det så stressigt.

I (4.7a) kan nominalfrasen *två bra saker* placeras i fundamentet (topikaliseras), medan verbfrasen *att köra i stan* (4.7b) inte kan det med ett kvarstående *det*.

Om verbfrasen placeras i fundamentet måste *det* istället bortfalla: *Att köra i stan är så stressigt*. (SAG 3:556). Av detta skäl betraktar jag (4.7a) som PRES-konstruktion och (4.7b) som POST-konstruktion. En gemensam möjlighet för båda konstruktionerna är dock att det postverbala ledet kan göras till ordinärt subjekt, varvid *det* bortfaller (*två bra saker har hänt, att köra i stan är stressigt*). Denna flyttning kallas också för subjektivering (Sundman 1980), och då rör det sig inte längre om en *det*-konstruktion.

PRES-konstruktionen kan ibland konstrueras med kopulaverb och måste då särskiljas från predikativa *det*-konstruktioner med postverbal nominalfras. Jag har i detta fall utgått från principen att nominalfrasens möjlighet till subjektivering är utmärkande för PRES-konstruktionen (SAG 4:62).⁴¹ Subjektivering kan också beskrivas som att det semantiska subjektet, som representeras av nominalfrasen, smälter samman med det syntaktiska subjektet. I predikativa *det*-konstruktioner med strukturen *det* + kopula + NP är detta inte möjligt. En jämförelse visas i (4.8):

- (4.8) a. Det är ingen här. (W) Jfr: Ingen är här.
 b. Det var en märklig händelse i morse [...]. (B) Jfr: *En märklig händelse var i morse.

Konstruktionerna i (4.8) liknar varandra på så vis att en nominalfras är placerad efter satsens verb. Men i (4.8a) kan nominalfrasen *ingen* genomgå subjektivering, medan nominalfrasen *en märklig händelse* i (4.8b) inte kan det. Konstruktionen i (4.8a) är således ett val av textuell ordning där nominalfrasen är förskjuten till höger, medan nominalfrasen i (4.8b) inte kan sägas vara förskjuten eftersom subjektivering inte är möjlig. Av detta skäl betraktar jag nominalfrasens funktion i (4.8b) som predikativ och konstruktionen som en OP-konstruktion, medan funktionen i (4.8a) snarare är egentligt subjekt, och konstruktionen är en PRES-konstruktion. Predikativet uttrycker då en angivelse av tillstånd/händelse i likhet med konstruktioner som *det är fred*, *det är sommar*, varvid predikationsbasen kan beskrivas som implicit (SAG 3:359).

Andra *det*-konstruktioner som liknar PRES-konstruktionen är de med ett utbrytningsformat satsmönster. I exempel (4.9) visas en presenteringsutbrytning:

---

41 I PRES-konstruktionen kan dock subjektivering av en komplex nominalfras ibland vara pragmatiskt omotiverad.: *Det finns en viss risk att majoriteten någon gång säger stopp* (W) → ?*En viss risk att majoriteten någon gång säger stopp finns*.

(4.9) Dock är det flera andra som har sökt samma plats [...]. (B)

Den postverbala nominalfrasen fungerar i (4.9) som predikativ snarare än som egentligt subjekt (SAG 4:503, 3:405). Utmärkande är att kopulaverbet i presenteringsutbrytning kan stå utan rumsadverbial, medan kopulan i PRES-konstruktioner typiskt har ett rumsadverbial och kan varieras med ett annat verb än kopula (*där är det flera andra som har sökt samma plats, det förekommer flera andra som har sökt samma plats*) (se SAG 3:406). Presenteringsutbrytningen delar emellertid samma informationsstruktur som den ordinära PRES-konstruktionen, eftersom nominalfrasen (inklusive relativsats) representerar ny information på samma sätt som ett egentligt subjekt.

Syntaktiskt delar presenteringsutbrytningen samma struktur som UT-konstruktionen, som likaså utformas av predikativ och en relativsats (se SAG 4:62 f.). Av detta skäl har presenteringsutbrytningar i materialet kategoriserats som UT-konstruktioner. Det ska dock noteras en skillnad i informationsstruktur mellan de två typerna, som består i att relativsatsen i UT-konstruktionen typiskt är presupponerad snarare än ny. Dock medför det likartade satsmönstret en del svårigheter med att skilja konstruktionerna åt – i synnerhet vid indefinita, predikativa nominalfraser, varvid tillgång till textsammanhanget blir nödvändig (se Sundman 1980:54 ff., Søfteland 2014:272 ff. samt Engdahl 2010:86). Ett annat skäl för samkategorisering är att det i materialet förekommer många fall där typerna kan tänkas sammanfalla, som i exempel (4:10):

(4.10) a. Ja, i första halvlek var det mycket som gick fel. (W)

b. Jag tror det är många som är lite beroende av sin telefon [...]. (B)

Enligt Sundman (1980) och Søfteland (2014) är det särskilt svårt att skilja konstruktionerna åt när det utbrutna ledet är ett mängduttryck, vilket talar för att dessa fall är ambigüosa eller sammansmälta. Sundman (1980:56) menar att detta stöds av att motsvarande danska satser både kan konstrueras med *der* och *det* – något som annars kan utnyttjas för att skilja konstruktionerna från varandra.

Sammantaget har jag i kategoriseringen av PRES-konstruktioner som delar likheter med andra konstruktioner utöver definitionen i (1.1) tagit fasta på möjligheten till topikalisering av nominalfras, subjektivering av nominalfras, förekomst av rumsadverbial i samband med kopula samt möjlighet att variera kopulaverbet med ett annat verb.

4.3.2 Passiva konstruktioner – separat kategori

I detta arbete behandlas passiva fall av materialets övriga *det*-konstruktioner som en egen kategori: PASS-konstruktioner. Anledningen till att hantera passiva konstruktioner separat är empiriskt motiverad utifrån frågor om hur passiv form eventuellt kan påverka semantiken hos olika konstruktionstyper (se även avsnitt 5.4).

4.3.3 Exkludering av utbrytningskonstruktioner

För att uppnå ett så sammanhållet resultat som möjligt har jag funnit det lämpligt att exkludera UT-konstruktionen (se tabell 5:2 nedan) från materialet. Denna konstruktion utmärker sig från de övriga med avseende på informationsstruktur, vilket jag bedömer skulle kräva en annorlunda forskningsdesign utifrån ett material där större textsammanhang ingår (se exempelvis Søfteland 2014 som analyserar utbrytningar i samtal). Eftersom funktionerna hos denna konstruktionstyp inte enbart verkar vara att strukturera utan också på olika sätt markera information i sammanhanget (se Vallduví & Engdahl 1996), krävs utöver ett annat material möjligen också andra perspektiv och begrepp än SFG:s textuella ramverk. UT-konstruktionen är för övrigt en av tre konstruktionstyper med lägst frekvenser i materialet, och de två andra, lågfrekventa konstruktionstyperna, MED- och PASS-konstruktion, visar sig vara mer intressanta i förhållande till övriga *det*-konstruktioner. MED-konstruktionen har till exempel en struktur som på många sätt liknar POST-konstruktionen, men eftersom det postverbala ledets form är annorlunda har jag under analysarbetet funnit det relevant att studera konstruktionens modala, satsgrammatiska struktur. Likaså är PASS-konstruktionerna intressanta i förhållande till aktiva *det*-konstruktioner. Det vore svårt att motivera en analys av konstruktionstyper som inte inbegriper några passiva fall, och jag därför samlat de passiva för en separat analys.

UT-konstruktioner ingår dock i den första delstudiens kvantitativa resultat som redovisas i kapitel (5), eftersom de har klassificerats som en av de konstruktionstyper som förekommer i materialet med icke-referentiellt *det*. Som ovan nämnts (se 4.3.1) ingår bland dessa även utbrytningsformade presenteringssatser med anledning av ett likartat satsmönster.

4.4 Analysarbete

Analysarbetet har gjorts med utgångspunkt i en grundläggande kategorisering av verb, process samt kategori av modalitet och modal bedömning i respektive konstruktionstyp.⁴² Därefter har det empiriska arbetet bestått i att utifrån en induktiv metod identifiera olika betydelsemönster med öppenhet inför hur respektive konstruktionstyp manifesterar sig i materialet. I PRES-konstruktionen, där processens förstadedeltagare har formen av en nominalfras, har jag har jag till exempel funnit det relevantt att också studera nominalfrasens konkreta/abstrakta betydelse eftersom det under studiet av materialet har framträtt ett mönster av frekvent abstraktion hos dessa deltagare. I PRES-konstruktionen har även olika typer av existens kategoriserats.

Generellt har jag strävat efter att så långt det är möjligt hålla isär SFG:s metafunktioner (se avsnitt 3.1). Jag har startat i det ideationella med typer av processer för att sedan fortsätta med det interpersonella, vilket också framgår i analyskapitlets respektive disposition. I den interpersonella analysen har det dock ibland varit nödvändigt att också dra in det ideationella – och ibland även det textuella – för att synliggöra samspelet mellan metafunktioner.

De interpersonella analyserna har till stor del beskrivits i termer av grammatisk metaforik – främst med avseende på modal betydelse, men även på modus. Skälet är att konstruktionerna visar sig ha potential att fungera som modala metaforer i sin helhet. Kategoriseringen av modal betydelse har gjorts med utgångspunkt i Halliday & Matthiessens (2014) typer av *assessment* (se tabell 3:6). Kategorier från dessa uppdelningar har fungerat relativt väl att använda sig av, men har i viss mån behövt anpassas till hur materialet yttrar sig. Eftersom modal metaforik har visat sig vara beskaffad på olika sätt i de olika konstruktionerna, har jag även haft ett intresse av att undersöka under vilka förutsättningar en *det*-konstruktion är metaforisk.

Det analytiska arbetet har ibland varit svårt, t.ex. när det gäller oklara fall av referentialitet och kategorisering av en del processer. Jag har då utnyttjat såväl medarbetare på institutionen som forskare på konferenser för att diskutera dessa fall på olika seminarier. Att ha ventilerat specifika analyser med andra har varit till stor hjälp i arbetet.

---

42 Denna kategorisering har även inbegripit vilket satsled som utgör textuellt tema i de konstruktioner som utgör fria satser. Detta har jag dock inte gått vidare med och beskriver ej i avhandlingens resultat eftersom temabruket troligtvis inte är relaterat till *det*-konstruktioner utan till satser generellt.

5. Referentiellt och icke-referentiellt *det*

I detta avsnitt presenteras resultatet från avhandlingens första delstudie – studiet av referentialitet.⁴³ Det empiriska arbetet består i en kategorisering av *det* som referentiellt eller icke-referentiellt utifrån betoningstestet, demonstrativtestet samt ersättningstest med generella uttryck som *allt/det hela* (se kapitel 4). Materialet består av 9 000 meningar med pronomenet *det* (se tabell 4:5). Närmast presenteras frekvenser av referentiellt och icke-referentiellt *det*. Därefter följer tre avsnitt som beskriver fall som under kategoriseringen har utmärkt sig som lite speciella inom den referentiella och den icke-referentiella *det*-kategorin. I avsnitt 5.1 beskrivs en mindre tydlig typ av referens som jag kallar för *bred* referens. Denna referens kan vara svår att identifiera eftersom det ofta saknas en tydlig antecedent. I avsnitt 5.2 går jag igenom några ambigüosa strukturer som är möjliga att tolka både som *det*-konstruktioner⁴⁴ och som satser med referentiellt *det*. I 5.3 redogörs för fall av icke-referens som visar sig korrelera med andra förhållanden – antingen finns det en hög grad av lexikalisering hos konstruktionen i fråga eller så förekommer det en konditional/temporal bisats som kan tolkas som ett semantiskt subjekt.

I det avslutande avsnittet 5.4 förflyttas fokus till den icke-referentiella *det*-kategorin. Material för denna kategori avgränsas till 3 000 fall av *det*, och av dessa fall identifierar jag sex olika typer av *det*-konstruktioner samt visar deras respektive frekvenser (se tabell 5:2 och 5:3). Fem av dessa typer utgör materia-

---

43 En del av det resultat som redovisas i detta kapitel har tidigare presenterats på Svenskans beskrivning 36 (2017) och i efterföljande konferensvolym, Thyberg (2019).

44 Om termen *det*-konstruktion, se avsnitt 1.1.

let för avhandlingens fortsatta analys, som innefattar fem delstudier om hur respektive *det*-konstruktion konstruerar betydelse (kapitel 6–10).

Det totala antalet meningar med *det* som pronomen är 9 000, fördelat lika över de tre texttyperna Akademiska texter (A), Webbnyheter 2013 (W) och Bloggmix 2014, 2015 (B). I tabell 5:1 visas resultatet från kategoriseringen.

TABELL 5:1 Antal referentiellt, icke-referentiellt samt potentiellt icke-referentiellt *det*

	A	W	B	Alla
Referentiellt	1 295	1 496	1 509	4 299
Icke-referentiellt	1 658	1 459	1 443	4 558
Potentiellt icke-referentiellt	34	42	44	118
Oklart	13	3	4	25
Totalt	3 000	3 000	3 000	9 000

Tabellen visar att *det* i samtliga texttyper är en relativt jämn fördelning mellan referentiellt och icke-referentiellt *det*, sammantaget med en lite högre frekvens av *det* icke-referentiella. Resultatet antyder alltså att icke-referentiellt *det* är minst lika vanligt i svenskt skriftspråk som referentiellt *det*. I tabellen förekommer även kategorin ”potentiellt icke-referentiellt”. Det innebär att *det* kan tolkas på båda sätt. Dessa fall beskrivs närmare i 5.2. Den sista kategorin ”oklart” innebär att referentialitet av olika skäl inte har kunnat avgöras (se avsnitt 4.2.2.1), och dessa kan därför bortses ifrån. Kategorierna ”potentiellt” och ”oklart” ingår inte i avhandlingens fortsatta analysmaterial.

Jag har inte fördjupat mig närmare i den referentiella kategorin eftersom denna inte står i fokus för avhandlingens frågeställningar. Generellt följer kategorin de huvudmönster som beskrivs övergripande i kapitel 2, med endoforisk/exoforisk referens. Jag har dock intresserat mig för en speciell typ av referens som utmärker sig som vag och är därmed lite svårare att identifiera. Därför behöver denna typ av *det* ringas in och avgränsas gentemot icke-referentiellt *det*. Denna sorts referens beskrivs i det följande under benämningen *bred* referens.

5.1 Bred referens

I arbetet med mitt material förekommer referens hos *det* som är mindre tydlig och som därmed kan vara besvärlig att identifiera. Detta beror inte i första

hand på ambiguitet, utan på att det typiskt saknas en tydlig antecedent till *det*. Referens hämtas från ett sammanhang som är vagt – eller inte alls – specificerat. I arbetet med materialet har jag valt att kalla denna typ av referens för *bred* referens, vilket innebär att *det* refererar till en mer eller mindre avgränsad situation eller till en generell situationskontext (Thyberg 2019). På så vis hör bred referens till den referenstyp som i kapitel 2 har beskrivits som *vidgad* och som rör sig i riktningar innanför eller utanför textsammanhanget (se avsnitt 2.1). I tabell 5:1 ingår dessa fall i den referentiella *det*-kategorin.

Det med bred referens kan ersättas med mer generella uttryck som *saken*, *det hela*, *allt* eller *situationen* (jämför ”generally referring subjects” i Falk 1993:88). Det är ibland möjligt att tänka sig ett betonat *det* eller ersättning med ett demonstrativt pronomen, men eftersom bred referens är mindre specifik och som sällan vare sig kontrasteras eller har någon prominens i sammanhanget, fungerar dessa alternativ över lag sämre än obetonat *det*. Exempel på bred referens visas i (5.1):⁴⁵

- (5.1) a. Hittills har *det* gått bra, men dagen är inte över ännu. (B)
b. Svårigheter har alla, men *det* löser sig och man går starkare ur det! (B)
c. Ofta är *det* då som Wittgenstein säger: ”Språket är en labyrint av vägar.” (A)

Bred referens kan beskrivas utifrån referensens riktning – *endorforisk* referens som hämtas från ett större textsammanhang, eller *exoforisk* referens till en mer eller mindre avgränsad situation, utan förankring i textsammanhanget.⁴⁶ Exempel på endoforisk, bred referens visas i (5.2). Det aktuella *det* står kursiverat i den sista meningen.

- (5.2) Men *det* är en utsatt yrkesgrupp där många lever rättslösa på en oreglerad arbetsmarknad, och ofta utnyttjas under slavlika förhållanden, enligt ILO. Många tvingas arbeta omänskligt långa dagar, berövas sin lön, nekas fridagar och föräldraledighet samt utsätts för misshandel, övergrepp och diskriminering. Det är inte ovanligt med rapporter om självmord bland tjänstefolk i utsatta situationer eller oförklarliga dödsfall. – Särskilt illa är *det* för inneboende hushållsarbetare. (W)⁴⁷

---

45 De exempelmeningar som hämtas från materialet återges här och i följande analyskapitel i sin autentiska form. Det innebär att jag inte korrigerar skriv- och stavfel eller skriver [sic!] i numererade exempel. Enstaka korrigeringar har gjorts med anledning av olämpligt ordval, och namn som inte är kända referenser anonymiseras.

46 Bred referens kan även befinna sig någonstans mitt emellan endoforisk och exoforisk, vilket jag beskriver närmare i Thyberg (2019).

47 Textsekvensen har hämtats från <https://www.svd.se/53-miljoner-arbetar-som-tjanstefolk>. Hämtat 5 juni 2017.

I exemplet saknas en klar och tydlig antecedent som *det* hämtar referens från. Istället refererar *det* till hela sammanhanget, som beskriver dåliga arbetsförhållanden. Det går här bra att byta ut *det* mot *det hela*, medan betoning fungerar dåligt.

Bred referens kan även orientera sig exoforiskt mot tillstånd och förhållanden som saknar förankring i textsammanhanget. Referensen kan då uppfattas som särskilt vag eftersom ingen antecedent kan utläsas i texten. Exempel på exoforisk bred referens visas i (5.3).

(5.3) Fransmännen tycks ställa upp väldigt mycket för varandra när *det* krisar. (B)

I (5.3) kan *det* antas referera exoforiskt till ett generellt tillstånd, och kan ersättas med *allt* eller *situationer*. Däremot fungerar betoning liksom i (5.2) dåligt. Möjligheten till ersättning med *allt* utgör en skillnad gentemot konstruktioner med opersonliga predikat (*det regnar*), i vilka inga andra uttryck än ett obetonat *det* är möjliga.

5.2 Ambiguös referentialitet

Jag har i materialet identifierat några strukturer där *det* kan ha en ambiguös referentialitet, där både en referentiell och en icke-referentiell tolkning är möjlig. Det rör sig alltså om fall av potentiellt icke-referentiellt *det* (se tabell 5:1). Flertydigheten pekar på att *det*'s referentialitet kan vara flexibel och tolkningsmässigt anpassningsbar, och den uppstår till exempel när *det* i textsammanhanget går att utläsa en potentiell antecedent till *det*. I avsnitt 5.2.1 visar jag att flertydigheten hos *det* som subjekt kan hänga samman med ett optionellt objekt till verbet. I 5.2.2 visar jag hur olika *det*-konstruktioner också kan tolkas som satser med referentiellt *det*, när det finns en potentiell antecedent i textsammanhanget.

5.2.1 Ambiguitet vid optionellt objekt

Ambiguös referentialitet hos *det* kan vara relaterad till huruvida ett verb tolkas som med eller utan sitt objekt. I mitt material förekommer meningar där *det* kan tolkas dels som referentiellt subjekt som har lyfts från objektspositionen i en infinitivfras, dels som icke-referentiellt subjekt. Exempel visas i (5.4).

(5.4) *Det* gick inte ens att diskutera. (B)

I (5.4) är två tolkningar möjliga. I den första tolkningen är *det* ett referentiellt subjekt. Subjektet är lyft från en objektsposition (se 2.2.2), och referensen är identisk med objektsreferenten till verbet *diskutera*. Men objektet till det transitiva verbet kan också antas inte vara lyft till subjekt utan underförstått enbart i infinitivfrasen: *det gick inte ens att diskutera* [saken] (se även Prytz 2016). Denna tolkning framgår tydligare om det underförstådda objektet uttrycks i infinitivfrasen, vilket då är disambiguerande: *det gick inte ens att diskutera saken*. I detta fall är *det* i fundamentet inte lyft från objektspositionen utan fungerar som icke-referentiellt subjekt.

Objekt kan även vara optionella i passiva konstruktioner, varvid *det* likaså kan bli flertydigt. Ett exempel visas i (5.5):

(5.5) *Det* behöver inte överanalyseras och ritas med pilar och streck. (B)

I (5.5) visas en passiv konstruktion där *det* å ena sidan kan tolkas som ett referentiellt subjekt som i en aktiv konstruktion motsvaras av objekt till verben *överanalysera* och *ritas*. Men *det* kan å andra sidan tolkas som icke-referentiellt subjekt i en opersonlig passiv konstruktion.

5.2.2 Ambiguitet vid potentiell antecedent

Ibland kan *det* kan tolkas både som referentiellt och icke-referentiellt när det finns en potentiell antecedent i textsammanhanget. Nedan visas exempel på tre sådana fall: först en potentiell presenteringskonstruktion, sedan en potentiell utbrytningskonstruktion och till sist en potentiell opersonlig konstruktion.

Det första fallet gäller en struktur med *det* + kopulaverb + NP som i sitt textsammanhang är möjlig att tolka som en presenteringssats så väl som en sats med referentiellt *det*. Exempel visas i (5.6):

(5.6) Något annat som är viktigt är att man aldrig får vara elak mot varandra, man får inte säga eller göra elaka saker som sårar hur upprörd man än är, då *det* kan bli stora sår som aldrig läker. (B)

Tolkningen som presenteringskonstruktion innebär att *det* är icke-referentiellt, och *stora sår som aldrig läker* är ett egentligt subjekt. Verbet *bli* kan då ersättas av *uppstå*. Men *det* i (5.6) kan även tolkas som anaforiskt refererande till 'det att vara elak och säga elaka saker som sårar', med en funktion som predikationsbas för predikativet *stora sår som aldrig läker*. I detta fall kan *det* kontrasteras genom betoning eller ersättas av *det där*. Vad som möjliggör den

referentiella tolkningen är alltså att det i textsammanhanget går att utläsa en möjlig antecedent.

Ett annat fall då ambiguitet kan föreligga gäller predikativa satser som är möjliga att tolka som utbrytningskonstruktioner. Tolkningen som utbrytningskonstruktion uppstår när en relativsats uppträder någon annanstans i det närmaste textsammanhanget – antingen i ett samordnat led eller tidigare i texten, varvid utbrytningen kan beskrivas som elliptisk (se Søfteland 2014:196). Samtidigt kan textsammanhanget rymma en potentiell antecedent till *det*, vilket på samma gång möjliggör en referentiell tolkning. Två exempel av detta fall visas i (5.7).

- (5.7) a. Ryggen gjorde sig påmind först efter en kvart. Och nej, *det* är ingen ny sträckning utan samma gamla idiotställe som gör ont. (B)
b. Jag minns inte vem som skickade vidare till mig (lämna en kommentar om *det* var du så ser jag till att länka dig i kommande inlägg!) (B)

I (5.7a) kan *ingen ny sträckning* och *samma gamla idiotställe* uppfattas som samordnade led som båda relaterar till relativsatsen *som gör ont*. Tolkningen av *det är ingen ny sträckning* kan då vara en utbrytningskonstruktion där relativsatsen uppträder i det samordnade ledet. Men *det* kan också tolkas som referentiellt med en anaforisk relation till betydelsen av *ryggen gjorde sig påmind*, vilket förutsätter att en viss värk i ryggen finns och refereras till genom *det* [att ryggen gjorde sig påmind]. Denna tolkning förutsätter att *det är ingen ny sträckning* saknar förbindelse med den senare relativsatsen, och att *samma gamla idiotställe som gör ont* förhåller sig predikativt till det tidigare *det är*.

I (5.7b) uppträder den potentiella *det*-konstruktionen som en bisats: *om det var du*. Tolkningen som utbrytningskonstruktion förutsätter att relativsatsen är underförstådd och identisk med samma relativsats som tidigare i meningen: *som skickade vidare till mig*. Denna tolkning innebär att *det* är icke-referentiellt och att utbrytningskonstruktionen är elliptisk. Den andra tolkningen är att *det* har en intensionell⁴⁸ anaforisk relation till det tidigare ledet *vem som skickade vidare*. Här kan *det* ersättas med *den personen*, och konstruktionen tolkas därmed som en sats med referentiellt *det*. Ett exempel som mer avskalat demonstrerar denna relation är följande: *Jag vet vem som skickade vidare. Det [den som skickade vidare] var du*.

Den tredje och sista ambigüosa struktur som jag vill ta upp utformas likaså av en kopula och predikativ, och denna är möjlig att tolka både som sats med

---

48 Om intensionell referens, se avsnitt 2.1.1.2.

opersonligt predikat och som sats med referentiellt *det*. Flertydigheten inträder även här när en potentiell antecedent till *det* finns i textsammanhanget. Exempel visas i (5.8).

(5.8) Men idag var det så mycket folk på gymmet hallå det är söndag *det* ska vara tomt? (B)

I (5.8) innebär de två tolkningarna att *det* förhåller sig på olika vis till prepositionsfrasen *på gymmet* [sic!]. Om prepositionsfrasen tolkas som en underförstådd specificering av *det*-satsen (*det ska vara tomt* [på gymmet]) tolkas *det* som icke-referentiellt i en konstruktion med opersonligt predikat. Men rektionsledet kan också vara en potentiell antecedent till *det* som då kan tolkas anaforiskt, vilket stöds av substantivets genus: *det* [gymmet] *ska vara tomt*.

Sammantaget visar dessa exempel att *det*-konstruktioner inte alltid är självklara sådana utan ibland snarare potentiella sådana – vaga och öppna för tolkning i textsammanhanget.

5.3 Icke-referentiella specialfall

I materialet förekommer några specialfall av *det* där betoning och ersättning med andra referentiella uttryck inte tycks fungera. Dessa utmärker sig på olika sätt i förhållande till de typiska satsmönster som icke-referentiellt *det* normalt figurerar i (se SAG 4:53–63), och har i detta arbete kategoriserats som icke-referentiella. Jag har identifierat två faktorer som kan korrelera med en icke-referentiell tolkning: en hög grad av lexikalisering hos den konstruktion som *det* ingår i samt konditionala och temporala bisatser som kan tolkas som semantiska subjekt i en postverbal position. Exemplen på dessa fall diskuteras även i Thyberg (2019).

5.3.1 Lexikaliserad konstruktion

Konstruktioner med *det* som är lexikaliserade och utgör satsformade flerordsuttryck kan ibland kräva att *det* är obetonat. Det är då betydelsen hos hela konstruktionen som är det centrala, snarare än det enskilda pronomenet *det* i den sats som formar konstruktionen. En del konstruktioner kan dock framstå som mer eller mindre lexikaliserade, beroende på hur de används, som exempelvis: *det är lugnt, det blir som det blir, det är kört, det är som sig bör*. Här kan man tänka sig sammanhang där betoning fungerar. Som fall av icke-referens

har jag därför enbart räknat sådana som under inga omständigheter kan betonas eller ersättas av andra referentiella uttryck. I exempel (5.9) visas två sådana konstruktioner.

- (5.9) a. *Det* är alltså inte frågan om någon botande behandling. (W)
b. Sen är *det* bara att hänga vimplarna över staketsnöret, och sätta en bit dubbelhäftande tejp eller lim så att de håller ihop och inte trillar av. (B)

I (5.9) ser vi konstruktionerna *det är frågan om ...* (5.9a) samt *det är bara att ...* (5.9b). Varken betoning, ersättning med demonstrativ eller *allt/det hela/saken* fungerar i dessa fall, vilket talar för att *det* rör sig om *det*-konstruktioner.

En annan konstruktion där *det* kan ses som icke-referentiellt är det bisatsformade uttrycket *när det gäller ...* som är frekvent i materialet. Konstruktionen har som funktion att specificera en omständighet av sak för en proposition. Exempel visas i (5.10).

- (5.10) a. När *det* gäller hela miljöer gillar jag kvarteren kring Johannes kyrka. (W)
b. Även om jag inte har ställt frågan uppger fyra iranskfödda kvinnor att de har gjort ett medvetet val när *det* gäller barnets/barnens skola. (A)

I (5.10a) ser vi konstruktionen först i meningen, och här specificeras *hela miljöer* som en sakomständighet för matrissatsens proposition. Eftersom betoning och ersättning med demonstrativ inte fungerar kan *det* antas vara icke-referentiellt. I (5.10b), där konstruktionen är placerad i slutet av satsen, skulle *det* möjligen kunna ses som anaforiskt om man antar att *det* hämtar referens från det tidigare uttrycket *ett medvetet val*. Men inte heller här kan *det* betonas eller ersättas av *saken*. Snarare innebär konstruktionens funktion att specificera en sakomständighet att *det:s* eventuella referens helt saknar relevans i sammanhanget. Pronomenet kan snarare tänkas vara motiverat utifrån kravet på subjekt.

När *det* och *gälla* står som subjekt och predikat i en huvudsats är det anorlunda. Här kan *det* varieras med *saken*, både som påstående och som fråga: *det/saken gäller ... , vad gäller det/saken?*⁴⁹ I *när*-bisatsen fungerar däremot inte *saken*. Istället kan man tänka sig varianter utan *det*, som *vad gäller ...*, där ett relativt *vad* används utan korrelat (SAG 2:349), eller det verbaliserande uttrycket *gällande*. Konstruktionen *när det gäller ...* har i mitt material ett par varianter med samma specificerande funktion, vilket visas i (5.11).

---

49 Notera att *gälla* i den konstruktion som här avses har betydelsen 'handla om'. *Gälla* kan även ingå i konstruktioner som *det gäller att vara på hugget* – då snarare med en betydelse av 'vara viktigt'.

- (5.11) a. Asean kan inte enas om en gemensam politik vad *det* gäller öarna i den Sydkinesiska sjön [...]. (W)
 b. [...] men jag föredrar mer det beiga, guldiga, vitt och silver när *det* kommer till detaljer i hemmet. (B)

I (5.11) ser vi varianterna *vad det gäller* (5.11a) och *när det kommer till* (5.11b). Här ingår pronomenet *det*, men i (5.11a) kan detta som sagt också utelämnas, till skillnad från i (5.11b). Funktionen hos konstruktionerna i (5.11) är att specificera en sakomständighet för matrissatsens proposition, varvid *det* är obetonat och oersätligt. Detta föranleder en analys av *det* både i (5.10) och (5.11) som icke-referentiellt.

Slutligen har jag kategoriserat *det* som icke-referentiellt när detta står som objekt till verben *ha* och *få* följt av en värderande adjektivfras. Exempel visas i (5.12).

- (5.12) a. Det blev en sen kväll och vi var uppe och hade *det* trevligt ända till midnatt. (B)
 b. [NAMN] och jag fick *det* väldigt kämpigt och jag har nog aldrig i hela mitt liv suttit på en så laddad häst som henne! (B)

I (5.12) kan *det* varken betonas eller ersättas av en demonstrativ eller uttryck som *det hela/allt*. Däremot kan ersättning med *livet/allt* i någon mån accepteras i predikativa konstruktioner med ett liknande betydelseinnehåll där *det* istället fungerar som subjekt: *Hur är det? Det/allt är bra* (Falk 1993:88). Likheten ligger alltså hos *det* och adjektivet, medan skillnaden ligger hos verbet och *det:s* funktion i satsen. I satser med objekts-*det*, som i (5.12), är sådan ersättning inte möjlig: **Vi var uppe och hade allt/livet trevligt ända till midnatt*. Även om man rent intuitivt kan föreställa sig att *det* skulle kunna referera exoforiskt till 'livet', så kan inte uttrycket *livet* användas. Istället finns det varianter där *det* är möjligt att utelämnas: *Vad trevligt ni har (det)! Vad fint ni får (det)!*

Likadant är *det* i konstruktionen *ta det lugnt* när den används lexikaliserat om en handling, något man gör. Ofta är denna konstruktion samordnad med positionsangivande verbfras: *vara hemma och ta det lugnt*. Här kan *det* varken betonas eller ersättas – notera dock att *det* inte kan utelämnas. I konstruktioner med verbet *ta* som inte är lexikaliserade kan *det* som objekt annars tänkas vara referentiellt, varvid *det* snarare är en mental attityd som anges i förhållande till något: *hon tog det/detta bra, hon tog det/detta ganska lugnt*. Dessa variationer demonstrerar att gränsen mellan referens och icke-referens hos olika konstruktioner är vag och föränderlig, men kan dras i de fall där konstruktionen tycks vara lexikaliserad till den grad att *det* är tomt på referens.

5.3.2 Konditional och temporal bisats som semantiskt subjekt

Det andra icke-referentiella specialfallet utgörs av satser där *det* står på ordinarie subjektsp plats eller i fundamentet och en postverbal konditional eller temporal bisats kan tolkas som ett semantiskt subjekt, på liknande sätt som ett egentligt eller postponerat subjekt. Bisatsen fungerar då som en predikationsbas (SAG 4:64) – i detta fall för ett predikativ. Konditionala och temporala bisatser brukar dock inte uppträda som predikationsbas, vilket gör att denna funktion är lite mindre förväntad. Exempel visas i (5.13).

- (5.13) a. Sedan hade *det* alltid varit kul om det varit fler kvinnor. (W)
b. *Det* är alltid tragiskt när sådant här händer. (W)

I (5.13a) ser vi en *om*-inledd konditional bisats och i (5.13b) en *när*-inledd temporal bisats. Bisatsens funktion som predikationsbas innebär att *det* på den ordinarie subjektspositionen är icke-referentiellt och betydelsestomt. För att fungera som subjekt måste en bisats ha nominal funktion, precis som *att*-satser har som postponerade subjekt (jämför: *det är tragiskt att sådant här händer*). Enligt SAG (4:579) kan en konditional eller temporal bisats som är inledd med *om* respektive *när/då* ha nominal funktion endast när denna uppträder postverbalt, som i (5.13), och då i samband med predikat som också kan ta presupponerat faktisk narrativ bisats. Om bisatsen istället står i fundamentet är funktionen däremot adverbial. Denna skillnad demonstreras i exempel (5.14):

- (5.14) a. *Det* är alltid tragiskt **när sådant här händer**.
          anticiperande →
      b. **När sådant här händer** är *det* alltid tragiskt.
  ← anaforiskt

I (5.14a) tolkas bisatsen på samma sätt som ett postponerat subjekt, varvid *det* är icke-referentiellt subjekt med en anticiperande funktion, precis som i ordinära konstruktioner med postponerat led. *Det* kan då inte betonas eller ersättas. I (5.14b) är bisatsen adverbial, varvid ett anaforiskt *det* refererar till den adverbiala bisatsens betydelse. Här fungerar däremot betoning. Intressant nog är det tveksamt huruvida *det* kan ersättas med bibehållen syftning på bisatsens betydelse (jämför: *när sådant här händer är detta alltid tragiskt*). Ett betonat *det* är därmed att föredra framför ersättning. Hur som helst visar exemplet att positionen hos den konditionala/temporal bisatsen i detta fall påverkar *det*'s referentialitet. Vi kan dra slutsatsen att (5.14a) är en *det*-konstruktion, medan (5.14b) inte är det.

Det är emellertid inte enbart satsens ledföljd som inverkar på hur leden *det* och bisatsen tolkas. Enligt mitt material verkar även en värderande betydelse hos predikatet spela roll. SAG (4:579 f.) ger exempel på liknande predikat som kan ta konditional/temporal bisats som subjekt: *uppskatta, skämmas, tycka illa om, vara lämpligt/toppen/synd* etc. I mitt material förekommer predikaten *underlätta, hjälpa, vara förvånande, accepteras* och *göra ngn arg och ledsen* tillsammans med konditionala/temporal bisatser med subjektsfunktion. Dessa predikat uttrycker en rad värdeladdade reaktioner som bisatsens betydelse framkallar hos en eller flera mänskliga individer, och verbet är oftast transitivt. Att predikatet spelar roll för tolkningen framgår av att det också förekommer andra predikat, ofta med ett intransitivt verb, till vilka en konditional/temporal bisats inte förhåller sig som subjekt. Exempel på detta visas i (5.15) där satserna följs av konstruerade ledföljdsvarianter för att visa att ledföljden inte inverkar på tolkningen.

- (5.15) a. När två skyttar sitter vid ratten av en vänskap kan *det* gå fort [...]. (B) Jfr: *Det* kan gå fort när två skyttar sitter vid ratten av en vänskap.
 b. Håller man på med den här sporten får man verkligen räkna med att *det* svänger upp och ner. (B) Jfr: Man får verkligen räkna med att *det* svänger upp och ner om man håller på med den här sporten.

Exempel (5.15) visar *det*-satser med verben *gå* (5.15a) och *svänga* (5.15b). Vid dessa verb inverkar inte ledföljden på tolkningen av *det*:s referentialitet och bisatsens funktion i satsen såsom i (5.14). När bisatsen uppträder i fundamentet, refererar inte *det* därtill såsom i (5.14b). Bisatsen tolkas i båda respektive ledföljdsalternativ som adverbial och *det* kan antas ha en bred referens (se avsnitt 5.1).

Vi ser alltså sammantaget att konditionala/temporal bisatser kan förhålla sig till specifika predikat som semantiskt subjekt när dessa bisatser uppträder postverbalt samt när predikatet i matrissatsen har en värderande innebörd. *Det* på subjektsplatsen (eller i fundamentet) tolkas då som icke-referentiellt. Eftersom detta satsmönster är mycket likt en konstruktion med postponerat led har jag valt att inkludera dessa fall i kategorin POST-konstruktioner (se avsnitt 5.4 nedan) – dock med en viktig anmärkning. Det finns en skillnad gentemot ordinära POST-konstruktioner som består i att postponerade led normalt behåller funktionen som subjekt om de flyttas till fundamentetsposition: *att sådant här händer är alltid tragiskt*. Som visas i samband med (5.14b) saknar konditionala/temporal bisatser denna möjlighet, vilket innebär att dessa inte riktigt kan beskrivas som postponerade. En mer lämplig benämning är därför *semantiskt subjekt*, för att betona funktionen som predikationsbas.

5.4 Konstruktionstyper och följande analys

Avhandlingens följande delstudier, de olika *det*-konstruktionernas respektive analyser, sker utifrån den del av materialet som består av den icke-referentiella *det*-kategorin (se tabell 5:1). Av denna kategori har 3 000 meningar excerperats varav 1 000 meningar från respektive texttyp: 1 000 från (A), 1 000 från (W) samt 1 000 från (B) (se tabell 4:5, ”steg 3”). Dessa meningar har kategoriserats i olika *det*-konstruktioner och utgör underlaget för avhandlingens fortsatta analys.

De konstruktionstyper jag identifierar i detta material är konstruktion med postponerat led (POST), konstruktion med opersonligt predikat (OP), presenteringskonstruktion (PRES), utbrytningskonstruktion (UT), passiv konstruktion (PASS) samt konstruktion med predikativ och *med*-fras (MED). UT-konstruktionen ingår endast i de kvantitativa resultat som redovisas i detta avsnitt, men inte i den fortsatta analysen (se förklaring i avsnitt 4.3.3). I kapitlet om OP-konstruktioner lyfter jag dock fram några fall som eventuellt skulle kunna betraktas som elliptiska UT-konstruktioner (se avsnitt 9.1.1). Konstruktionstypernas fördelning visas i tabell 5:2, i fallande ordning, med start i den mest frekventa.

TABELL 5:2 *Frekvenser av det-konstruktioner*

Det-konstruktion	Antal
POST	849
OP	825
PRES	653
UT	486
PASS	133
MED	54
Totalt	3 000

POST = konstruktion med postponerat led, OP = konstruktion med opersonligt predikat, PRES = presenteringskonstruktion, UT = utbrytningskonstruktion, PASS = passiv konstruktion, MED = konstruktion med predikativ och med-fras

I tabell 5:2 visas att de tre vanligaste konstruktionstyperna är POST-, OP- och PRES-konstruktion. Det är viktigt att samtliga *det*-konstruktioner, förutom PASS-konstruktioner, har ett aktivt verb, medan PASS-konstruktioner har ett passivt verb. Det innebär att alla konstruktionstyper förutom PASS-konstruktioner är aktiva *det*-konstruktioner, medan PASS-konstruktioner utgör passiva fall av de övriga konstruktionstyperna. Det jag exempelvis kallar

för PRES-konstruktion eller POST-konstruktion i kommande analys är alltså en aktiv sådan. Skälet till att behandla passiva *det*-konstruktioner separat är att jag har undersökt gemensamma drag hos passiva *det*-konstruktioner samt hur dessa utmärker sig i förhållande till aktiva *det*-konstruktioner. I tabell 5:3 demonstreras att PASS-konstruktioner är en grupp som består av olika *det*-konstruktioner. (I tabellen ingår inte UT-konstruktionen eftersom denna inte konstrueras med passiva verb.)

TABELL 5:3 *Det-konstruktioner i aktiv och passiv form*

Aktiv <i>det</i> -konstruktion	Passiv <i>det</i> -konstruktion
POST	PASS (POST, OP, PRES, MED)
OP	
PRES	
MED	

Konstruktionstyperna fördelar sig olika över de tre texttyperna. Detta visas i tabell 5:4 med procentuell fördelning av olika *det*-konstruktioner per texttyp.

TABELL 5:4 *Procentuell fördelning av det-konstruktioner per texttyp*

<i>Det</i> -konstruktion	A	W	B	Totalt
POST	32,7 %	29,4 %	22,8 %	28,3 % (849)
OP	13,5 %	23,1 %	45,9 %	27,5 % (825)
PRES	29,0 %	22,7 %	13,6 %	21,8 % (653)
UT	17,0 %	19,3 %	12,3 %	16,2 % (486)
PASS	6,4 %	4,5 %	2,4 %	4,4 % (133)
MED	1,4 %	1,0 %	3,0 %	1,8 % (54)

De texttyper som skiljer sig mest från varandra är bloggtexter (B) och akademiska texter (A). Medan bloggtexter domineras av OP-konstruktioner, har akademiska texter relativt höga frekvenser av POST- och PRES-konstruktioner. Även PASS-konstruktioner är vanligast inom akademisk text. I webbnhetstext (W) är det en lite jämnare fördelning av de fyra generellt mest frekventa konstruktionstyperna (POST, OP, PRES och UT) än i de övriga texttyperna. Resultaten med avseende på texttyper tas upp närmare i kapitel 11, efter att respektive *det*-konstruktion har analyserats.

I följande fem kapitel analyseras olika *det*-konstruktioner var för sig. I kapitlens första del är analysen inriktad på den ideationella metafunktionen

med fokus på processtyper (se kapitel 3). Syftet är att visa vad respektive *det*-konstruktion gestaltar för typ av skeenden och med vilken lexikogrammatik. I kapitlens andra del behandlas interpersonell betydelse. Centralt i den interpersonella analysen är hur respektive *det*-konstruktion används för att uttrycka bedömningar av olika slag genom satsmönstret. Ett speciellt fokus ägnas åt konstruktionernas potential att fungera som interpersonella grammatiska metaforer för modalitet och för annan modal bedömning. Textuell metafunktion berörs endast i mindre utsträckning, när denna visar sig vara relevant i förhållande till övriga metafunktioner.

Analyserna inleds med POST-konstruktionen i kapitel 6. Denna konstruktionstyp är relativt enhetlig vad gäller den ideationella metafunktionen, men interpersonellt mer mångfasetterad eftersom den tydligast av alla konstruktionstyper fungerar som grammatisk metafor för modalitet och modal bedömning. Kapitlet är det innehållsmässigt mest fylliga eftersom jag här förklarar min tillämpning av begrepp så som de används i efterföljande kapitel. Därpå beskrivs MED-konstruktionen i kapitel 7, som är mindre frekvent i materialet men visar sig ha stora funktionella likheter just med POST-konstruktionen, såväl ideationellt som interpersonellt. I kapitel 8 avhandlas PRES-konstruktionen, som är lite speciell med avseende på processbetydelse. Jag föreslår i detta kapitel att konstruktionen (notera i sin aktiva form) konsekvent realiserar existentiell processbetydelse – dock med olika typer av existens. PRES-konstruktionen visar sig även ha potential att fungera som grammatisk metafor för modalitet/modal bedömning, men på ett mer komplext vis än POST-konstruktionen. I kapitel 9 beskrivs sedan OP-konstruktioner. Dessa benämns i plural eftersom de visar sig vara mycket variationsrika och kan lämpligen ses som en samling olika konstruktioner med fler specifika än gemensamma drag. OP-konstruktioner visar sig vara särskilt intressanta i det ideationella eftersom relationella processtyper utmärker sig som svåra att klassificera. Sist i ordningen studeras PASS-konstruktioner (kapitel 10). Även dessa benämns i plural eftersom de utgör passiva fall av andra *det*-konstruktioner. Kapitlet belyser särskilt *agentivitet* (se avsnitt 3.6), vilket visar sig vara relevant när det kommer till att jämföra passiva *det*-konstruktioner med aktiva.

5.5 Sammanfattning

I detta kapitel har jag visat att referentiellt och icke-referentiellt *det* har en relativt jämn fördelning över materialets alla tre texttyper, utifrån min klassificeringsmodell med betonings- och ersättningstest. Jag har lyft fram fall där referensen hos *det* inte tydligt kan identifieras, men där *det* kan ersättas med

ett mer generellt uttryck. Denna referenstyp har beskrivits som *bred* eftersom den spänner över mer eller mindre avgränsade situationer upp till det mest generella. Jag har även redogjort för några fall där *det* sett till referentialitet är ambiguöst. Här visas att det inte alltid är självklart hur *det* ska tolkas även när kontexten innehåller en potentiell antecedent. Vidare har jag tagit upp ett antal lexikaliserade konstruktioner som tycks kräva ett obetonat *det* och där inget referentiellt uttryck kan ersätta detta: *när det gäller ...*, *det är frågan om ...*, *det är bara att ...*, *ta det lugnt* samt *ha det bra* och *få det kämpigt*. Dessa konstruktioner tolkas som *det*-konstruktioner och ingår i det fortsatta analysmaterialet. Ytterligare *det*-konstruktioner är sådana som liknar konstruktioner med postponerat led, men där det postverbala subjektet är en konditional/temporal bisats. Bisatsens subjektsfunktion är beroende av både ledföljd och en värderande betydelse hos predikatet. Bisatsens tolkning som semantiskt subjekt innebär att *det* tolkas som icke-referentiellt.

I kapitlet har satserna med icke-referentiellt *det* kategoriserats som olika konstruktionstyper. De konstruktionstyper som jag identifierar är POST, OP, PRES, UT och PASS, varav POST är den mest frekventa typen och MED den minst frekventa. Med undantag av UT-konstruktionen kommer samtliga konstruktioner att behandlas i följande analys.

6. Konstruktion med postponerat led

POST-konstruktionen är den mest frekventa av alla *det*-konstruktioner i mitt material (se tabell 5:2). Konstruktionen utmärker sig av att ett satsled i form av en infinitivfras eller bisats är förskjutet till en position efter predikatet (postponerat), och att ett icke-referentiellt *det* står på subjektplatsen eller i fundamentet: *det är kul att spela tennis igen* (W). Det postponerade ledet fungerar i denna sats som ett referentiellt subjekt, medan det icke-referentiella *det* är ett formellt subjekt. Det förekommer även att det postponerade ledet fungerar som komplement på följande sätt: *min tränare gör det kul att spela tennis igen*. I detta fall är *det* på samma sätt ett formellt komplement.

I detta kapitel analyseras ideationell och interpersonell betydelse i materialets POST-konstruktioner. I avsnitt 6.1 avhandlas det ideationella, där jag visar att relationell och mental processbetydelse förekommer. Den relationella processbetydelsen är oftast attributiv och anger beskrivande egenskaper. Den mentala betydelsen innebär att en insikt på olika sätt drabbar en upplevare som inte sällan är underförstådd i processen. I avsnittet ger jag exempel på varje förekommande processtyp i materialet, och jag redovisar med tabeller hur lexikogrammatiken ser ut. Avslutningsvis sammanfattas POST-konstruktionens ideationella grammatik med en figur över det konstruktions-specifika systemet. I avsnitt 6.2 analyseras POST-konstruktionens interpersonella betydelse. Centralt är hur konstruktionen fungerar som resurs för att uttrycka attityder genom olika slags bedömning. Detta beskrivs till stor del i termer av grammatisk metaforik för modal betydelse, och jag undersöker vilka förutsättningar som råder för denna metaforik. I avsnittet presenteras även olika typer av bedömning så som de manifesterar sig i materialet. Eftersom den interpersonella semantiken är mycket innehållsrik upptar avsnitt 6.2 ett lite större utrymme i kapitlet.

I kapitlet introduceras även distinktionen mellan *aktion* och *proposition*, som kommer att användas här och i resterande analyskapitel. Distinktionen introduceras tidigt i avsnitt 6.1 och utvecklas sedan i den interpersonella analysen (avsnitt 6.2), där den har sin främsta användning.

6.1 Ideationell betydelse

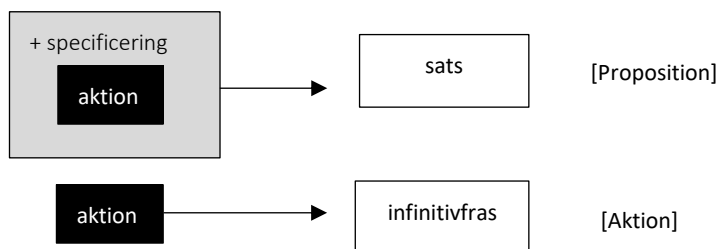
POST-konstruktionen har en transitiv struktur där det postponerade ledet typiskt fungerar som förstadedeltagare. Det postponerade ledet kan vara antingen en sats eller en infinitivfras. De två alternativen visas i exempel (6.1) med det postponerade ledet i fetstil.

- (6.1) a. Det är väldigt ovanligt **att kyrkor har övervakningskameror.** (W)
b. Det är lätt **att hålla med.** (W)

I (6.1) ser vi exempel på relationella, attributiva processer, som är den vanligaste processtypen i materialets POST-konstruktioner (se tabell 6:2 nedan). I (6.1a) är det postponerade ledet en sats och i (6.1b) är det en infinitivfras. De två formerna har gemensamt att de fungerar som förstadedeltagare i processen (se analyser i 6.1.1), och den postverbala placeringen innebär att denna deltagare är rematisk i den textuella strukturen.

En övergripande skillnad mellan den satsformade och den infinitivformade deltagaren är aktionens grad av specificering. I den satsformade deltagaren (6.1a) är verbet finit (*har*), vilket innebär att den aktion som uttrycks är specificerad i tid. I den satsformade deltagaren specificeras även en predikationsbas (*kyrkor*). Sammantaget är det i satsen något som hävdas, en proposition enligt traditionell definition. Infinitivfrasen (6.1b) saknar däremot både finit betydelse och en explicit predikationsbas (SAG 3:606). Det är alltså bara aktionen i sig som uttrycks, utan de specificeringar som finns i satsen. Den infinitivformade deltagarens funktion kommer i det följande att kallas för *aktion*, och den satsformade deltagarens innehåll kallas för *proposition* i meningen 'det som hävdas' i vid bemärkelse. I figur 6:1 visas distinktionen aktion/proposition.

I figur 6:1 ser vi att skillnaden mellan proposition och aktion består i aktionens specificering. En aktion som specificeras i form av en sats uttrycker en proposition, medan en aktion i form av en infinitivfras endast uttrycker aktionen i sig. Till detta ska jag återkomma i den interpersonella analysen (avsnitt 6.2).

FIGUR 6:1 *Distinktionen proposition och aktion*

POST-konstruktionens process har också typiskt en andradeltagare. I (6.1) är andradeltagaren ett attribut utformat av en nominalgrupp som fungerar som predikativt komplement i matrissatsen (*ovanligt* i 6.1a, *lätt* i 6.1b). Ett alternativ till predikativa konstruktioner är processverb som i sig själva bär den innehållsliga betydelsen. Istället för att säga *det är tillräckligt att städa i köket*, kan vi använda verbet *räcka* som har ett liknande attributivt innehåll och därför kan kallas för ett innehållsverb: *det räcker att städa i köket*. Innehållsverb är i materialet ett relativt vanligt alternativ till den predikativa konstruktionen. Innehållsverb utmärker sig av att ofta ha en resultativ och processuell betydelse (*fungera, göra ont, löna sig, underlätta*), medan predikativa konstruktioner tenderar att vara mer statiska i sin aktion. En annan skillnad är att predikativa konstruktioner har möjlighet att variera matrisverbet och därmed tillföra fler betydelsesdrag. Utöver *vara* kan *kännas, låta, verka* och *framstå* användas (se avsnitt 6.2).

Utöver relationella attributiva processer förekommer i materialet även relationella identifierande samt mentala processer. Processtyperna exemplifieras i förenklade versioner i tabell 6:1 tillsammans med olika postponerade led som förekommer hos respektive typ.

TABELL 6:1 *Processtyper i POST-konstruktioner med olika postponerade led*

Processtyp		Postponerat led	
		Infinitivfras	Sats
relationell	attributiv	<i>Det är roligt att arbeta hårt.</i>	<i>Det är roligt att du arbetar hårt.</i>
	identifierande	<i>Det är min ambition att arbeta hårt.</i>	<i>Det är min ambition att jag ska arbeta hårt.</i>
mental			<i>Det visar sig att arbetet är hårt.</i>

Enligt tabellen kan relationella POST-konstruktioner ha såväl infinitivfraser som satser som postponerat led, medan mentala POST-konstruktioner enbart har satser. Detta beror på att POST-konstruktionens mentala matrissatser projicerar andra satser, vilket jag ska visa närmare. En gemensam sak att lägga

märke till i alla exempel är att processerna är icke-agentiva, vilket innebär att ingen agent orsakar aktionen (se avsnitt 3.6). Medan de relationella processerna uttrycker tillstånd, uttrycker de mentala snarare händelser i form av tankar som drabbar en upplevare. Den agentiva strukturen kommer inte att behandlas i följande analyser, utan nämns endast här i början.⁵⁰

Processtypernas frekvenser i POST-konstruktionen redovisas i tabell 6:2. Vi ser att relationell processbetydelse i POST-konstruktionen är vanligast och att mental betydelse förekommer i betydligt mindre utsträckning. Materiella och verbala processer förekommer inte och visas därför inte i tabellen.

TABELL 6:2 *Processtyper i POST-konstruktioner*

Processtyp		Antal
relationella	attributiva	785
	identifierande	20
mentala		44
Totalt		849

I det följande (avsnitt 6.1.1–6.1.2) beskrivs relationella och mentala processer.

6.1.1 Relationella processer

De relationella processer som förekommer i materialets POST-konstruktioner är *attributiva* och *identifierande*. Nedan beskrivs först dessa två processtypers typiska mönster, så som de manifesterar sig i materialet. Därefter beskrivs några specialfall som utgörs av konstruktioner med postponerade komplement istället för subjekt, där den relationella processbetydelsen ingår i andra ideationella kontexter.

POST-konstruktionens *attributiva* processer är vanligtvis av den *intensiva* typen, där attributets funktion är att kvalitativt beskriva den proposition eller aktion som det postponerade ledet uttrycker. Attributiva processer kan även vara *omständighetsmässiga*, när verb tillsammans med attribut handlar om tid eller en annan omständighet. I tabell 6:3 redovisas fördelningen av de två attributiva undertyperna. Nedan demonstreras dessa med exempel.

---

⁵⁰ I kapitel 10, avsnitt 10.1.1, belyser jag agentiv struktur mer specifikt i jämförelse med den aktiva POST-konstruktionen.

TABELL 6:3 *Attributiva typer i POST-konstruktioner*

Attributiv typ	Antal
intensiv	762
omständighetsmässig	23
Totalt	785

Den vanligaste attributiva typen är den *intensiva*. Denna typ kan ha förstadelstagare antingen i form av postponerad sats eller i form av postponerad infinitivfras. I exempel (6.2a) visas en process med satsformad bärare och i (6.2b) en process med initivivfras som bärare.

(6.2) a. Det är magiskt att den typen av labyrint existerar i en storstad [...]. (B)

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>magiskt</i>	<i>att den typen av labyrint existerar i en storstad</i>
	rel. attributiv process	attribut	bärare

b. "Det ska löna sig att arbeta" [...]?(B)

<i>det</i>	<i>ska löna sig</i>	<i>att arbeta</i>
	rel. attributiv process	bärare

I (6.2a) ser vi en process som konstrueras kopulativt med attributet *magiskt*. Utöver kopulaverben *vara* och *bli* förekommer vid intensiv typ även perceptionsverb som *kännas*, *låta* och *synas*⁵¹ eller kognitiva verb som *förefalla*, *framstå* och *verka* följt av attribut. I (6.2b) realiseras attributiv, intensiv betydelse enbart av ett verb, *löna sig*. Andra verb som i materialet bär attributiv betydelse av intensiv typ är *räcka*, *stämna*, *passa*, *skada*, *fungera* och *spela roll* (se även Halliday & Matthiessen 2014:269 om attributiva innehållsverb).

Det förekommer i materialet att intensiv typ är metaforiskt gestaltad i form av andra attributiva undertyper. Ett sådant fall är när grammatiken för omständighetsmässig typ används för att uttrycka ett intensivt betydelseinnehåll. Då används ett positions- eller existentialverb tillsammans med en prepositionsfras med rumslig betydelse. Två exempel visas i (6.3):

51 Verben *kännas*, *tyckas* och *synas* är deponensverb och ingår således inte i den passiva kategorin (se SAG 2:554 f.).

- (6.3) a. Men det finns inte på den politiska kartan att Moderaterna och migrationsministern över huvud taget skulle överväga att Sverige ensidigt inför en sådan ordning. (W)

<i>det</i>	<i>finns inte på den politiska kartan</i>	<i>att ...</i>
	verb omständighetsattribut	bärare
	rel. attributiv process (intensiv)	

- b. Det ligger utanför mitt forskningsintresse att i detalj gå in i dessa studier. (A)

<i>det</i>	<i>ligger utanför mitt forskningsintresse</i>	<i>att ...</i>
	verb omständighetsattribut	bärare
	rel. attributiv process (intensiv)	

I (6.3a) bildar orden *finns inte på kartan* ett flerordsuttryck som i sin kongruenta form uttrycker en omständighetsrelation där något anges inte existera i rummet. Den kongruenta nivån visas på den övre raden i analysen. Denna omständighetsrelation konstruerar i sin tur metaforiskt en innebörd av 'är osannolikt', vilket är ett intentivt innehåll. Den metaforiska nivån visas längst ner i analysen. På liknande sätt är det i (6.3b), där positions verbet *ligger* och prepositionsfrasen *utanför mitt forskningsintresse* fungerar som en rumslig metafor för betydelsen 'är ointressant/irrelevant'. Andra uttryck som med verbet *ligga* formar attributiva processer av intensiv typ är "ligga nära till hands" och "ligga i den ekonomiska hållbarheten". Skiftet av attributiva undertyper innebär alltså här en lexikal betydelseöverföring.

Utöver det metaforiska skiftet från omständighetsmässig till intensiv typ förekommer även ett metaforiskt skifte från possessiv till intensiv. Possessiv typ innebär generellt en relation av ägande, där bäraren 'har' sitt attribut (se 3.5.4.1). Skiftet från possessiv till intensiv visas i (6.4).

- (6.4) Det har säkert betydelse för det vuxenlika bemötandet av barnen att de är tonåringar. (A)

<i>det</i>	<i>har</i>	<i>säkert</i>	<i>betydelse</i>	<i>för det vuxenlika bemötandet av barnen</i>	<i>att de är tonåringar</i>
	verb (possessiv)		attribut	omständighet	bärare
	rel. attributiv pro-		-cess (intensiv)		

I (6.4) förpackar uttrycket *har betydelse* en possessiv relation som utgörs av verbet *har* och *betydelse* som attribut. Men precis som omständighetsrelationerna i exempel (6.3) används den possessiva relationen med den intensiva innebör-

den 'vara betydelsefullt' snarare än att ange ett ägande. Utifrån exemplen (6.3) och (6.4) ser vi alltså att intensivt betydelseinnehåll i POST-konstruktionen kan vara gestaltat som andra attributiva undertyper.⁵²

Nästa attributiva typ i materialets POST-konstruktioner är den *omständighetsmässiga*. Denna typ har redan blivit tangerad ovan angående skiftet mellan undertyper, men nu kommer vi till entydiga exempel, där betydelsen alltså inte är överförd till en annan attributiv kategori. Den omständighetsmässiga typen innebär generellt att den attributiva relationen inkluderar en omständighet av exempelvis tid, rum, sak eller något annat av omständighet. Omständighetsbetydelsen finns vanligtvis hos attributet eller hos verbet (se avsnitt 3.5.4.1). I materialets POST-konstruktioner består omständighetsrelationen i att en aktion tillskrivs ett attribut av tid, ett pris eller en orsak. Exempel visas i (6.5).

(6.5) a. [...] att det tar 21 dagar att skapa en vana [...]. (B)

<i>det</i>	<i>tar</i>	<i>21 dagar</i>	<i>att skapa en vana</i>	
	rel. attributiv process (omst.)	attribut	bärare	

b. [...] det kostar 100 kronor om året att stå där [...]. (W)

<i>det</i>	<i>kostar</i>	<i>100 kronor</i>	<i>om året</i>	<i>att stå där</i>
	rel. attributiv process (omst.)	attribut	omständighet	bärare

c. Hur kommer det sig att du är bra på att räkna men lite sämre på minus och hundratal? (A)

<i>hur</i>	<i>kommer</i>	<i>det</i>	<i>sig</i>	<i>att du är bra på att räkna men lite sämre på minus och hundratal</i>
attribut	rel. attributiv pro-		-cess (omst.)	bärare

I (6.5a) realiseras omständighetsrelationen av verbet *ta* och ett tidsuttryck, där tidens omfång sträcker sig över bäraren (jämför Halliday & Matthiesen 2014:294).⁵³ Tidsliga omständighetsrelationer kan även uttryckas med

52 En fråga att ställa sig är hur figurativa användningar såsom lexikala metaforer (och metonymier, se avsnitt 7.1 samt 9.2.1.4) kan hanteras inom ramen för SFG och på vilken abstraktionsnivå relationella undertyper figurerar. I detta arbete tar jag fasta på betydelseperspektivet och beskriver undertyperna med fokus på avsedd innebörd snarare än på den innebörd som betecknas lexikalt. Analyserna visar dock i dessa fall bådadera.

53 Snarlika tidsomfång förekommer även i materialets OP-konstruktioner, men skillnaden är att tidsomfånget då dröjer fram till en aktion: *det tog bara några minuter innan vi var där* (W), istället för att som i POST-konstruktionen sträcka sig över en aktion.

attribut som *för tidigt* och *för sent*. I (6.5b) är omständighetsbetydelsen kodad i verbet *kosta*, där aktionen har ett pris som attribut. I (6.5c) realiseras en orsaksbetydelse av verbet *komma sig* och det frågeformade attributet *hur*. Vid verbuttrycket *komma sig* förekommer genomgående attributet *hur*, varvid konstruktionen antingen formar en fråga, som i (6.5c), eller alternativt en interrogativ, inbäddad sats: *habitusbegreppet kan således förklara mycket av hur det kan komma sig att sjuksköterskorna gör som de gör inom denna praktik* (A). Något annat än ett interrogativt format attribut tycks inte vara möjligt i satser med icke-referentiellt *det* och verbet *komma sig*.⁵⁴

I tabell 6:4 redovisas hur de attributiva typerna intensiv och omständighetsmässig realiserar lexikogrammatiskt i materialets POST-konstruktioner. Tabellen visar de verb som konstruerar attributiv betydelse tillsammans med ett attribut samt de verb eller verbuttryck som i sig själva bär en attributiv betydelse (attributiva innehållsverb). De attribut som visas är endast ett mindre urval av exempel.

TABELL 6:4 *Verb och attribut i attributiva processer*

Attributiv typ	Verb	Attribut
intensiv	<i>bli, framstå, förefalla, kännas, låta, synas, te sig, tyckas, vara</i>	<i>bra, möjligt, fel, lätt, viktigt klart, nödvändigt, typiskt, bra idé, praktisk lösning</i>
	<i>gå, göra ont, passa, löna sig, räcka, skada, spela roll, stämma, störa, hjälpa, "ligga i ngs intresse", "finnas på kartan", "ha betydelse"</i>	
omständighetsmässig	<i>vara</i>	<i>för tidigt/sent</i>
	<i>komma sig, kosta, ta</i>	[orsak], [belopp], [tid]

Nästa relationella processtyp är den *identifierande*. Identifierande processer är mindre vanliga i materialet än de attributiva, och utgörs precis som de attributiva av undertyperna *intensiv* och *omständighetsmässig*. Fördelningen av de två undertyperna visas i tabell 6:5.

54 Jämför med en konstruktion utan *det* där *att*-satsen står som fundament: *Att sjuksköterskor gör som de gör inom denna praktik kommer sig av ...* eller där *det* refererar till satsen som fundament: *det att ... kommer sig av ...*. Dessa satser konstrueras inte med icke-referentiellt *det*, och här måste *av* följas av något annat än *hur*.

TABELL 6:5 Identifierande typer i POST-konstruktioner

Identifierande typ	Antal
intensiv	11
omständighetsmässig	9
Totalt	20

Den identifierande *intensiva* typen uttrycker en relation där något tillskrivs en unik identitet. Förstadeltagaren (utpekad) och andradeltagaren (värde) har alltså samma referens. I materialets POST-konstruktioner identifieras en aktion eller en proposition utifrån ett värde, vilket vi ser i (6.6):

- (6.6) a. Det är en av uppsättningens stora kvaliteter att dirigenten [NAMN] och orkestern lyckas finna dessa nyanser och därtill skapa ytterligare varianter på dem. (W)

det	är	en av uppsättningens stora kvalitéer	att ...
	rel. identifierande process	värde	utpekad

- b. Hamnar behovet under 20 timmar per vecka blir det istället kommunens uppgift att ge insatser. (W)

hamnar behovet under 20 timmar per vecka	blir	det	istället	kommunens uppgift	att ge insatser
omständighet	rel. identifierande process			värde	utpekad

I båda meningarna i exempel (6.6) är värdet en nominalgrupp som identifierar det postponerade ledet. I (6.6a) identifierar värdet en proposition och i (6.6b) en aktion. Den lexikala betydelsen hos värdet har typiskt en abstrakt betydelse, till exempel i uttrycken *uppgift*, *kvalitet*, *huvudsaken* och *min uppfattning*.

Den identifierande, *omständighetsmässiga* typen innebär generellt att en omständighetsbetydelse finns hos deltagare eller processverb, precis som vid attributiv, omständighetsmässig typ. Ett omständighetsmässigt verb uttrycker inte enbart att en deltagare 'är' sitt värde. Verbet uttrycker dessutom en omständighetsrelation till värdet. Ett typiskt exempel är *uppta* i satsen *tavlan upptar hela väggen*. Relationen innebär i detta fall 'vara' + 'utsträckning i rum' (Halliday & Matthiessen 2014:293). Detta innebär att deltagarrollerna typiskt är reversibla med avseende på aktiv/passiv form (jämför: *hela väggen upptas av tavlan*). I materialets POST-konstruktioner anges identifierande omständighetsrelationer likaså av olika verbuttryck. I (6.7a) består relationen i 'vara' + 'innebörd'. I (6.7b) visas en relation av 'vara' + 'följd'.

(6.7) a. Jag vill utforska vad det innebär att vara människa. (W)

<i>vad</i>	<i>det</i>	<i>innebär</i>	<i>att vara människa</i>
värde		rel. identifierande process (omst.)	utpekad

b. [...] att det påverkade hela regeringen om ett parti endast hade män med i uppställningen. (A)

<i>att</i>	<i>det</i>	<i>påverkade</i>	<i>hela regeringen</i>	<i>om ett parti endast hade män med i uppställningen</i>
		rel. identifierande process	värde (omst.)	utpekad

I (6.7a) ser vi en relation som handlar om innebörd, där aktionen *att vara människa* är utpekad, och värdet identifierar aktionen utifrån vad den innebär. Värdets uttryck (*vad*) har i detta fall en oavgjord referens, vilket relaterar till att satsen är interrogativ. I (6.7b) ser vi en relation av påverkan där en konditional bisats fungerar som utpekad, och värdet anger dess konsekvens. Det är generellt en aning svåravvägt huruvida omständighetsmässiga relationer ska förstås som identifierande eller attributiva. En princip är att de attributiva normalt inte kan byta roller med varandra medan identifierande kan det i någon form, ofta i bemärkelsen aktiv/passiv form (Halliday & Matthiessen 2014:293).

I tabell 6:6 visas vilka verb som tillsammans med värden konstruerar identifierande betydelse, samt verb där processkärnan rymmer en identifierande betydelse i materialets POST-konstruktioner (identifierande innehållsverb). Vid innehållsverb anges inga värden trots att värden kan förekomma (se exempel 6.7), eftersom den identifierande omständighetsbetydelsen ligger i processkärnan.

TABELL 6:6 *Verb och värde i identifierande processer*

Identifierande typ	Verb	Värde
intensiv	<i>bli, vara</i>	<i>huvudsaken, fallet, vår framgångsfaktor, kommunens uppgift, min uppfattning</i>
omständighetsmässig	<i>ankomma, innebära, ingå, påverka, "vara upp till"</i>	

Förutom de redan beskrivna relationella processer som förekommer i materialet ska jag här redogöra för ett par specialfall, nämligen de som utformas av kausalitetsprocesser samt de som är projicerade av mentala processer. Dessa befinner sig i andra ideationella kontexter – kausala eller mentala. Även satsstrukturen är annorlunda eftersom *det* i dessa fall har en funktion som komplement istället för subjekt, och processens andradeltagare i satsen motsvaras av funktionen objektspredikativ enligt traditionella termer.

Vi börjar med att titta på en kausalitetsprocess. I (6.8) visas ett exempel från materialet (se liknande analyser i Andersen & Holsting 2015:163 ff.).

(6.8) ”Vi ska göra det svårare för utländska spelbolag att göra reklam”, [...]. (W)

<i>vi</i>	<i>ska göra</i>	<i>det</i>	<i>svårare</i>	<i>för utländska spelbolag</i>	<i>att göra reklam</i>
igångsättare	rel. attributiv kausalitetsprocess		attribut	omständighet	bärare

I (6.8) visas en kausalitetsprocess. Den deltagare som startar processen i (6.8) är *vi*, genom den sammansatta verbformen *ska göra*. Genom verbet *göra* startas en relationell process, som underförstår ett ’bli’, ’det blir svårare’. Den relationella processen är alltså resultatet av en agentiv handling. På den mellersta raden visas den relationella processens funktioner. Den postponerade infinitivfrasen (*att göra reklam*) fungerar som bärare av attributet *svårare*. Omständigheten *för utländska spelbolag* specificerar indirekt den deltagare som underförstås i infinitivfrasens interna processbetydelse (*att göra reklam*), och som samtidigt underförstås som subjekt i infinitivfrasen (det är alltså *utländska spelbolag* som ska få det svårare att göra reklam).

Utöver kausalitetsprocesser som i exempel (6.8), där det postponerade leDET är bärare i en förorsakad process, förekommer även kausalitetsprocesser där det postponerade leDET har den igångsättande funktionen: *Det gör mig fruktansvärt frustrerad att det svänger så mycket* (W). Här det är alltså *att det svänger så mycket* som sätter igång något, nämligen att ’jag blir frustrerad’. Konstruktionen utgör ett interpersonellt alternativ för att uttrycka den person som står bakom en bedömning, här genom *mig*. Detta kan jämföras med en relationell POST-konstruktion med ett objektiviT perspektiv (subjektiviT/objektiviT perspektiv beskrivs närmare i 6.2.2): *det är fruktansvärt frustrerande att det svänger så mycket*. Detta ska vi även se i nästa specialfall.

Det andra specialfallet är när en relationell process befinner sig i en mental kontext och projiceras av *jag finner* eller *jag anser*.⁵⁵ Även här förhåller sig *det* till verben som icke-referentiellt komplement i satsen. En sådan process visas i (6.9). Den relationella processen som projiceras står som *anförd sats* i analysen, och deltagarna visas på den nedre raden. Betydelsemässigt uttrycker den anförda satsen en tanke, och funktionen motsvarar fenomenet i

55 Utöver dessa verb förekommer även verbet *definiera*: *Kommunledningen definierade det som ett problem att omsorgsförvaltningen inte följde den formellt beslutade organisationen* (A). Jag har för enkelhets skull valt att placera detta fall inom den mentala kategorin eftersom det uttrycker ett mentalt förhållningssätt i likhet med *finna* och *anse*.

den mentala processen med verbet *finna* (se även nästa avsnitt om mentala processer).

(6.9) Jag finner det märkligt att boken inte har nått ut bättre. (B)

<i>jag</i>	<i>finner</i>	<i>det</i>	<i>märkligt</i>	<i>att boken inte har nått ut bättre</i>
upplevare	mental process	[anförd sats]		
		attribut	bärare	

Attributet *märkligt* fungerar i (6.9) enligt traditionell terminologi som objektspredikativ i satsen och förpackar den relationella processbetydelsen 'vara märkligt'.⁵⁶ Den anförda satsen kan därmed beskrivas som metaforiskt projicerad, och kan i sin helhet packas upp som följande struktur: *att det är märkligt att boken inte har nått ut bättre*. Projektionen i (6.9) fungerar även som ett interpersonellt alternativ för att uttrycka ett subjektivt perspektiv med *jag* som referentiellt subjekt. Detta kan jämföras med en konstruktion med icke-referentiellt *det* som subjekt, som istället antar ett objektivt perspektiv eftersom den som gör bedömningen inte är uttryckt: *det är märkligt att boken inte har nått ut bättre*.

6.1.2 Mentala processer

Halliday & Matthiessen (2014:515) beskriver mental projektion som ett sätt att använda språket för att tänka. Mental projektion kan då ske i två riktningar. Antingen projiceras tanken i riktning från upplevaren ('gilla'-typ) eller i riktning mot upplevaren ('tilltala'-typ, se kapitel 3). Exempel (6.10) är konstruerat för att demonstrera de två riktningarna.

(6.10) a. Jag märker att tåget är försenat.

<i>jag</i>	<i>märker</i>	<i>att tåget är försenat</i>
upplevare	mental process	[anförd sats]

b. Det slår mig att tåget är försenat.

<i>det</i>	<i>slår</i>	<i>mig</i>	<i>att tåget är försenat</i>
	mental process	upplevare	[anförd sats]

⁵⁶ Ledet kan antas vara en nexusingitiv där *vara* är utelämnat (se SAG 3:575 f., 556 samt SAG 4:63).

I båda exemplen i (6.10) är fenomenet en insikt. Denna insikt utformas av en projicerad sats, *att tåget är försenat*. I (6.10a) utgår insikten från upplevaren ('gilla'-typ), medan insikten i (6.10b) istället riktar sig mot upplevaren ('tilltala'-typ) (se även Halliday & Matthiessen 2014:247 f.). Upplevaren uttrycks i denna typ indirekt genom *mig*.

Av materialets POST-konstruktioner är 44 processer mentala, och samtliga av dessa är projicerande. Den ideationella strukturen för dessa fall är att en insikt uppenbarar sig för en upplevare, så som i (6.10 b). Insikten är genomgående av typen 'tilltala' och går därmed i riktning mot upplevaren. Processverben är *framgå*, *framkomma*, *gå upp*, *slå*, *visa sig* och *märkas*. Vid flera av dessa verb är upplevaren underförstådd, medan upplevaren vid några verb är grammatiskt realiserad. Dessa två alternativ demonstreras i exempel (6.11).

- (6.11) a. Det slår mig ofta hur man inom borgerligheten viftar bort klasskillnader och klassorättvisor som irrelevanta. (W)

<i>det</i>	<i>slår</i>	<i>mig</i>	<i>ofta</i>	<i>hur ...</i>
	mental process	upplevare	omständighet	[anförd sats]

- b. Det framkom också att svårigheterna var besvärliga att komma till rätta med under grundskolan. (A)

<i>det</i>	<i>framkom</i>	<i>också</i>	<i>att ...</i>
	mental process		[anförd sats]

I (6.11a) är upplevaren uttryckt, och verbet hör till den kognitiva mentala kategorin.⁵⁷ Processen tar textuell utgångspunkt i process verbet och upplevaren förmedlas indirekt som *mig*, precis som i (6.10 b). I (6.11b) finns ingen upplevare realiserad, och satsen kan beskrivas enbart som en opersonlig projektion (Halliday & Matthiessen 2014:539). Avsaknaden av upplevare har till följd att den mentala betydelsen framstår som mindre tydlig och processen lutar därmed åt det relationella betydelseområdet. Jag noterar att flera av de opersonligt projicerande verben också kan forma existentiella processer i PRES-konstruktioner: *det framkommer en tydlig skiljelinje mellan Dalaskolan, Erikskolan, Marie-lundskolan och Haga norra ...* (A); *det visade sig en ängel* (konstruerat exempel). I dessa fall är förstadelstagaren en nominalgrupp vars referent introduceras i sammanhanget, och konstruktionen är istället en PRES-konstruktion. När det som uppenbarar

57 Exempel på kognitiva verb av typen 'tilltala' (eng. *please*) är *strike*, *occur to*, *convince*, *remind*, *surprise*, medan kognitiva 'gilla'-verb är *think*, *believe*, *know*, *suppose*, *realize*, *guess* (Halliday & Matthiessen 2014:257).

sig är satsformat, som i (6.11b), tolkas dess innebörd vid dessa verb snarare som en mental insikt, vilket i någon mån implicerar en upplevare trots att denna roll inte är uttryckt. Opersonligt projicerande processer av detta slag kan därmed beskrivas som mentala processer som figurerar på gränsen till relationella.

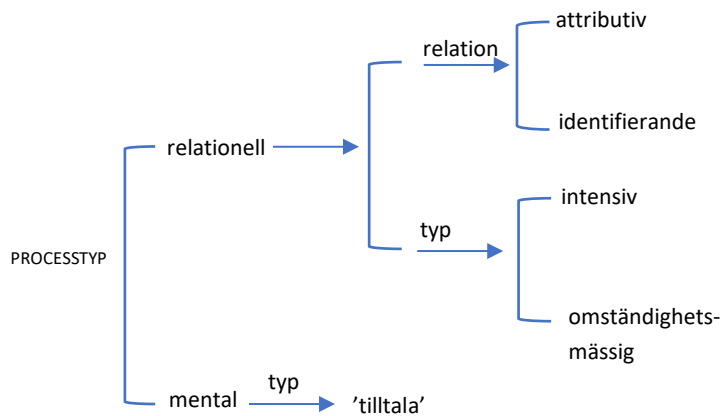
I tabell 6:7 visas de verb som i materialets mentala POST-konstruktioner förekommer tillsammans med en upplevare och de verb som förekommer utan explicit upplevare.

TABELL 6:7 *Mentala verb och upplevare i POST-konstruktioner*

Verb	Upplevare
<i>gå upp, slå</i>	<i>(för) ngn</i>
<i>framgå, framkomma</i> <i>/komma fram, märkas, visa sig</i>	

6.1.3 Sammanfattning

Materialets POST-konstruktioner uttrycker till största delen relationell processbetydelse, men också mental. Relationella processer är attributiva eller identifierande, båda med undertyperna intensiv respektive omständighetsmässig. Mentala processer är av typen 'tilltala'. I mentala processer realiseras en upplevare obligatoriskt vid verben *slå* och *gå upp*, då i form av en objektsform eller en prepositionsfras, men vid opersonliga projektioner har mentala processer snarare relationella drag. POST-konstruktionens ideationella system illustreras i figur 6:2. Systemet ska förstås som lokalt, det vill säga begränsat till aktiv POST-konstruktion, och det visar sammantaget vilka ideationella val som utnyttjas i konstruktionen.

FIGUR 6:2 *Det ideationella systemet i aktiv POST-konstruktion*

6.2 Interpersonell betydelse

Detta avsnitt behandlar POST-konstruktionens interpersonella betydelse, dels vad konstruktionen gör generellt genom sitt satsmönster, dels vilka modala betydelsekategorier som uttrycks i matrissatsen. Avsnittet fokuserar till största delen på de POST-konstruktioner som uttrycker bedömning, vilka utgör de flesta fall av materialets POST-konstruktioner (se tabell 6:8 nedan). Jag beskriver hur konstruktionen används som satsgrammatisk metafor för modalitet respektive modal bedömning, och jag ringar in olika kategorier av bedömning. Innan jag mer specifikt presenterar avsnittets disposition ska jag först beskriva vad POST-konstruktionen förhandlar om i det interpersonella utbytet.

Materialets POST-konstruktioner utmärker sig genom att det som hävdas typiskt är en bedömning.⁵⁸ För att beskriva detta kan vi ta utgångspunkt i *moduselementet*, satsens subjekt och finit. Moduselementet har som funktion att göra satsen förhandlingsbar i det interpersonella utbytet – att göra den till något som blir möjligt att jaka eller neka (Holmberg & Karlsson 2006:37 f., se även Andersen & Holsting 2015:52 ff.). I POST-konstruktionen är det

58 Med *bedömning* avses här i början både modalitet och annan modal bedömning. Senare i kapitlet görs en distinktion däremellan med anledning av den modala metaforikens olika förutsättningar.

som förhandlas informationen hos en relationell eller en mental sats. I exempel (6.12) är den relationella respektive mentala matrissatsen markerad med fetstil.

- (6.12) a. **Det är troligt** att hon kommer.
b. **Det slår mig** att hon kommer.

I (6.12a) gör moduselementet *det är* att den relationella satsen blir förhandlingsbar. I (6.12b) är det en mental sats som förhandlas. Matrissatserna fungerar i sin tur som kommentarer till den proposition som det postponerade ledet uttrycker (*att hon kommer*). I materialets POST-konstruktioner är kommentaren till det postponerade ledet oftast en bedömning. I (6.12a) bedöms propositionen som sannolik, och i (6.12b) som sann och slående. Sådana bedömningar kan ibland också realiserars av modala adjunkter som lexikalt motsvarar semantiken i POST-konstruktionens kommenterande sats, vilket visas i (6.13a).⁵⁹

- (6.13) a. Hon kommer troligen.
b. Det är troligt att hon kommer.

I (6.13a) realiserars bedömningen av adjunkten *troligen*, och *hon kommer* utgör satsens moduselement. Moduselementet gör att satsens proposition är möjlig att jaka eller neka: *ja, det gör hon (troligen)/nej, det gör hon (troligen) inte*. I POST-konstruktionen (6.13b) ligger tyngdpunkten på det som hävdas snarare på matrissatsens proposition *det är troligt*. POST-konstruktionen kan därmed i första hand bekräftas i form av *ja, det är det*, vilket innebär en bekräftelse av 'troligheten' framför 'kommandet'. Det är dock i någon mån även tänkbart att också 'kommandet' skulle kunna stå i fokus för responsen (*ja det gör hon* [kommer]), även om detta förefaller vara en mindre naturlig respons.

I konstruktioner vars matrissats inte uttrycker bedömning kan det förhandlingsbara vara något annat som matrissatsen utsäger om det postponerade ledets innehåll, som exempelvis "det kostar x" eller "tar y tid": *det kostar 100 kronor om året att stå där* (W). I POST-konstruktioner är det hur som helst någon sorts kommentar som är uppe för förhandling i det interpersonella utbytet. I tabell 6:8 visas att de flesta matrissatser i materialets POST-konstruktioner uttrycker bedömning samt att nästan alla bedömande satser är relationella.

---

59 I avsnitt 6.2.2 beskrivs dessa alternativ mer detaljerat i termer av kongruent och metaforisk modalitet.

TABELL 6:8 *Antal fall av bedömning i POST-konstruktioners matrissats*

	Bedömning	Icke-bedömning
relationell	758	47
mental	5	39
Totalt	763	86

En POST-konstruktion som grammatiskt sett utformar ett påstående har ibland potential att även fungera som uppmaning. Konstruktionen kan då beskrivas som en *modusmetafor*, vilket innebär att en viss språkhandling realiseras av en annan språkhandlings grammatik (se Holmberg & Karlsson 2006:53 ff.). Detta kan ses i följande POST-konstruktion:

- (6.14) Det är viktigt att kärnbränslet kyls eftersom spontana kärnreaktioner annars kan inträffa [...]. (W)

I (6.14) utformar POST-konstruktionen en påståendesats som funktionellt kan förstås som ett metaforiskt alternativ till uppmaningen *kyl kärnbränslet*, eller *se till att kärnbränslet kyls*. Medan uppmaningssatsen enbart förhandlar om aktionen (utbytet av varor och tjänster) samt riktar sig direkt till en mottagare, förhandlar POST-konstruktionen som modusmetafor lika mycket om informationen i påståendet (Holmberg & Karlsson 2006:53 f.), och den riktar sig inte lika direkt till en mottagare. Dessa skillnader framgår genom möjligheten att välja respons antingen i form av ”ja, det ska jag göra” eller ”ja, det är viktigt”. POST-konstruktionen i (6.14) fungerar på så vis både som krävande och givande språkhandling – krävande av aktion samt givande av information. Eftersom modusmetaforen inte enbart är krävande utan även givande realiseras uppmaningen i detta fall med en förmildrande effekt.

Resten av detta kapitel fokuserar på hur POST-konstruktionen konstruerar bedömning. Det material som behandlas är alltså de 761 fall av bedömning som presenteras i tabell 6:8. Jag använder uttrycket *bedömning* generellt för både modalitet och modal bedömning. Uttrycket *modal metaforik* tar inte heller hänsyn till distinktionen utan används inom båda två kategorierna – dock ska jag visa att den modala metaforiken skiljer sig något vid modalitet jämfört med vid annan modal bedömning.

I avsnitt 6.2.1 beskrivs först *vad* som bedöms och *vem* som kan tolkas som bedömningens avsändare. Vi ska se att denna person typiskt döljs genom konstruktionen med *det*. Frågan om vad som bedöms återkopplar till skillnaden mellan proposition/aktion som har introducerats i figur 6:1. I 6.2.2 beskrivs sedan hur POST-konstruktionen fungerar som modal metafor, för modalitet

och för modal bedömning. Här blir distinktionen mellan modalitet och modal bedömning mer relevant, liksom distinktionen proposition/aktion. Jag tar upp övergripande skillnader mellan metaforiska och kongruenta realiseringar och beskriver under vilka förutsättningar som POST-konstruktionen är att betrakta som en modal metafor för modalitet respektive modal bedömning. Resten av kapitlet (avsnitt 6.2.3–6.2.5) ägnas åt hur lexikogrammatiken i materialet bildar semantiska kategorier av modalitet och modal bedömning. Utifrån resultatet presenteras avslutningsvis en sammanfattande översikt av den modala metaforiken (avsnitt 6.2.6).

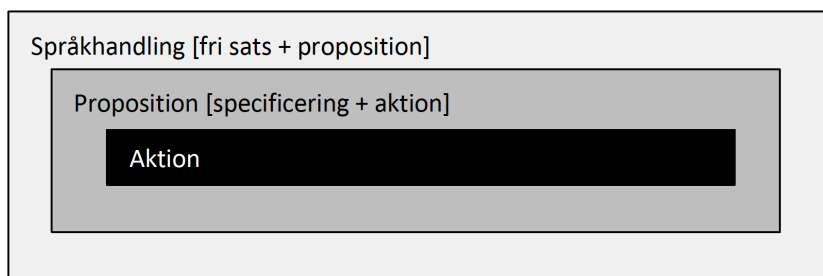
6.2.1 Bedömning – vad och av vem?

Vi har ovan sett att de allra flesta POST-konstruktioner har en matrissats som uttrycker någon typ av bedömning. Det är då relevant att ställa sig frågan *vad* som bedöms, och *vem* som kan tolkas som bedömningens avsändare. Den första frågan, vad som bedöms, kan beroende på det postponerade ledets form antingen vara en proposition eller en aktion (se introduktion till 6.1). När det postponerade ledet är en sats bedöms en proposition, som vi ser i (6.15a), och vid postponerad infinitivfras bedöms en aktion, som i (6.15b). De postponerade leden är fetmarkerade i exemplet.

- (6.15) a. Det är vanligt **att man först reagerar med undvikandestrategier** för att senare våga möta problemet. (A)
b. Det är vanligt **att först reagera med undvikandestrategier** för att senare våga möta problemet.

I (6.15a) bedöms propositionen i en sats. Denna sats uttrycker ingen språkhandling eftersom den är inbäddad och fungerar som deltagare i process. Propositionen specificerar dock sin aktion med subjekt och finit. I (6.15b) konstrueras det som bedöms istället som en infinitivfras. Här bedöms en aktion utan vare sig uttryckt subjektsreferent eller finit tidsspecificering, till skillnad från i propositionen. Det är alltså enbart aktionen i sig som bedöms. Propositionen i (6.15a) och aktionen i (6.15b) representerar således olika grader av specificering, vilket visas i figur 6:3 (se även figur 6:1). Figuren illustrerar även att aktionen och propositionen representerar olika interpersonella funktionsnivåer genom propositionen innebär att något hävdas medan aktionen i sig själv inte gör det. I figuren visas även språkhandlingsnivån, som är den högsta nivån på grund av sin interpersonella status som språkhandling. På denna nivå är satsen är fri och fungerar exempelvis som ett eget påstående – något som propositionen och aktionen i sig själva inte

gör. Till denna figur ska jag återkomma i beskrivningen av satsgrammatisk modalitet (avsnitt 6.2.2.1).

FIGUR 6:3 *Aktion, proposition och språkhandling*

Nästa fråga är vem som kan tänkas stå bakom bedömningen då konstruktionen med *det* vanligen döljer denna person (se avsnitt 6.2.2). Gällande denna fråga ska jag främst fokusera på POST-konstruktioner som utgör fria satser och som alltså inte är underordnade en annan sats. I de flesta fall kan bedömarens tolkas som textens avsändare, trots att denna person inte är uttryckt. I en del fall kan bedömarens annars vara specificerad i en *enligt*-fras, eller så formuleras bedömningen utifrån en annan persons perspektiv genom bruk av modala, epistemiska uttryck. Dessa avsändarperspektiv visas i (6.16).

- (6.16) a. Det är så otroligt härligt att uppleva tävlingspirret igen. (B)
b. För att lyckas med detta är det enligt [NAMN] viktigt att ”... klargöra vilka olika (ultimära) önskemål man vill uppfylla ...”. (A)
c. Det måste vara jobbigt att behöva gå med dom känslorna kan jag tycka [...]. (B)

I (6.16a) är bedömarens implicit och tolkas som textens avsändare. Detta perspektiv är vanligt vid bedömningar i de POST-konstruktioner som utgör fria satser i materialet, och särskilt vanligt när den aktion som bedöms har en mental innebörd, *att uppleva tävlingspirret igen*. Textens avsändare tolkas i (6.16a) även som en underförstådd upplevare i den mentala aktionen. I satsen motsvaras detta av att avsändaren tolkas som infinitivfrasens underförstådda subjekt, ett så kallat ”tankesubjekt” (se Lyngfelt 2002). Tankesubjektets referent kan synliggöras av infinitivfrasens möjlighet att alterneras med en sats där *jag* är subjekt: *att jag får uppleva tävlingspirret igen*. Här specificeras alltså subjektet, liksom tid specificeras i finitet.

I (6.16b) är bedömarens specificerad i en prepositionsfras (*enligt* [NAMN]). Bedömarens är alltså inte underförstådd, som i (6.16a). POST-konstruktionen kan alltså uttrycka avsändaren, men i så fall måste det ske på ett annat sätt

än med subjektet (se 6.2.2). *Enligt*-fraser kan beroende på rektionsledet ange olika personer som bedömare, på samma sätt som en projicerande sats kan ange vem som står bakom bedömning i en projicerad POST-konstruktion: *informanterna tycker att det är tråkigt att de har gamla och ibland halvträsiga möbler* (A). I (6.16b) tolkas bedömaren emellertid inte som enda tankesubjekt i den infinita aktionen. Här är tankesubjektet istället ett generiskt ”vi” eller ”man”, som inkluderar både bedömaren och andra personer. Infinitivfrasen kan här alterneras med satsen *att vil/man klargör vilka olika önskemål som man vill uppfylla*. Utöver prepositionsfraser kan bedömaren även vara uttryckt i en predikativ nominalgrupp, som i exemplet: *det är min avsikt att ...* (A).

I (6.16c) är konstruktionen mer komplex, men vi ska se att bedömningen som ’jobbigt’ inte sker utifrån textens avsändare utan från en annan avsändare. Att det rör sig om bedömning utifrån en annan person indikeras inledningsvis av det modala verbet *måste* som anger att textens avsändare inte är helt säker på huruvida bedömningen som ’jobbigt’ föreligger. Avsändarens perspektiv kommer även till uttryck explicit i *kan jag tycka*, som projicerar hela POST-konstruktionen. Vi ser alltså här två samspelande avsändarperspektiv som hör till olika delar av satsen. De två avsändarperspektiven demonstreras med figur 6:4 över hur leden förhåller sig logiskt till varandra:

kan jag tycka
avsändare

FIGUR 6:4 *Analys av avsändare och tankesubjekt*

Den logiska struktur som här demonstreras kan förstås som räckviddsområden, det vill säga de områden som ingår i tolkningsramen för respektive räckviddsuttryck (se Andréasson 2007 och SAG 1:220). Avsändarperspektivet framgår dels i *kan jag tycka*, som har räckvidd över hela satsen med *jag* som subjekt, dels i modaliteten sannolikhet (*det måste*) som har räckvidd över [vara jobbigt att behöva gå med dom känslorna]. Uttrycket för sannolikhet implicerar i sin tur att det är en annan deltagare som står bakom POST-konstruktionens bedömning (*vara jobbigt*). Denna deltagare har inte samma referens som textens avsändare och kallas i analysen för ”deltagare x”. POST-konstruktionens bedömning har i sin tur räckvidd över aktionen *att behöva gå*

med dom känslorna. Räckvidden över denna aktion gör att vi i detta fall tolkar deltagare x även som ett tankesubjekt i denna aktion.

Utifrån exempel (6.16) kan vi alltså se att bedömningens avsändare kan variera mellan textens avsändare (6.16a) och en annan person (6.16b, c). Avsändaren kan antingen vara explicit i *det*-konstruktionen, men då uttryckas på ett annat sätt än som subjekt (6.16b), eller framgå genom bruket av modalt uttryck i matrissatsen (*måste* i 6.16c). Jag har även visat att tankesubjektet i den aktion som i POST-konstruktionen bedöms kan tolkas som textens avsändare (6.16a), som ett generellt ”vi” eller ”man” (6.16b) eller som en annan person (6.16c). När det gäller infinitivfrasers tankesubjekt förekommer det även att textsammanhanget mer eller mindre tydligt specificerar detta i en prepositionsfras, som i följande exempel:

- (6.17) a. Så här års är det normalt för en ljushyllt person att kunna vara ute i två timmar. (W)
b. I de flesta länder är det möjligt att ställa ett sådant preliminärt krav. (A)

I (6.17) specificeras tankesubjektet i olika grad genom prepositionsfraser. I (6.17a) specificeras tankesubjektet i en *för*-fras, och tolkas därmed som *en ljushyllt person*. I (6.17b) är tankesubjektet mindre specificerat eftersom prepositionsfrasen anger en rumslig omständighet som inte inkluderar någon deltagare. Utifrån omständighetens betydelse kan tankesubjektet dock tolkas som ’personer i de flesta länder’.

6.2.2 POST-konstruktionen som modal metafor

I inledningen till avsnitt 6.2 nämndes att POST-konstruktionen kan utgöra ett metaforiskt alternativ till en konstruktion med en modal adjunkt (se exempel 6.13). I detta avsnitt beskrivs POST-konstruktionen närmare som grammatisk metafor för modalitet och modal bedömning, eller generellt uttryckt – modal metafor.

I ett metaforiskt perspektiv kan modalitet behöva särskiljas från annan modal bedömning eftersom POST-konstruktionens metaforiska potential ser olika ut inom dessa två bedömningskategorier. Vi kommer att se att POST-konstruktioner som uttrycker modalitet genomgående har en kongruent motsvarighet, och därför i samtliga fall är modala metaforer. Modal bedömning är i POST-konstruktionen vidare och sträcker sig bortom det metaforiska, in i det icke-metaforiska. Vid det sistnämnda kan bedömningen alltså snarare betraktas som kongruent, trots att den realiseras på samma sätt som den grammatiska metaforen, med en matrissats. Uttrycket *kongruent* kommer i

det följande dock enbart att användas om motsvarande kongruent grammatik för semantiken hos POST-konstruktionens matrissats (det vill säga modala verb och adjunkter), medan jag istället använder uttrycket *icke-metaforisk* om POST-konstruktioner vars matrissats saknar denna motsvarighet – detta för att inte blanda ihop vad som avses med *kongruent*. Närmast beskriver jag hur POST-konstruktionen generellt fungerar som modal metafor. Därefter beskrivs metaforiken specifikt för modalitet (avsnitt 6.2.2.1) och för modal bedömning (avsnitt 6.2.2.2).

POST-konstruktionen fungerar som en modal metafor när modalitet uttrycks med satsgrammatik istället för med modalt verb eller adjunkt (se också Halliday & Matthiessen 2014:184, 688 ff. och Holmberg & Karlsson 2006:69 f.). Exempel (6.18), med meningar hämtade från Holmberg & Karlssons beskrivning, visar hur modalitet kan vara paketerad på olika vis. Modalitetens uttryck är markerat i fetstil i respektive mening, och den modala strukturen analyseras nedanför i form av satsens interpersonella led.

(6.18) a. Hon **lär** komma.

<i>hon</i>	<i>lär</i>	<i>komma</i>
subjekt	finit (modalitet)	predikator
proposition		

b. Hon kommer **troligen**.

<i>hon</i>	<i>kommer</i>	<i>troligen</i>
subjekt	finit	adjunkt (modalitet)
proposition		

c. **Jag tror** att hon kommer.

<i>jag</i>	<i>tror</i>	<i>att hon kommer</i>
subjekt	finit	komplement
modalitet	[proposition]	

d. **Det är troligt** att hon kommer.

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>troligt</i>	<i>att hon kommer</i>
formellt subjekt	finit	komplement	postponerat subjekt
modalitet			[proposition]

I de två övre meningarna realiseras modaliteten kongruent inom satsen, i (6.18a) med ett modalverb och i (6.18b) med en modal adjunkt. Den proposition som satsen uttrycker är därmed modifierad genom det modala uttrycket. Eftersom satsen är fri kan man också säga att språkhandlingen är modifierad genom det modala uttrycket. I (6.18c,d) realiseras modaliteten metaforiskt genom satsgrammatik: *jag tror* respektive *det är troligt*. Den proposition som här modifieras uttrycks istället genom en inbäddad sats. Därmed är det ingen språkhandling som här modifieras, utan en sats med deltagarfunktion i process (se introduktion till avsnitt 6.1).

De metaforiska realiseringarna av modalitet i (6.18c,d) innebär att modaliteten är gestaltad utifrån vad som i SFG brukar kallas för explicita perspektiv (se avsnitt 3.8). Modalitetens uttryck får genom satsgrammatiken på så vis en ytterligare en betydelseaspekt. I (6.18c) är modaliteten formulerad utifrån ett explicit *subjektivt* perspektiv. Det explicit subjektiva består i att bedömningens avsändare är uttryckt genom *jag* som subjekt och som förstadedeltagare i en mental process. Här kommer alltså även det ideationella in i bilden. I (6.18d) ser vi en POST-konstruktion. Här uttrycks modaliteten istället från ett explicit *objektivt* perspektiv, genom en relationell process med icke-referentiellt *det* som subjekt. Skillnaden mellan de två explicita perspektiven korrelerar alltså här även med en skillnad i processtyp, och det objektiva perspektivet innebär att subjektet i sin absens av deltagarfunktion inte uttrycker bedömningens avsändare (Holmberg & Karlsson 2006:69).

Utifrån avsnitt 6.2.1 ovan kan det emellertid noteras att modalitet som sådan signalerar en subjektiv avsändare. Definitionen av *objektiv* kompliceras vidare av att bedömningens avsändare kan vara uttryckt eller specificerad på andra sätt än i subjektet (se exempel 6.16). En alternativ beskrivning kan vara att modalitetsmetaforiken *främjar* ett objektivt perspektiv genom att inte uttrycka bedömningens avsändare i subjektet, men optionellt på annat vis.

Ett annat satsgrammatiskt alternativ värt att notera kan vara att kasta om den textuella ordningen i (6.18d) så att det postponerade ledet placeras i fundamentet: *att hon kommer är troligt*. Den objektiva satsgrammatiken är i svenskan därmed inte begränsad till att enbart vara explicit som i (6.18d), utan kan även vara implicit varvid *det* inte är uttryckt. Medan den modala betydelsen som sådan egentligen bara realiseras av predikatet *är troligt*, bidrar alltså POST-konstruktionen med sin textuella struktur till att uttrycka det explicita objektiva perspektivet.⁶⁰

---

60 POST-konstruktionens textuella struktur är även relaterad till tyngdprincipen som innebär att långa satsled vanligtvis är placerade i slutet av satsen (SAG 4:26).

En övergripande skillnad som jag noterar mellan satsgrammatisk och kongruent modalitet är att den satsgrammatiska kan utforma bedömningar mer varierat och nyanserat. För det första kan matris verbet varieras. Istället för *är* kan *verkar* eller *känns* användas som finit verb. Denna variation demonstreras i de olika modala kategoriernas tabeller längre fram i kapitlet (se avsnitt 6.2.4–6.2.5). För det andra kan modala kategorier i POST-konstruktioner realiseras mer nyanserat med specifika betydelse drag hos predikativa adjektiv som inte alltid uppfångas av modala verb eller adjunkter. Detta berörs främst i avsnitt 6.2.5 i samband med kategorier av modal bedömning. POST-konstruktionen har dessutom möjlighet att uttrycka grader på den modala skalan genom graderande uttryck: *mycket/mer/mindre troligt*.

En förutsättning för att POST-konstruktionen ska kunna beskrivas som en modal metafor är att samma modala betydelskategori kan uttryckas med kongruent grammatik, med modalt verb eller adjunkt såsom i (6.18a, b). Vid modal bedömning finns dock inte alltid denna möjlighet. Studiet av fall där kongruenta motsvarigheter saknas har lett fram till ett förslag på förutsättningar för POST-konstruktionens modala metaforik (se 6.2.2.2). Jag vill dock poängtera att det inte alltid är enkelt att avgöra vad som är metaforiskt, men det är tydligt att bedömning i POST-konstruktioner är av semantiskt vidare slag än bedömning genom modalverb och adjunkter. Metaforiken för modalitet beskrivs i 6.2.2.1, och metaforikens förutsättningar vid modal bedömning beskrivs i 6.2.2.2. Eftersom det sistnämnda är mer komplext upptar avsnitt 6.2.2.2 ett lite större utrymme.

6.2.2.1 Metaforik för modalitet

Modalitet innebär semantiska skalor som i sin kongruenta uttrycksform finns representerade hos modalverb och modala adjunkter. POST-konstruktioner som i matrissatsen uttrycker bedömning utifrån dessa betydelskalor tolkas därmed genomgående som metaforiska. I materialets POST-konstruktioner identifierar jag alla de fyra grundläggande modalitetsskalorna *sannolikhet*, *vanlighet*, *villighet* och *förpliktelse* (se Holmberg & Karlsson 2006:59). Utöver dessa förekommer även en variant av en femte kategori som ibland används inom SFG-beskrivningar: *förmåga* (se *evne* i Andersen & Holsting 2015:216). Betydelskategorierna beskrivs och exemplifieras längre fram i kapitlet, och de kommer fortsättningsvis inte att markeras med kursiv.

Typexempel på kongruent och satsgrammatisk modalitet visas i tabell 6:9. Exempelen på satsgrammatisk modalitet avser den satsgrammatik som POST-konstruktionen i materialet utformar, medan exemplen på den kongruenta grammatiken utgår från Holmberg & Karlssons översikter (2006:67 f.).

TABELL 6:9 Kongruent och satsgrammatisk modalitet

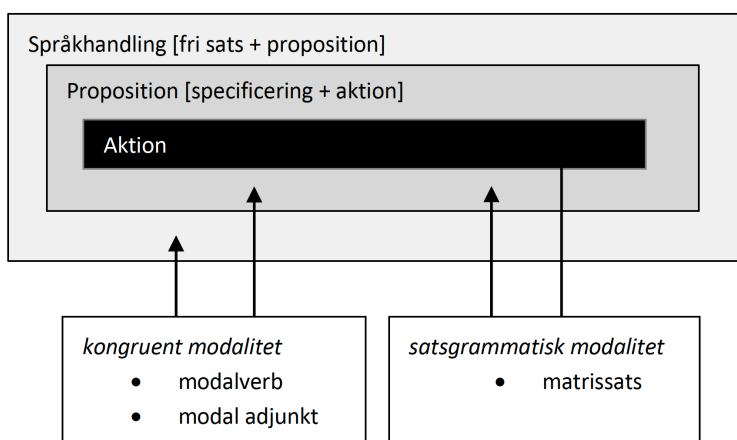
Modal kategori		Kongruent grammatik		Satsgrammatik (POST)
		Modalverb	Adjunkt	
Modalitet	sannolikhet	<i>kan, lär</i>	<i>troligen, kanske, eventuellt</i>	<i>Det är troligt att ...</i>
	vanlighet	<i>kan, brukar</i>	<i>ibland, tillfälligtvis, ofta</i>	<i>Det händer att ...</i>
	villighet	<i>kan, vill, ska</i>	<i>gärna, helst</i>	<i>Det är min önskan/avsikt att ...</i>
	förpliktelse	<i>kan, får, måste, behöver, ska</i>	<i>gärna, helst</i>	<i>Det är tillåtet att ... Det är angeläget att ...</i>
	förmåga	<i>kan</i>		<i>Det går att ... Det är möjligt att ...</i>

I tabell 6:9 visas att alla modala betydelsekategorier representeras kongruent av olika modalverb. En del modalverb kan även ingå i flera kategorier utifrån hur de används i sammanhanget (till exempel *kan, ska*). När det gäller adjunkter är det lite annorlunda. Att kategorierna sannolikhet och vanlighet representeras kongruent av adjunkter hänger samman med att det som modifieras utifrån dessa skalor typiskt är propositionen i en sats och består i ett utbyte av information (Holmberg & Karlsson 2006:59). Modalitet som rör informationsutbyte kallas inom SFG för modalisering, vilket innebär modalitet i fria satser som uttrycker påståenden eller frågor (se avsnitt 3.8, figur 3.1). Påståendet *hon kommer* kan till exempel modifieras av såväl modalverb: *hon lär komma* som adjunkt: *hon kommer troligen*. I POST-konstruktionen uttrycks denna proposition istället i en underordnad sats (*att hon kommer*) som modifieras genom en matrissats (*det är troligt*).

De övriga tre modalitetskategorierna, villighet, förpliktelse och förmåga, modifierar typiskt utbytet av varor och tjänster snarare än utbytet av information. Här handlar det snarare om att 'göra', och typen av modalitet kallas generellt för modulering (figur 3:1). Språkhandlingar som hör till denna typ är uppmaningar och erbjudanden. Utöver modalverb kan adjunkter vid modulering endast användas till viss del. För att uttrycka villighet och förpliktelse kan adjunkter som *gärna* och *helst* användas (*jag kommer helst senare, kom gärna tidigt*), men för att uttrycka förmåga kan endast modalverb användas men ingen adjunkt (se tabell 6:9, jämför även Halliday & Matthiessen 2014:186). När det gäller POST-konstruktionen visar jag nedan i tabell 6:11 att det vid förmåga, förpliktelse och villighet är övervägande postponerade infinitivfraser, som alltså uttrycker aktioner, som bedöms.

Satsgrammatisk modalitet skiljer sig från den kongruenta genom att det

som bedöms delvis ligga på olika interpersonella nivåer. Som ovan har beskrivits utmärker sig kongruent modalitet av att modifiera språkhandlingar, realiserade som fria satser. Även propositioner i bisatser kan modifieras: *jag tar bilen eftersom det **kan** börja regna*. I POST-konstruktionens satsgrammatik är det som bedöms däremot ingen språkhandling, utan antingen propositionen hos en bisats eller aktionen hos en infinitivfras (se exempel 6.15). Dessa led är underordnade modaliteten eftersom modaliteten uttrycks genom en matrissats. Man kan därmed säga att kongruent och metaforisk modalitet bedömer aktioner på delvis olika nivåer – den kongruenta modifierar aktionen i en *språkhandling* eller i en bisatsformad *proposition* medan den metaforiska bedömer aktionen i en bisatsformad *proposition* eller i en *aktion* enligt definitionen i detta arbete. Se figur 6:5, som med pilar illustrerar vad som bedöms kongruent respektive satsgrammatiskt.

FIGUR 6:5 Föremål för kongruent och satsgrammatisk bedömning

I figuren visas att den kongruenta realiseringen av modalitet (se exempel i tabell 6:9) modifierar satser på språkhandlingsnivå, den fria satsens nivå, samt på propositionens nivå. Modalitet på språkhandlingsnivå kan generellt delas in i modalisering och modulering, beroende på vilken språkhandling det är fråga om. Den satsgrammatiska realiseringen modifierar däremot enbart nivåerna under språkhandlingsnivån: proposition och aktion. När en proposition bedöms (*det är troligt att hon kommer*), är modaliteten typiskt av modaliserande slag, medan bedömning av aktioner (*det är önskvärt att du kommer tidigt*) är modulerande. Fortsatt kommer jag dock enbart att tala om proposition/aktion, istället för modalisering/modulering.

Oavsett om det som modifieras är en proposition eller aktion, kan det sammanfattningsvis sägas att när POST-konstruktionens matrissats uttrycker mo-

dalitet fungerar denna som en modal metafor eftersom modaliteten kan uttryckas kongruent med ett modalverb, och oftast även med en adjunkt. Men medan modal verbet/adjunkten typiskt modifierar en språkhandling, modifierar matrissatsen lägre interpersonella nivåer, propositioner och aktioner.

6.2.2.2 Metaforik för modal bedömning

Modal bedömning sträcker sig utanför modalitetsskalorna. För den modala metaforiken gäller dock samma huvudprincip som vid modalitet, att det måste finnas ett kongruent alternativ. Men medan modalitet representeras kongruent av olika modalverb (och eventuellt även av modala adjunkter, se tabell 6:9), finns det inga modalverb som representerar kategorier av modal bedömning. För att POST-konstruktionen vars matrissats uttrycker modal bedömning ska vara metaforisk måste samma bedömning istället kunna uttryckas kongruent med en adjunkt. Det förutsätter i sin tur att det postponerade ledet är satsformat och uttrycker en proposition som i det kongruenta alternativet är utformat som en fri sats. I (6.19) visas hur den relationella satsen *det är tur* i en POST-konstruktion motsvaras av adjunkten *lyckligtvis*.

- (6.19) a. Det är tur för Sverige att vi haft fred i 200 år. (W)
b. Sverige har tursamt nog haft fred i 200 år.

I exemplet ser vi att modaliteten realiseras metaforiskt med relationell satsgrammatik i (6.19a) och kongruent med adjunkt i (6.19b). Adjunkten *tursamt nog* kan även varieras lexikalt med *lyckligtvis*. En del relationella satser saknar emellertid kongruent motsvarighet som den i (6.19b), vilket kommer att framgå av de olika kategoriernas beskrivningar nedan. I studiet av vad som egentligen är metaforiskt kan möjligheten till konstruktion med *nog* utgöra ett test för att se om det går att konstruera en adjunkt som motsvarar matrissatsens modala betydelse.

Utöver skillnaden mellan sats och adjunkt i exempel (6.19) finns det ännu en viktig skillnad, nämligen att den postponerade, inbäddade satsens proposition i (6.19a) uttrycks som en fri sats i (6.19b). En förutsättning för att den postponerade satsens proposition ska kunna uttryckas som fri sats är att den i POST-konstruktionen är presupponerad eller hävdad. Presuppositioner och hävdanden innebär olika slag av *fakticitet*, det vill säga förgivettaganden om sanningshalten i en sats (SAG 1:168). I en metaforisk POST-konstruktion är det postponerade ledet typiskt presupponerat, det vill säga att avsändaren paketerar propositionen i detta led som en gemensam sanning, avsändare och mottagare emellan (SAG 4:477, 543). Detta kan ses i (6.19a), där *att vi haft*

fred i 200 år är presupponerat. Presuppositionen är i själva verket en effekt av POST-konstruktionens metaforiska struktur, eftersom det är genom satsgrammatiken som propositionen blir paketerad som presupponerad i form av en underordnad sats. Detta utgör en skillnad gentemot det kongruenta alternativet i (6.19b) där satsen enbart är hävdad. POST-konstruktionens paketering av propositioner som presupponerade utgör en retorisk resurs eftersom propositionen därmed inte är förhandlingsbar på samma sätt som i (6.19b).

POST-konstruktionen kan även vara metaforisk vid specifika predikativa komplement som gör det postponerade ledet presupponerat osant. Ett exempel är *det var nära att det blev krig* (se även 6.2.5.8). Här är det alltså presupponerat att det inte blev krig, och även i detta fall kan det postponerade ledets proposition uttryckas som en fri sats med en adjunkt som motsvarar den relationella satsens modala betydelse: *det blev nästan krig*. Oavsett om det postponerade ledet presupponeras som sant eller osant är det alltså fråga om presuppositioner i båda fall.

Postponerade satser som inte är (till fullo) presupponerade eller hävdade är istället neutrala i sin fakticitet. Sådana satser i mitt material kan inte motsvaras av fria satser med adjunkt. Exempel visas i (6.20):

- (6.20) a. Det är viktigt att både boende och bostadssökande känner trygghet i vilka uppgifter som hyresvärden registrerar om dem [...]. (W)
b. [...] det är oklart var han befinner sig. (W)

De postponerade satserna i (6.20) kan inte formuleras som fria satser med adjunkter motsvarande satsgrammatikens modala betydelse. Därmed är dessa POST-konstruktioner icke-metaforiska. Betydelsen i exempel (6.20a) kan alltså inte uttryckas på följande sätt utan att betydelsen ändras: **Boende känner viktigt nog trygghet i vad som registreras om dem*. Detta beror på att det postponerade ledet inte hävdar eller presupponerar något, utan är neutralt i sin fakticitet. I (6.20b) är det visserligen presupponerat att 'han befinner sig någonstans', men eftersom det interrogativa ledet (*var*) anger att platsen han befinner sig på är oklar kan vi inte heller här formulera samma innehåll som en fri sats med en adjunkt som motsvarar *det är oklart*: **han befinner sig oklart nog var* (se SAG 4:558 f.). POST-konstruktionerna i (6.20) är således icke-metaforiska i sin respektive bedömning.

Utifrån dessa exempel kan följande slutsats dras. En förutsättning för att satsgrammatiken för modal bedömning ska kunna beskrivas som metaforisk är att en konstruktion med en motsvarande adjunkt är möjlig. Detta förutsätter i sin tur att det postponerade ledets proposition också kan uttryckas som en fri sats som adjunkten modifierar – något som enbart är möjligt när det

postponerade ledets sats är presupponerad eller hävdad.⁶¹ Ytterligare en förutsättning för metaforiken är att det kan konstrueras adjunkter som lexikalt representerar samma bedömningskategori som satsgrammatiken.

Principen om presupponerad/hävdad postponerad sats stärks vidare av att modal bedömning av aktioner typiskt realiseras icke-metaforiskt i POST-konstruktionen. Den aktion som en infinitivfras uttrycker saknar i regel fakticitet. Exempel visas i (6.21).

- (6.21) a. [...] det är jobbigt att vara ute och resa ;) (B)
b. Det är så stressigt att köra i stan. (B)

I (6.21) uttrycker de postponerade leden (*att vara ute och resa, att köra i stan*) varken något presupponerat eller hävdad. Infinitivfraserna är neutrala sett till fakticitet (SAG 3:606). Aktionerna kan inte formuleras som en fri sats med en modal adjunkt som motsvarar den modala bedömningen i matrissatsen: **jag kör stressigt nog i stan*. POST-konstruktioner med modal bedömning av aktioner som i (6.21) kan därför ses som icke-metaforiska i sin modala grammatik.

Det kan dock diskuteras huruvida en del infinitivfraser kan tänkas implicera propositioner. Ett exempel är *för oss är det en självklarhet att betala skatt* (W), där infinitivfrasens tankesubjekt kan sägas vara specificerat i *för*-frasen. Betydelsemässigt skulle infinitivfrasen därmed kunna ersättas av satsen *att vi betalar skatt*, vilket i sin tur skulle kunna motsvaras av följande konstruktion med adjunkt: *vi betalar självklart skatt*. Omformuleringen från infinitivfras till sats innebär dock att den neutrala fakticiteten hos infinitivfrasen övergår till att vara en hävdad i satsen, vilket gör att alternativen inte helt kan likställas. För att undvika en alltför ansträngd beskrivning av modal metaforik som bygger på omskrivningar med denna fakticitetsskillnad, behandlar jag konstruktioner med postponerade infinitivfraser överlag som icke-metaforiska i sin modala grammatik. Ett undantag är när matrissatsen står i preteritum och tankesubjektet finns specificerat i en *av*-fras, vilket utgör en kontext som typiskt presupponerar fakticitet (se SAG 3:606 f.): *Men det var fel av mig att ingå i en diskussion som handlar om hårfärg och ögonfärg* (W).

I följande tre avsnitt redogörs för hur POST-konstruktionen bildar semantiska kategorier av bedömning. Närmast i 6.2.3 redogörs i övergripande drag

---

61 Ett undantag från principen om presupponerad eller hävdad proposition i det postponerade ledet är fall av modal bedömning som överlappar med modaliteterna förpliktelse och vilighet, eftersom dessa modaliteter inte förutsätter ett sanningsvärde hos en proposition (se avsnitt 6.2.4.2 samt 6.2.5.1).

för hur min kategorisering har gjorts. Därefter beskrivs i 6.2.4 kategorier av modalitet, och i 6.2.5 kategorier av modal bedömning.

6.2.3 Kategorisering av modalitet och modal bedömning

Ovan har diskuterats vad POST-konstruktionen gör med fokus på förhandling, avsändarperspektiv och modal metaforik. Jag har visat att modalitet genomgående realiserats metaforiskt medan modal bedömning är beroende av fakticitet hos det postponerade leDET för att kunna tolkas som metaforiskt realiserad. Vi närmar oss nu hur lexikogrammatiken i materialets POST-konstruktioner grupperar sig i semantiska kategorier av bedömning. Frågan är vilket betydelseområde som bedömningen avser och hur detta kan beskrivas systematiskt. Min kategorisering av bedömningstyper grundar sig på de kategorier av *assessment* som finns beskrivna i Halliday & Matthiessen (2014:680 ff., se även avsnitt 3.9 i avhandlingen) och som inkluderar både kategorier för modalitet och för modal bedömning. Modellen presenterar över- och undernivåer hos kategorier samt hur dessa kan realiserats med olika slag av lexikogrammatik. Av dessa kategorier använder jag enbart dem som är relevanta för mitt material, och jag gör en förenklad uppställning utan över- och undernivåer annat än den generella distinktionen mellan modalitet och annan modal bedömning.⁶²

Det finns dock ett par andra kategoriseringsförslag för semantiken hos den motsvarande engelska POST-konstruktionen "it is (very) ... that ...". Lemke (1998) presenterar en modell som illustrerar att modalitet kan överlappa med annan modal bedömning. Här synliggörs att semantiken för denna konstruktion inte är begränsad till modalitet utan går över gränserna till annan modal bedömning (*desirability/inclination, warrantability/probability* etc.). Jag skiljer så långt det är möjligt modalitet från annan bedömning eftersom realiseringen ser olika ut i det metaforiska perspektivet – något som Lemke inte fokuserar på – men jag betonar samtidigt att det förekommer överlappande kategorier. Ytterligare en klassificeringsmodell ges i Halliday & Matthiessen (2014:541), men här är kategorierna inte så specifika som skulle vara önskvärt för detta arbete. Av detta skäl har jag funnit det mest lämpligt att använda mig av Halliday & Matthiessens mer specifika kategorier av *assessment*.

---

62 Som framgår i beskrivningen av modala bedömningskategorier nedan i avsnitt 6.2.5 ser jag tendenser till betydelsedrag inom kategorierna som eventuellt skulle kunna systematiseras mer specifikt. Detta skulle dock kräva ett studium utifrån en mer likvärdig spridning av lexikala kategorier över materialet. Jag avser därför att i detta avsnitt enbart ringa in olika kategorier som ett möjligt uppslag för vidare studier, och beskriver kategoriernas olika mönster i löpande text.

De kategorier jag har valt att tillämpa presenteras i tabell 6:10 på svenska. Kategorier som inte tidigare har introducerats på svenska har den engelska termen inom parentes. Efter tabellen följer en kort kommentar till några av kategorierna. Varje kategori beskrivs och exemplifieras mer specifikt i avsnitt 6.2.4–6.2.5.

TABELL 6:10 *Semantiska kategorier av modalitet och modal bedömning i POST-konstruktioner*

Modalitet	förmåga förpliktelse sannolikhet vanlighet villighet
Modal bedömning	betydighet (<i>importance</i>) förväntan (<i>prediction</i>) intensitet moral (<i>morality</i>) relativ tid sätt (<i>manner</i>) typiskhet (<i>typicality</i>) vishet (<i>wisdom</i>) uppskattning (<i>desirability</i>) övertygelse (<i>asseverative</i>)

Utöver de fyra grundläggande modalitetsskalorna (sannolikhet, vanlighet, villighet, förpliktelse) har jag även använt mig av kategorin *förmåga*, som används för att modifiera aktioner (se också Holmberg 2002:178). Den motsvarande engelska kategorin *potentiality/ability* realiseras kongruent av *can* eller *be able to* som står tillsammans med ett referentiellt subjekt, eller metaforiskt av det objektiva formulerade *it is possible (for ...) to* (Halliday & Matthiessen 2014:696). Dessa varianter realiserar enligt Halliday & Matthiessen en betydelseskilnad genom att den kongruenta formen i högre grad representerar *ability* – förmåga kopplad till en individ, medan den metaforiska snarare representerar *potentiality* – förmåga som möjlighet. Denna skillnad kan även ses i svenskan. Det potentiella modal verbet *kunna* och ett referentiellt subjekt uttrycker förmågan hos en individ: *vi kan köpa olika belopp* (se SAG 4:301), medan POST-konstruktionen snarare uttrycker en aktions möjlighet att genomföras: *det går att köpa olika belopp mellan 100 och 1000 kronor* (B). Kategorin förmåga, såsom den realiserar av POST-konstruktionen, ska alltså förstås i bemärkelsen 'möjlighet'.

Förmåga angränsar till *sätt* (eng. *manner*), som inbegriper kvalitativa aspekter hos en aktion som exempelvis lätthet, svårighet eller snabbhet (se Halliday & Matthiessen 2014:318 f., 506). Medan förmåga i materialet modifierar aktioner dikotomiskt, som möjliga eller omöjliga, innebär *sätt* istället kvalitativa grader av förmåga: *det är lätt att köpa olika belopp*. Kategorin *sätt* kan dock inte realiseras av modalverb och klassas därför inte som modalitet i detta arbete, utan som modal bedömning.

Kategorin *övertygelse* är relativt varierad, och bedömningen består i att framställa något som självklart, tydligt eller säkert. Halliday & Matthiessen (2014:680) skiljer här på de underliggande betydelseområdena *natural*, *obvious* och *sure*. I mitt svenska material är dessa undertyper svåra att skilja åt, varför jag istället behandlar dem tillsammans som en och samma kategori (se 6.2.5.3).

Ytterligare en bred kategori är *uppskattning* som representerar grader och nyanser av 'gillande'. På engelska kallas denna kategori för *desirability* och delas in i *desirable/undesirable* (se Halliday & Matthiessen 2014:109, 191). Uppskattning ska alltså härmed förstås som en representation av 'bra' eller 'dåligt', och inte i någon annan bemärkelse (se 6.2.5.1).

Kategorierna är sammantaget vaga i sina gränser. Till exempel finns det predikativa komplement vars betydelse kan vara mer eller mindre central eller perifer för kategorin, och en del komplement kan ingå i flera kategorier. De olika kategorierna kan även ligga nära eller längre ifrån varandra semantiskt, eller glida in i varandra. Detta synliggörs tyvärr inte i min klassificering, men framgår i beskrivningarna nedan och är viktigt att notera i förståelsen av dem.

6.2.4 Modalitet

Som tidigare nämnts förekommer det i materialets POST-konstruktioner fem betydelsekategorier av modalitet: *förmåga*, *förpliktelse*, *sannolikhet*, *vanlighet* samt *villighet* (se tabell 6:10). Dessa kategorier realiseras metaforiskt eftersom det finns kongruenta motsvarigheter av modala hjälpverb och eventuellt adjunkter (se 6.2.2.1). I tabell 6:11 visas en översikt över betydelsekategoriernas frekvenser i materialet, fördelat på postponerad sats respektive infinitivfras. Som ovan nämnts uttrycker det postponerade ledet det som bedöms, en proposition hos satsen eller en aktion hos infinitivfrasen. Tabellen visar en fallande ordning, med den vanligaste modalitetstypen överst.

TABELL 6:11 *Semantiska kategorier av modalitet fördelat på postponerad infinitivfras och sats*

Modalitet	Sats	Infinitivfras	Antal
förmåga	0	100	100
förpliktelse	15	66	81
sannolikhet	38	1	39
vanlighet	16	7	23
villighet	3	7	10

Enligt tabell 6:11 förekommer kategorierna sannolikhet och vanlighet oftast i samband med postponerade satser, medan förmåga, förpliktelse och villighet oftare förekommer i samband med postponerade infinitivfraser. Detta är väntat, eftersom sannolikhet och vanlighet hör till de modaliserande typerna, medan de övriga är modulerande (se avsnitt 6.2.2.1 samt figur 3:1).

Nedan beskrivs först sannolikhet och vanlighet, vilka till största delen modifierar propositioner. Därefter beskrivs förpliktelse, villighet och förmåga, vilka i högre grad modifierar aktioner.

6.2.4.1 Sannolikhet och vanlighet

Sannolikhet och *vanlighet* är i materialet oftast utformade som en attributiv sats med komplement som *möjligt*, *sannolikt*, *troligt*, *vanligt* och *ovanligt*. Vanlighet realiseras även med verbet *hända*. I (6.22) visas typiska exempel.

- (6.22) a. Det är möjligt att den här uppsättningen vill vara ett uttryck för ett samhälle där maskiner och teknik tagit över mänskliga relationer. (W)
 b. Det händer även att polisanmälningar upprättas för ett och samma fall av misstänkt dödligt våld [...]. (W)

I (6.22a) är ordet *möjligt* ett uttryck för sannolikhet, och det som modifieras är propositionen i en postponerad sats. Kongruent motsvaras detta av verbet *kunna* med epistemisk betydelse (*den här uppsättningen kan vilja vara ...*), eller av adjunkten *möjligen* (*den här uppsättningen vill möjligen vara ...*). Ordet *möjligt* kan även användas med potentiell betydelse för att uttrycka förmåga, varvid det postponerade ledet istället är en infinitivfras: *det är möjligt att ställa krav*.

I (6.22b) används verbet *hända* som ett uttryck för vanlighet av medelhög grad. Detta verb är i materialet ibland sammansatt med hjälp verbet *kunna*, varvid modaliteten istället avser sannolikhet: *då kan det hända att jag köper den*

(A).⁶³ Andra uttryck för vanlighet är komplementen *vanligt, normalt, få förunnat* eller i form av en identifierande konstruktion: *är sällan fallet*. Kategorin angränsar till den modala bedömningskategorin typiskhet som beskrivs senare.

Sannolikhet kan även realiseras lite mer komplext på så vis att POST-konstruktionen bäddar in en infinitivfras på en extra mellannivå, varvid bedömningen alltså sker på två nivåer: *det är rimligt att anta att variabeln ger starkast utfall när den, som tidigare, kombineras med variabeln över oljeberoende* (A). Den mentala aktion som uttrycks av verbet *anta* i infinitivfrasen bedöms i matrissatsen på en första nivå som 'rimlig'. På nästa nivå konstruerar *det är rimligt att anta* i sin tur sannolikhet utifrån vilket den postponerade satsen bedöms. Denna realisering av sannolikhet återkommer i materialet med smärre variationer: *rimligt att tänka sig realistiskt att tro* + postponerad sats.

Sannolikhet och vanlighet modifierar i materialet mestadels propositioner i postponerade sats (se tabell 6:11). Vid vanlighet förekommer även en del postponerade infinitivfraser: *det är heller inte lika vanligt att uppdatera operativsystem och antivirusprogram på telefon eller platta som på datorn* (W). Ett kongruent alternativ behöver då inbegripa ett referentiellt subjekt, vilket gör detta alternativ mer specificerat än det metaforiska: *man brukar inte uppdatera ...*

I tabell 6:12 visas hur sannolikhet och vanlighet realiseras av POST-konstruktioner, genom finit tillsammans med komplement eller enbart genom det finita verbuttrycket.⁶⁴

TABELL 6:12 *Realisering av sannolikhet och vanlighet i POST-konstruktioner*

Modalitet	Finit	Komplement	Exempel
sannolikhet	<i>är, förefaller, framstår, ter sig</i>	<i>möjligt, troligt, sannolikt/osannolikt, sant, uteslutet, tveksamt, min uppfattning, rimligt att anta/tro/tänka sig</i>	<i>Det är möjligt att ...</i>
	<i>"finns inte på kartan", kan hända</i>		<i>Det kan hända att ...</i>
vanlighet	<i>är</i>	<i>vanligt/ovanligt, normalt, "få förunnat", "sällan fallet"</i>	<i>Det är vanligt att ...</i>
	<i>händer</i>		<i>Det händer att ...</i>

63 Den modala betydelsen hos uttrycket *kan hända* kan mer specifikt beskrivas som att sannolikheten i *kan* har semantisk räckvidd över vanligheten i *hända*, vilket innebär att sannolikhet konstrueras av dessa verb tillsammans (jämför adverbena *kanhända* och *kanske* som lexikaliserats från dessa sammansatta verbformer).

64 I tabell 6:12 och kommande tabeller över modala kategoriers realiseringar redovisas finit verb generellt i presens såvida annat tempus inte är relevant för den modala betydelsen.

6.2.4.2 Villighet, förpliktelse och förmåga

Kategorierna *villighet*, *förpliktelse* och *förmåga* förekommer vid bedömning av aktioner i infinitivfraser i större utsträckning än de förekommer vid bedömning av propositioner i satser (se tabell 6:11). Aktioner som bedöms utifrån dessa betydelseområden fungerar ofta som ett interpersonellt utbyte av varor och tjänster – man vill och kräver aktioner eller bedömer aktioner utifrån hur möjliga de är att utföra (förmåga). Modaliteten uttrycks till största delen genom attributiv och identifierande satsgrammatik.

Villighet innefattar generellt en skala mellan låg, medelhög och hög: 'beredd', 'villig', 'angelägen' (Holmberg & Karlsson 2006:65). I materialets POST-konstruktioner kan dessa grader uttryckas med komplement som *tänkbart*, *önskvärt* och *planerat*. I exempel (6.23) visas höga grader av villighet.

- (6.23) a. [...] och det är min avsikt att så långt det är möjligt skydda intervjupersonernas integritet. (A)
b. Men det har inte varit aktuellt att kliva ur marknaden även om det varit en tuff resa. (W)

I (6.23) ser vi två satsgrammatiska uttryck för villighet: *det är min avsikt* (6.23a) och *det har inte varit aktuellt* (6.23b). Det förstnämnda är en identifierande sats med *min avsikt* som komplement, medan det senare är en attributiv sats med *aktuellt* som komplement. Utöver dessa exempel förekommer även komplement som *meningen* och *vår strategi*. Kongruent kan dessa konstruktioner motsvaras av *ska* i intentionell betydelse, alternativt *tänker*. Betydelsen av avsikt kan dock uttryckas mer varierat och specificerat i de satsgrammatiska identifierande alternativen jämfört med det intentionella hjälpverbet *ska*. Det kan även noteras att villighetens avsändare i matrissatsen kan vara explicit uttryckt som en bestämning: *min avsikt*, *vår strategi*.

Villighet överlappar i materialet med den modala bedömningskategorin *uppskattning* (se 6.2.5.1).⁶⁵ I den satsgrammatiska metaforiken tycks ingen klar gräns finnas mellan dessa två modala kategorier – metaforiken tillåter en rad lexikala komplement som kan tolkas inom ramen för bådadera. Ett exempel på villighet som faller in i uppskattning är satser som uttrycker önskningar genom tempusförskjutning (SAG 4:268): *det skulle inte vara fel att vinna lite nya saker då jag inte unnat mig det på ett riktigt bra tag!* (B). I denna konstruktion samspelar villigheten med uppskattning genom tempusförskjutningen

---

⁶⁵ Uppskattning är dock en vidare kategori som inbegriper bedömning utifrån stort antal positiva och negativa aspekter som oftast inte uppfångas av modala verb (6.2.5.1).

och uttrycket *inte fel* som bedömer aktionen som något positivt (övrige exempel är *det skulle vara intressant/spännande att ...*). Som villighet är graden medelhög och kan kongruent uttryckas i form av *jag skulle vilja vinna lite nya saker*. Genom samspelet med uppskattning i den metaforiska konstruktionen kan villigheten alltså uttryckas mer nyanserat.

Modaliteten förpliktelse omfattar generellt en betydelseskala mellan låg, medelhög och hög: 'tillåtet', 'rekommenderat', 'nödvändigt' (Holmberg & Karlsson 2006:63). Denna skala har även en negativ variant som istället innebär grader av begränsning, från 'behövs inte' till 'förbjudet'. Precis som villighet uttrycks förpliktelse i materialets POST-konstruktioner typiskt genom komplementets betydelse, men det förekommer även innehållsverb med förpliktigande betydelse. Exempel på den negativa förpliktelseskalan visas i (6.24).

- (6.24) a. Vid sådant fiske är det endast tillåtet att fiska från land. (B).
b. Om ert parti inte tillämpar könskvotering, räcker det om ni meddelar mig det! (A)

I (6.24a) begränsas en aktion genom komplementet *tillåtet* tillsammans med adjunkten *endast*. Adjunkten anger att det som är tillåtet exkluderar andra alternativ. Förpliktelsen hör alltså till den negativa förpliktelseskalan eftersom den innebär ett förbud mot annat än aktionen i fråga. Kongruent kan detta uttryckas som 'får endast'. I (6.24b) används ett verb med attributivt innehåll (*räcker*) – en betydelse som även kan uttryckas med predikativt komplement: *är tillräckligt*. Aktionen är här formad som en interrogativ sats (*om ni meddelar mig det*). Även detta fall hör till den negativa skalan eftersom andra alternativ utesluts, men här innebär begränsningen att ingenting mer krävs än aktionen i fråga. Verbet *kunna* i deontisk betydelse ligger relativt nära eftersom det kan användas för att uppmana med artighet (SAG 4:300): *så kan ni meddela mig det*. Verbet *kunna* rör sig dock inte på den negativa förpliktelseskalan och rymmer således inte hela betydelsen i 'räcka'. Liksom vid villighet kan en förpliktigande matrissats uttrycka den som står bakom bedömningen (*ngns uppgift att ..., upp till ngn att ...*).

Förpliktelse har en flytande gräns till kategorin *betydenhet* eftersom en del komplement kan förstås inom ramen för båda kategorierna (se 6.2.5.4 nedan). Det är i dessa fall vanligt att det postponerade ledet har en mental eller verbal innebörd, eller uttrycker en i sammanhanget moralisk aktion. Ett exempel visas i (6.25):

- (6.25) Men det är viktigt att ta upp problematiken. (W)

I (6.25) ser vi komplementet *viktigt*, som modifierar aktionen i den postponerade infinitivfrasen. När uttryck för betydenhet överlappar med förpliktelse, har det postponerade ledet typiskt en moralisk innebörd som bidrar till att den modala betydelsen tolkas inom ramen för förpliktelse. Som kongruent form kan verbet *bör* användas: *problematiken bör tas upp*, alternativt en aktiv konstruktion med referentiellt subjekt: *man bör ta upp problematiken*. Utöver aktionen i (6.25) förekommer flera andra aktioner med mental/verbal innebörd, som också modifieras genom komplementet *viktigt*: *se, poängtera, tydliggöra, visa, komma ihåg*, eller aktioner som i sammanhanget uppfattas som moraliskt lämpliga: *behålla sin ödmjukhet, leva i nuet, sköta kroppen*.⁶⁶

Det sista betydelseområdet för modalitet i materialets POST-konstruktioner är förmåga. Förmåga realiseras i POST-konstruktionen som en dikotomi, med genomgående hög grad på den positiva eller negativa polen – aktionen är antingen möjlig eller omöjlig (graden kan dock modifieras av modala verb och adjunkter, men detta faller då utanför POST-konstruktionens huvudmönster).

- (6.26) a. Det gick inte att resonera med dem. (W)
 b. Vid design av webbsidor är det möjligt att bestämma om storlek och måttenheter ska vara absoluta eller relativa. (A)

Den modala metaforiken förutsätter i (6.26) kongruenta former som rymmer ett svagt referentiellt subjekt och modal verbet *kunna* i potentiell betydelse: *man kunde inte resonera med dem* (6.26a); *vid design av webbsidor kan man bestämma om ...* (6.26b). Adjektivet *möjligt* uttrycker förmåga enbart när det postponerade ledet uttrycker en aktion. När det postponerade ledet uttrycker en proposition ingår *möjligt* istället i kategorin sannolikhet (se 6.22a). Något som generellt skiljer POST-konstruktionens satsgrammatik för förmåga från kongruenta varianter är att förmågan inte tillskrivs någon person utan snarare handlar om aktionens potential att kunna utföras. Som ovan nämnts innebär förmåga i POST-konstruktionen det Halliday & Matthiessen kallar för *potentiality* – aktionens möjlighet, till skillnad från *ability* – individens förmåga.

I tabell 6:13 visas hur villighet, förpliktelse och förmåga realiseras satsgrammatiskt som POST-konstruktioner, genom finit verbuttryck samt komple-

---

66 Detta kan jämföras med OP-konstruktionen *det gäller* + aktion som bland annat beskrivs i tabell 9:10 nedan. I det fallet konstruerar verbet *gälla* förpliktelse tillsammans med en moralisk innebörd hos den postponerade infinitivfrasens aktion.

ment.⁶⁷ Stjärnmarkeringarna innebär att betydelsen glider in i en annan modal kategori.

TABELL 6:13 *Realisering av villighet, förpliktelse och förmåga i POST-konstruktioner*

Modalitet	Finit	Komplement	Exempel
villighet	<i>framstår, är, skulle vara</i>	<i>önskvärt, tänkt, tänkbart, aktuellt, avsikt, meningen, ngns val, ngns strategi, "inte fel"*</i>	<i>Det är meningen att ...</i>
förpliktelse	<i>blir, framstår, är</i>	<i>brottsligt, nödvändigt, tillräckligt, tillåtet, obligatoriskt, upp till ngn, ngns uppgift, bråttom, angeläget, förbjudet, okej, legitimt, "värt att notera/understryka", viktigt*</i>	<i>Det är angeläget att ...</i>
	<i>ankommer på ngn, krävs, räcker</i>		<i>Det räcker att ...</i>
förmåga	<i>blir, är</i>	<i>möjligt, omöjligt</i>	<i>Det är omöjligt att ...</i>
	<i>går, fungerar</i>		<i>Det går att ...</i>

6.2.5 Modal bedömning

Utöver modalitet, som har beskrivits ovan, har jag i materialet identifierat tio typer av modal bedömning. I detta avsnitt beskriver jag dessa typer. Som nämndes i 6.2.2 varierar POST-konstruktionerna mellan att realisera modala bedömningskategorier metaforiskt och icke-metaforiskt. En metaforisk realisering förutsätter att det går att konstruera bedömningen med en adjunkt i en fri sats vars proposition motsvarar propositionen i POST-konstruktionens postponerade led (se exempel 6.19).

I tabell 6:14 redovisas frekvenser av olika betydelsekategorier för modal bedömning i materialets POST-konstruktioner. Kategorierna är fördelade på typ av postponerat led: infinitivfras eller sats. Frekvenserna inkluderar så väl metaforiska som icke-metaforiska fall av modal bedömning. Så är fallet även i nedanstående beskrivning, eftersom jag här ringar in kategorier oberoende av metaforiska aspekter. Metaforiska aspekter kommer dock att kommenteras

⁶⁷ I materialet förekommer även finitet *gör* då detta verb ingår i en kausalitetsprocess (se exempel 6.8). Dessa är inte inkluderade i denna tabell, och inte heller i kapitlets resterande tabeller.

i förhållande till exempen. En översikt av metaforisk bedömning ges senare i avsnitt 6.2.6.

TABELL 6:14 *Semantiska kategorier av modal bedömning i POST-konstruktioner fördelat på postponerad infinitivfras och sats*

Modal bedömning	Sats	Infinitivfras	Antal
uppskattning	65	124	189
sätt	1	127	128
övertygelse	76	1	77
betydenhet	24	7	31
vishet	2	27	29
förväntan	18	6	24
moral	4	19	23
typiskhet	3	1	4
relativ tid	0	3	3
intensitet	2	0	2

Frekvenserna i tabell 6:14 har stor variation. Medan *uppskattning* och *sätt* är frekventa kategorier finns det kategorier som enbart har enstaka förekomster i materialet. De enstaka förekomsterna tyder på att det kan finnas ytterligare bedömningskategorier i svenska POST-konstruktioner än de som materialet belägger.

6.2.5.1 Uppskattning

Den vanligaste bedömningskategorin i materialets POST-konstruktioner är *uppskattning* (eng. *desirability*). Kategorin innebär en bedömning utifrån grader av 'gillande', där hög grad uttrycker en positiv attityd och låg grad en negativ attityd. En rad olika betydelsenyanser föreligger på denna skala, och som vi ser i tabell 6:14 bedöms både propositioner och aktioner, men mestadels aktioner. Exempel visas i (6.27):

- (6.27) a. Så det är väldigt synd att inte alla kan vara med. (B)
 b. Det är mysigt att träffa djur och gosa med dom en stund [...]. (B)

I (6.27) uttrycks grader av uppskattning med komplementen *väldigt synd* och *mysigt*. I (6.27a) bedöms en proposition i en presupponerad sats, *att inte alla kan vara med*. Här är graden av uppskattning låg, vilket innebär att det sakförhållande som propositionen innebär ('alla kan inte vara med') inte är önskvärt. I detta fall kan vi använda adjunkten *tyvärr* eller *olyckligtvis* som kongruent realisering av samma modala bedömning: *alla kan tyvärr inte vara med*. I (6.27b) bedöms istället en aktion, *att träffa djur och gosa med dom en stund*, med komplementet *mysigt*. Denna bedömning uttrycks icke-metaforiskt i POST-konstruktionen eftersom det postponerade ledet inte innehåller något presupponerat/hävdad (se 6.2.2.2).

Uppskattning realiseras sammantaget av komplement med en stor lexikal variation såsom *kul, skönt, bra, jobbigt, intressant, obehagligt, pinsamt, magiskt, en fördel, en god sak* och *en ära*. Kategorin kan även realiseras av innehållsverb som *passa, skada* och *underlätta*. Kategorin realiseras metaforiskt i de fall då det kan konstrueras en motsvarande adjunkt, men adjunkter tycks vara mer begränsade lexikalt än vad komplementens uttryck är i POST-konstruktionen. I en del fall erbjuder svenskan adjunkter i form av adjektiv följt av "nog" (*intressant nog*), men i en del fall fungerar ett sådant alternativ sämre eller inte alls. Det är till exempel tveksamt om satsen *det är bra att vi har varandra* (B) kan formuleras på följande sätt: *?Vi har bra nog varandra*.⁶⁸

TABELL 6:15 Realisering av bedömningen uppskattning i POST-konstruktioner

Finis	Komplement
<i>blir, känns, låter, verkar, är</i>	<i>absurt, kul, skönt, jobbigt, intressant, frestande, pinsamt, värdefullt, fint, fruktbart, inne, viktigt spännande, underbart, trevligt, hälsosamt, jobbigt, hemskt, obehagligt, fruktansvärt, trist, bra, roligt, jobbigt, stressigt, skönt, onödigt, legitimt, helt rätt, ensamt, magiskt, positivt, bra, problem, fördel, baksida, svaghet, god sak, ära</i>
<i>fungerar, "ger status", gör ont, hjälper, "ligger utanför ngs intresse", lönar sig, passar, skadar, stör, underlättar</i>	

68 Uttryck som "bra nog" kan annars användas med predikativ funktion med en innebörd av 'tillräckligt bra'.

Uppskattning ligger semantiskt nära villighet (se 6.2.4.2), och kan tänkas överlappa i de fall där det posponerade ledet uttrycker en önskad aktion. Denna aktion är då irreell genom tempusförskjutning i matrissatsen: *det skulle vara intressant att i vidare forskning göra jämförande studier av andra typer av organisationer* (A). Som villighet kan den relationella satsen *det skulle vara intressant* förstås som en mer nyanserad variant av det modala uttrycket *skulle vilja*. Det senare uppfångar dock inte betydelsen av 'intressant'.

I tabell 6:15 visas en översikt av lexikogrammatiken hos kategorin uppskattning, såsom den yttrar sig i materialets POST-konstruktioner.

6.2.5.2 Sätt

Den näst vanligaste typen av bedömning är *sätt* (eng. *manner*). Betydelsemässigt angränsar denna kategori till förmåga, men den kan inte riktigt klassas som modalitet då modala verb som helt och hållet motsvarar bedömningen saknas.⁶⁹ Till skillnad från förmåga, som i POST-konstruktionen innebär att något 'går' eller 'inte går', innebär sätt en kvalitativ bedömning med avseende på 'hur' något går. I POST-konstruktionen realiseras denna kategori icke-metaforiskt, vilket relaterar till att det i princip bara är aktioner (som inte uttrycker fakticitet) som bedöms (se tabell 6:14 samt avsnitt 6.2.2.2). Exempel visas i (6.28):

- (6.28) a. Det är svårt att få ett gott rykte och det är väldigt lätt att tappa det. (A)
 b. När kartan blev klar så har det inte gått så fort att gå vidare med planering [...]. (A)

I (6.28a) ser vi bedömning av aktioner utifrån både 'lätthet' och 'svårighet' i två samordnade sats. 'Lätthet'/'svårighet' realiseras genomgående av predikativa komplementet, varvid det finns en större lexikal variation vid 'svårighet' (*svårt, krångligt, tufft, klurigt, besvärligt, utmaning*).

I (6.28b) bedöms en aktion utifrån 'snabbhet'. Här används verbet *gå*, som ensamt representerar kategorin förmåga, men när *gå* är specificerat med ett bedömande uttryck sträcker sig bedömningen betydelsemässigt utanför modaliteten. Hur något 'går' kan i materialet även bedömas kvalitativt som 'bra' eller 'dåligt'.

---

69 När kategorin sätt specifikt innebär 'lätthet', är förmåga emellertid innefattad i kategorin. Uttrycket *det är lätt* + aktion kan i så fall motsvaras av både modalverb och adjunkt: *man kan lätt* + aktion.

I tabell 6:16 visar hur bedömningen sätt realiseras lexikogrammatiskt i POST-konstruktionen.

TABELL 6:16 *Realisering av bedömningen sätt i POST-konstruktioner*

Finis verbtryck	Komplement
<i>blir, känns, är</i>	<i>lätt, enkelt, svårt, krångligt, tufft, besvärligt, klurigt, pirrigt, utmaning, "som vardag"</i>
<i>"går fort", "fungerar bra"</i>	

6.2.5.3 Övertygelse

Den tredje vanligaste kategorin för modal bedömning är *övertygelse*, vilken motsvarar Halliday & Matthiessens kategori *asseverative*. Denna kategori är relativt bred och innebär bedömning utifrån hur säkert, tydligt eller självklart något är. Kategorin realiseras i materialets POST-konstruktioner med varierande grader av hög och låg. Exempel ges i (6.29):

- (6.29) a. Det är påtagligt att det mesta är bättre än förväntat. (W)
 b. Det stämmer att SAIC (State Administration For Industry & Commerce) har bett Tetra Pak att komma in med information [...]. (W)
 c. Det är klart att alla inte var så förtjusta i att jag höll på med det där. (B)

I (6.29) ser vi sammantaget höga grader av övertygelse, och de postponerade satserna är presupponerade. I (6.29a) innefattar övertygelsen också evidentialitet, där *det är påtagligt* används för att övertyga om propositionen i den postponerade satsen. Även perceptiva verb som *märkas* och *synas* kan användas för att markera övertygelse utifrån hur tydligt något är. Kongruent kan vi för denna bedömning använda adjunkten *uppenbarligen* eller *helt klart* (*det mesta är uppenbarligen bättre än förväntat*). I (6.29b) uttrycks övertygelse genom verbet *stämmer*, som uttrycker hög säkerhet. I (6.29c) används den relationella satsen *det är klart*. Här innebär övertygelsen dessutom en medgivande attityd, vilket kongruent kan motsvaras av en adjunkt som *visserligen* eller *förstås*. Men komplementet *klart* kan även förekomma tillsammans med verbet *stå*, varvid övertygelsen snarare innebär 'säkerhet': *Sedan tidigare står det klart att franska regissören Claire Denis prisas för sin livsgärning* (W).

Det finns även låga grader av övertygelse, som uttrycks genom komplement som *oklart* och *otydligt*. I dessa fall inleds det postponerade ledet typiskt med ett interrogativt led: *det är oklart hur allvarligt skadad hon är* (W). Eftersom det interrogativa ledet har en oavgjord referens kan propositionen inte i sin helhet beskrivas som presupponerad. Det som presupponeras är

enbart 'hon är skadad'. Det innebär att någon fri sats med adjunkt inte är möjlig (se även kommentar till 6.20b ovan). Låg grad av övertygelse är därmed oftast icke-metaforiskt realiserad i materialet, medan hög grad av övertygelse typiskt är metaforisk.

Kategorin övertygelse är semantisk granne med sannolikhet, och gränserna däremellan är speciellt otydliga vid höga grader. Till exempel kan *det är säkert* uttrycka både hög sannolikhet och hög övertygelse. I min kategorisering har jag valt att utgå från olika skalor för de båda kategorierna. Medan skalan av övertygelse sträcker sig mellan 'säkert' och 'osäkert' och kan innefatta betydel-senyanser såsom evidentialitet, innebär sannolikhetsskalan snarare graderna 'tänkbart'/'troligt'/'säkert' (Holmberg & Karlsson 2006:60). Likaså är hög övertygelse vagt avgränsad gentemot intensitet, som innebär i vilken utsträckning något sker eller är, såsom 'helt och hållet', 'knappt' och 'nästan' (se närmare 6.2.5.8).

I tabell 6:17 visas hur övertygelse realiseras lexikogrammatiskt.

TABELL 6:17 Realisering av bedömningen övertygelse i POST-konstruktioner

Finitt verbuttryck	Komplement
<i>blir, framstår, står, är</i>	<i>tydligt, otydligt, uppenbart, påtagligt, klart*, självklart, säkert, oklart, oundvikligt</i>
<i>framgår, märks, stämmer, syns, står klart, "återstår att se"</i>	

6.2.5.4 Betydenhet

Nästa typ av bedömning är *betydenhet*⁷⁰ (eng. *importance*). Denna bedömningskategori modifierar i materialet propositioner och aktioner som viktiga och betydande i olika grad. Kategorin realiseras av komplement som *viktigt, avgörande, centralt, relevant* eller av verbuttryck som *betyda mycket* och *spela roll*. De flesta fall som hör till denna kategori saknar i materialet möjlighet till motsvarande adjunkter, vilket innebär att dess grammatik till stor del kan beskrivas som icke-metaforisk. Betydenhet yttrar sig i materialet på två vis, dels i meningen 'skillnad i ett sammanhang' (6.30a), dels som betydenhet med drag av uppskattning (6.30b).

70 Översättningen till "betydenhet" grundar sig på att ordet "betydelse" är lätt att förväxla med betydelse i meningen 'semantik', vilket jag vill undvika i denna beskrivning.

- (6.30) a. Det betydde inte så mycket att Sverige gjort ännu ett mål. (W)
b. Det är viktigt att boende och bostadssökande känner trygghet i vilka uppgifter som hyresvärden registrerar om dem. (W)

I (6.30a) ser vi betydenhet som innebär skillnad i ett sammanhang. Genom negationen och mängduttrycket realiseras här en låg grad av betydenhet. Det postponerade ledet (*att Sverige gjort ännu ett mål*) är presupponerat, vilket principiellt skulle utgöra en potential för modal metaforik. Enligt min bedömning är det tveksamt huruvida det finns lexikala uttryck som kan fungera som adjunkt som representerar betydenheten i (6.30a). Om betydenheten däremot hade varit helt negativ (icke-betydande) kunde man möjligen tänka sig följande konstruktion med adjunkt: *Sverige hade obetydligt nog gjort ännu ett mål*. Betydenhet i meningen 'skillnad i ett sammanhang' kan även realiserars av uttrycken *spela roll* och *vara avgörande*, och propositioner som bedöms kan ibland vara interrogativt formade: *det spelar ingen roll vem som är president i Vita huset* (B). Vilket sammanhang som betydenheten avser kan ibland vara uttryckt i en *för*-fras: *det är helt avgörande för vår framgång att vi är en attraktiv arbetsgivare* (W).

I (6.30b) ser vi betydenhet som istället har drag av uppskattning, med komplementet *viktigt*. I detta fall innebär betydenheten inte nödvändigtvis någon faktisk skillnad i ett sammanhang utan är snarare positivt värderande. Propositionen bedöms alltså som viktig i bemärkelsen positiv och önskvärd, och den proposition som bedöms är inte presupponerad/hävdad utan har neutral fakticitet.

Den relationella satsen *det är viktigt* kan även användas inom ramen för förpliktelse och villighet. I samband med förpliktelse har jag tidigare nämnt följande exempel (se 6.25): *Men det är viktigt att ta upp problematiken*. Här kan modal verbet *bör* tillsammans med ett referentiellt subjekt användas som en kongruent grammatik. Inom ramen för villighet antar bedömningen i materialet ofta perspektivet från en annan person som då specificeras i en *för*-fras: *det framstod viktigt för henne att hitta vägar runt problemen* (A). Kongruent kan detta motsvaras av *hon ville hitta vägar runt problemen*. Glidande skalor mellan betydenhet, förpliktelse och villighet innebär att kontexten möjligen kan vara avgörande för vilken kategori det rör sig om, men det finns troligtvis även fall som kan uppfattas på flera sätt.

I tabell 6:18 redovisas hur kategorin betydenhet realiseras i POST-konstruktionen.

TABELL 6:18 *Realisering av bedömningen betydenhet i POST-konstruktioner*

Finit	Komplement
<i>är</i>	<i>oväsentligt, viktigt, avgörande, betydelsefullt, centralt, relevant, en viktig uppgift, huvudsaken</i>
<i>betyder</i>	<i>mycket</i>
<i>har</i>	<i>betydelse</i>
<i>spelar</i>	<i>roll</i>

6.2.5.5 Vishet och moral

Vishet och *moral* (eng. *wisdom* och *morality*) är två betydelskategorier som är relativt lika varandra och som här beskrivs tillsammans. Bedömning utifrån dessa kategorier sker i materialet nästan enbart av aktioner i infinitivfraser (se tabell 6:14), och dessa POST-konstruktioner är mestadels icke-metaforiska i sin modala grammatik. Både vishet och moral ligger nära uppskattning, medan moral dessutom överlappar med förpliktelse. Exempel visas i (6:31).

- (6.31) a. Vill du inte ta full risk med aktier så kan det vara vettigt att ta del av bolagsrisken via företagsobligationer, så kallade high yield-fonder. (W)
 b. De flesta av oss tycker att det är fel att mörda och stjäla [...]. (W)

I (6.31a) bedöms en aktion utifrån vishet med komplementet *vetligt*. Andra komplement som uttrycker grader av vishet är *smart*, *dumt*, *logiskt* och *bra idé*. I (6.31b) bedöms aktionen utifrån moral genom komplementet *fel*. Typiskt för moral är att den aktion som bedöms också har en moralisk laddning, som *mörda och stjäla* i (6.31b). Andra komplement inom moral är *bra*, *dåligt*, *lämpligt*, *rätt* och *orättvist*. Uttryck som *bra/dåligt* förekommer inom ramen för både vishet och moral, liksom även vid uppskattning. Uttrycken är relativt vaga och har sin tolkning i textsammanhanget.

Utöver infinitivfraser förekommer även några få postponerade satser vars innehåll bedöms utifrån vishet och moral: *det är huvudlöst att Sverige av något slags socialt patos skulle satsa mångmiljardbelopp på ett nordiskt gassamarbete ...* (A); *det ligger därför i den ekonomiska hållbarheten om betonggrytorna kan miskas ...* (A). Dessa postponerade satser är inte presupponerade/hävdade och skulle inte kunna uttryckas som fria satser med adjunkt. Dessa fall är därmed inte metaforiska. Det finns dock fall av moral där det postponerade ledet är presupponerat. Ett exempel från materialet visas i (6.32) i en något förenklad version eftersom det ursprungliga exemplet är mer komplext:

(6.32) Det var ett problem att omsorgsförvaltningen inte följde den formellt beslutade organisationen.⁷¹

Bedömningen i (6.32) kan uttryckas kongruent på följande sätt: *Omsorgsförvaltningen följde problematiskt nog inte den formellt beslutade organisationen.* Det som hävdas i detta kongruenta alternativ är presupponerat i POST-konstruktionens postponerade sats. Detta fall visar att bedömningstypen moral kan realiseras metaforiskt i POST-konstruktionen, även om realiseringen till största delen är icke-metaforisk i materialet.

Moral flyter in i förpliktelse, till exempel i uttrycket ”vara på sin plats”: *Ändå kan det vara på sin plats att redovisa dessa relationer* (A). Detta uttryck är förpliktigande i meningen att någon *bör* göra något. I den förpliktigande bemärkelsen kan exemplet därmed ses som metaforiskt. I tabell 6:19 visas hur vishet och moral realiseras lexikogrammatiskt.

TABELL 6:19 *Realisering av bedömningarna vishet och moral i POST-konstruktioner*

Modal bedömning	Finit verbuttryck	Komplement
moral	<i>blir, är</i>	<i>rättvisande, vanskligt, fel, ok, legitimt, befogat, schysst, rätt, lämpligt, orättvist, bra, rimligt, ”på sin plats”, lämplighetsfråga, lagbrott</i>
	<i>”definierar som problem”</i>	
vishet	<i>blir, framstår, är</i>	<i>huvudlöst, rätt, bra, logiskt, smart, vettigt, dumt, värt, ekonomiskt, klumpigt, bra idé</i>
	<i>”ligger i den ekonomiska hållbarheten”</i>	

6.2.5.6 Förväntan

Förväntan (eng. *prediction*) realiseras av en rad uttryck som markerar reaktioner utifrån hur väntat något är. Adjektiv inom denna kategori är till exempel *märkligt, förvånande, konstigt, slående* eller *förståeligt*. Bedömningen uttrycks typiskt som en omedelbar reaktion – något som ibland också signaleras av perceptiva eller kognitiva verb tillsammans med komplementet. Utöver verbet *vara* förekommer *kännas*, och några POST-konstruktioner är mentalt projicerade

71 Det autentiska exemplet är: *Kommunförvaltningen definierade det som ett problem att omsorgsförvaltningen inte följde den formellt beslutade organisationen.* (A)

med ett kognitivt verb (*jag finner det märkligt att ...*, se exempel 6.9). Det är i materialet även vanligt att komplementet rymmer ett graderande ord: *rätt otroligt, lite chockerande, helt bisarrt*. Både propositioner och aktioner bedöms i materialet utifrån förväntan.

- (6.33) a. Men det är ju märkligt att Socialdemokraterna håller fast vid att då höja arbetsgivaravgifterna för unga. (W)
 b. Det känns otroligt konstigt att kolla efter lite tjockare tröjor på nätet men samtidigt så verkar det nästan behövas med tanke på hur vädret ser ut här i Stockholm just nu. (B)

I (6.33a) bedöms en proposition vars sats är presupponerad, och graden av förväntan är låg. Bedömningen konstrueras metaforiskt, och som kongruent motsvarighet kan vi använda *märkligt nog: Socialdemokraterna håller märkligt nog fast vid att då höja arbetsgivaravgifterna*. I (6.33b) bedöms istället en aktion, likaså med en låg förväntan. Uttryck för låg förväntan, som i (6.33), tenderar i materialet att ofta ha en negativ värdeladdning, vilket därmed ligger nära låg grad av uppskattning. Detta ser vi till exempel i (6.33a). Uttryck för hög förväntan (t.ex. *inte konstigt, följdriktigt, knappast en slump*) är svår att skilja från hög övertygelse i meningen 'självklart' (se avsnitt 6.2.5.3).

TABELL 6:20 *Realisering av bedömningen förväntan i POST-konstruktioner*

Finitt	Komplement
<i>känns, finner</i> (som mental projektion), <i>är</i>	<i>anmärkningsvärt, bisarrt, chockerande, följdriktigt, förvånande, konstigt, märkligt, ovan, otroligt, sjukt, slående, en slump</i>

6.2.5.7 Typiskhet

Kategorin *typiskhet* (eng. *typicality*) handlar om det karaktäristiska och är en mindre kategori med endast fyra förekomster i materialet (se tabell 6:14). Kategorin realiseras av komplementen *typiskt, symptomatiskt* och *betecknande*. Exempel visas i (6.34).

- (6.34) a. Det är symptomatiskt att diktaturer försöker tysta konstnärer först eftersom konst kan vara ett så starkt vapen. (W)
 b. Är det typiskt för skolan att (skratt) behandla identitetsfrågorna, självbilsfrågorna, som beroende just av krokresurser. (A)

I (6.34a) bedöms en proposition vars sats är presupponerad. Bedömningen konstrueras metaforiskt eftersom adjunkten *typiskt* kan användas som kong-

ruent grammatik: *diktaturer försöker typiskt tysta konstnärer först ...* I (6.34b) bedöms en aktion vars tankesubjekt är specificerat i en *för*-fras. Kategorin typiskhet ligger semantiskt nära både vanlighet och förväntan.

TABELL 6:21 Realisering av bedömningen typiskhet i POST-konstruktioner

Finis	Komplement
är	betecknande, symptomatiskt, typiskt

6.2.5.8 Intensitet

Kategorin *intensitet* har endast två förekomster i materialets POST-konstruktioner (se tabell 6:14). Generellt handlar denna kategori om i vilken utsträckning eller omfång något sker eller är, med kongruenta adjunkter som *nästan*, *knappt* eller *verkligen* (se Holmberg & Karlsson 2006:68 och Andersen & Holsting 2015:221 f.).

En bedömning utifrån låg intensitet (*knappt*, *nästan*) kan innebära att den proposition som bedöms är negerad, vilket gör att kategorin ligger semantiskt nära polaritet (*inte* och *ej*). Denna låga grad uttrycks i materialet genom de predikativa uttrycken *nära* och *nära till hands*. Eftersom kategorin representeras av samma sorts lexikala uttryck i materialet, demonstreras den här enbart med ett exempel och ingen tabellöversikt.

(6.35) Expressen uppger att det var nära att hon inte åkte dit på grund av Rysslands antigaylagar. (W)

I (6.35) är POST-konstruktionen verbalt projicerad av *Expressen uppger*. Intensiteten uttrycks sedan med komplementet *nära*, som i sin tur modifierar propositionen i en negerad sats (*att hon inte åkte dit*). Vi ser alltså här en negering i dubbel bemärkelse genom att den relationella satsen (*det var nära*) anger att den postponerade satsens proposition, inklusive negationen däri, inte är sann. Satsen *att hon inte åkte dit* innebär alltså motsatsen: 'hon åkte dit'. Sett till fakticitet är propositionen alltså presupponerat osann.⁷² Konstruktionen är metaforisk eftersom samma betydelse kan uttryckas som konstruktion med adjunkten *nästan*. Det postponerade ledets proposition uttrycks då som en fri sats, varvid *nästan* föregår (och därmed har räckvidd över) negationen: *Hon åkte nästan inte dit på grund av Rysslands antigaylagar*.

72 Om predikat som presupponerar propositioner som osanna, se SAG (4:545).

Att det i materialet endast förekommer låg grad av intensitet antyder eventuellt att detta är den enda grad som POST-konstruktionen har möjlighet att uttrycka. Hög intensitet kan jämförelsevis uttryckas med adjunkter som *absolut*, *verkligen* och *fullständigt*, vilket enligt min bedömning saknar satsgrammatiska alternativ i form av POST-konstruktion. Ett alternativ till hög intensitet i POST-konstruktionen är annars hög grad av övertygelse, som *det stämmer att ...* (se 6.2.5.3). Hög intensitet ses för övrigt i OP-konstruktionen *det är så att ...* som beskrivs nedan i 9.2.2.1. Den låga förekomsten av intensitet antyder också att detta är ett mindre vanligt semantiskt område som uttrycks i POST-konstruktionen.

6.2.5.9 Relativ tid + förmåga

Slutligen vill jag presentera en kategori av bedömning som i POST-konstruktionen realiseras lite speciellt, nämligen *relativ tid* som också innefattar modaliteten *förmåga*. Medan relativ tid normalt anges med adjunkter som relaterar propositionen till talsituationen: *då*, *nu*, *sen*, *fortfarande* (Holmberg & Karlsson 2006:68), innebär relativ tid i POST-konstruktionen en bedömning av aktioner som 'för tidiga' eller 'för sena' i förhållande till textens sammanhang. Bedömningen samverkar därmed med modaliteten förmåga – detta eftersom bedömningen samtidigt betyder att aktionen inte är genomförbar. I materialets POST-konstruktioner är detta det enda sättet som relativ tid uttrycks på. Ett exempel visas i (6.36):

(6.36) [...] och nu är det för sent att vända utvecklingen, säger [NAMN]. (W)

I (6.36) bedöms aktionen *att vända utvecklingen* som 'för sen' utifrån satsens nu. Denna bedömning kan inte helt och hållet uppfångas av ett modalt verb som *kunna* vid förmåga, utan behöver också uttryckas med en negerad adjunkt som (*inte*) *ännu* eller (*inte*) *längre*. Ett kongruent alternativ till konstruktionen i (6.36) kan då vara: *man kan inte längre vända utvecklingen*.

Denna speciella kombination av relativ tid och förmåga kan även utnyttjas för att konstruera låg övertygelse, när den inbegriper en aktion som handlar om att bedöma eller avgöra något: *det är för tidigt att bedöma om det föreligger en risk för återfall i brottslighet* (W). Här används *för tidigt att bedöma* alltså som en satsgrammatik för att skapa låg övertygelse, på samma sätt som *det är rimligt att anta* kan utnyttjas för att uttrycka sannolikhet (se 6.2.4.1).

6.2.6 Modal metaforik i översikt

I tabell 6:22 visas en sammanfattande översikt över den modala metaforiken i materialets POST-konstruktioner. Tabellen inkluderar de kategorier som jag har bedömt realiseras metaforiskt och som kongruent kan representeras av modala verb och/eller adjunkter. Kategorierna sätt och vishet har uteslutits i tabellen eftersom dessa kategorier realiseras icke-metaforiskt i materialet. Exemplet på satsgrammatik är i tabellen förenklade för att enbart demonstrera den modala realiseringen, utan andra samspelande satslement. Kategorin relativ tid + förmåga har streckade linjer gentemot förmåga, vilket demonstrerar ett överlapp mellan modalitet och modal bedömning (kolumnen längst till vänster).

Nedan kommenteras kategorierna utifrån deras roll som semantiska predikat och de funktioner som följer därav.

TABELL 6:22 *Modal metaforik i POST-konstruktioner*

Modal kategori		Kongruent grammatik	Satsgrammatik (POST)
Modalitet	sannolikhet	<i>lä, troligen</i>	<i>Det är troligt att ...</i>
	vanlighet	<i>kan, ibland, tillfälligtvis</i>	<i>Det händer att ...</i>
	villighet	<i>vill, ska</i>	<i>Det är min avsikt att ...</i>
	förpliktelse	<i>får</i> <i>bör, måste</i>	<i>Det är tillåtet att ...</i> <i>Det är angeläget att ...</i>
	förmåga	<i>kan</i>	<i>Det går att ...</i> <i>Det är möjligt att ...</i>
Modal bedömning	relativ tid + förmåga	<i>kan + inte längre</i>	<i>Det är för sent att ...</i>
	betydenhet	<i>obetydligt nog</i>	<i>Det hade ingen betydelse att ...</i>
	uppskattning	<i>lyckligtvis,</i> <i>tyvärr, tråkigt nog</i>	<i>Det är tur att ...</i> <i>Det är tråkigt att ...</i>
	övertygelse (hög)	<i>självklart</i> <i>uppenbarligen</i>	<i>Det är klart att ...</i> <i>Det är tydligt att ...</i>
	förväntan	<i>förvånansvärt nog</i> <i>märkligt nog</i>	<i>Det är förvånande att ...</i> <i>Det är märkligt att ...</i>
	moral	<i>problematiskt nog</i>	<i>Det är ett problem att ...</i>
	typiskhet	<i>typiskt</i>	<i>Det är typiskt (för ngn) att ...</i>
	intensitet	<i>nästan</i>	<i>Det var nära att ...</i>

POST-konstruktionens satsgrammatik fungerar som ett semantiskt predikat (finit + komplement) i meningen att den deklarerar något om predikationsbasen – det postponerade ledets innehåll (SAG 1:210). Som vi sett deklarerar detta predikat i första hand en bedömning, men det gör även mer än så. Det tilldelar typiskt även postponerade satser fakticitet genom att framställa dem som presupponerade. Med utgångspunkt i kategorierna för modal bedömning ser vi att semantiska predikat med denna presupponerande funktion rör sig inom domänerna betydenhet, uppskattning, övertygelse (hög), förväntan, moral, typiskhet och intensitet (vid intensitet presupponeras motsats, se 6.2.5.8). Detta stämmer relativt väl in på SAG:s beskrivning av predikat vid presupponerad fakticitet i narrativa bisatser (se SAG 4:543.), exempelvis *märkas, veta, förstå* (jfr: hög övertygelse), *uppskatta, ångra, tycka om* (jfr: uppskattning), *bli överraskad* (jfr: förväntan), *vara lämpligt* (jfr: moral).

Dessa predikat kan även jämföras med predikat i POST-konstruktionen som inte tilldelar fakticitet, och där konstruktionen därmed inte heller är metaforisk. Så är fallet vid predikat som handlar om sätt, vishet samt låg övertygelse (se kategorierna i 6.2.5.). Predikat för betydenhet varierar mellan att framställa propositioner som presupponerade och som neutrala, sett till fakticitet (se 6.2.5.4).

Presuppositioner är alltså något som POST-konstruktionens metaforiska grammatik vid modal bedömning kan ge upphov till, vilket kan relateras till predikatets – eller satsgrammatikens – semantik. I kongruenta konstruktioner med en adjunkt är propositionen jämförelsevis inte presupponerad utan enbart hävdad (se exempel 6.19).

6.2.7 Sammanfattning

I POST-konstruktionen är det som hävdas i matrissatsen oftast en bedömning, men det kan även vara en kommentar av annat slag. Det som bedöms (eller kommenteras på annat vis) uttrycks i det postponerade ledet och är antingen en proposition som formas av en bisats eller en aktion som formas av en infinitivfras. Detta utgör en skillnad gentemot kongruent modalitet som modifierar språkhandlingar – den fria satsens nivå (se figur 6:5). Bedömningens avsändare kan antingen förstås som textens avsändare eller en annan person. Utmärkande är att avsändaren inte uttrycks i subjektet men kan ibland framgå på annat vis, till exempel genom en prepositionsfras (*enligt ...*), en predikativ nominalgrupp (*min avsikt*) eller genom bruket av modala uttryck i matrissatsen (se avsnitt 6.2.1). De bedömningskategorier som förekommer i materialets POST-konstruktioner har ofta glidande skalor i förhållande till varandra och kan ligga nära eller längre ifrån varandra semantiskt.

POST-konstruktionen uttrycker ofta bedömning metaforiskt genom modal satsgrammatik som uttrycker ett objektiva perspektiv, men det förekommer även att matrissatsens modala betydelse sträcker sig bortom det metaforiska. Vid modalitet är bedömningen generellt sett metaforisk eftersom modalitetskategorierna kan konstrueras kongruent med modalverb. Vid modal bedömning är den grammatiska metaforiken däremot beroende av att det postponerade ledet, det som bedöms, uttrycker en proposition som alternativt kan formuleras som en fri sats, och att en adjunkt i denna fria sats kongruent kan realisera samma bedömningskategori som i POST-konstruktionens matrissats. När detta inte är möjligt realiseras bedömningen snarare icke-metaforiskt, vilket pekar på att POST-konstruktionen är en semantiskt bredare modal resurs än modalverb och adjunkter. Generellt skapar den modala metaforiken i POST-konstruktionen möjlighet att uttrycka bedömningskategorier mer nyanserat och varierat än kongruenta uttryck samt öppnar för andra responsalternativ än satser där modal betydelse realiseras kongruent. Metaforiken för modal bedömning medför även att den proposition som bedöms typiskt framställs som presupponerad.

7. Konstruktion med predikativ och *med*-fras

Konstruktionen med predikativ och *med*-fras kallas i detta arbete för MED-konstruktion. Satsstrukturen utgörs av ett icke-referentiellt *det* som subjekt och en *med*-fras i postverbal position: *det är så mysigt med blommor och växter i hemmet* (B). Konstruktionen är med sina 54 förekomster i materialet den minst frekventa, men beskrivs här direkt efter POST-konstruktionen eftersom dessa två konstruktionstyper visar sig ha stora funktionella likheter. Till exempel uttrycker MED-konstruktionen typiskt en relationell attributiv process, den används för att uttrycka bedömning och det som bedöms är placerat postverbalt. En viktig skillnad är att det som bedöms har formen av en prepositionsfras (*med*-fras) istället för en postponerad sats eller infinitivfras. Enligt traditionell grammatik fungerar *med*-frasen formellt som bundet adverbial (SAG 4:54), men funktionellt kan den betraktas som ett subjekt (se avsnitt 7.1.1). *Med*-frasen kommer i detta kapitel främst att beskrivas utifrån ideationella betydelseaspekter, men detta visar sig även vara viktigt för den interpersonella grammatiken och för möjligheten till modal metaforik.

Kapitlet behandlar i 7.1 ideationell betydelse i korthet eftersom konstruktionen sett till processbetydelse är mycket homogen – genomgående relationell. I avsnittet föreslår jag att *med*-frasen fungerar som förstadedtagare, men samtidigt har drag av omständighet. Därefter beskrivs interpersonell betydelse 7.2 med fokus på modalitet och modal bedömning samt på konstruktionens metaforiska potential.

7.1 Ideationell betydelse

I detta avsnitt analyseras materialets MED-konstruktioners ideationella betydelse. Avsnitt 7.1.1 fokuserar på *med*-frasens funktion och betydelse. När det gäller funktionen föreslår jag att *med*-frasen fungerar som deltagare i processen, men den har samtidigt drag av omständighet. Betydelsen hos *med*-frasen är oftast inte så specifik och därmed är den svårare att identifiera. Jag lyfter fram två möjliga innebörder som den kan tänkas representera: en mer eller mindre specificerad aktion eller ett ting med oavgränsad referens. I avsnitt 7.1.2 beskrivs sedan MED-konstruktioners processbetydelse som är relationell, attributiv.

7.1.1 *Med*-frasens funktion och betydelse

Den ideationella strukturen hos MED-konstruktioner är en relationell attributiv process i vilken en *med*-fras vid en första anblick tycks figurera på gränsen mellan omständighet och deltagare. I detta avsnitt ska jag dock föreslå att *med*-frasen fungerar som deltagare. Men för att beskriva det kontinuum mellan omständighet och deltagare som *med*-frasen tycks aktualisera behöver omständigheters typiska drag belysas, så att det framgår hur *med*-frasen betydelsemässigt avviker från dessa mönster. Två exempel på *med*-fraser i MED-konstruktioner visas fetmarkerat i exempel (7.1):

- (7.1) a. Visst är det delvis mysigt **med hösten**, om man är inomhus! (B)
b. Tycker du det verkar rörigt **med fonder**? (W)

Halliday & Matthissen definierar omständigheter från utifrån det tredelade perspektivet – ’uppifrån’, ’från sidan’ respektive ’nerifrån’ (Halliday & Matthissen 2014:310 f.). *Med*-fraserna som vi ser i exempel (7.1) överensstämmer med omständighetens definition ’nerifrån’, som innebär att den typiska formen är en prepositionsfras (eller en adverbgrupp). Utifrån ett betydelseperspektiv (’uppifrån’) utgör omständigheter typiskt en information omkring en process, något som förankrar processen i exempelvis tid, rum, sätt, eller sak (se 3.5.5). Med denna utgångspunkt kan *med*-fraserna i exempel (7.1) möjligen tänkas specificera en sak för respektive process, vilket svarar på frågan ”om vad?”. Men *med*-frasen förefaller samtidigt vara en del av den transitiva relation som processen utformar, relationen mellan *hösten* och *mysigt*. Därmed kan funktionen ses som deltagare. I betydelseperspektivet tycks alltså *med*-frasen kunna förstås som både och – så väl omständighet som deltagare.

Vi kan därför välja att betrakta *med*-frasen 'från sidan', från satsens håll. I detta perspektiv stämmer *med*-frasen inte riktigt med omständighetens definition. I en sats motsvaras den typiska omständigheten av funktionen som adjunkt, vilket utesluter den funktion som subjektet har – att utgöra satsens predikationsbas och tillsammans med finitet bilda satsens modus (se Halliday & Matthiessen 2014:311). I *med*-fraserna i (7.1) fungerar rektionsledet emellertid som predikationsbas för det predikativa komplementet (SAG 4:54). I (7.1a) kan samma betydelseinnehåll även sägas med rektionsledet som subjekt: *visst är hösten mysig*, samt i (7.1b): *tycker du fonder verkar röriga?* Dessa parafraaser antyder att *med*-frasen i dessa konstruktioner har subjektets funktionella egenskaper, men adjunktens form. Eftersom *med*-frasen både innehåller en predikationsbas och är en del av processens transitiva struktur, är mitt förslag är att den fungerar som deltagare, fast med omständighetens typiska form. Interpersonellt kommer jag att analysera *med*-frasen som ett subjekt, med anledning av funktionen som predikationsbas (se avsnitt 7.2).

I MED-konstruktionen kongruerar *med*-frasens rektion inte med det predikativa adjektivet. Inkongruensen tyder på att rektionen skulle kunna vara en nominal satsförkortning eller en svagt referentiell nominalfras, enligt vad SAG (2:226 f.) beskriver angående inkongruens mellan nominala led och adjektiv.⁷³ Vi närmar oss då frågan vad *med*-frasen i den här konstruktionen har för betydelseinnehåll och vad rektionsledet refererar till. Enligt Källström (1993) är värderande adjektiv typiskt inkongruenta när predikationsbasen underförstår ett sakförhållande. Mer specifikt menar Källström att subjektet representerar ett förhållande som associeras med dess referent. I satsen *brott är alltid ledsamt* representerar alltså *brott* ett sakförhållande, och detta kan enligt Källström specificeras med en infinitivfras på slutet: *brott är alltid ledsamt att höra talas om* (Källström 1993:237 f.).⁷⁴ Utöver betydelsen av sakförhållande menar Källström att inkongruens även kan vara kopplad till en oavgränsad referens hos subjektet, som exempelvis i *gröt är gott* (Källström 1993:220 ff.). Gällande MED-konstruktionen menar Källström (1993:240 f.) dock att det finns en skillnad gentemot när ett referentiellt subjekt står i fundamentet. Denna skillnad består i att MED-konstruktionen inte kännetecknas av generiskhet i lika hög grad som i konstruktionen utan *det*.⁷⁵

73 Notera att kongruensförhållandet här avser ledens överensstämmelse i böjningsform och inte handlar om kongruens i relation till grammatisk metaforik.

74 Det dolda sakförhållandet kallar Källström (1993) för "circumstantiell referens" (se Källström 1993:214 f.).

75 Källström visar detta bland annat med att det finns fall där preteritumform fungerar i en specifikt tidsförankrad MED-konstruktion: *Det var gott med mat när vi kom hem*, vilket däremot är omöjligt i en konstruktion utan *det*: **Mat var gott när vi kom hem*. (Källström 1993:241)

I mitt materials MED-konstruktioner kan många av *med*-frasernas rektionsled förstås i stil med Källströms definition av dolt sakförhållande. Men i den postverbala *med*-frasen (*med* + rektion) verkar det mer specifikt vara en sorts aktion som representeras. Denna aktion kan antingen vara underspecificerad, varvid *med*-frasens rektionsled har en figurativ tolkning som metonymi, eller mer eller mindre specificerad, varvid rektionsledet har formen av en nominalisering eller en infinitivfras. I (7.2) visas exempel på *med*-fraser som representerar aktioner på dessa tre sätt: med rektion som metonymi, som nominalisering respektive som infinitivfras.

- (7.2) a. Det går också bra **med ströbröd**. (B)
 b. Där slog man fast att det var bra **med samarbete** [...].(A)
 c. Det kan faktiskt räcka **med att hålla handen ibland** [...]! (B)

I (7.2a) ser vi nominalgruppen *ströbröd* som rektionsled. I sig själv betecknar detta uttryck ett semantiskt ting, men i *med*-frasen underförstås förslagsvis en aktion som *ströbröd* har del i, 'att använda ströbröd'. Aktionerna är alltså underspecificerade, och det bör framgå i textsammanhanget vad det är man ska göra med *ströbröd*. Betydelsen av aktion konstrueras i detta fall förslagsvis dels prepositionellt, dels utifrån predikatet (*går bra*), vilket kan tänkas framkalla den figurativa tolkningen som metonymi – ett ting för en aktion.⁷⁶

Medan aktionen i (7.2a) är underspecificerad, uttrycker rektionsleden i (7.2b) och (7.2c) i sig själva betydelse av aktion – dock med olika grad av specificering. I (7.2b) ser vi en nominalisering (*samarbete*) vars uttryck förpackar processbetydelse och därmed har en låg specificeringsgrad. I (7.2c) utgörs rektionsledet av en infinitivfras (*att hålla handen ibland*) som uttrycker aktionen och som därmed har en högre specificeringsgrad än nominaliseringen. Notera att det sistnämnda till strukturen är mycket likt en POST-konstruktion: det räcker att hålla handen ibland. Här föregås den postponerade infinitivfrasen dock inte av en preposition. Den högsta graden av specificering finns jämförelsevis i POST-konstruktionens postponerade sats (*det är bra att man samarbetar*), där även predikationsbas och tidsbestämning är uttryckt genom subjekt och finit.

Utöver *med*-frasens tolkning som aktion förekommer det även ett fåtal *med*-fraser vars rektionsled snarare är att tolka som semantiska ting. Referensen hos dessa uttryck passar in på vad Källström (1993:220 ff.) kallar för "oavgränsad" eller "otydligt avgränsad" referens. Ett exempel från materialet är: *Men så fick*

---

76 I en parafraas där *ströbröd* står i satsens fundament kan uttrycket snarare ses som en nominal satsförkortning: att använda *ströbröd* *går också bra*.

jag någon fix idé om att det var lite tantigt med klänningar och skänkte bort nästan alla (B). Uttrycket *klänningar* representerar här 'klänningar i största allmänhet' och inte de specifika klänningar som skänktes bort.

Utifrån dessa tolkningar visar sig *med*-frasen sammantaget manifesteras en semantisk skala mellan ting och aktion, på vilken aktioner har olika grader av specificering. Rektionsledens form och betydelse i materialets MED-konstruktioner visas i tabell 7:1 med frekvenser av nominalgrupper och infinitivfraser. Här visas att nominalgrupper representerar ting och aktioner, och aktionens specificeringsskala illustreras med pil.

TABELL 7:1 *Rektionsledets form och betydelse i med-fraser*

Rektionsled	Betydelse	Exempel	Antal
nominalgrupp	'ting'	Det var tantigt med klänningar .	51
	'aktion' underspecificerad	Det går bra med ströbröd . Det var bra med samarbete .	
infinitivfras	↓ specificerad	Det räcker med att hålla handen .	3
Totalt			54

Till specificeringsgraderna kan noteras att även satsen kan vara möjlig. Satsen har aktionens högsta specificeringsgrad med subjekt och finit: *det räcker med att vi håller handen*. Satsformade rektionsled förekommer dock inte bland materialets MED-konstruktioner. Vi ser i tabellens frekvenser att de flesta rektionsled är nominalgrupper, vilket betydelsemässigt innebär underspecificering eller låg grad av specificering hos en eventuell aktion.

I nästa avsnitt beskrivs relationella processer i materialets MED-konstruktioner.

7.1.2 Relationella processer

Materialets MED-konstruktioner är ideationellt enhetliga. Samtliga processer är relationella, attributiva av intensiv typ, vilket också är den vanligaste typen i materialets POST-konstruktioner (se tabell 6:2 och 6:3). Till skillnad från materialets POST-konstruktioner förekommer i MED-konstruktionerna inga mentala processer. Två exempel visas i (7.3) med analys av process.

- (7.3) a. Däremot är det mindre vanligt med hälso- och miljöhot eller socioekonomiska hot av relevans för den lokala medborgaren. (A)

<i>däremot</i>	<i>är</i>	<i>det</i>	<i>mindre vanligt</i>	<i>med hälso- och miljöhot ...</i>
omständighet	rel. attributiv process		attribut	bärare

- b. Det var därför önskvärt med ett enklare förfarande [...]. (A)

<i>det</i>	<i>var</i>	<i>därför</i>	<i>önskvärt</i>	<i>med ett enklare förfarande</i>
		rel. attributiv process	attribut	bärare

I exempel (7.3) analyseras *med*-frasen som bärare i den attributiva processen. Skälet är att *med*-frasen utgör en del av den transitiva strukturen. På samma sätt som i typiska och POST- och PRES-konstruktioner (*det är kul att spela tennis igen, det fläktade en skön vind från sjön*, se kapitel 8), är förstadedeltagaren i MED-konstruktionen textuellt förskjuten till höger, och i likhet med POST-konstruktionen utgörs den textuella utgångspunkten av en relationell matrissats.

I tabell (7:2) visas hur relationella attributiva processer utformas lexikogrammatisk i materialets MED-konstruktioner, genom verb tillsammans med attribut samt genom verb med ett attributivt betydelseinnehåll. Attributen är endast ett litet axplock och beskrivs närmare i avsnitt (7.2) med avseende på semantiska kategorier av bedömning.

TABELL 7:2 *Verb och attribut i attributiva processer i MED-konstruktioner*

Verbuttryck	Attribut
<i>bli, kännas, se ut, vara</i>	<i>bra, givande, jobbigt, poppis, "si och så", vanligt, viktigt, uppfriskande</i>
<i>gå/fungera bra, passa, räcka</i>	

7.2 Interpersonell betydelse

I detta avsnitt beskriver jag hur MED-konstruktionen fungerar interpersonellt. Liksom i det ideationella har MED-konstruktionen i materialet stora likheter med POST-konstruktionen även i det interpersonella. Medan POST-konstruktionens matrissats oftast uttrycker bedömning (se tabell 6:8 ovan), har MED-konstruktionen en matrissats som i materialet konsekvent uttrycker bedömning. Därmed är bedömning precis som i flertalet POST-konstruk-

tioner det som satsen förhandlar om i det interpersonella utbytet. I exempel (7.4) jämförs en POST-konstruktion (7.4a) med en betydelsemässigt likartad, konstruerad MED-konstruktion (7.4b).⁷⁷

- (7.4) a. Det lönar sig att arbeta.
b. Det lönar sig med arbete.

Matrissatserna i (7.4) är desamma, *det lönar sig*. Här bedöms en aktion som positiv utifrån bedömningskategorin uppskattning. Bedömningen är det som satsen förhandlar om, vilket möjliggör följande respons: *ja det gör det* eller *nej det gör det inte*, vilket alltså refererar till själva lönsamheten (se även introduktion till avsnitt 6.2). Skillnaden mellan POST- och MED-konstruktionen består i att det som bedöms har olika form. I POST-konstruktionen är det en postponerad infinitivfras och i MED-konstruktionen är det en *med*-fras.

Enligt beskrivningen avsnitt 7.1.1 uttrycker *med*-fraser typiskt en mer eller mindre specificerad eller underspecificerad aktion, eller ett semantiskt ting med oavgränsad referens. Den sammantaget mindre specifika betydelsen hos *med*-frasen gör att det kan ifrågasättas om konstruktionen fungerar som modal metafor, i synnerhet för modal bedömning eftersom *med*-frasens abstrakta innehåll inte kan sägas uttrycka någon proposition.⁷⁸ Jag ska längre fram i avsnittet visa att MED-konstruktioner vars matrissats uttrycker modalitet trots allt är möjliga att betrakta som modala metaforer, medan MED-konstruktioner där matrissatsen uttrycker modal bedömning typiskt saknar denna potencial.

Närmast i 7.2.1 beskriver jag kort vem som kan tolkas som bedömningens avsändare. Därefter beskrivs MED-konstruktionens modala metaforik (avsnitt 7.2.2). Den interpersonella analysen avslutas sedan med en beskrivning av kategorier av modalitet (7.2.3) och av modal bedömning (7.2.4).

7.2.1 Bedömningens avsändare

I kapitel 6 visades att den person som står bakom bedömning i materialets POST-konstruktioner – de som utgör fria satser – kan tolkas antingen som textens avsändare eller som en annan person. I MED-konstruktioner är det typiskt avsändaren som kan antas stå bakom bedömningen, men bedömning-

---

⁷⁷ Exempel (7.4a) är förenklat utifrån *det ska löna sig att arbeta ...* (B).

⁷⁸ Se avsnitt 6.2.2 där jag beskriver att det som bedöms måste vara en proposition för att en kongruent motsvarande adjunkt ska vara möjlig.

en kan precis som i POST-konstruktionen även formuleras utifrån ett annat perspektiv.

- (7.5) a. Det är intressant med snacket om politik i P1. (B)
b. Det känns ofta mer givande med ett sånt här utbyte när man står i en stressig signeringskö [...]. (B)
c. I Piagets skola är det viktigt med föräldrasamverkan. (A)

I (7.5a) och (7.5b) kan bedömaren impliceras som textens avsändare, medan bedömaren tolkas som någon annan i (7.5c). Om man tänker sig att *med*-frasen i (7.5a) underförstår aktionen 'att höra snacket om politik i P1', tolkas denna aktions tankesubjekt som samma person som bedömningens avsändare. I (7.5b) signaleras avsändarperspektivet av ett modalt finit, *känns* (se även kommentar till exempel 6.16). Den underförstådda aktionen är förslagsvis 'att ha ett sånt här utbyte', i vilken avsändaren likaså kan tolkas som tankesubjekt. Avsändarperspektivet kan ibland även signaleras av ett kraftuttryck i kombination med modalverb: *det borde fan vara förbjudet med fotboll!* (B), eller av en tempusförskjutning som markerar att *med*-frasens innebörd är något önskat: *det hade varit gott med något salt till* (B).

I (7.5c) uttrycks bedömning utifrån ett annat perspektiv som är vagt specificerat i prepositionsfrasen *i Piagets skola*. Bedömningens avsändare kan här förstås som någon annan än textens avsändare, nämligen som 'aktörerna i Piagets skola', vilka också är tankesubjekt i den den aktion som nominaliseringen förpackar: 'att samverka med föräldrar'. En omständighet som specificerar ett rumsligt/tidsligt sammanhang kan alltså vara en vag specificering av ett annat avsändarperspektiv, och i materialets MED-konstruktioner är detta det enda sättet att signalera annan avsändare.

Bedömningens avsändare i MED-konstruktionen kan alltså tolkas ungefär på samma sätt som i POST-konstruktionen, med den skillnaden att ett annat avsändarperspektiv inte är specificerat annat än i en rum- eller tidspecificerande omständighet. Jämförelsevis specificeras avsändaren tydligare i de POST-konstruktioner som har en *enligt*-fras (se exempel 6.16b). I flera av materialets MED-konstruktioner uttrycks avsändaren dock i en mental matris som projicerar MED-konstruktionen: *Jag tycker det är så mysigt med blommor och växter i hemmet* (B).

7.2.2 MED-konstruktionen som modal metafor

Ovan har nämnts att den överlag mindre specifika betydelsen hos *med*-frasen gör det svårare att betrakta MED-konstruktionen som modal metafor. Detta

beror på att *med*-frasen i materialet inte uttrycker någon proposition utan kan endast underförstå eller i någon grad uttrycka en aktion (se exempel 7.2 och tabell 7:1). I detta avsnitt diskuteras MED-konstruktionen som grammatisk metafor enbart för de betydelsekategorier som hör till modalitet. Kategorier som hör till modal bedömning föreslås istället realiseras icke-metaforiskt.

Modala kategorier som typiskt modifierar aktioner är villighet och förpliktelse (se avsnitt 3.8 och 6.2.2.1). I POST-konstruktionen förekommer dessa kategorier oftast i samband med postponerade infinitivfraser (se tabell 6:11), och jag har i 6.2.2.1 och 6.2.4.2 visat att dessa realiseras metaforiskt eftersom modaliteten också kan uttryckas kongruent med ett modalverb. I materialets MED-konstruktioner representerar *med*-frasen ofta en aktion underspecifierat eller mindre specificerat. Därmed ter sig metaforiken mer abstrakt än i POST-konstruktionen och kan enbart föreligga när den aktion som modifieras kan packas upp eller synliggöras på annat vis. I exempel (7.6) jämförs en bedömning som realiseras av en MED-konstruktion med en möjlig kongruent realisering.

(7.6) a. Det är önskvärt med samtal.

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>önskvärt</i>	<i>med samtal</i>
formellt subjekt	finit	komplement	subjekt
modalitet			[aktion]

b. Vi/man önskar samtala.

<i>vi/man</i>	<i>önskar</i>	<i>samtala</i>
subjekt	finit (modalitet)	predikator

I (7.6a) visas en metaforisk MED-konstruktion med analys av den modala strukturen. Det som här bedöms är en nominalisering i en prepositionsfras. Konstruktionen kan ses som en modal metafor för villighet eftersom det går att konstruera ett kongruent alternativ för villighet som i (7.6b). I (7.6b) är nominaliseringen *samtal* i (7.6a) uppackad som *samtala*, och villigheten i satsen *det är önskvärt* uttrycks med modalverbet *önskar*. Notera att det kongruenta alternativet (7.6b) även inbegriper ett referentiellt subjekt till verbet.

När rektionsledet är en metonymi är aktionen istället underförstådd och ospecificerad. Ett kongruent alternativ måste då grunda sig på den underförstådda betydelsen snarare än att som ovan packa upp en nominalisering. Exempel visas i (7.7), där modaliteten uttrycker förpliktelse:

(7.7) a. Det är nödvändigt med vitaminer.

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>nödvändigt</i>	<i>med vitaminer</i>
formellt subjekt	finit	komplement	subjekt
modalitet			[aktion]

b. Man måste ta vitaminer.

<i>man</i>	<i>måste</i>	<i>ta</i>	<i>vitaminer</i>
subjekt	finit (modalitet)	predikator	komplement

I (7.7a) är rektionsledet *vitaminer* enligt mitt förslag en prepositionellt konstruerad metonymi som representerar aktionen 'ta vitaminer'. Det kongruenta alternativet i (7.8b) förutsätter alltså att *vitaminer* underförstår en aktion som *vitaminer* ingår i och som kan modifieras av modal verbet *måste* motsvarande förpliktelsen i *nödvändigt* i (7.7a).

Utgångspunkterna för den modala metaforiken är alltså att *med*-frasen kan uppfattas som en aktion – mer eller mindre specificerad eller underspecificerad – och att modala verb erbjuder kongruenta alternativ som motsvarar betydelsen hos den relationella satsen. I materialets MED-konstruktioner förekommer betydelskategorier villighet, förpliktelse och förmåga, och konstruktionerna kan betraktas som modala metaforer. I materialet förekommer även vanlighet, som också kan realiseras metaforiskt, fast på ett lite annorlunda sätt. Vid vanlighet kan *med*-frasen nämligen tänkas underförstå en proposition snarare än en aktion. Exempel visas förenklat i (7.8) (det autentiska exemplet återges nedan som 7.11a):

(7.8) a. Det är ovanligt med björnar här.
b. Björnar förekommer sällan här.

I (7.8a) kan *med*-frasen tänkas underförstå propositionen 'björnar förekommer', som uttrycks i det kongruenta exemplet med adjunkten *sällan* (7.8b). Den eventuellt underförstådda propositionen verkar vara relaterad just till vanlighet som semantisk kategori. När en *med*-fras modifieras utifrån vanlighet kan den typiskt förstås i stil med 'förekommer x' eller 'finns y'. Det verkar alltså finnas en sorts existens inbyggd i det som modifieras (huruvida denna existens ska förstås som en implicerad proposition eller snarare som inbyggd i *björnar* som 'ting' är oklart).

Det är endast vid modalitet som metaforisk potential föreligger i materialets MED-konstruktioner. Som beskrivits i 6.2.2.2 är den kongruenta formen

för modal bedömning en satsmodifierande adjunkt, vilket innebär att det som bedöms genom den relationella satsgrammatiken måste vara en proposition – något hävdad eller presupponerat som kan konstrueras som en fri sats i det kongruenta alternativet. Vid modal bedömning kan materialets *med*-fraser oftast inte tänkas representera propositioner – referensen är snarare potentiella aktioner eller semantiska ting. *Med*-frasers betydelse kan därmed inte konstrueras som fria satser med adjunkt som kongruent alternativ. I exempel (7.9) jämförs en POST-konstruktion med en MED-konstruktion vars matrissatser båda uttrycker modal bedömning – POST-konstruktionen metaforiskt och MED-konstruktionen icke-metaforiskt.

- (7.9) a. Det är tur att vi haft fred i 200 år.⁷⁹
b. Det är tur med freden.

I (7.9a) uttrycker den postponerade satsen *att vi haft fred i 200 år* en presupponerad proposition. Denna proposition kan utformas som en fri sats med en adjunkt på följande sätt: *Vi har lyckligtvis haft fred i 200 år*. Däremot kan *med freden* i (7.9b) inte sägas representera en proposition på samma sätt som den postponerade satsen i (7.9a). Ingenting hävdas här mer än att *freden* med sin bestämda form framställs som något givet i sammanhanget, ett presupponerat ting. Att uttrycka *med*-frasens betydelse i form av en fri sats ligger enligt min bedömning allför långt från *med*-frasens betydelse eftersom den inte är tillräckligt specificerad.

Överlag är alltså MED-konstruktionens funktion som modal metafor inte självklar. Mitt förslag innebär – lite i stora drag och med reservation – att potential för metaforisk realisering föreligger vid modalitet, men inte vid modal bedömning. När det gäller modal bedömning kommer fler exempel att visas i (7.2.4).

7.2.3 Modalitet

I detta avsnitt beskrivs och exemplifieras de modaliteter som förekommer i materialets MED-konstruktioner. Av samtliga 54 MED-konstruktioner är det 16 som uttrycker modalitet, medan resten uttrycker annan modal bedömning (se nästa avsnitt). Som ovan nämnts har de MED-konstruktioner som uttrycker modalitet metaforisk potential. De betydelsekategorier som förekommer är *vanlighet*, *villighet*, *förpliktelse* samt *förmåga*, och frekvenserna hos

---

⁷⁹ Exemplet är förenklat utifrån exempel (6.19) ovan.

dessa typer visas i tabell 7:3. Notera att sannolikhet inte förekommer alls i konstruktionen.

TABELL 7:3 *Semantiska kategorier av modalitet i MED-konstruktioner*

förpliktelse	8
vanlighet	5
förmåga	1
villighet	2

I det följande beskrivs modalitet med start i kategorin *förpliktelse*. Förpliktelse konstrueras i materialet attributivt, antingen genom komplement (motsvarande ideationella attribut) som *förbjudet* och *nödvändigt* eller genom innehållsverbet *räcka*. Exempel visas i (7.10).

- (7.10) a. [...] men för att kunna förklara interaktionens förändring är det nödvändigt med kunskap om mikrostrukturernas utseende [...] (A)
 b. Efter nästa lager med potatis räcker det med peppar och ost. (B)

I (7.10a) konstrueras hög förpliktelse genom *är nödvändigt*, och den förplikti-gade aktionen kan tolkas som 'att ha kunskap om mikrostrukturernas utseende'. Ett kongruent alternativ kan uttryckas med modalverbet *måste* och referentiellt subjekt (*man måste ha kunskap ...*). I (7.10b) uttrycks låg förpliktelse genom verbet *räcka*, och här kan *med*-frasen tänkas representera aktionen 'att tillföra peppar och ost'. Vid verbet *räcka* förekommer även infinitivfraser som rektionsled i *med*-frasen: *det kan faktiskt räcka med att hålla handen ibland* (B). Det är enbart vid verbet *räcka* som infinitivfraser över huvud taget förekommer som rektion i materialets *med*-fraser.⁸⁰

Den näst vanligaste kategorin är *vanlighet*. Som ovan nämnts kan *med*-frasens vid denna modalitet eventuellt förstås som en proposition som anger att rektionsledets referent existerar. I (7.11) visas exempel.

- (7.11) a. Dels så är det utomordentligt ovanligt med björnar här, och dessutom så är hålet på bilden mycket litet, bara 15–20 centimeter. (B)
 b. Däremot är det mindre vanligt med hälso- och miljöhot eller socioekonomiska hot av relevans för den lokale medborgaren. (A)

80 Vid verbet *räcka* i MED-konstruktionen kan det röra sig om ett funktionellt sammanfall med POST-konstruktionen som endast skiljer sig formellt genom utelämnandet av prepositionen *med*.

I (7.11) uttrycks vanlighet genom komplementet *utomordentligt ovanligt* (7.11a) och *mindre vanligt* (7.11b). I (7.11a) ser vi prepositionsfrasen specificerad med en plats: *med björnar här*, vilket kan tänkas underförstås 'det förekommer björnar här'. I (7.11b) är *med*-frasens rektionsled mer komplext, men på samma sätt som i (7.11a) kan det tänkas implicera en betydelse av 'det förekommer hälso- och miljöhot ...'. Konstruktionens bedömning kan därmed ses som metaforisk med ett kongruent alternativ i form av modalverb tillsammans med en negation: *brukar inte förekomma* eller enbart i form av modal adjunkt: *förekommer sällan*.

Nästa betydelsekategori är förmåga, med endast en förekomst i materialet (se tabell 7:3). Exemplet visas i (7.12).

- (7.12) Men när felet består i en struktur som gör det omöjligt med patientansvar, finner de ingenting att granska. (W)

I (7.12) ser vi *förmåga* av negativ typ genom komplementet *omöjligt* i en kausalitetsprocess (se även exempel 6.8 ovan). Vad som framställs som 'omöjligt' är nominaliseringen *patientansvar*, vilket kan packas upp som *ta ansvar för patienter*.⁸¹ Ett kongruent alternativ kan formuleras med modalverbet *kunna* tillsammans med negation och referentiellt subjekt: *man kan inte ta ansvar för patienter*.

Den sista kategorin är *villighet*, också med bara två förekomster varav en betydelsemässigt gränsar till förpliktelse. Dessa visas i exempel (7.13).

- (7.13) a. Det var därför önskvärt med ett enklare förfarande, dock utan att kraven på säkerhet äventyrades. (A)
b. De elever som har flera ämnen att ta igen och har betydande kunskapsluckor, där räcker det inte med sommarskola. För dem skulle det vara aktuellt med ett extra år, säger [NAMN] till Ekot. (W)⁸²

I (7.13a) uttrycks villigheten med komplementet *önskvärt*. Den som står bakom bedömningen är i detta textsammanhang inte identifierad, men framgår eventuellt i det större textsammanhanget. En kongruent grammatik skulle kunna uttryckas i form av *man önskade*, under förutsättning att bedömningens avsändare är någon annan än textens. I (7.13b) förekommer två MED-konstruktioner, och den som analysen här fokuserar på är *för dem skulle det*

---

81 *Patientansvar* kan alternativt tolkas som att patienterna tar ansvar.

82 Textsammanhanget i (7.13b) har hämtats från <<https://www.svd.se/regeringen-utreder-extra-skolar>> den 15 april 2019.

vara aktuellt med ett extra år, som retoriskt förpackar en avsikt. För att förstå vad som här bedöms behöver det föregående textsammanhanget inkluderas i exemplet, utifrån vilket *med*-frasen kan förstås som 'att gå i skolan ett extra år'. Det nominala rektionsledet *ett extra år* kan alltså beskrivas som en metonymi – en tidsomständighet för en aktion. Villigheten uttrycks här ganska vagt genom *skulle vara aktuellt*. Denna satsgrammatik följer avsändaren, och i viss mån även villigheten. Med kongruent modalitet kan denna proposition uttryckas i stil med *vi vill att de ska gå i skolan ett extra år*. Men konstruktionen kan även ses som förpliktelse riktad mot eleverna, med den kongruenta motsvarigheten *de borde gå i skolan ett extra år*.

TABELL 7:4 *Realisering av modalitet i MED-konstruktioner*

Modalitet	Finit	Komplement
vanlighet	är	vanligt/ovanligt, unikt, sällsynt
villighet	är	aktuellt
förpliktelse	är räcker	nödvändigt, förbjudet
förmåga	är	omöjligt

TABELL 7:5 *Modal metaforik i MED-konstruktioner*

Modalitet	Kongruent grammatik	Satsgrammatik (MED)
vanlighet	<i>Björnar förekommer sällan här.</i>	<i>Det är ovanligt med björnar här [att det förekommer björnar här].</i>
villighet	<i>Vi vill att de ska gå i skolan ett extra år.</i>	<i>För dem skulle det vara aktuellt med ett extra år [att gå i skolan ett extra år].</i>
förpliktelse	<i>Man måste ha kunskap.</i>	<i>Det är nödvändigt med kunskap [att ha kunskap].</i>
förmåga	<i>Man kan inte ta ansvar för patienter.</i>	<i>Det är omöjligt med patientansvar [att ta ansvar för patienter].</i>

Sammantaget konstrueras modalitet metaforiskt under förutsättning att *med*-frasen underförstår en aktion – eller eventuellt en proposition. Det är enbart vid vanlighet som *med*-frasen kan tänkas underförstå en proposition, medan *med*-fraser vid övriga modaliteter snarare förstås som aktioner i materialet.⁸³ I tabell 7:4 visas en översikt av modalitetskategoriernas realisering i materia-

83 Jämför den tudelade funktion hos modalitet som i SFG kallas för *modalisering* (epistemisk modifiering av propositioner), och *modulering* (deontisk modalitet som snarare gäller handlingar) (se Halliday & Matthiessen 2014:176 ff.).

lets MED-konstruktioner. I tabell 7:5 visas sedan hur MED-konstruktioner fungerar som satsgrammatiska metaforer för modalitet. De satsgrammatiska exemplen är något förenklade utifrån materialet, och inkluderar även förslag på *med*-frasens avsedda innebörd.

7.2.4 Modal bedömning

Ovan har MED-konstruktioner beskrivits som satsgrammatiska metaforer för modalitet. Utgångspunkterna är att *med*-frasen kan uppfattas som en underspecificerad eller mindre specificerad aktion/proposition och att modala finit erbjuder kongruenta alternativ till MED-konstruktionens relationella sats. Modal bedömning realiseras i materialets MED-konstruktioner däremot inte metaforiskt eftersom *med*-fraserna inte uttrycker någon proposition, utan kan snarare förstås som aktioner och ting (se avsnitt 7.2.2 och exempel 7.9). Konstruktionerna beskrivs i det följande därför inte utifrån ett metaforiskt perspektiv, men jag resonerar kring *med*-frasens betydelse i de olika exemplen.

MED-konstruktionerna uttrycker i materialet fem kategorier av modal bedömning, vars frekvenser visas i tabell 7:6.⁸⁴ Den vanligaste betydelsekategorin är *uppskattning*, följd av *sätt*. Detta överensstämmer med POST-konstruktionens två vanligaste kategorier av modal bedömning (se tabell 6:14). Hur kategorierna realiseras beskrivs i det följande.

TABELL 7:6 *Semantiska kategorier av modal bedömning i MED-konstruktioner*

uppskattning	19
sätt	13
betydenhet	2
förväntan	1
vishet	1

Den första kategorin är *uppskattning*. Denna bedömning konstrueras genom komplementet eller med verbuttryck som exempelvis *passa bra*. Ett exempel med komplement visas i (7.14).

---

84 Två exempel har inte inkluderats i tabell 7:6. I dessa två fall har typen av bedömning inte kunnat fastställas eftersom attributet i MED-konstruktionens process är ett interrogativt led, som i följande mening: *Hur ser det ut i Växjö grundskolor som helhet med tillagning av maten [...]?* (A)

- (7.14) Nu till sommaren är det lite roligare med en ”somrigare” hatt så som en vit eller en i strå. (B)

I (7.14) uttrycks uppskattning med komplementet *lite roligare*. Många av *med*-fraserna som bedöms utifrån uppskattning kan tänkas underförstå aktioner som ’ha’, ’få’ eller ’uppleva’ den referent som rektionsledet pekar ut. I (7.14) kan *med*-frasen alltså förstås som ’att ha en somrigare hatt’, men det är också möjligt att tolka rektionsledet som ett ting med oavgränsad referens.

Den näst vanligaste kategorin av bedömning är *sätt*, som exemplifieras i (7.15).

- (7.15) a. Skit samma, det blir lite si och så med uppdateringarna också. (B)
b. [NAMN] är en av de pojkar som säger att det är roligt och att det går bra med jobbet [...]. (A)

I (7.15a) används uttrycket *lite si och så* som komplement, vilket uttrycker en lägre kvalitet av *sätt* som innebär att uppdateringarna inte fungerar särskilt bra. Rektionsledet är en nominalisering som förpackar betydelsen ’att uppdatera’. I (7.15b) är MED-konstruktionen projicerad som en del av en anfördsats, *att det går bra med jobbet*. Även i denna *med*-fras ser vi en nominalisering som kan packas upp som infinitivfras (*att jobba*). Utöver nominaliseringar som i (7.15) förekommer även rektionsled i form av nominalgrupper med en figurativ tolkning som metonymi: *Tycker du det verkar rörigt med fonder?* (W); *... det är svårt med små bebisar* (B). Rektionsleden kan här tänkas hänvisa till ’att ägna sig åt fonder’ respektive ’att ta hand om små bebisar’, det vill säga aktioner som är nära förknippade med referenterna till *fonder* och *små bebisar*.

De tre sista kategorierna är *betydenhet*, *förväntan* och *vishet*. Dessa kategorier har endast enstaka exempel i materialet, och de visas alla tre i exempel (7.16).

- (7.16) a. I Piagets skola är det viktigt med föräldrasamverkan. (A)
b. Man blir chockad helt enkelt, så är det med döden när det kommer så nära inpå som det gör när det gäller en allsvensk spelare [...]. (W)
c. Jag tyckte det var genialiskt med dessa desinfektions sprayer. (B)

Betydenhet uttrycks i (7.16a) med komplementet *viktigt*. Som jag visat i samband med POST-konstruktioner kan *betydenhet* realiseras som två typer, vilka antingen innebär skillnad i ett sammanhang eller är av värderande slag (avsnitt 6.2.5.4). *Betydenhet* i MED-konstruktionerna är av det värderande slaget. I (7.16a) bedöms en nominaliserad aktion, ’att samverka med föräldrar’, som ’viktigt’ i positiv bemärkelse.

I (7.16b) ser vi MED-konstruktionen *så är det med döden* .... Här bedöms *med*-frasens betydelse utifrån *förväntan* genom komplementet *så* som hämtar referens från den tidigare satsens proposition (*man blir chockad helt enkelt*). Betydelsen hos *så* kan alltså genom referensen beskrivas som 'chockerande'. *Med*-frasens rektionsled *döden* har oavgränsad referens (alternativt kan det tolkas som en metonymi, ett ting för aktionen 'att befatta sig med döden').

I (7.16c) ser vi den sista kategorin av bedömning, *vishet*, som ligger semantiskt nära uppskattning. Här har *med*-frasens rektionsled likaså en oavgränsad referens.

I tabell 7:7 visas hur de modala bedömningskategorierna realiseras lexikogrammatiskt genom verb och/eller komplement. Gemensamt för modal bedömning i MED-konstruktionen är att den realiseras icke-metaforiskt eftersom *med*-frasen inte uttrycker en proposition.

TABELL 7:7 Realisering av modal bedömning i MED-konstruktioner

Modal bedömning	Finit	Komplement
uppskattning	<i>känns, är</i>	<i>bra, givande, gott, mysigt, roligt, uppfriskande, oroväckande</i>
	<i>passar bra</i>	
sätt	<i>bliir, verkar, är</i>	<i>omständigt, svårt, "si och så"</i>
	<i>fungerar, går bra</i>	
betydenhet	<i>är</i>	<i>viktigt</i>
förväntan	<i>är</i>	<i>chockerande</i>
vishet	<i>är</i>	<i>genialiskt</i>

7.3 Sammanfattning

MED-konstruktionen är både ideationellt och interpersonellt lik POST-konstruktionen, men skiljer sig genom att det postverbala ledet har formen av en *med*-fras med en mindre specificerad betydelse. Detta gör studiet av ideationella och interpersonella funktioner något svårare i jämförelse med analysen av postponerade led som i form av sats eller infinitivfras tydligare uttrycker propositioner och aktioner. I detta avsnitt har jag föreslagit att *med*-frasens rektion ofta kan tolkas som en aktion, men ibland också som ting där referensen är oavgränsad. Vid tolkning som aktion utmärks *med*-frasen av ett infinitivformat eller nominaliserat rektionsled eller av en metonymisk nominalgrupp.

MED-konstruktioner som i materialet uttrycker modalitet kan ses som modala metaforer under förutsättning att *med*-frasen vid *förpliktelse*, *villighet* och *förmåga* underförstår eller förpackar en aktion, och att *med*-frasen vid *vanlighet* potentiellt underförstår en proposition i meningen att rektionsledets referent förekommer. Vi har sett att det i materialet annars inte går att tolka *med*-fraser som propositioner, vilket medför att modala bedömningskategorier kan antas realiseras icke-metaforiskt. Kategorier av modal bedömning i materialet är *uppskattning*, *sätt*, *betydenhet*, *förväntan* samt *vishet*.

8. Presenteringskonstruktion

I detta kapitel analyseras betydelse hos presenteringskonstruktionen (PRES-konstruktion). Konstruktionen utmärks av en sattsstruktur med formellt och egentligt subjekt: *Det fläktade en skön vind från sjön* (B). I materialet är konstruktionen den tredje mest frekventa (se tabell 5:2). Enligt min analys realiserar PRES-konstruktionen i sin aktiva form existentiell processbetydelse. Detta hänger samman med funktionen att introducera en ny referent i sammanhanget – en existerande deltagare. Processbetydelse beskrivs i avsnitt 8.1, där jag visar hur existensen är gestaltad. Baserat på mitt material identifierar jag tre övergripande karaktärer av existens, *ren*, *dynamisk* och *lokaliserad*. Dessa karaktärer kan i sin tur delas in i specifika undertyper som presenteras. I avsnitt 8.2 analyseras interpersonell betydelse. Här beskrivs PRES-konstruktionens funktion som modal metafor, vilket innebär att metaforiken realiseras genom existentiell satsgrammatik. Jag visar att den modala strukturen typiskt inte relaterar till olika led i satsen, såsom i POST- och MED-konstruktionen (*det är kul [att spela tennis igen]; det är så mysigt [med blommor och växter i hemmet]*), utan till den interna strukturen hos en och samma nominalgrupp. Därmed är den modala strukturen mer komplext integrerad i satsmönstret än i de andra konstruktionerna. Liksom i MED-konstruktionen (se exempel 7.2b) förekommer ofta även ideationell grammatisk metaforik, vilket ytterligare komplicerar förhållandet mellan kongruent och metaforisk modal betydelse. I avsnittet redovisas även kategorier av modalitet och modal bedömning.

8.1 Ideationell betydelse

I detta avsnitt analyseras PRES-konstruktionen som en grammatik för existentiell processbetydelse. Den typiska existentiella innebörden består i att en deltagare finns eller på något sätt infinner sig (se avsnitt 3.5.4.2 och 3.5.6). Halliday & Matthiessen (2014:307 ff.) beskriver hur engelskans ”existential clauses” (*there is a man at the door*) realiserar existentiell processbetydelse. Här har det icke-referentiella subjektet *there* som funktion att tillföra ett drag av existens (*feature of existence*) åt processen. Verbet uttrycker existens eller händelse, och i processen figurerar endast en deltagare som i den textuella strukturen är förskjuten till höger. Det är även vanligt att en omständighet är associerad med processen.

I svenskan motsvaras *there* i PRES-konstruktionen av *det*, och speciellt med den svenska konstruktionen är att processen utöver existentialverb kan ha verb som är materiella eller, som vi ska se längre fram, mentala. Därmed kan man fråga sig huruvida den svenska PRES-konstruktionen verkligen utgör en grammatik för existentiell processbetydelse, i likhet med vad Halliday & Matthiessen föreslår för engelskan. Min analys visar att principen står sig även i svenskan. PRES-konstruktionen bidrar till att förpacka till exempel materiell betydelse i en existentiell kontext, vilket innebär att existensen eller befintligheten konstrueras som det mest centrala (se SAG 3:400). I meningen *det går en flicka på vägen* är det flickans existens som är det väsentliga, medan verbet tillför en betydelse av rörelse – ett materiellt drag – till existensen. Den existentiella betydelsen korrelerar även med att processen uttrycker en icke-agentiv process, ett tillstånd eller en händelse, snarare än en handling (jämför den materiella processen *flickan går på vägen*).

I nedanstående analys av PRES-konstruktionens ideationella betydelse beskriver jag existentiell processbetydelse utifrån de verbskalor som jag har funnit i materialet. De två grundläggande verbskalorna är dynamisk/icke-dynamisk samt lokaliserad/icke-lokaliserad existens. Utifrån dessa skalor grupperar sig existensen i tre huvudkaraktärer: *ren*, *dynamisk* och *lokaliserad*. *Ren* existens, som beskrivs i avsnitt 8.1.1, är varken dynamisk eller lokaliserad och realiseras genom verb som *finnas* och *existera*. Dessa satser anger att något finns, behövs eller saknas. *Dynamisk* existens, som beskrivs i 8.1.2, är mer mångfasetterad och ligger genom olika rörelseverb närmare materiell processbetydelse. Existensen i PRES-konstruktionen kan även ha olika grader av rumslig förankring. Den mest utpräglad rumsförankrade kallar jag för *lokaliserad existens*. Denna typ beskrivs i 8.1.3 och karaktäriseras av en omständighet som i processen antingen är obligatoriskt bunden till verbet eller starkt implicerad genom verbets betydelse. Lokaliserad och dynamisk existens är delvis överlappande.

I tabell 8:1 visas visas de tre existenskaraktärernas frekvenser i materialet.

TABELL 8:1 *Antal ren, dynamisk och lokaliserad existens*

ren	540
dynamisk	80
lokaliserad	33
Totalt	653

De tre karaktärerna av existens kan i sin tur kategoriseras som flera underliggande existens typer som genom olika processverb manifesterar mer specifikt hur existensen är beskaffad. I det följande beskrivs respektive karaktär närmare med fokus på dessa undertyper, samt avslutningsvis hur typerna förhåller sig till varandra som system.

8.1.1 Ren existens

De existens typer som är mest odynamiska hör till karaktären *ren* existens, vilken är högfrekvent i materialet. Här anges existensen som oföränderlig och inte nödvändigtvis knuten till någon specifik situation. Processen kan, men behöver därmed inte, vara associerad med en rumslig omständighet – lokalisering är alltså inte något som definierar existens typen. Ren existens kan delas in i två typer som representerar positiva och negativa poler av existens; *existerande* och *icke-existerande*.⁸⁴ Den förstnämnda är positiv och anger att en entitet existerar, medan den icke-existerande istället kan ses som negativ i bemärkelsen att en entitet inte existerar, utan behövs eller saknas. Exempel på processer med ren existens visas i (8.1).

- (8.1) a. Men det är långt ifrån säkert att det finns ett sådant behov. (W)

<i>att</i>	<i>det</i>	<i>finns</i>	<i>ett sådant behov</i>
		rel. existentiell process	existerande

- b. Vi måste framför allt förändra gemene mans inställning, det behövs en attitydförändring. (W)

<i>det</i>	<i>behövs</i>	<i>en attitydförändring</i>
	rel. existentiell process	existerande

84 Dessa typer av existens ska inte förväxlas med deltagarrollen i existentiella processer, som också kallas för "existerande".

Processerna i (8.1) skulle kunna konstrueras med en rumslig omständighet (till exempel *i kommunen*), men det är inte nödvändigt eftersom verben *finnas* och *behövas* upprätthåller processen självständigt. Den existentiella processen relaterar vid dessa verb oftast inte till någon ögonblicklig, konkret situation, utan till en mer generell situationskontext. I exempel (8.1a) anges existens genom verbet *finnas*, som i PRES-konstruktionen är det mest frekventa och förekommer i mer än två tredjedelar av alla konstruktionerna. Exempel (8.1b) uttrycker den icke-existerande typen, *behövd* existens. Behövd och *saknad* existens ligger nära attributiv betydelse som anger en possessiv relation, på så vis att den existerande deltagaren kan motsvara ett attribut på följande sätt: *vi behöver en attitydförändring* (se Halliday & Matthiessen 2014:295 ff.). Skillnaden är att den existentiella processen uttrycker behovet genom *det*, varför ingen relation till en bärare finns, samt att verbets form är deponens.

I tabell 8:2 visas de verb som i materialet uttrycker ren existens i form av existerande/icke-existerande typ. Till tabellen kan tilläggas att den existerande typen, som inkluderar verbet *finnas*, är den allra vanligaste i materialet.

TABELL 8:2 *Verb vid ren existens*

Typ	Verb
existerande	<i>existera, finnas, förekomma, föreligga, ingå, medfölja, rymmas, råda, vara, återstå</i>
icke-existerande	<i>behövas, krävas, måste till, ska till, fattas, saknas</i>

8.1.2 Dynamisk existens

Den andra övergripande karaktären av existens är den *dynamiska*. Dynamisk existens innebär typiskt i den aktiva PRES-konstruktionen en icke-agentiv aktion – en händelse (se avsnitt 3.6 om agentivitet). Händelsen består i att aktionen själv inträffar eller pågår, utan att vara orsakad av en agent.⁸⁵ I de fall där ett mer agentivt verb förekommer bidrar konstruktionen med *det* till att agentiviteten försvagas avsevärt – det mest väsentliga är existensen (SAG 3:400). Dynamisk existens uttrycks i konstruktionen genom verb som vanligen uttrycker materiella processer. Men, som nämndes inledningsvis, innebär konstruktionen med *det* även att skeendet framstår som mindre dynamiskt,

85 Distinktionen mellan *händelse* och *handling* belyses närmare i kapitel (10) angående passiva *det*-konstruktioner.

och till det återkommer jag i avsnitt 8.1.3, eftersom det blir ännu tydligare just vid lokaliserad existens.

Dynamisk existens kan delas in i två huvudtyper utifrån hur betydelsen av rörelse är beskaffad. Den första huvudtypen är *avgränsad* existens, vilket innebär att existensen antingen börjar eller slutar – dynamiken består då i ett tilltagande eller avtagande rörelsetillstånd – eller är punktuellt avgränsad varvid dynamiken utgörs av ett inträffande skeende som är avgränsat både till dess början och dess slut. Avgränsad dynamisk existens kan således klassificeras i *inträdande/upphörande* existens och *punktuell* existens. Exempel på dessa typer visas i (8.2):

- (8.2) a. Tänker ”haha typiskt om det dyker upp någon bakom hörnet precis när jag knäpper av”. (B)

<i>om</i>	<i>det</i>	<i>dyker upp</i>	<i>någon</i>	<i>bakom hörnet</i>	<i>precis när jag knäpper av</i>
		rel. existentiell process	existerande	omständighet	[specificering]

- b. Det inträffade även en del olyckor på E 18 vid Enköping och på E 4 vid Märsta, rapporterar lokala medier. (W)

<i>det</i>	<i>inträffade</i>	<i>även</i>	<i>en del olyckor</i>	<i>på E18 vid Enköping och på E 4 vid Märsta</i>
	rel. existentiell process		existerande	omständighet

I (8.2a) är existensen inträdande eftersom verbet *dyker upp* anger att deltagaren börjar existera i sammanhanget. Precis som verben vid ren existens kan också verben vid dynamisk existens optionellt associeras med en omständighet. I (8.2a) är existensen specificerad med *bakom hörnet*. I (8.2b) är existensen punktuellt avgränsad samt förankrad med omständigheten *på E 18 vid Enköping och på E 4 vid Märsta*.

Den andra huvudtypen av dynamisk existens är *icke-avgränsad*. Det innebär att rörelsen är beskaffad som en pågående aktivitet, som antingen varar under en längre tid (durativ) eller avser en punktuell aktivitet som upprepas seriellt (iterativ). Exempel på det förstnämnda (durativa) visas i (8.3):

- (8.3) a. Men redan igår haglade det avslag. (W)

<i>redan igår</i>	<i>haglade</i>	<i>det</i>	<i>avslag</i>
omständighet	rel. existentiell process		existerande

b. Men det ska också nämnas att det pågår en diskussion i Tyskland om att samla miljölagstiftningen i en särskild miljöbalk. (A)

<i>att</i>	<i>det</i>	<i>pågår</i>	<i>en diskussion</i>	<i>i Tyskland</i>	<i>om att ...</i>
		rel. existentiell process	existe-	omständighet	-rande

c. Det fläktade en skön vind från sjön [...]. (B)

<i>det</i>	<i>fläktade</i>	<i>en skön vind</i>	<i>från sjön</i>
	rel. existentiell process	existerande	omständighet

I exempel (8.3) anges pågående aktiviteter, och till rörelsebetydelsen bidrar i dessa fall inte enbart betydelsen hos verbet utan även hos deltagaren: *avslag, diskussion, vind*. I (8.3a) är aktionen icke-avgränsad inom den tidsram som omständigheten *redan igår* anger. I (8.3b) är aktionen genom satsens tempus icke-avgränsad i nuet, medan den i (8.3c) är icke-avgränsad i förfluten tid. Icke-avgränsad typ kan även vara iterativ i bemärkelsen att aktionen sker 'till som tätt' eller på rutin. I mitt material används verbet *gå* på detta sätt, vilket visas i exempel (8.4).⁸⁶

(8.4) a. Numera går det en båt mellan Karlskrona och Polen. (B)

<i>numera</i>	<i>går</i>	<i>det</i>	<i>en båt</i>	<i>mellan Karlskrona och Polen</i>
omständighet	rel. existentiell process		existerande	omständighet

b. Från och till går det rykten om att den pressade mobilverksamheten kan vara på väg att säljas [...]. (W)

<i>från och till</i>	<i>går</i>	<i>det</i>	<i>rykten om att ...</i>
omständighet	rel. existentiell process		existerande

I (8.4) anges aktiviteter som sker iterativt, vilket markeras av tidsomständigheten *numera* respektive *från och till*. Till den iterativt pågående betydelsen kan även presensformen *går* tänkas bidra, samt den omständighet som anger att aktionen sker *mellan* två platser i (8.4a). Omständigheterna markerar tillsammans med presensformen en generell förankring i textens nutid, och har alltså betydelse för

86 I PRES-konstruktionen kan aktionen hos verbet *gå* annars vara knutet till en levande subjektreferent i den ögonblickliga talsituationen: *Titta! Det går en älg i trädgården!* Existensen faller då in i lokaliserad typ, vilket anges av en obligatorisk omständighet (se 8.1.3). I mitt material förekommer dock inte denna användning av *gå*.

tolkningen av aktionen som icke-avgränsad i nuet (jämför med exempelvis *idag går det en båt*, där aktionen istället gestaltas som punktuellt avgränsad).

I tabell 8:3 visas de verb som används vid dynamisk existens i materialet. Verbet *försvinna* förekommer dock inte i materialets PRES-konstruktioner, men har tagits med för att påvisa att avgränsad existens kan vara upphörande såväl som inträdande (se stjärnmarkering).

TABELL 8:3 *Verb vid dynamisk existens*

Typ		Verb
avgränsad	inträdande/upphörande	<i>dyka upp, framkomma, försvinna*</i> , <i>komma, uppstå, utbryta, vankas, öppna</i>
	punktuell	<i>hända, inträffa, komma, ske</i>
icke-avgränsad		<i>fläkta, gå, hagla, pågå</i>

8.1.3 Lokaliserad existens

Den tredje övergripande karaktären av existens som jag identifierar i materialet är *lokaliserad* existens. I de processer som hör till denna kategori är verbet antingen knutet till en rumslig omständighet som är nödvändig för processens konfiguration, eller så implicerar verbet en rumslig förankring. Processen innebär därmed inte existens i dess rena bemärkelse, utan snarare befintlighet, och detta under mer eller mindre dynamiska former. Lokaliserad existens kan i PRES-konstruktionen vara gestaltad på två sätt, som *belägen* och som *upplevd*. Typen *belägen* uttrycks med kopulaverbet *vara* eller med ett positionsverb (t.ex. *stå, ligga*). Även verb som förutsätter någon sorts rörelse kan förekomma (*hänga, gömma sig*). Tillsammans med en obligatorisk omständighet (se nedan) formas ett perspektiv av rumslig befintlighet. Exempel visas i (8.5):

(8.5) a. Det står en buss i vår trädgård. (W)

<i>det</i>	<i>står</i>	<i>en buss</i>	<i>i vår trädgård</i>
	rel. existentiell process	existerande	omständighet

b. Under lucka fyra gömde det sig två filar [...]. (B)

<i>under lucka fyra</i>	<i>gömde</i>	<i>det</i>	<i>sig</i>	<i>två filar</i>
omständighet	rel. existentiell pro-		-cess	existerande

I processerna i (8.5) är omständigheten obligatorisk och har på så vis en tyngre roll än den normalt har i processer (se Holmberg & Karlsson 2006:103). Det går alltså inte enbart att uttrycka *det står en buss* respektive *det gömde sig två*

filor – omständigheten måste finnas med i processen. Det kan övervägas att alternativt betrakta omständigheten i dessa fall som ett omständighetsmässigt attribut, med anledning av den obligatoriska funktionen i processen.

Lokaliserad existens med mer dynamiska verb innebär att existensstypen delvis överlappar med dynamisk existens (se 8.1.2). I PRES-konstruktioner där omständigheten är obligatorisk är betydelsen av rörelse dock mindre framträdande. Verbet är i någon mån utbytbart mot *vara*, vilket påminner om en kopulafunktion mellan deltagare och omständighet (se Sundman 1980:171). Att verbets rörelsebetydelse är nedtonad stöds även av att verbet inte på ett naturligt sätt kan betonas: *det ?gömde sig en katt under trappan*.⁸⁷ Detta kan jämföras med verb vid dynamisk existens som ofta går bättre att betona: *det haglade avslag*. Dynamiska verb vid lokaliserad existens kan även ha en agentiv betydelse (utöver *gömma sig* kan *sjunga*, *äta* och *arbeta* förekomma). I PRES-konstruktionen måste dessa verb stå tillsammans med en obligatorisk omständighet, vilket försvagar agentiviteten så att processen snarare kan ses som ett uttryck för händelse: *det äter många tjänstemän från departementen på det här matstället* (SAG 3:400). Agentiva verb i PRES-konstruktionen lyfts fram i SAG men förekommer endast marginellt i mitt material.

Att betydelsen av rörelse är mer nedtonad i PRES-konstruktioner med lokaliserad existens framgår vidare om man jämför med en parafra som konstrueras utan *det*, som i exempel (8.6):

- (8.6) a. Det gömde sig en katt under trappan.

<i>det</i>	<i>gömde sig</i>	<i>en katt</i>	<i>under trappan</i>
	rel. existentiell process	existerande	omständighet

- b. En katt gömde sig (under trappan).

<i>en katt</i>	<i>gömde sig</i>	<i>under trappan</i>
aktör	materiell process	omständighet

I exempel (8.6) uttrycker båda satserna dynamiska skeenden, men i PRES-konstruktionen (8.6a) är förstadeltagaren ingen aktör, verbets rörelsebetydelse är svagare och den obligatoriska omständigheten karaktäriserar existensen

---

87 Notera dock att betoning ibland kan fungera på ett annat sätt vid lokaliserad existens, nämligen för att markera ett fokus på propositionens sanningshalt: *det står* (verkliga) *en buss i vår trädgård*.

som lokaliserad. I exempel (8.6b) ser vi en sats motsvarande den i (8.6a), men som konstrueras utan *det*. Här är verbets rörelsebetydelse mer framträdande än i (8.6a), förstadedeltagaren kan analyseras som aktör i en materiell process och omständigheten är inte obligatorisk utan står inom parentes.

Utifrån denna jämförelse kan man säga att PRES-konstruktionen instancierar en dynamisk process i meningen 'fångar den i sitt ögonblick', och på så vis "existentialiserar" den. Den existentialiserande funktionen gör alltså dynamiska processer mindre dynamiska och mindre agentiva (se 8.1.2), och vid lokaliserad existens av belägen typ sker detta dessutom i samverkan med omständighetens obligatoriska roll i processen genom verbets i det närmaste kopulativa funktion mellan deltagare och omständighet.

Den andra typen av lokaliserad existens är *upplevd*. Här uttrycks istället befintligheten från ett perspektiv där existensen erfars mentalt genom ett perceptionsverb:

- (8.7) DN har tidigare skrivit om hur det i södra Östersjön syns tecken på att den blågröna giftalgen är på väg in mot land. (W)

<i>hur</i>	<i>det</i>	<i>i södra Östersjön</i>	<i>syns</i>	<i>tecken på att ...</i>
		omständighet	rel. existentiell process	existerande

I exempel (8.7) används verbet *synas* och lokaliteten är *i södra Östersjön*. Denna omständighet är inte som i (8.5) obligatorisk för processens konfiguration, utan skulle lika gärna kunna vara implicerad i sammanhanget som explicitgjord i satsen. Mentala verb som *höras* och *synas* bidrar dock själva till en lokativ innebörd genom att de implicerar ett rum där något hörs eller syns. I motsvarande konstruktioner utan *det* uttrycker dessa verb snarare mentala processer, på samma sätt som rörelseverbet i (8.6b) uttrycker en materiell process. I exempel (8.7) är processen därmed existentiell men tillskriven ett mentalt perspektiv genom verbet. (Det kan även noteras att verbet i exempel 8.7 bättre kan ersättas av *finnas* än av kopulan *vara*.)

I tabell 8:4 visas verb som uttrycker lokaliserad existens av typerna belägen och upplevd. Tabellen visar även att omständigheten är obligatorisk endast vid belägen typ (se plustecken). Till denna grupp hör även SAG:s exempel på mer agentiva verb, som också faller in i dynamisk existens (*sjunga, äta, arbeta*).

TABELL 8:4 *Verb och omständighet vid lokaliserad existens*

Typ	Verb	Omständighet
belägen	<i>bo, gömma sig, hänga, ligga, stå, vara</i>	+
upplevd	<i>höras, skönjas, synas</i>	

8.1.4 Abstrakta och konkreta deltagare

I materialets PRES-konstruktioner har de flesta existerande deltagare en abstrakt betydelse – ett mönster som tidigare också har noterats i Dahl (1988) angående PRES-konstruktioner i skönlitterär text. Frekvenserna av konkret och abstrakt betydelse hos deltagare inom de tre existenskaraktärerna visas i tabell 8:5.⁸⁸ Enligt tabellen dominerar abstrakt betydelse hos deltagare i processer med ren och dynamisk existens, medan konkret betydelse är vanligare vid lokaliserad. Dessa mönster beskrivs i korthet nedanför i samband med några typiska verb.

TABELL 8:5 *Abstrakta och konkreta deltagare vid ren, dynamisk och lokaliserad existens*

Typ	Konkret	Abstrakt
ren	119	405
dynamisk	23	56
lokaliserad	27	4
Totalt	169	465

Vid ren existens refererar den abstrakta deltagaren ofta till relationella aspekter – ibland realiserade som nominaliseringar: *behov, motstånd, indikationer, samförstånd, skillnader, likheter, relation, balans, nivåer, risk*, eller till mentala fenomen: *avsikt, aversion, misstanke, intention, tro, teori*.

Likasa är deltagaren vid dynamisk existens övervägande abstrakt. Vid verbet *uppstå* har processen genomgående en abstrakt deltagare, som exempelvis *frågeställning, situationer, glapp, meningsskiljaktigheter* och *tillfällen*. Vid verbet *hända* har deltagaren typiskt en högst ospecifik betydelse: *saker, något, mas-*

88 Av dessa nominalgrupper har betydelsen i ett tjugotal fall inte kunnat fastställas och dessa ingår därför inte i tabellen. Dessa har typiskt formen av ett indefinit pronomenuttryck såsom *många, mycket, något*, vars referens är oklar.

sor, olyckor, medan deltagaren vid verbet *ske* ofta uttrycker lite mer specifika fenomen: *förändringar, förbättring, övergrepp, aborter*. Processer med *komma* har däremot deltagare som i större utsträckning är konkreta. Dessa processer uttrycker både inträdande och punktuell existens, och det kan ibland vara svårt att skilja dessa existens typer från varandra – kommandet är på sätt och vis både ett 'begynnande' och ett 'inträffande'.⁸⁹

Deltagare vid lokaliserad existens utmärker sig intressant nog genom att vara konkreta i högre grad än abstrakta. De flesta hör till typen *belägen*, och där är betydelsen såväl animat som inanimat: *barn, ungdomar, fladdermöss, folk, filar, linnelakan, chokladmousse, plagg*. Deltagare vid upplevd existens är istället abstrakta och har typiskt en semantisk samhörighet med verbets betydelse – fenomen som kan höras och synas: *muller, signaler, tecken*.

8.1.5 Sammanfattning

Sammanfattningsvis uttrycker PRES-konstruktionen en existentiell processbetydelse, vars huvudtyper jag beskriver som *ren, dynamisk* och *lokaliserad* existens. Konstruktionen används till största delen för att uttrycka ren existens, och processbetydelsen karaktäriseras av en hög abstraktionsnivå hos den existerande deltagaren. Konstruktionens struktur bidrar till att tona ner dynamiska verbs rörelsebetydelse samt agentiva verbs agentivitet genom att processen paketeras existentiellt. Särskilt tydligt är detta vid lokaliserad existens som kräver en rumslig omständighet.

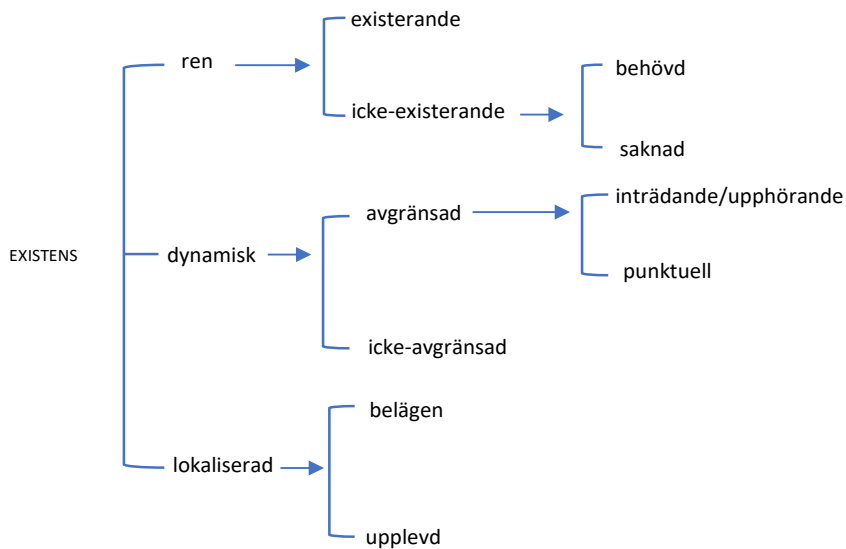
I tabell 8:6 ges en sammanfattande översikt över hur existens realiseras i PRES-konstruktionen, från existenskaraktär till processverb. Verben längst till höger är kategoriserade som relationella, materiella och mentala, och visar på så vis existensens olika gestaltning. Därefter, i figur 8:1, illustreras systemiska relationer av existens i PRES-konstruktionen, så som de i detta avsnitt har beskrivits.

---

89 *Komma* i den inträdande typen innebär typiskt 'komma för att stanna i situationen': *det har kommit flingor men inte lagt sig någon snö på vägbanan* (W), medan den punktuella typen hos *komma* snarare innebär 'inträffa': *det kom en ny kalldusch för Brynäs* (W).

TABELL 8:6 Realisering av existens i PRES-konstruktioner

Existenskaraktär	Typ		Processverb
ren	existerande	→	RELATIONELLA: <i>finnas, existera, förekomma, föreligga, ingå, rymmas, råda, vara, återstå</i>
	icke-existerande	behövd	RELATIONELLA: <i>behövas, krävas, måste till, ska till</i>
saknad		RELATIONELLA: <i>fattas, saknas</i>	
lokaliserad	belägen	→	RELATIONELLA: <i>vara</i>
			MATERIELLA: <i>bo, gömma sig, hänga, ligga, stå</i>
	upplevd	→	MENTALA: <i>höras, synas, skönjas</i>
dynamisk	avgränsad	inträdande/ upphörande	MATERIELLA: <i>bli kvar, dyka upp, framkomma, försvinna, komma, uppstå, utbryta, vankas, öppna</i>
			punktuell
	icke-avgränsad	→	MATERIELLA: <i>fläkta, gå, hagla, pågå</i>

FIGUR 8:1 Systemet för existens i aktiv PRES-konstruktion

8.2 Interpersonell betydelse

I det interpersonella utbytet informerar PRES-konstruktionen om att saker existerar. Det som hävdas – och därigenom är uppe för förhandling – är alltså att något finns eller infinner sig på något sätt (se avsnitt 8.1). Ibland kan denna förhandling samtidigt innebära en bedömning, som exempelvis *det finns en orättvisa*; *det finns en tvekan* etc. Retoriskt är detta ett sätt att dölja talarens perspektiv, ungefär som i POST-konstruktionens relationella matrissats: *det är orättvist* eller *det är tveksamt* (se avsnitt 6.2). I POST-konstruktionens matrissats är bedömningen dock typiskt attributivt gestaltad genom verb och komplement i en attributiv sats, medan PRES-konstruktionen istället gestaltar bedömningen existentiellt genom verb och egentligt subjekt i en existentiell sats. Bedömningen är i PRES-konstruktionen därmed inlemmad i existensen, vilket kan göra det svårare att urskilja när det faktiskt hävdas en bedömning eller när det enbart hävdas att något finns. I PRES-konstruktionen är bedömning också mindre vanlig än i POST-konstruktionen. I tabell 8:7 visas hur många PRES-konstruktioner som används för bedömning (jämför gärna med POST-konstruktionens motsvarande tabell 6:8.⁹⁰

TABELL 8:7 Antal fall av bedömning i PRES-konstruktioner

	Bedömning	Icke-bedömning
existentiell	83	570

I detta avsnitt beskrivs de PRES-konstruktioner som uttrycker modalitet och modal bedömning. Först, i 8.2.1, beskrivs konstruktionens funktion som modal metafor, varpå typer av modalitet 8.2.2 och modal bedömning 8.2.3 redovisas utifrån frekvenser och lexikogrammatisk realisering. PRES-konstruktionen beskrivs delvis i ljuset av andra *det*-konstruktioner, eftersom den utgör ett unikt satsgrammatiskt och objektivt alternativ.

---

90 Jag har enbart tagit med fall av bedömning som förefaller vara tydliga med avseende på lexikal semantik hos verb eller det egentliga subjektets nominalgrupp. Det finns dock fall som möjligen kan betraktas som bedömning eftersom nominalgruppen har en viss värdeaddning och signalerar därigenom en attityd mer diffust: *så mycket känslor*, *en strimma ljus*, *en del att säga*. Dessa har inte räknats med som fall av bedömning.

8.2.1 Presenteringskonstruktionen som modal metafor

I likhet med POST- och MED-konstruktionen kan PRES-konstruktionen fungera som grammatisk metafor för modal betydelse. På ett liknande sätt som i den metaforiska POST-konstruktionen *det är troligt att hon kommer* (6.18d), där modalitet realiseras av en relationell, attributiv matrissats, framställer PRES-konstruktionen modal betydelse ur ett objektvt perspektiv som är explicitgjort genom *det*. En skillnad är att PRES-konstruktionen realiserar den modala betydelsen genom existentiell satsgrammatik, vilket innebär att den modala strukturen är lite annorlunda beskaffad. I exempel (8.8) visas med analyser hur PRES-konstruktionen (8.8b) både liknar och skiljer sig från POST-konstruktionen (8.8a).

(8.8) a. Det är troligt att hon kommer.

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>troligt</i>	<i>att hon kommer</i>
formellt subjekt	finit	komplement	postponerat subjekt
modalitet			[proposition]

b. Det finns en chans att hon kommer.

<i>det</i>	<i>finns</i>	<i>en chans</i>	<i>att hon kommer</i>
formellt subjekt	finit	egentligt subjekt	
modalitet			[proposition]

I (8.8) ser vi två satsgrammatiska alternativ för modalitet: en POST-konstruktion (8.8a) och en PRES-konstruktion (8.8b) vars modala struktur är den mest typiska i materialet (se tabell 8:8). Vi börjar med att se på likheterna. Alternativen har gemensamt att den modala betydelsen realiseras som syntaktiskt överordnad den proposition/aktion som bedöms. Funktionellt innebär detta att den modala betydelsen utgör det förhandlingsbara i satsen. Båda alternativen uttrycker även bedömning utifrån ett objektvt perspektiv eftersom talaren inte är uttryckt som subjekt. Den kongruenta formen för modaliteten kan i båda fall antingen uttryckas med ett modalverb (*hon lär komma*) eller med en modal adjunkt (*hon kommer troligen*).

En viktig skillnad består i paketeringen av det som modifieras. I POST-konstruktionen (8.8a) uttrycks modaliteten i den attributiva matrissatsen *det är troligt*, medan den proposition som modifieras uttrycks i det postponerade, satsformade ledet *att hon kommer*. I (8.8b) ser vi en PRES-konstruktion som istället gestaltar modaliteten existentiellt (*det finns en chans*). Den proposition som här modifieras är inbäddad i nominalgruppen med *chans* som huvudord.

PRES-konstruktionens modala struktur utmärker sig alltså av att den nominalgrupp som fungerar som egentligt subjekt paketerar både modalitet och aktion i sin interna struktur, vilket innebär att den modala strukturen inte helt framgår genom satsens olika led på rad 2 i analysen. För att synliggöra detta behöver alltså även nominalgruppens inre struktur iaktas, där vi ser att huvudordet representerar modaliteten och den inbäddade satsen aktionen – allt i samma grupp. I figur 8:2 visas att strukturen inte harmonierar med satsens olika led, såsom i (8.8a), utan skär genom det egentliga subjektets nominalgrupp. Eftersom den satsgrammatiska modaliteten sträcker sig fram till nominalgruppens huvudord har modaliteten semantisk räckvidd över propositionen på både sats- och gruppnivå.

modalitet			[proposition]
<i>det</i>	<i>finns</i>	<i>en chans</i>	<i>[att hon kommer]</i>
formellt subjekt	finit	egentligt subjekt	

FIGUR 8:2 *Modal struktur i PRES-konstruktionen*

I många av materialets PRES-konstruktioner kan det som bedöms också vara förpackat som en nominalisering i en prepositionsfras. Istället för att exempelvis uttrycka *det finns en chans att förändra saker* kan vi säga *det finns en chans till förändring*.⁹¹ Det som bedöms kan då behöva packas upp för att den modala strukturen ska kunna klargöras i förhållande till den kongruenta motsvarigheten, vilket vi ska se närmare i exemplen nedanför.

Ytterligare en skillnad gentemot POST-konstruktionen är att POST-konstruktionens objektiva satsgrammatik har ett subjektivt alternativ där bedömningens avsändare kan uttryckas som subjekt: *jag tror att hon kommer* (se avsnitt 6.2.2). PRES-konstruktionen saknar ett motsvarande subjektivt alternativ. För att uttrycka ett subjektivt perspektiv måste PRES-konstruktionen i sig själv snarare projiceras mentalt, varvid modaliteten tar sig ett dubbelt uttryck – först subjektivt, sedan objektivt: *jag tror att det finns en chans att hon kommer*.

91 Det som modifieras kan ibland föregås av en preposition även när detta är sats- eller infinitivformat: *det finns en chans till att hon kommer* (se SAG 3:591 f., och notera även exemplen i tabell 8:8). Vid nominalgrupp är prepositionen obligatorisk.

PRES-konstruktionen fungerar i mitt material som metaforisk realisering av *sannolikhet*, *villighet*, *förpliktelse* och *förmåga*, samt bedömningskategorierna *övertygelse*, *uppskattning* och *moral*. De generella mönstren visas i tabell 8:8, med exempel på kongruent och satsgrammatisk realisering. I tabellen ser vi att den modala struktur som har beskrivits i figur 8:2 föreligger i de flesta fall, medan förpliktelse kan realiseras enbart av ett förpliktigande verb. Den efterföljande nominalgruppen representerar då enbart det som krävs och inte modaliteten: (t.ex. *det krävs stora förändringar*). I följande avsnitt (8.2.2–8.2.3) beskrivs de modala kategorierna utifrån materialets PRES-konstruktioner.

TABELL 8:8 *Modal metaforik i PRES-konstruktioner*

Modal typ		Kongruent grammatik	Satsgrammatik (PRES)
Modalitet	sannolikhet	<i>kan, möjligen, troligen</i>	<i>Det finns risk (för) att ...</i>
	villighet	<i>vill, gärna</i>	<i>Det finns en önskan (om) att ...</i>
	förpliktelse	<i>behöver</i> <i>måste</i>	<i>Det finns behov av att ...</i> <i>Det krävs ...</i>
	förmåga	<i>kan</i>	<i>Det finns en möjlighet att ...</i>
Modal bedömning	övertygelse	<i>uppenbarligen</i>	<i>Det finns tecken på att ...</i>
	uppskattning	<i>tyvärr</i>	<i>Det finns stora besvikelser på ...</i>
	moral	<i>orättvist</i>	<i>Det finns en orättvisa i ...</i>

8.2.2 Modalitet

I materialets PRES-konstruktioner förekommer modalitet inom kategorierna *förpliktelse*, *sannolikhet*, *villighet* och *förmåga*, vilket visas i tabell 8:9.

TABELL 8:9 *Semantiska kategorier för modalitet i PRES-konstruktioner*

förpliktelse	39
sannolikhet	15
villighet	3
förmåga	2

Som tabellen visar är *förpliktelse* den vanligaste kategorin för modalitet. Denna kategori realiseras antingen så som i figur 8:2, med verbet *finnas* i kombination med en nominalgrupp vars huvudord uttrycker förpliktelse, eller enbart

med ett verb som *krävas* och *behövas*. Sett till existensstyp utformas modaliteten av behövd existens (se avsnitt 8.1.1). Exempel visas i (8.9).

- (8.9) a. Det finns emellertid behov av att djupare utveckla flera av dessa och addera några ytterligare. (A)
b. [...] det krävs en integrering av dessa två fenomen. (A).

I (8.9a) modifieras en aktion (*att djupare utveckla ...*) utifrån en medelhög grad av förpliktelse. Aktionen är paketerad som rektionsled i en prepositionsfras som i sin tur är inbäddad i nominalgruppen med huvudordet *behov*. Utöver nominala uttryck som *behov/krav* förekommer även nominala uttryck med en motiverande innebörd: *anledning, skäl*. Kongruent kan samma förpliktelsegrad formuleras med modalverbet *bör*, men detta verb fångar inte upp den motiverande innebörden.

I (8.9b) är förpliktelsegraden högre genom verbet *krävas*, och den aktion som modifieras är utformad som en nominalisering (*integrering av dessa två fenomen*). Utöver interpersonell grammatisk metaforik har vi i (8.9b) alltså att göra med ideationell sådan. En kongruent form med avseende på den ideationella metaforiken innebär att nominaliseringen packas upp i form av en postponerad sats som antingen konstrueras passivt: *att dessa två fenomen integreras*, eller aktivt med en supplerad aktör: *att man integrerar dessa två fenomen*. En kongruent form med avseende på modaliteten kan antingen vara verbet *måste*: *dessa två fenomen måste integreras*, eller med verbet *kräva* tillsammans med en supplerad aktör: *man/vi kräver att dessa två fenomen integreras*. Hur metaforen lämpligen ska packas upp är alltså inte helt givet när den kongruenta formen kan behöva förstås både utifrån den ideationella och den interpersonella metaforiken. När det gäller att identifiera PRES-konstruktionen som modal metafor är dock huvudsaken att en kongruent form existerar.

PRES-konstruktionens möjlighet att integrera så väl ideationell som interpersonell grammatisk metaforik innebär att komplex betydelse kan uttryckas relativt enkelt. Att förpacka det som modifieras som en nominalisering underlättar för modalitetsmetaforiken genom att påståendet till satsstrukturen blir enklare, men semantiskt kan det vara svårare att urskilja när konstruktionen faktiskt används som modal metafor eller när den enbart utformar ett påstående som uttrycker en existentiell process. Denna komplexitet är en retorisk tillgång eftersom den modala strukturen är mer förpackad och "listigt" integrerad både i satsens struktur och inom led.

Den näst vanligaste kategorin för modalitet är *sannolikhet* (se tabell 8:9) Denna modalitet konstrueras genom verben *finnas, råda* och *ligga* tillsammans med en nominalgrupp som *möjlighet, risk* och *chans*. Exempel visas i (8.10).

- (8.10) a. [...] men det finns också risk att oskyldiga drabbas. (A)
b. Det finns fortfarande solchanser framöver, spår vädermyndigheten. (W)

I (8.10a) är den proposition som modifieras inbäddad i nominalgruppen med *risk* som huvudord. Genom *risk* modifieras den inbäddade propositionen utifrån sannolikhet. En kongruent grammatik kan här inbegripa ett modalt verb: *oskyldiga kan också drabbas*. I (8.10 b) är det återigen lite mer komplext eftersom nominalgruppen *solchanser* förpackar en innebörd av 'chans att det kommer sol'. Som kongruent form kan vi då tänka oss: *det kan fortfarande komma sol framöver* (notera att detta också är en PRES-konstruktion, fast med ett modalt finit).

De två övriga kategorier av modalitet som förekommer är *villighet* och *förmåga*. Exempel visas i (8.11):

- (8.11) a. Det fanns en önskan om att begränsa lagföringen till de mest straffvärda fallen [...]. (A)
b. Men det borde finnas en möjlighet att hitta en lösning där det går att flytta fonderade medel utan att utlösa en skatteeffekt, säger [NAMN], generaldirektör på KKV. (W)

I (8.11a) realiseras villighet av verbet *finnas* tillsammans med nominalgruppens huvudord *önskan*. Den aktion som bedöms är inbäddad i nominalgruppen som en prepositionsfras (*om att ...*). I materialet förekommer även negerad villighet ('vill inte') genom nominalgrupper som *motstånd*: *det verkar även finnas ett motstånd mot att utmana åldersmakten ...* (A).

I (8.11b) ser vi den sista modalitetstypen, förmåga. Denna modalitet innebär liksom i POST-konstruktionen en aktions möjlighet att kunna genomföras, snarare än en individs förmåga (se kommentar till tabell 6:10). I (8.11b) uttrycks modaliteten med nominalgruppens huvudord *möjlighet*, och den aktion som framställs som möjlig utformas av en infinitivfras som är inbäddad i nominalgruppen.

Sammantaget realiseras modalitetstyperna av verb tillsammans med nominalgruppens huvudord, medan förpliktelse också kan realiseras enbart av ett verb. Den aktion/proposition som modifieras varierar mellan att uttryckas som infinitivfras/sats som är inbäddad i nominalgruppen (ibland även inuti en prepositionsfras) och som nominalisering i en prepositionsfras. Modalitetstypernas realisering sammanfattas i tabell 8:10. Tabellen visar enbart de uttryck som realiserar den modala betydelsen genom konstruktionens huvudmönster – finit och huvudordet i den nominalgrupp som fungerar som egentligt subjekt. Konstruktioner där modala hjälpverb eller adjunkter uttrycker modal betydelse är inte medräknade eftersom sådan realisering inte är relaterad till PRES-konstruktionens huvudmönster.

TABELL 8:10 *Realisering av modalitetstyper i PRES-konstruktioner*

Modalitet	Finit	Nominalgrupp (huvudord)
förpliktelse	<i>finns</i>	<i>anledning, behov, skäl</i>
	<i>behövs, krävs, måste till</i>	
	<i>finns</i>	<i>behov, krav, skäl, anledning</i>
sannolikhet	<i>finns</i>	<i>möjlighet, risk, solchanser, "skäl att tro"</i>
	<i>ligger</i>	<i>sanning</i>
	<i>råder</i>	<i>tvivel</i>
förmåga	<i>finns</i>	<i>möjlighet</i>
villighet	<i>finns</i>	<i>önskan, motstånd, oro</i>

8.2.3 Modal bedömning

Modal bedömning realiseras i materialets PRES-konstruktioner främst genom nominalgruppens betydelse, liksom vid modalitet. Modal bedömning sker utifrån tre betydelsekategorier: *övertygelse*, *uppskattning* samt *moral*. Av dessa typer är *övertygelse* mest frekvent, vilket visas i tabell 8:11. De modala kategorierna uttrycks i PRES-konstruktionen sammantaget genom grammatisk metaforik.

TABELL 8:11 *Semantiska kategorier av modal bedömning i PRES-konstruktioner*

övertygelse	21
uppskattning	2
moral	1

I detta arbete har kategorin *övertygelse* introducerats som en bedömning utifrån hur säkert, självklart och tydligt något är. I kapitel 6 har jag visat att POST-konstruktionen realiserar denna kategori genom en rad komplement såsom *tydligt, otydligt, uppenbart, påtagligt, självklart, säkert, oklart, oundvikligt* (se 6.2.5.3). De flesta av materialets PRES-konstruktioner som uttrycker denna kategori ansluter sig till samma betydelseområde som de fyra förstnämnda komplementen – ett område som också kan benämnas som *evidentialitet*. Det innebär att det anges en indikation som skapar övertygelsen (se Halliday & Matthiessen 2014:677 f.). Exempel visas i (8.12).

- (8.12) a. Enligt forskningen finns det klara belägg för att svenska partier har blivit mer lika varandra. (W)
 b. Det finns många tecken på att regimen använde (kemiska) vapen, säger [NAMN]. (W)

I (8.12) ser vi *klara belägg* och *många tecken* som uttryck för övertygelse. Den alltså grundad på evidens. Dessa uttryck för bedömning är metaforiska och kan kongruent motsvaras av adjunkten *uppenbarligen*: *Svenska partier har uppenbarligen blivit mer lika varandra*. Utöver verbet *finnas* förekommer även ett fåtal andra verb som realiserar övertygelse tillsammans med ett nominalt uttryck: *synas tecken, komma signaler, gå rykten*. Generellt specificerar dessa uttryck evidentialiteten mer än vad adjunkten gör.

I materialet förekommer det även att övertygelsen är låg. Övertygelsen innebär då inte grader av evidentialitet utan snarare grader av säkerhet: *det råder osäkerhet kring lagligheten i att sälja alkohol via nätet utanför Systembolagets monopol* (W). Just i detta fall är det som framställs som 'osäkert' förpackat i rektionsledet som en nominalisering (*lagligheten i att ...*), vilket kan packas upp som 'huruvida det är lagligt att ...'. Precis som POST-konstruktioner som uttrycker låg övertygelse genom komplement som *oklart/osäkert*, är dessa PRES-konstruktioner inte metaforiska eftersom det som modifieras inte är någon proposition med fakticitet.

De två återstående typerna av modal bedömning är *uppskattning* och *moral*. Dessa bedömningar är i materialet negativt värdeladdade, vilket framgår av nominalgruppens lexikala semantik. Exempel visas i (8.13):

- (8.13) a. Nu finns det stora besvikelser på vad du åstadkommit. (W)
 b. Jouraren tycks mena att det finns en orättvisa i styvmammans sätt att bete sig. (A)

I (8.13a) realiseras låg grad av uppskattning av nominalgruppen *stora besvikelser* tillsammans med verbet *finnas*. En möjlig kongruent form för detta fall är en adjunkt som *tyvärr*: *du har tyvärr åstadkommit detta* – här med samma vaghet i *detta* som i *vad*. Notera dock att informationsstrukturen skiljer sig åt i dessa fall och att *det*-konstruktionen förefaller vara mer naturlig. Det modala uttrycket *stora besvikelser* uppträder som ny och mer enfatisk information i jämförelse med *tyvärr* i det kongruenta alternativet. I (8.13b) ser vi bedömning utifrån moral genom det nominala uttrycket *orättvisa*. Här kan adjunkten *orättvist* ses som en kongruent form för PRES-konstruktionens bedömning, men för detta måste även den nominaliserade strukturen hos det som bedöms packas upp: *styvmamman beter sig orättvist*.

I tabell 8:12 visas modala kategoriernas realisering i PRES-konstruktionen. I tabellen redovisas finit och nominalgruppers huvudord vars betydelse bidrar till den modala betydelsen.

TABELL 8:12 *Realisering av modal bedömning i PRES-konstruktioner*

Modal bedömning	Finit	Nominalgrupp (huvudord)
övertygelse	<i>finns</i>	<i>belägg, garantier, indikationer, "inget som talar för ...", "något som tyder på ...", tecken, tendens</i>
	<i>går</i>	<i>rykten</i>
	<i>kommer</i>	<i>signaler</i>
	<i>syns</i>	<i>tecken</i>
uppskattning	<i>finns</i>	<i>besvikelse, något oroande</i>
moral	<i>finns</i>	<i>orättvisa</i>

8.2.4 Sammanfattning

PRES-konstruktionen kan interpersonellt fungera som en objektiv modal metafor genom att en bedömning gestaltas som en existentiell process. Som modal metafor har konstruktionen en typisk struktur där det egentliga subjektets nominalgrupp rymmer såväl den modala betydelsen som den proposition/aktion som modifieras. Den proposition/aktion som modifieras ingår då i nominalgruppen, antingen som en inbäddad sats, infinitivfras eller som en nominalisering i en prepositionsfras. Detta kan göra det något svårare att genomskåda och packa upp den modala metaforiken – inte minst när även ideationell grammatisk metaforik är involverad genom nominalisering i det egentliga subjektet (t.ex. *det finns behov av ...*). De modaliteter som konstrueras metaforiskt är *sannolikhet, förpliktelse, villighet* och *förmåga*, och modala bedömningskategorier är *övertygelse, uppskattning* och *moral*.

9. Konstruktion med operpersonligt predikat

I detta kapitel analyseras hur betydelse konstrueras i materialets konstruktioner med operpersonligt predikat (OP-konstruktioner). I likhet med övriga konstruktionstyper är dessa konstruerade utan ett referentiellt subjekt: *det brinner* (B), *det är grått och regnigt ute* (B), *det känns som att vi verkligen bröt nya banor idag* (B). Men i jämförelse med PRES-, POST- och MED-konstruktioner visar sig OP-konstruktioner vara mindre enhetliga i såväl syntaktisk struktur som funktion, och omnämns i detta arbete därför i plural. Till skillnad från nämnda konstruktionstyper har en del OP-konstruktioner (t.ex. *det brinner*) till exempel inte alltid ett postverbalt led som fungerar som predikationsbas, så som ett egentligt/postponerat subjekt eller en *med*-fras.

Ett operpersonligt predikat kan ibland utgöras av ett verb som normalt inte tar ett referentiellt subjekt, såsom väderverb (*det snöar*). Även om sådana verb förekommer i viss utsträckning, är det i mitt material betydligt vanligare med predikat som består av en kopula och ett predikativt komplement: *det är trevligt i Lerum*. I dessa fall väljs icke-referentiellt *det* som subjekt framför en annan möjlighet (jämför: *Lerum är trevligt*). Många av de predikat som förekommer i OP-konstruktionerna är alltså ofta inte operpersonligt per systematik utan används snarare som sådant.

I avsnitt 9.1 analyseras ideationell betydelse med olika slag av processbetydelse. Mest uppehåller jag mig vid relationella processer som är högfrekventa i materialet och som utmärker sig som svåra att klassificera med anledning av den operpersonliga konstruktionen. Avsnitt 9.2 fokuserar på modal betydelse och dess realiseringsformer samt objektivet perspektiv. Jag lyfter fram ett antal

specifika OP-konstruktioner som med en specifik lexikogrammatik realiserar modal betydelse metaforiskt.

9.1 Ideationell betydelse

OP-konstruktioner utmärker sig av en rad olika predikat som konstrueras opersonligt – utan mänsklig agens – och med *det* som icke-referentiellt subjekt (SAG 4:58 ff.). Verbet kan även ta ett predikativt komplement, vanligtvis i form av ett adjektiv eller ett substantiv. Exempel visas i (9.1).

- (9.1) a. Här snöar det nästan oavbrutet. (B)
b. Idag är det en bra dag! (B)
c. [...] det var väldigt tyst och lugnt i hamnstaden. (B)

I (9.1a) förekommer det opersonliga väderverbet *snöa*. Vid predikativa OP-konstruktioner, som vi ser i (9.1b) och (9.1c), beskriver SAG predikationsbasen som implicit med en betydelse av ”vädret, tiden, situationen i största allmänhet” (SAG 3:359). Vilken typ av process som specifikt figurerar kan därmed ibland vara svårt att avgöra. I synnerhet kan det vara besvärligt att identifiera deltagarroll hos det predikativa komplementet i (9.1b) – attribut, värde eller existerande.

Med utgångspunkt i SAG:s beskrivning skulle den process som satsen uttrycker kunna analyseras som att den saknar en realiserad förstadedeltagare, men att en förstadedeltagare finns där implicit. Det innebär att konstruktioner med predikativt komplement kan tänkas uttrycka processer där utöver verbet och eventuellt en omständighet endast en andradeltagare är realiserad: *en bra dag* i (9.1b), *tyst och lugnt* i (9.1c). Det innebär även att OP-konstruktioner utan predikativ enbart består av processens verb och eventuellt en omständighet, som i (9.1a). Vad gäller predikativa OP-konstruktioner kommer jag nedan att formulera tentativa förslag snarare än slå fast en bestämd kategorisering av processtyp, eftersom det relationella system som manifesterar sig i dessa konstruktioner utmärker sig som vagt i sina distinktioner.

I det följande beskrivs olika processer så som de manifesterar sig i materialets OP-konstruktioner. I 9.1.1 presenteras en tentativ analys av hur relationella processer kan förstås och beskrivas. I analysen föreslår jag att en förstadedeltagare i många fall är implicit, men denna roll behöver samtidigt uppmärksammas för att det ska gå att diskutera vilken relation det kan tänkas röra sig om. Eftersom relationella processer i materialet är högfrekventa och relationerna ofta svåra att klassificera, upptar dessa ett större utrymme i följande beskriv-

ning. Ett visst fokus läggs även vid teoretiska aspekter, där jag diskuterar hur konstruktionerna förhåller sig till SFG:s beskrivningsmodell.

I avsnitt 9.1.2 beskrivs övriga processtyper: materiella, mentala och verbala. Här sticker OP-konstruktionerna ut en aning från andra *det*-konstruktioner i aktiv form, vilka generellt utmärker sig som icke-materiella och icke-agentiva (se kapitel 6–8). Hos OP-konstruktioner förekommer ett fåtal materiella processer som förutsätter viss agentivitet, men som på grund av utelämnad agent måste ses som händelser snarare än handlingar.

Fördelningen av processtyper i materialets OP-konstruktioner visas i tabell 9:1. Tabellen inkluderar enbart OP-konstruktioner där *det* är subjekt. Konstruktioner med *det* som komplement behandlas separat i avsnitt 9.1.3.

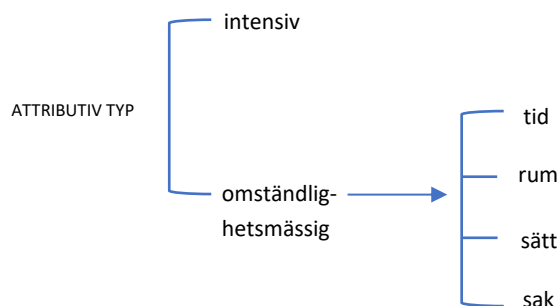
TABELL 9:1 *Processtyper i OP-konstruktioner*

Processtyp	Antal
relationella	708
mentala	33
materiella	26
verbala	16
Totalt	783

9.1.1 Relationella processer

Den vanligaste processtypen i materialets OP-konstruktioner är den *relationella* (se tabell 9:1). Eftersom förstadedeltagaren i attributiva och identifierande processer kan betraktas som implicit (se ovan), framgår inte alltid relationen lika tydligt som när en förstadedeltagare uttrycks explicit. Det innebär ibland att det blir svårt att avgöra huruvida relationen är beskaffad som attributiv, identifierande eller existentiell. Jag inleder dock analysen med exempel på attributiva processer som är mer tydliga och mer entydigt kan beskrivas som just attributiva. Därefter diskuteras mindre tydliga relationer: först förslagsvis attributiva, sedan förslagsvis identifierande och till sist förslagsvis existentiella processer, varvid jag förklarar hur jag uppfattar skillnaderna däremellan.

Attributiva processer manifesterar sig i materialets OP-konstruktioner som två typer. Den första typen är *intensiv*, och här har attributet är beskrivande funktion. Den andra typen är *omständighetsmässig*, och här kodar attributet eller verbet en omständighetsbetydelse av *tid*, *rum*, *sätt* eller *sak* i processen. Systemet för attributiv processbetydelse i materialets OP-konstruktioner demonstreras översiktligt i figur 9:1, och beskrivs närmare nedan.

FIGUR 9:1 Systemet för attributiva processer i OP-konstruktioner

Den första attributiva typen i materialets OP-konstruktioner, *intensiv*, uttrycker i olika tillstånd genom beskrivningar av exempelvis väder eller stämningar i en viss miljö. De vanligaste verben är *vara* och *bli*, men det förekommer även perceptiva verb som *se ut* och *lukta* (om perceptiva verb i attributiva processer, se Halliday & Matthiessen 2014:269). Exempel på processer med beskrivande attribut visas i (9.2).

(9.2) a. Det blev väldigt lugnt igår. (B)

<i>det</i>	<i>blev</i>	<i>väldigt lugnt</i>	<i>igår</i>
	rel. process, attributiv	attribut	omständighet

b. Det kanske är supertrevligt i Lerum! (B)

<i>det</i>	<i>kanske</i>	<i>är</i>	<i>supertrevligt</i>	<i>i Lerum</i>
		rel. process, attributiv	attribut	omständighet

I exempel (9.2) analyseras processerna utan en bärare och man kan därmed fråga sig vad relationen består i, då subjektet *det* saknar referens. Jag föreslår att det i attributiva processer underförstås en bärare – ett förhållande som relaterar till omständigheter som finns uttryckta. I (9.2a) kan en bärare antas vara ett tillstånd som är specificerat med omständigheten *igår*, medan bäraren i (9.2b) kan antas vara det tillstånd som råder i *Lerum*. Men eftersom det underförstådda inte är grammatiskt realiserat inkluderar processernas analys inte heller någon explicit förstadeltagare. De relationella processerna karaktäriseras alltså av att endast den andra parten av relationen är realiserad, medan omständigheter här har som funktion att specificera den underförstådda, bärande betydelsen.

Attribut kan utöver att ha adjektivform också vara substantiv, och dessa två former varierar särskilt i väderbeskrivningar: *varmt/rekordvärme*, *mulet/grått*

och trist väder. Vid nominalt formade attribut är gränsen vag gentemot existentiell processbetydelse, vilket jag strax ska återkomma till.

En attributiv egenskap kan även finnas kodad hos processens verb, varvid ett attribut typiskt saknas. I exempel (9.3) visas två konstruktioner med denna attributiva realisering.

- (9.3) a. Det rockar även i den HÄR gruppen på FB och på den HÄR sidan. (B)

<i>det</i>	<i>rockar</i>	<i>även</i>	<i>i den här gruppen på FB och på den här sidan</i>
	rel. attributiv process		omständighet

- b. Framför allt är det på forwardsidan det glimmar om Kanada med tre topp tio-spelare från poängligan i NHL. (W)

<i>det</i>	<i>glimmar</i>	<i>om Kanada</i>
	rel. attributiv process	omständighet

I (9.3a) finns den attributiva betydelsen i verbet *rocka*, som här används i meningen 'vara häftigt'/'bra'. Omständigheten (*i den här gruppen på FB och på den här sidan*) har här drag av deltagarfunktion, och rektionsledet kan beskrivas som en indirekt förmedlad deltagare. Vi kan här konstruera en parafraas med direkt deltagarfunktion: *den här gruppen och den här sidan rockar*, varvid rektionsledet istället är förstadedeltagare i processen. I (9.3b) finns den attributiva betydelsen kodad i verbet *glimma*. Även här har rektionsledet *Kanada* en indirekt deltagarfunktion.

Vi har nu sett exempel på den attributiva typen intensiv som realiseras av kopula och attribut eller av ett attributivt verb. Den andra attributiva typen är den *omständighetsmässiga*. Omständighetsbetydelsen inom denna typ innefattar i materialet *tid, rum, sätt* eller *sak*, och realiseras av verb och/eller attribut, precis som vid intensiv typ. I (9.4) visas exempel på tid, rum och sätt.

- (9.4) a. Det dröjde ett år tills nästa intervju. (A)

<i>det</i>	<i>dröjde</i>	<i>ett år</i>	<i>tills nästa intervju</i>
	rel. attributiv process (omst.)	attribut	omständighet

- b. [...] det är nära till lokaltrafiken. (A)

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>nära</i>	<i>till lokaltrafiken</i>
	rel. attributiv process	attribut (omst.)	omständighet

- c. Det kan också vara så att du plötsligt inser att du har känslor för en vän [...]. (B)

<i>det</i>	<i>kan</i>	<i>också</i>	<i>vara</i>	<i>så att du plötsligt inser att du har känslor för en vän</i>
	rel. attributiv-		-process	attribut (omst.)

I (9.4a) specificeras en tidsrelation genom verbet *dröja*, och attributet anger ett tidsligt omfång. Utifrån sammanhanget kan den underförstådda bäraren förstås som 'tiden', som i sin tur specificeras genom omständigheten *tills nästa intervju*. I (9.4b) innebär omständighetsbetydelsen istället ett rumsligt omfång⁹² som finns hos attributet *nära*. I (9.4c) ser vi att attribut med omständighetsbetydelse också kan ha en mer komplex struktur och inbegripa en inbäddad sats. Här är en sats inbäddad i attributet *så* (SAG 4:577). Omständigheten uttrycker *sätt* (mer specifikt 'på det här sättet'), vilket är specificerat av den inbäddade satsens betydelse. Den implicita bäraren i (9.4c) kan tolkas i stil med 'det förhållande som är fört på tal' – en innebörd som inte behöver specificeras på annat sätt än av det större textsammanhanget.

Den sista omständighetsbetydelsen är *sak*, och realiseras i (9.5) av verbet *gälla* i en bisats inledd med *när*:

- (9.5) När det gäller hela miljöer gillar jag kvarteren kring Johannes kyrka. (W)

<i>när</i>	<i>det</i>	<i>gäller</i>	<i>hela miljöer</i>
		rel. attributiv process (omst.)	attribut

I (9.5) specificeras en omständighet av *sak*. Den underförstådda bäraren kan i detta fall förstås som ett förhållande som är aktualiserat i textsammanhanget. I konstruktionen *när det gäller x* kan attributet vara en så väl definit som indefinit nominalgrupp utan att detta påverkar typen av relation.⁹³

Vi har nu sett processer som är tydligt attributiva, där attributet är utformat som adjektiv eller adverb, eller där verbet lexikalt har ett attributivt innehåll.

92 Det förekommer i materialet även att rumsliga omfång är metaforiskt överförda till ett abstrakt betydelseområde, som exempelvis i *det är en bra bit kvar till rekordet* (W).

93 Enligt Halliday & Matthiessen (2014:268, 290 f.) har annars de nominalgrupper (substantiv) som utformar attribut typiskt en indefinit betydelse: *Anna är en lärare*, medan definitiva nominalgrupper snarare fungerar identifierande eftersom de tillskriver en unik identitet (*Anna är läraren*). I konstruktionen *när det gäller* verkar definitet dock inte ha någon betydelse för hur relationen är beskaffad. Nominalgruppen fungerar förslagsvis som attribut i båda följande fall: *när det gäller politik/när det gäller politiken*.

Men attribut kan också vara formade som substantiv, varvid OP-konstruktionerna manifesterar ett kontinuum mellan attributiva och existentiella processer. Som nämndes inledningsvis utmärker sig substantiv med väderbetydelse i materialet som ett alternativ till adjektiv: *det är varmt/rekordvärme*. I den väderbeskrivande funktionen kan därmed såväl substantiv som adjektiv ses som attribut. Det finns dock även nominalgrupper som refererar till annat än just väderlek: *lugn och ro, stor uppståndelse, kris, en bra stämning, slagsmål*. Det kan enligt min bedömning ifrågasättas huruvida dessa uttryck beskriver en implicit förstadeltagare på samma sätt som *storm, strålande sol* och *plusgrader* beskriver vädret. Deltagare som inte avser vädret utan istället anger andra tillstånd och händelser kan därför snarare förstås som existerande i existentiella processer. Det viktigaste att notera är emellertid att predikativa OP-konstruktioner uppvisar ett kontinuum mellan attributiv och existentiell betydelse. Detta kontinuum hänger samman med en vag gräns mellan andradeltagare (attribut) och förstadeltagare (existerande), beroende på huruvida en implicit förstadeltagare kan tänkas ingå.

I tabell 9:2 visas hur attributiva processer av de två typerna *intensiv* och *omständighetsmässig* utformas av verb tillsammans med attribut, eller enbart av ett verb med en attributiv betydelse. Sammantaget yttrar sig attributiva processer genom verbets eller det predikativa uttryckets funktion att tillskriva en egenskap.

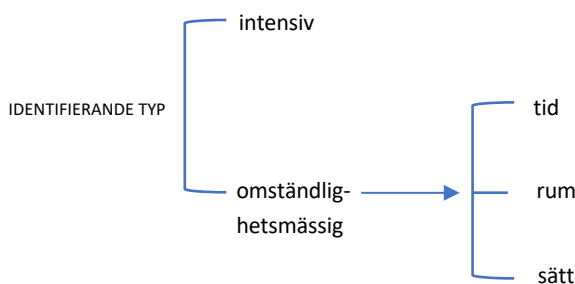
TABELL 9:2 *Verb och attribut i attributiva processer*

Attributiv typ	Verb	Attribut
intensiv	<i>bli, gälla, lukta, se ut, vara</i>	<i>blått, dunkelt, dyrt, fullspäckt, fult, grått, kallt, kul, lagom, ledigt, lugnt, mulet, mörkt, ostadigt, rent, städat, stökigt, svängigt, tajt, trevligt, trångt, tunt, tyst, upp och ner, varmt, plusgrader, fint väder, storm, strålande sol</i>
	<i>glimma, rocka</i>	
omständighetsmässig	<i>bli, dröja, fortsätta, gå åt, gälla, komma till, krylla, ta, vara</i>	<i>långt, läge, goda tider, "en bra bit kvar", nära, tid, tidigt, sent, så, "inte nog med det"</i>
	<i>dagas, dröja</i>	

Den andra relationella processtypen är den *identifierande*. Identifierande processer utformas i materialets OP-konstruktioner av predikativa satser i vilka det predikativa komplementets funktion är att identifiera något, till exempel ett specifikt skeende eller en viss tidpunkt. Förstadeltagaren, det som i sam-

manhanget är utpekad, är dock inte lexikogrammatiskt realiserad, vilket gör att processens andradeltagare (värdet) kan framstå som en enskild angivelse allena. Därmed har identifierande processer en flytande gräns gentemot existentiella, i likhet med de attributiva med nominalt formade attribut (se ovan). I det följande presenteras min analys av identifierande processer.

Liksom attributiva processer utmärker sig identifierande processer i materialet som två typer. Den första typen är *intensiv* och identifierar enligt mitt förslag en implicit förstadedeltagare. Den andra typen är *omständighetsmässig* då värdet har en omständighetsbetydelse av tid, rum eller sätt. Detta system illustreras övergripande i figur 9:2.

FIGUR 9:2 Systemet för identifierande processer i OP-konstruktioner

Närmast presenteras tre fall av identifierande processer av den *intensiva* typen: fall där värdet identifierar en aktion, fall där värdet identifierar ett resultat och till sist fall där värdet identifierar något som kan impliceras utifrån textsammanhanget. Aktionen, resultatet eller det som har sin tolkning i textsammanhanget kan ses som en i sammanhanget underförstådd förstadedeltagare och predikationsbas, och det är alltså detta som jag grundar analysen som identifierande process på. Med anledning av den icke-realiserade förstadedeltagaren skulle dessa processer möjligen också kunna beskrivas som existentiella,⁹⁴ men den identifierande funktionen hos det predikativa komplementet framträder specifikt i dessa tre mönster, vilket närmast ska visas.

I exempel (9.6) visas processer av det första slaget, där värdet identifierar en aktion eller ett skeende som ska äga rum. Typiskt avses en aktion förlagd till en nära framtid.

94 En analys som existentiell process skulle alltså mer kategoriskt grunda sig på vad som realiseras grammatiskt och inte, medan analysen som identifierande process är mer villkorlig och betingad genom förutsättandet att icke-realiserad betydelse finns som en utelämnad predikationsbas.

(9.6) a. Imorgon efter praktiken blir det att köra överkropp på gymmet! (B)

<i>imorgon efter praktiken</i>	<i>blir</i>	<i>det</i>	<i>att köra överkropp på gymmet</i>
omständighet	rel. identifierande process		värde

b. För min del så blir det träningen med dotterns lag. (B)

<i>för min del</i>	<i>så</i>	<i>blir</i>	<i>det</i>	<i>träningen med dotterns lag</i>
omständighet		rel. identifierande process		värde

I (9.6a) anges värdet som en infinitivfras (*att köra överkropp på gymmet*), och i (9.6b) som en nominalisering (*träningen med dotterns lag*). Dessa uttryck fungerar som värden på så vis att de tillsammans med *blir* identifierar vad som ska göras eller komma att ske enligt avsändarens plan. Då något utpekat inte nämns kan det dock vara svårt att avgöra vad detta i sammanhanget är – snarare kan värdet tänkas identifiera aktionen i sig: 'det som snart ska ske är x'. Värden som identifierar ett förestående skeende har stor lexikal variation, men uttrycks typiskt med nominala uttryck som antingen förpackar processbetydelse eller betecknar en viss aktivitet: *cykeltur, promenad, tävling, besök, shopping, samtal*.

Konstruktioner med *bli* av denna typ kan beskrivas som en ideationell grammatisk metafor med avseende på processbyte. De innebär nämligen att ett skeende – till exempel materiellt – istället gestaltas relationellt. Som kongruent form för (9.6a) kan vi till exempel använda följande konstruktion som uttrycker en materiell process: *imorgon efter praktiken ska jag köra överkropp på gymmet*. Verbet *ska* fyller alltså ungefär samma funktion som verbet *bli* i (9.6a). Till detta ska jag återkomma i den interpersonella analysen i samband med modal betydelse (avsnitt 9.2).

Värden som identifierar aktioner är inte begränsade till att enbart formas av infinitivfraser, nominaliseringar eller uttryck som lexikalt betecknar en verksamhet. De kan även formas av uttryck för ting, vilka i sammanhanget fungerar som metonymier. Uttrycket refererar då inte till tinget som sådant, utan snarare till en samhörande aktion i vilken detta ting har en roll. Exempel på denna speciella användning visas i (9.7):

(9.7) Sen blev det pommis och kött/korv. (B)

<i>sen</i>	<i>blev</i>	<i>det</i>	<i>pommis och kött/korv</i>
omständighet	rel. identifierande process		värde

I (9.7) kan *pommes och kött/korv* antas referera till de aktioner som förknippas med en måltid, såsom 'tillaga', 'servera' och 'äta'. *Pommes och kött/korv* kan då förstås som ett mål i dessa aktioner. På samma sätt kan det vara med uttryck för exempelvis en filmtitel: *idag blev det View from the top med Gwyneth Paltrow* (B), eller en skrivelse: *Jag antar att det får bli ett mail till* (B). Satsens betydelse är alltså inte att filmen "View from the Top" blev till, utan att filmen blev tittad på i en situation. Likaså impliceras i uttrycket *ett mail till* att detta också ska skrivas och skickas. Att uttrycket refererar till en aktion men betecknar aktionens mål kan alltså beskrivas som en metonymi. Utmärkande är också att processen framstår som situerad i någons (ofta avsändarens) tillvaro.

Det andra slaget av identifierande process av intensiv typ är de som identifierar ett resultat. Detta visas i exempel (9.8):

(9.8) I Rom blev det 2-2. (W)

<i>i Rom</i>	<i>blev</i>	<i>det</i>	<i>2-2</i>
omständighet	rel. identifierande process		värde

I (9.8) kan det som identifieras förstås som 'resultatet'. Till angivelser av resultat hör även rättsliga utfall (*det blir fällande dom*), ekonomiska utfall (*det blev 170 000 kronor*) eller resultat av en viktne gång (*det blir minus 30 jämt*).

Utöver identifiering av aktioner och resultat finns det ytterligare fall av intensiv identifiering, som jag ovan har omnämnt lite diffust som "något som kan impliceras utifrån det tidigare textsammanhanget". Den här typen realiserar av konstruktioner som kan analyseras som elliptiska utbrytningskonstruktioner. Eftersom gränsen mellan elliptiska utbrytningar och OP-konstruktioner förefaller svårdragen väljer jag att presentera dem här i detta kapitel. Tre exempel visas i (9.9):

(9.9) a. Jag tycker inte att skämten i sig var sådär jätteroliga⁹⁵, det var mer Jim Carreys miner [...]. (B)

<i>det</i>	<i>var</i>	<i>mer</i>	<i>Jim Carreys miner</i>
	rel. identifierande process		värde

95 Originalmeningen innehåller ett kraftuttryck som stör läsningen i en framställning som denna. Jag har ersatt detta uttryck med "jätteroliga".

b. Just nu är det mycket rim och ramsor. (A)

<i>just nu</i>	<i>är</i>	<i>det</i>	<i>mycket rim och ramsor</i>
	rel. identifierande process		värde

b. Ja, jag vet, det är inte hur man har det utan hur man tar det. (B)

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>inte</i>	<i>hur man har det utan hur man tar det</i>
	rel. identifierande process		värde

I (9.9) kan konstruktionerna tänkas inbegripa underförstådda utbrytningskomplement: *det var mer Jim Carreys miner* [som var roliga] i (9.9a), *just nu är det mycket rim och ramsor* [som gäller] i (9.9b) och *det är inte hur man har det utan hur man tar det* [som är det viktiga] i (9.9c). Det utpekade kan här tolkas som ett förhållande som är specificerat med den underförstådda relativsatsens betydelse. Tolkningen av en underförstådd relativsats väcker även frågor kring huruvida den potentiella ellipsen bidrar till eventuell referentialitet hos *det*. Sammantaget demonstrerar dessa (och ovanstående) exempel att analysen av relationer som uttrycks av predikativa satser med icke-referentiell *det* behöver ta ställning till om det finns en underförstådd förstadeltagare.

Den andra typen av identifierande process är den *omständighetsmässiga*. Omständighetsbetydelsen innefattar i materialet *tid*, *rum* eller *sätt*, och realiserar typiskt av processens värde. I (9.10) visas fyra olika exempel där värdet har en tidsbetydelse. Här identifieras tidpunkter och tidsliga omfång.

(9.10) a. Det är kladdkakans dag idag. (B)

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>kladdkakans dag</i>	<i>idag</i>
	rel. identifierande process	värde (omst.)	omständighet

b. Det är väl snart dags för alla att köpa sig en pumpa [...]. (B)

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>väl</i>	<i>snart</i>	<i>dags för alla att köpa sig en pumpa</i>
	rel. identifierande process		omständighet	värde (omst.)

c. Dryga fyra timmar blev det i stallet idag. (B)

<i>dryga fyra timmar</i>	<i>blev</i>	<i>det</i>	<i>i stallet</i>	<i>idag</i>
värde (omst.)	rel. identifierande process		omständighet	omständighet

d. Det är nitton år sedan jag första gången såg Robbie Williams på en scen. (B)

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>nitton år</i>	<i>sedan jag första gången såg Robbie Williams på en scen</i>
	rel. identifierande process	värde (omst.)	omständighet

I (9.10a) ser vi en punktuell tidslokalisering, *kladdkakans dag*. I (9.10b) ser vi likaså en punktuell tidsangivelse, men här är tidsuttrycket specificerat med en handling: *för alla att köpa sig en pumpa*. Här kan alltså både tidpunkt och dess specificering analyseras som värde. I (9.10c) identifierar värdet *dryga fyra timmar* den tid som avsändaren har tillbringat i stallet. Tidsangivelser som på detta sätt är associerade med omständigheter av rum – eller sak – relaterar typiskt tiden till en specifik situation i avsändarens tillvaro: *sista dagen på kontoret, fjärde dagen med magsjukan*. I (9.10d) identifieras tiden mellan nuet och en förfluten aktion. Ett tidsligt omfång kan även spänna mellan nuet och en framtida aktion: *Det är tre minuter kvar innan avbokningstiden tar slut ...* (B).

Omständighetsbetydelse i identifierande processer kan även handla om rummet. Värdet har då en betydelse av rumslik riktning, vilket visas i (9.11).

(9.11) a. Idag blir det ut barbacka i skogen. (B)

<i>idag</i>	<i>blir</i>	<i>det</i>	<i>ut barbacka i skogen</i>
omständighet	rel. identifierande process		värde

b. Nu blir det hem varva ner i soffan och ladda inför morgondagen. (B)

<i>nu</i>	<i>blir</i>	<i>det</i>	<i>hem varva ner i soffan och ladda inför morgondagen</i>
omständighet	rel. identifierande process		värde

I (9.11) ser vi hur riktningar används för att i processen uttrycka förestående aktioner, här med funktionen värde. Dessa aktioner är underförstådda i en prepositionsfras med riktningen uttryckt i huvudordet, och prepositionsfrasen innehåller specificeringar av den underförstådda aktionen. I (9.11a) representerar riktningen (*ut barbacka i skogen*) en aktion av förflyttning: 'att bege sig ut barbacka i skogen'. Ytterligare ett exempel ser vi i (9.11b), och här är riktningen (*hem*) samordnad med aktionerna *varva ner och ladda inför morgondagen* (som i sin tur är samordnade med varandra). Samordning av riktningssuttryck och uttryck för aktion kan syntaktiskt jämföras med en pseudosamordning med förflyttningsverb: *gå hem och varva ner i soffan* (SAG 4:906). Det speciella med (9.11b) är att ett förflyttningsverb saknas

och att förflyttningens aktion representeras av adverbet *hem*. Ytterligare en skillnad är att förflyttningens aktion fungerar som relationell deltagare genom verbet *bli* istället för att utgöra en materiell process i form av *ska* (*gå*) *hem*.⁹⁶

Ett annat sätt att uttrycka omständighetsbetydelse är med uttrycket *bara* i en predikativ konstruktion, vilket visas i exempel (9.12). Detta är en speciell konstruktion där den ideationella betydelsen har ett nära samspel med modalitet (se avsnitt 9.2.1.3).

(9.12) Då var det liksom bara att ge upp. (B)

<i>då</i>	<i>var</i>	<i>det</i>	<i>liksom</i>	<i>bara att ge upp</i>
omständighet	rel. identifierande process			värde

I (9.12) analyseras *bara att ge upp* tentativt som ett enda värde med omständighetsbetydelse – detta eftersom adverbet *bara* tillsammans med infinitivfrasen utgör en egen omständighetskategori och eftersom det inte kan ersättas med andra adverb i konstruktionen. Omständighetsbetydelsen består i det ögonblickligen är 'läge' för aktionen *att ge upp*. Omständighetsbetydelsen ligger därmed någonstans mittemellan tid och sätt. Betydelsen liknar delvis betydelsen hos konstruktionen med *dags* i (9.10b), men skiljer sig också på två sätt. Den första skillnaden innebär att *bara* bidrar till att den aktion som värdet uttrycker (*ge upp*) framställs som det enda att göra i sammanhanget (se avsnitt 9.2.1.3). Den andra skillnaden innebär att läget framstår som mindre förväntat och förutsägbart, medan konstruktionen med *dags* anger aktionens tid i högre grad som given i sammanhanget. Mottagaren antas i (9.10b) till exempel känna till när det är dags för alla att köpa en pumpa, eller åtminstone att det finns en beräknad tid för denna handling. Så är inte fallet i (9.12). Aktionen som uttrycks i värdet kan även inledas med prepositionen *till*, vilket ytterligare signalerar aktionens annalkande: *sen var det bara till att ut och köra* (B) (i många andra *det*-konstruktioner där *bara* används fungerar inte *till*, jämför t.ex. 9.22b).

I tabell 9:3 visas vilka verb och värden som enligt min analys utformar identifierande processer i materialets OP-konstruktioner.⁹⁷

96 Exemplet tas även upp som (9.28) nedan, där konstruktionen med *bli* diskuteras som en ett uttryck för modalitet, som ett alternativ till *ska*.

97 Verbet *närma sig* fungerar inte tillsammans med alla värden i tabellen utan hör samman med tidsangivelser.

TABELL 9:3 *Verb och värden i identifierande processer*

Identifierande typ	Verb	Värde
intensiv	<i>bli, luta åt, vara</i>	<i>betygsättning, godis framför Idol, tripp till gymmet, shopping, promenad, solande, träningen, samtal, diskussioner, vila, 2-2, seger, silver, fällande dom</i>
omständighetsmässig	<i>bli, närma sig, vara</i>	<i>vår, sommar, fredag, min namnsdag, kladdkakans dag, vår tur, dags, den mörkaste tiden på året, hästens år, ut, hem, "bara att ...", "raka vägen hem"</i>

Den sista relationella processtypen som förekommer i materialets OP-konstruktioner är den *existentiella*. Jag har ovan föreslagit att processer med en substantivformad deltagare kan förstås som attributiva eller identifierande när det går att implicera något som förstadedeltagare, som till exempel ett väder, en aktion, ett resultat, en omständighet eller något som kan impliceras utifrån det tidigare textsammanhanget. I existentiella processer kan dock ingenting impliceras annat än det som är grammatiskt realiserat – det finns enbart en existerande deltagare.

Den existerande deltagaren har i OP-konstruktionerna ett uttryck som refererar till en entitet av något slag – ett specifikt ting eller mer ett mer abstrakt fenomen. I existentiella processer är verbet i OP-konstruktioner genomgående en kopula, och nominalgruppen är typiskt artikellös eller inbegriper ett mängduttryck. I (9.13) visas två exempel.

(9.13) a. Det kan mycket väl bli infektion i hålen. (A)

<i>det</i>	<i>kan</i>	<i>mycket väl</i>	<i>bli</i>	<i>infektion</i>	<i>i hålen</i>
	rel. existentiell-		-process	existerande	omständighet

b. [...] annars blir det för mycket sol på tvn och dataskärmen. (B)

<i>annars</i>	<i>blir</i>	<i>det</i>	<i>för mycket sol</i>	<i>på tvn och dataskärmen</i>
	rel. existentiell process		existerande	omständighet

c. Det är ro och frid runt omkring [...]. (W)

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>ro och frid</i>	<i>runt omkring</i>
	rel. existentiell process	existerande	omständighet

I (9.13) är det enligt min bedömning svårt att tänka sig en underförstådd predikationsbas. De postverbala nominalgrupperna verkar enbart fungera som existerande deltagare och därmed inte som attribut eller värden.

Konstruktionerna i (9.13) liknar PRES-konstruktioner som uttrycker existentiella processer med lokaliserad existens (*det står en buss i vår trädgård*, se avsnitt 8.1.3). De skiljer sig dock en aning både strukturellt och semantiskt. Den strukturella skillnaden innebär att den postverbala nominalgruppen inte kan stå som ordinärt subjekt i fundamentet eller på subjektsp platsen (jämför: *en buss står i vår trädgård*): **infektion kan mycket väl bli i hålen, *annars blir för mycket sol på tven, *ro och frid är runtomkring*. Detta är anledningen till att jag i detta arbete analyserar konstruktionerna som predikativa OP-konstruktioner snarare än PRES-konstruktioner (jämför SAG 3:405f.). Vid lokaliserad existens fungerar normalt sådan fundamentering, även om den i svenskan är mindre vanlig: *det är en katt i garaget/ en katt är i garaget*. Den semantiska skillnaden innebär att existensen inte hör till den lokaliserade typ som beskrivs i kapitel 8, där existensen förmedlas genom verbet tillsammans med en obligatorisk omständighet. I OP-konstruktioner är en rumslig omständighet typiskt optionell. Konstruktionerna i (9.13) kan alltså också uttryckas utan realiserad omständighet: *det kan mycket väl bli infektion, annars blir det för mycket sol, det är ro och frid*. Rummet är då implicit i sammanhanget, och existensen kan bättre beskrivas som situerad än lokaliserad (jämför med **det är en katt* som inte är en möjlig *det*-konstruktion utan en omständighet som *i garaget*). Skillnaden är alltså att lokaliserad existens inbegriper en obligatoriskt realiserad omständighet, medan situerad existens istället implicerar en situation som inte behöver realiseras lexikogrammatiskt.

Det förekommer även existentiella processer där nominalgruppen hänvisar till något abstrakt, såsom en relationell eller teoretisk aspekt hos ett sakförhållande. Processen är då inte situerad i en konkret iakttagbar rumstid såsom i (9.13). Exempel visas i (9.14).

(9.14) a. Det är stor skillnad på att vilja ha kontroll, och att faktiskt ha det. (B)

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>stor skillnad på att vilja ha kontroll och att faktiskt ha det</i>
	rel. existentiell process	existerande

b. Det kan också bli fråga om skadestånd [...]. (W)

<i>det</i>	<i>kan</i>	<i>också</i>	<i>bli</i>	<i>fråga om skadestånd</i>
	rel. existentiell -		- process	existerande

Processerna i (9.14) analyseras här också som existentiella eftersom inget kan impliceras som förstadedeltagare annat än det existerande. I analyserna är specificerande bestämmingar inbegripna i den nominalgrupp som fungerar som existerande deltagare. Det ska understrykas att gränsen mellan existerande

deltagare och attribut/värden som relaterar till en implicit förstadedeltagare är vag, och de avgränsningar som här görs utesluter inte att också andra avgränsningar kan vara motiverade.

I tabell 9:4 visas hur existentiella processer realiseras i materialets OP-konstruktioner. Jag har i tabellen även tagit med några nominalgrupper med existerande funktion för att visa att dessa har stor lexikal variation.

TABELL 9:4 *Verb och existerande i existentiella processer*

Verb	Existerande
<i>bli, vara</i>	<i>håll, galet härliga priser, ett sår, infektion, extra mycket fint, mycket disk, större spill, sol, komplikationer, några magsjukesfall, ett tema, nya regeringar, många forskningsstudier, klasskillnader, för mycket traditioner, tal (om ...), mindre trafik, kaos, fråga (om ...), inget snack (om saken), stor risk (för ...), stor skillnad (mellan ...), ingen tvekan, något fel, chans</i>

9.1.2 Materiella, mentala och verbala processer

De *materiella* processerna i materialets OP-konstruktioner handlar om dynamiskt gestaltade tillstånd och händelser, ofta situerade i rumstiden. Processerna utgörs typiskt av ett verb och eventuellt en omständighet, men ingen deltagare. Verbets aktion saknar oftast agentiv påverkan, men i några fall kan aktionen förutsätta en viss agentiv påverkan – dock utan uttryckt agent. I (9.15) visas två exempel på icke-agentiva processer:

(9.15) a. Idag har det regnat och blåst. (B)

<i>idag</i>	<i>har</i>	<i>det</i>	<i>regnat och blåst</i>
omständighet	materiell pro-		-cess

b. Det brusade mäktigt på långt avstånd. (B)

<i>det</i>	<i>brusade</i>	<i>mäktigt</i>	<i>på långt avstånd</i>
	materiell process	omständighet	omständighet

I (9.15a) anges ett meteorologiskt tillstånd där aktionen utformar sig själv. I (9.15b) anges ett hörbart tillstånd – också här bortom agentiv påverkan. Förnimbara aktioner innebär antingen ett ljudande (*brusa, knarra*), något som syns (*lysa, brinna*) eller känns (*rycka till i ryggmärgen, vattnas i munnen*). Sådana processer är i första hand materiella eftersom de representerar yttre, dynamiska skeenden. Samtidigt har de mentala drag eftersom det yttre skeendet

i själva verket uppfattas med sinnet och implicerar en upplevare. Materiella processer med mentala drag uttrycker på så vis ett upplevarperspektiv.

Det finns också aktioner där viss agentiv påverkan förutsätts genom verbets betydelse. I OP-konstruktionen uttrycks dock inte någon agent (enligt SAG 4:61 utnyttjas *det*-konstruktionen typiskt när agenten inte kan urskiljas). Exempel ur materialet visas i (9.16):

(9.16) a. Det ringde i telefonen och på dörren hela tiden. (W)

<i>det</i>	<i>ringde</i>	<i>i telefonen och på dörren</i>	<i>hela tiden</i>
	materiell process	omständighet	omständighet

b. Först plingade det på dörren och det var mathem som levererade maten som vi beställde igår [...]. (B)

<i>först</i>	<i>plingade</i>	<i>det</i>	<i>på dörren</i>
omständighet	materiell process		omständighet

I (9.16) förutsätter aktionerna (*ringde*, *plingade*) en agent – i dessa processer med funktionen aktör. I (9.16b) identifieras agenten i satsen därpå som *mathem*. Även om verben i OP-konstruktionerna förutsätter agentivitet, innebär avsaknaden av agent att processerna uttrycker händelser mer än handlingar. I (9.16b) uttrycker alltså det agentlösa plingandet en händelse, medan en sats som *mathem plingade på dörren* istället uttrycker en handling.

I tabell 9:5 visas de verb som förekommer i materialets materiella processer. Tabellen visar även huruvida verbens aktioner saknar eller har viss agentiv påverkan i sammanhanget.

TABELL 9:5 Materiella verb i OP-konstruktioner

Ingen agentiv påverkan	Viss agentiv påverkan
<i>blåsa, brinna, brusa, gå till, "gå undan i svängarna", knarra, regna, rycka till, rulla, ryka, snöa, storma, vattnas</i>	<i>plinga, ringa</i>

Nästa processtyp som förekommer är den *mentala*, som uttrycker ett inre tillstånd snarare än ett yttre skeende. Mentala processer konstrueras i materialets OP-konstruktioner på två vis, antingen som en deltagarlös process (9.17a) eller som en projicerande process (9.17b).

(9.17) a. Det börjar med att det kliar på mig. (W)

<i>det</i>	<i>kliar</i>	<i>på mig</i>
	mental process	omständighet

b. Det känns som att vi verkligen bröt nya banor idag. (B)

<i>det</i>	<i>känns</i>	<i>som att vi verkligen bröt nya banor idag</i>
	mental process	[anförd sats]

Gemensamt för processerna i (9.17) är att ingen upplevare är uttryckt direkt – denna roll är implicit. I (9.17a) kan upplevaren dock tolkas utifrån den rumsliga omständigheten *på mig*. Till skillnad från processer av typen 'gilla', där fenomenet utgår från en upplevare, riktar sig här fenomenet istället mot (den implicita) upplevaren, vilket innebär att processen är av typen 'tilltala'. Detta korrelerar även med att processen är icke-agentiv. I (9.17a) uttrycker processen en fysisk förnimmelse, och fenomenet är förpackat i process verbet. Förnimmelser av detta slag är i materialet ofta negativt laddade – det kliar eller gör ont någonstans på kroppen. En förnimmelse kan även vara psykisk: *då brast det för mig* (B). Omständigheter som *på mig*, *för mig* uttrycker indirekt en upplevare. I (9.17b) projiceras en sats, *som att vi verkligen bröt nya banor idag*. Denna sats representerar en tanke med samma funktion som ett fenomen. Utöver *känns* fungerar *förefalla*, *verka*, *tyckas*, *se ut* på detta sätt.⁹⁸

I tabell 9:6 visas verb i materialets mentala processer.

TABELL 9:6 *Mentala verb i OP-konstruktioner*

Ingen agentiv påverkan	Viss agentiv påverkan
<i>brista, framstå, förefalla, göra ont, klia, kännas, låta, se ut, tyckas, verka</i>	

Verbala processer uttrycks med två verb i materialets OP-konstruktioner, verbet *stå* och verbet *säga*. Medan mentala processer projiceras subjektiva tankar, som i (9.17b), projiceras verbala processer anföringar eller utsagor som framstår som mer objektiva i sammanhanget. De två lexikala formerna visas i exempel (9.18):

98 Processen i (9.17b) ligger nära relationell processbetydelse med perceptiva/kognitiva verb som istället är förbundna med beskrivande attribut: *det luktar bembakat* (se Halliday & Matthiessen 2014:269 om *seem, look, sound, smell* + attribut).

(9.18) a. Där står det att felet berodde på den mänskliga faktorn [...]. (B)

<i>där</i>	<i>står</i>	<i>det</i>	<i>att felet berodde på den mänskliga faktorn</i>
omständighet	verbal process		[anförd sats]

b. PANG sa det och jag fick inspiration till ett nytt inlägg. (B)

<i>PANG</i>	<i>sa</i>	<i>det</i>
utsaga	verbal process	

Den process som uttrycks med verbet *stå* (9.18a) konstruerar ett icke-dynamiskt tillstånd som innebär att något 'står skrivet'. Processen är rumsligt situerad, vilket markeras av omständigheten *där*, och projicerar en anförd sats som det skrivna. Processen kan jämföras med existentiella processer med verbet *stå*, som istället utformas av PRES-konstruktioner (*det står en buss i vår trädgård*). Medan PRES-konstruktionen gestaltar en deltagares existens, anger OP-konstruktionen alltså en skriftlig anföring. (Notera att OP-konstruktionen ofta är att föredra som textuellt alternativ just vid skriftlig anföring med *stå*, jämför: *att felet beror på den mänskliga faktorn står där*.)

Processen med verbet *säga* i (9.18b) skiljer sig från *stå*-processen på så vis att den uppträder i en narrativ kontext där ett förflutet skeende återberättas. Den verbala utsagan, som i detta fall är en lexikal metafor, fungerar retoriskt för att ge liv åt berättelsen, varvid processen framstår som mer dynamisk än processen i (9.18a). I materialets OP-konstruktioner fungerar samtliga processer med *säga* på detta sätt: *sen sa det Pang* (B); ... *och så säger det bara paff och så rasar de ihop* (B). Konstruktionen med icke-referentiellt *det* gör alltså att *säga*, som annars är ett agentivt verb, kan användas utan agent för att uppnå en stilistisk effekt. Processen är då icke-agentiv och uttrycker en händelse.

I tabell 9:7 visas materialiets verbala verb i OP-konstruktioner.

TABELL 9:7 Verbala verb i OP-konstruktioner

Ingen agentiv påverkan	Viss agentiv påverkan
<i>stå, säga</i>	

9.1.3 *Det* som komplement

Ett specialfall av OP-konstruktioner som inte tagits upp ovan är konstruktioner med *det* som komplement istället för subjekt. Anledningen till att jag tar upp dessa konstruktioner separat är att de egentligen inte är regelrätta

OP-konstruktioner eftersom satsens matrisverb tar ett referentiellt subjekt. Konstruktionerna är dock intressanta att ha med i analysen eftersom processerna utgör ett annat sätt att uttrycka tillstånd och skeenden än vad OP-konstruktioner normalt gör. Här är tillståndet/skeendet nämligen gestaltat som att en förstadedeltagare antingen 'gör', 'har' eller 'tar' tillståndet. I (9.19), visas det förstnämnda, när förstadedeltagaren orsakar tillståndet.

(9.19) Det kraftiga snöfallet under natten kan göra det tungt i spåren, konstaterar SVT:s [NAMN]. (W)

<i>det kraftiga snöfallet under natten</i>	<i>kan göra</i>	<i>det</i>	<i>tungt</i>	<i>i spåren</i>
igångsättare	rel. attributiv kausalitetsprocess		attribut	omständighet

I (9.19) visas en kausalitetsprocess, där en igångsättare (*det kraftiga snöfallet under natten*) startar en relationell process. Tillståndet är attributivt konstruerat, men förorsakas alltså av en annan deltagare. Exemplet är jämförbart med en POST-konstruktion: *det kraftiga snöfallet under natten kan göra det tungt att åka i spåren* (se även exempel 6.8 ovan). I POST-konstruktionen uttrycks jämförelsevis den aktion (*att åka i spåren*) som tillskrivs attributet, medan endast omständigheten (*i spåren*) finns uttryckt i (9.19).

Nästa gestaltning är att en deltagare 'har' ett tillstånd. Här är det ingen kausalitetsprocess, utan istället relationella processer som kan beskrivas på två nivåer, men som är integrerade i varandra. Exempel visas i (9.20).

(9.20) Så fint vi har det vid vår strand. (B)

<i>så fint</i>	<i>vi</i>	<i>har</i>	<i>det</i>	<i>vid vår strand</i>
attribut	bärare	rel. attributiv process		omständighet

I (9.20) fungerar *vi* först och främst som bärare i en possessiv, attributiv relation med verbet *har* som process kärna. Dock är attributet *så fint* ingen egenkap som beskriver bäraren *vi*. Snarare beskrivs ett tillstånd som är förpackat i attributet, och som kan förstås ungefär som 'det är så fint vid vår strand' – den andra relationella nivån. Den possessiva relationen består alltså i att bäraren (*vi*) äger det relationella tillståndet (jämför: *jag har ont i huvudet*). Konstruktioner som på detta sätt uttrycker två relationella nivåer kan alterneras med verbet *få* (*få det kämpigt*), som anger ett inträde av ägandet. Jämförelsevis uttrycker verbet *ha* ägandet som oföränderligt (jämför gärna SAG 3:366 ff.).

Den tredje gestaltningen är verbet *ta*. I detta fall har förstadedeltagaren ett större inflytande på aktionen än i (9.20). Medan konstruktioner med *halfå*

gestaltar ett relationellt, icke-agentivt tillstånd, uttrycker konstruktioner med *ta* en agentiv aktion. I materialet förekommer två lexikaliserade konstruktioner med denna typ: *ta det lugnt* samt *ställa till det för sig*. Exempel på den förstnämnda visas i (9.21).

(9.21) Idag ska jag bara fortsätta ta det lugnt här hemma [...]. (B)

<i>idag</i>	<i>ska</i>	<i>jag</i>	<i>bara</i>	<i>fortsätta ta det lugnt</i>	<i>här hemma</i>
omständighet	materiell pro-	aktör		-cess	omständighet

Eftersom uttrycket *ta det lugnt* är en lexikaliserad konstruktion kan detta betraktas som en processkärna i sin helhet (se analysen). Aktionen uttrycker ett aktivt tagande av ett tillstånd och är därmed agentiv. I analysen visas processen i sin helhet tillsammans med hjälpverben: *ska fortsätta ta det lugnt*. Uttrycket *ta det lugnt* refererar till en aktion som på sätt och vis både är yttre och inre, och beroende på textsammanhanget kan processen analyseras som mental eller materiell. I (9.21) analyseras den som materiell – en i första hand yttre handling som är förankrad i en rumslig omständighet. I materialet är konstruktionen ibland samordnad med ett positionsuttryck, vilket också motiveerar analysen som materiell process: *sitta ner och ta det lugnt, ligga i sängen och ta det lugnt, vara hemma och ta det lugnt*.

I tabell 9:8 visas processer vars satser har *det* som komplement samt deras lexikogrammatiska realisering.

TABELL 9:8 *Processer i konstruktioner med det som komplement*

Processtyp	Lexikogrammatisk realisering	Antal
materiella	" <i>ta det lugnt</i> ", " <i>ställa till det</i> "	14
relationella	<i>göra det</i> + attribut <i>ha/få det</i> + attribut	29
Totalt		43

9.1.4 Sammanfattning

I materialets OP-konstruktioner förekommer alla typer av processer, varav relationella processer är kraftigt dominerande (se tabell 9:1). Verbens aktioner saknar normalt agentiv påverkan, men kan i materiella processer ibland förutsätta viss agentivitet. Avsaknaden av agent innebär att aktionen uttrycker en händelse, snarare än en handling. När verbet *säga* används opersonligt kan

dessutom en stilistisk effekt uppnås i en narrativ kontext (se exempel 9.18b). I analysen visas även att OP-konstruktioner manifesterar ett relationellt system där olika typer av relationer framstår som vaga i sina distinktioner och därmed potentiellt flertydiga. Detta beror främst på att predikationsbasen är underförstådd, vilket innebär att många relationer endast är realiserade som verb och andradeltagare. Implicita förstadedeltagare i attributiva och identifierande processer leder därmed till en överlappning med existentiell processbetydelse.

9.2 Interpersonell betydelse

En övergripande interpersonell funktion hos OP-konstruktioner är att uttrycka satser opersonligt – utan ett referentiellt subjekt. Detta beror ibland på att verbet, som exempelvis *regna*, normalt inte tar ett semantiskt subjekt, utan per automatik konstrueras med ett icke-referentiellt *det* på subjektsplatsen. Som nämntes i början av kapitlet utgör dock inte sådana verb någon stor del av verben i materialets OP-konstruktioner. Den största delen är istället predikativa konstruktioner som används som ett opersonligt alternativ. Vid bedömning genom satsgrammatik innebär det opersonliga sättet att meddela sig även att ett objektivet perspektiv uttrycks (se avsnitt 6.2.2), och i materialets OP-konstruktioner samverkar detta ofta med ett processbyte till en relationell gestaltning. Ett exempel är den relationella processen *nu blir det träning*, vars subjektiva motsvarighet är en materiell process: *nu ska jag träna*. I OP-konstruktioner samverkar alltså det interpersonella perspektivskiftet typiskt med ett ideationellt skifte av process.

I detta avsnitt visar jag hur modalitet och modal bedömning realiseras objektivet genom OP-konstruktioner. Ett särskilt fokus läggs vid specifika konstruktioner som fungerar som modala metaforer, och där ett avsändarperspektiv ändå kan vara starkt implicerat. Med ”specifika konstruktioner” avses satser som präglas av ett visst lexikogrammatiskt mönster – lexikalt och modalt. Konstruktionerna presenteras i avsnittet som underrubriker, och vi ska se att många av dessa konstruktioner har *det är* eller *det blir* som moduselement. Beskrivningen nedan utgår alltså delvis från lexikogrammatiken – det vill säga specifika konstruktioner som på ett unikt sätt opererar inom ramen för en modal betydelsekategori – och delvis från semantiken eftersom det finns flera sätt att realisera modala kategorier. I slutet av avsnittet sammanfattas den modala metaforiken i tabell 9:16. De OP-konstruktioner som uttrycker bedömning utgör sammantaget en mindre del i materialet, och det är denna delmängd som behandlas fortsättningsvis i detta avsnitt. I tabell

9:9 visas i frekvenser hur bedömning realiseras som relationella, mentala och materiella satser. (Tabellen inkluderar även konstruktioner där *det* är komplement.)

TABELL 9:9 *Antal fall av bedömning i OP-konstruktioner*

	Bedömning	Icke-bedömning
relationell	160	576
mental	24	9
materiell	2	38
verbal	0	16
Totalt	186	639

9.2.1 Modalitet

I tabell 9:10 visas vilka betydelskategorier av modalitet som förekommer i materialets OP-konstruktioner. Nedan beskrivs varje kategori, delvis med utgångspunkt i specifika konstruktioner.

TABELL 9:10 *Semantiska kategorier av modalitet i OP-konstruktioner*

förpliktelse	58
villighet	35
sannolikhet	14
vanlighet	5

Den vanligaste modalitetstypen i materialets OP-konstruktioner är *förpliktelse*. Förpliktelse realiseras av relationell, objektiv satsgrammatik. Jag ska i det följande visa hur tre specifika konstruktioner fungerar som modala metaforer för förpliktelse: *det gäller* + aktion, *det är dags* + aktion samt *det är bara* + aktion. I de två förstnämnda konstruktionerna har matrissatsen ett lexikalt mönster som reglerar förpliktelsegraden, medan graden i den sistnämnda snarare regleras av kontexten. Utöver dessa konstruktioner ska jag även visa att förpliktelse kan realiserars av betydelsen hos en nominalgrupp, vilket innebär en större komplexitet i den modala strukturen.

9.2.1.1 Förpliktelse: *det gäller* + aktion

En specifik konstruktion som fungerar som modal metafor vid förpliktelse har moduselementet *det gäller* följt av en infinivfras eller sats.⁹⁹ Moduselement kan beskrivas som ett predikat som anger ett krav eller en stark önskan. Moduselementet realiserar förpliktelsen metaforiskt, men förpliktelsen är samtidigt relaterad till att den aktion som anges i det postverbala ledet tolkas som moralisk i sammanhanget. I (9.22) visas exempel.

- (9.22) a. När pollensäsongen inleds gäller det för pollenallergikerna att vara på hugget. (W)

<i>när pollensäsongen inleds</i>	<i>gäller</i>	<i>det</i>	<i>för pollenallergikerna</i>	<i>att vara på hugget</i>
adjunkt	finit	subjekt	adjunkt	komplement
	modalitet (förpliktelse)		[aktion]	

- b. Nu gäller det bara att de får jobb [...]. (W)

<i>nu</i>	<i>gäller</i>	<i>det</i>	<i>bara</i>	<i>att de får jobb</i>
adjunkt	finit	subjekt	adjunkt	komplement
	modalitet (förpliktelse)			[proposition]

I (9.22) används verbet *gälla*, som i matrissatsen används med en betydelse av 'vara viktig/nödvändig'. I (9.22a) modifieras en aktion (*att vara på hugget*). Aktionerna är infinitivformade och fungerar i satsen som ett komplement. Prepositionsfrasen *för pollenallergikerna* uttrycker de personer som är förpliktigade att utföra aktionen, och i analysen inkluderas detta led därför i aktionen. Förpliktelsens kongruenta realisering är *när pollensäsongen inleds bör pollenallergikerna vara på hugget*. I (9.22b) är det som modifieras satsformat (*att de får jobb*), vilket i denna konstruktion är mindre vanligt i materialet. Den proposition som uttrycks är genom predikatet irreell, och en kongruent motsvarighet kan uttryckas som *nu måste de bara få jobb*.

Konstruktionen utmärker sig av att det postverbala ledets aktion typiskt har en betydelse av att göra rätt, anstränga sig eller skärpa till sig i förhållande till den aktuella situationen (se 9.22a). När det postverbala ledet uttrycker en proposition har denna på samma sätt en betydelse av något positivt och

⁹⁹ Satsformade komplement förekommer endast marginellt i denna konstruktion, då med en irreell betydelse, och dessa inbegrips här i definitionen 'aktion'.

eftersträvansvärt (se 9.22b). På så vis samspelar modaliteten hos *det gäller* med en i sammanhanget moralisk och positiv värdeladdning hos aktionen i fråga. Verbet *gälla* kan annars användas i meningen 'handla om', och fungerar då inte modalt förpliktigande: *regeringens partier och S har varit dåliga, eller försiktiga, när det gäller att beskriva konflikten* (W). För att belägga den förpliktigande betydelsen hos *det gäller* i konstruktioner som (9.22) visas i tabell 9:11 en översikt av de modala användningarna (i rubriken anges att aktionen är förpliktigad). Tabellen visar moduselementet (*det gäller*) samt de verbfraser/satser som förekommer som komplement i konstruktionen, eftersom båda dessa satskomponenter har relevans för betydelsen av förpliktelse. (Andra satsled, såsom adjunkter, visas inte i tabellen.)

TABELL 9:11 Konstruktionen *det gäller* + *aktion*

Moduselement	Komplement
<i>det gäller</i>	<i>att övertyga och vinna människor</i>
	<i>att som motståndare uttrycka sig normativt viktigt</i>
	<i>att ta tillvara på sommaren</i>
	<i>att hänga med i nyhetsflödet</i>
	<i>att närma sig framtiden</i>
	<i>att erhålla långsiktiga villkor</i>
	<i>att hänga med där</i>
	<i>att inte falla i fällan</i>
	<i>att vara mitt i musiken</i>
	<i>att bli lyssnad till, inte blott tittad på</i>
	<i>att uppdatera sidan</i>
	<i>att inte pilla</i>
	<i>att passa på att njuta</i>
	<i>att lägga upp en bra plan</i>
	<i>att det svenska vullateamet gjort sitt jobb</i>
	<i>att vara på hugget</i>
	<i>att de får jobb</i>
	<i>att vi får en varm sommar</i>

De infinitivfraser/satser som visas som komplement i tabellen uttrycker aktioner som i sammanhanget kan antas vara lämpliga eller nödvändiga. Den förpliktigande betydelsen hos *det gäller* avgörs därmed i förhållande till komplementets betydelseinnehåll i sammanhanget.

En snarlik funktion finns i den bisatsformade konstruktionen *när det väl gäller*, som kan användas för att uttrycka en tidpunkt som på något vis kräver ett engagemang: *och så ska jag hinna med att bli ruskigt utvilad när det väl gäller* (B). I denna konstruktion är det underförstått vilken aktion som kräver detta engagemang.

9.2.1.2 Förpliktelse: *det är dags* + aktion

Ett annat sätt att metaforiskt realisera förpliktelse är med konstruktionen *det är dags*, som har en kongruent motsvarighet i form av *bör* eller *måste*. Uttrycket *dags* kan i denna konstruktion variera med *tid* och *läge*, och oftast impliceras även ett avsändarperspektiv genom att förpliktelsen tolkas som att den gäller avsändaren själv. Exempel visas i (9.23).¹⁰⁰

(9.23) Det är dags att äta något annat än ägg och godis. (B)

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>dags</i>	<i>att äta något annat än ägg och godis</i>
subjekt	finit	komplement	
modalitet (förpliktelse + relativ tid)		[aktion]	

I (9.23) samverkar förpliktelse med bedömningskategorin relativ tid, som förankrar propositionen direkt i textens 'nu'. I analysen demonstreras därför två modala betydelser hos matrissatsen: förpliktelse + relativ tid.¹⁰¹ Den aktion som modifieras är ingår i det predikativa komplementet som en inbäddad infinitivfras. Den modala strukturen framgår därmed inte genom satsens olika led, utan är förpackad i ett och samma led (jämför modal struktur i avsnitt 9.2.1.4). Relativ tid är ett betydelsesdrag som den metaforiska konstruktionen tillför. I det kongruenta alternativet uttrycks jämförelsevis inte relativ tid, utan

100 Denna konstruktion skulle eventuellt kunna klassas som en POST-konstruktion (se SAG 3:567). Jag behandlar den som en OP-konstruktion eftersom infinitivfrasen kan antas ha en appositionell relation till *dags* och inte kan brytas ut som ett eget fundament (**att äta något annat än ägg och godis är dags*).

101 Det går även att betrakta relativ tid som metaforiskt överförd till förpliktelse.

enbart förpliktelse. Exempel (9.23) har sin kongruenta motsvarighet i form av *jag måste äta något annat än godis*.

I likhet med konstruktionen *det gäller* + aktion är konstruktionen med *det är dags* inte alltid förpliktigande – det förekommer även fall där relativ tid är den enda modala betydelsen. Det anges då enbart tidpunkten för en aktion: *Och nästa helg är det dags för det årliga Vikingarännet som går från Uppsala till Stockholm* (W). Vad som skiljer icke-förpliktigande konstruktioner med *det är dags* från förpliktigande verkar vara aktionens moraliska värdeladdning i textsammanhanget, i likhet med konstruktionen med *det gäller* ovanför.

9.2.1.3 Förpliktelse: *det är bara* + aktion

En tredje konstruktion som fungerar förpliktigande är konstruktionen *det är bara* följt av en infinitivfras. Denna konstruktion är en modal metafor som kan användas för att uttrycka förpliktelse i olika grader beroende på kontexten. Dessa grader inbegriper även ytterligare betydelse drag än enbart förpliktelse, vilket är relaterat till adverbet *bara*. De olika graderna kan beskrivas på följande sätt: låg grad – 'enkelt', medelhög grad – 'motiverat', hög grad: 'krävt'. I (9.24) visas först ett exempel på låg grad, vilket innebär att aktionen samtidigt framställs som 'enkelt'. Som språkhandling kan denna sats uppfattas som ett erbjudande.

(9.24) Om ni har fler frågor så är det bara att skriva de i kommentarsfältet [...]. (B)

<i>om ni har fler frågor</i>	<i>så</i>	<i>är</i>	<i>det</i>	<i>bara</i>	<i>att skriva de i kommentarsfältet</i>
[adjunkt]	adjunkt	finit	subjekt	komplement	
		modalitet (förpliktelse)		[aktion]	

Konstruktionen i (9.24) kan kongruent uttryckas med det modala verbet *kan*: *Om ni har fler frågor så kan ni skriva de [sic!] i kommentarsfältet*. I (9.24) utgörs själva satsgrammatiken av moduselementet (*det är*) tillsammans med *bara*, som enligt analysen ingår i komplementet.¹⁰² *Bara* tillför ett begränsande betydelse drag till förpliktelsegraden, vilket kan få lite olika effekt beroende på

102 Man skulle möjligen kunna se *bara* som en modal adjunkt (se t.ex. Andersen & Holsting 2015:221 f.), men eftersom *bara* inte kan utelämnas i denna konstruktion analyserar jag det istället som ett komplement tillsammans med infinitivfrasen (jämför ex. 9.12 där *bara* ideationellt representerar en deltagarroll).

sammanhanget. I (9.24) tillför *bara* en betydelse av 'enkelhet' genom aktionen framstår som 'det enda som behöver göras'. På så vis skapas en uppmuntrande effekt i erbjudandet.¹⁰³ Denna låga förpliktelsegrad förekommer även hos följande konstruktioner: *Använder du någon mindre känd linsprodukt är det bara att söka eller navigera till listan över alla linser ...* (B); *man slipper allt fix och dona inför kalaset, det är bara att dyka upp, ha roligt, fika och sjunga ...* (B).

Konstruktionen *det är bara* + [aktion] kan också uttrycka en högre förpliktelsegrad som snarare innebär 'motivation'. Sammanhanget innebär typiskt att något har gått mindre bra och ett nytt försök behöver göras. Konstruktionen bidrar till att motivera och utmana till aktionen, snarare än att framställa den som enkel, som i (9.24). Exempel visas i (9.25):

- (9.25) Jag fick verkligen inte till det, vilket gör mig så sjukt frustrerad! Men det är bara att hoppa på det nästa vecka igen. (B)¹⁰⁴

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>bara</i>	<i>att hoppa på det nästa vecka igen</i>
subjekt	finit	komplement	
modalitet (förpliktelse)		[aktion]	

I (9.25) uttrycks den modala betydelsen genom samma satsgrammatik som i (9.24), men här antyder textsammanhanget att aktionen är mer angelägen. Andra konstruktioner där den här betydelsen förekommer är: *Som inneboende i kroppen är det bara att gilla läget och hänga med* (B); *det var bara att hugga i* (B); *då är det bara att försöka igen* (B). Dessa fall har gemensamt att aktionen avser något som i sammanhanget verkar vara påfrestande, men som konstruktionen motiverar till att göra. *Bara* begränsar även här andra alternativ och framställer aktionen som 'det enda som bör göras'.

Konstruktionen kan även uttrycka en hög förpliktelse utan vare sig drag av 'enkelhet' eller 'motivation'. Här framställs aktionen snarare som ett krav i meningen 'det enda möjliga' i ett specifikt ögonblick. Ett exempel visas i (9.26):

- (9.26) När vi kom hem var det bara för mig att göra mig i ordning för att åka med [NAMN] till [PLATS]. (B)

<i>när vi kom hem</i>	<i>var</i>	<i>det</i>	<i>bara</i>	<i>för mig</i>	<i>att ...</i>
adjunkt	finit	subjekt	kompl-	adjunkt	-ement
modalitet (förpliktelse)			[aktion]		

103 Detta kan även jämföras med vad SAG skriver om *bara* i uppmaningar av typen: *Gå du bara*, där funktionen är att markera tillåtelse från avsändarens sida (SAG 4:163).

104 Textsammanhanget är hämtat från <http://rebeccacecilia.blogg.se/2014/january/>.

I (9.26) innebär förpliktelsen att ingenting utöver den aktuella aktionen i sammanhanget är varesig möjligt eller tillåtet. Adjunkten *för mig* (som här är en bestämning till komplementet snarare än till moduselementet) anger den person som är förpliktigad att utföra aktionen – också för att skilja ut denna person från den mängd som *vi* i den temporala bisatsen refererar till inledningsvis. Sammantaget visar exemplen (9.24), (9.25) och (9.26) att konstruktionen *det är bara* + [aktion] är en resurs för att metaforiskt uttrycka olika grader av förpliktelse, och att *bara* tillför andra, samverkande betydelsedrag.

9.2.1.4 Förpliktelse som nominalgrupp

Det förekommer även att förpliktelse realiseras av kärnan i en nominalgrupp – typiskt en nominalisering – som ett predikativt komplement i satsen. Den förpliktigade aktionen uttrycks då som ett led inom denna nominalgrupp, precis som i konstruktionen *det är dags* + aktion. Denna modala struktur liknar även den hos materialets PRES-konstruktioner (se avsnitt 8.2.1), som exempelvis *det finns krav på x*.¹⁰⁵ Utmärkande är att den modala strukturen inte framgår helt och hållet genom satsens olika led utan även är integrerad i den interna strukturen hos nominalgruppen. Se exempel i (9.27) med nominalgruppen som predikativt komplement.

(9.27) Men sen är det noll tolerans mot godis i veckodagarna kan jag lova! (B)

<i>men</i>	<i>sen</i>	<i>är</i>	<i>det</i>	<i>noll tolerans</i>	<i>mot godis i veckodagarna</i>
konj.	adjunkt	finit	formellt subjekt	komplement	
		modalitet (förpliktelse)			[aktion]

I (9.27) uttrycks förpliktelsen genom nominaliseringen *noll tolerans*, som innebär förpliktelse i negativ bemärkelse ('förbjudet'). Kongruent kan detta sägas som en negerad aktion, 'tolererar inte'. Den aktion som modifieras realiseras här som en prepositionsfras (*mot godis i veckodagarna*) som ingår i nominalgruppen. Rektionsledet *godis* kan eventuellt förstås som en metonymi med den avsedda innebörden 'att äta godis'. Ideationellt kan vi här tänka oss ett processkifte från mental: *sen tolererar jag inte att man äter godis i veckodagarna*, till relationell (9.27). Notera att det mentala alternativet inbegriper en första-

¹⁰⁵ I PRES-konstruktionen fungerar nominalgruppen som egentligt subjekt snarare än predikativt komplement.

deltagare (*jag*) som interpersonellt formar ett subjektivt perspektiv, medan det relationella alternativet (9.27) innebär ett objektivt perspektiv.

9.2.1.5 Villighet: *det blir* + aktion

Den i materialet näst vanligaste typen av modalitet är *villighet* (se tabell 9:10). Denna kategori realiseras nästan alltid genom strukturen *det blir* följt av ett uttryck för en aktion. Villigheten är i denna konstruktion hög och uttrycker en stark avsikt, typiskt avsändarens egna avsikt.¹⁰⁶ Verbet *bli* står typiskt i presens med referens till en nära framtid för att uttrycka att det som kommer att ske är avsiktligt. I exempel (9.28) visas tre fall av denna konstruktion.

- (9.28) a. Idag blir det bara vila [...]. (B)
b. Så idag blir det inte kontoret för vår del [...]. (B)
c. Nu blir det ut barbacka i skogen. (B)

Konstruktionerna i (9.28) motsvarar i någon mån futurala konstruktioner med modalverbet *ska*: *idag ska jag bara vila* (9.28a), *idag ska vi inte arbeta på kontoret* (9.28b). I (9.28c) kan konstruktionen tänkas motsvara *nu ska jag ut barbacka i skogen*. Precis som i *nu blir det ut*, där en aktion är underförstådd i uttrycket för riktning, kan vi alltså säga *nu ska jag ut* där ett rörelseverb (*gå*) är utelämnat (se SAG 4:906). Det finns dock några skillnader att lägga märke till hos dessa alternativ. Den första skillnaden består i att modusemelentet *det blir* uttrycker en objektiv motsvarighet till det subjektivt utformade *jag/vi ska*. Satsen meddelas därmed både opersonligt, utan ett referentiellt subjekt, och typiskt med ett processbyte från materiellt (eller något annat) till relationellt. Den andra skillnaden är att alternativet med *blir* framställer aktionen som icke-agentiv (*händelse/tillstånd*), medan konstruktionen med *ska* uttrycker en agentiv aktion (*handling*). Den tredje skillnaden är att betydelsen av avsikt är underförstådd i *bli*-konstruktionen, medan avsikt uttrycks tydligare genom *ska*.

Det predikativa ledet i denna konstruktion kan ofta vara en metonymi, varvid något som har del i en aktion som betydelsemässigt representerar hela aktionen. Detta ser vi i (9.28b), där uttrycket *kontoret* refererar till en samhörande aktion såsom som 'vara/arbeta på kontoret'. Metonymier verkar vara möjliga på grund av den relationella konstruktionen, där *bli* typiskt följs av ett

---

106 Den höga villigheten kan i denna konstruktion ibland gå över i förpliktelse, beroende på textsammanhanget. En avsikt är inte alltid ett uttryck för villighet, som i (9.28a), utan kan också vara påtvingad av yttre omständigheter, vilket potentiellt är fallet i (9.28b).

nominalt uttryck. Vi ser även en metonymi i (9.28c) där uttrycket för riktning representerar en aktion.

Nästan alltid inleds konstruktionen med en adjunkt som realiserar relativ tid. I (9.28) förekommer *idag* och *nu*. Adjunkten som tillsammans med *blir* förankrar processen i en nära förestående tidpunkt konstruerar en sorts futurum genom att uttrycka en prognos, vilket vidare kan tänkas bidra till betydelsen av avsikt. Angivelsen av det kommande skeendet gäller alltså inom ett tidsförlopp som förhåller sig till yttrandets, ofta omedelbara, situationskontext. Adjunkter för relativ tid varierar i materialet mellan textens nu (*nu, idag*), och en nära framtid (*snart, därefter, sen, senare, ikväll*).

I tabell 9:12 visas en analys av den modala strukturen generaliserat utifrån (9.27a). Sammantaget förekommer tre typiska led i konstruktionens interpersonella struktur. Det första är en tidsförankrande adjunkt som uttrycker relativ tid. Det andra är moduselementet *det blir* som konstruerar betydelsen av villighet i relation till adjunkten, och det predikativa komplementet uttrycker den avsiktliga aktionen.

TABELL 9:12 *Modal struktur hos konstruktionen det blir + aktion*

<i>idag</i>	<i>blir</i>	<i>det</i>	<i>vila</i>
adjunkt (relativ tid)	finit	subjekt	komplement
modalitet (villighet)			[aktion]

Slutligen kan det noteras att det objektiva sättet att meddela sig inte innebär att talarperspektivet är helt obefintligt. Snarare framstår kontrasten mellan det objektiva och det avsiktliga som ett sätt att uttrycka en plan utan att involvera sig själv som subjektreferent, men ändå upprätta en relation där mottagaren blir mer eller mindre delaktig i avsändarens tillvaro. Detta kan ytterligare förstärkas av bruket av bestämd form hos den predikativa nominalgruppen: *kontoret, träningen*. Ibland är den person som står bakom avsikten även specificerad i en prepositionsfras, som *för vår del* i (9.28b).

9.2.1.6 Sannolikhet och vanlighet

Sannolikhet och *vanlighet* uttrycks i materialet på lite olika sätt. Medan sannolikhet ofta är koncentrerad till betydelsen hos en predikativ nominalgrupp eller till betydelsen hos ett verb, realiseras vanlighet enbart genom konstruktioner med *det blir* tillsammans med en modal adjunkt eller med ett mängduttryck. I (9.29) ser vi först exempel på de två realiseringarna av sannolikhet.

- (9.29) a. [...] att det är stor risk att den efterbehandlingskyldige ändå slutligen får bära miljövårdskostnaderna. (A)
 b. På lördag lutar det åt att kika på ”Good people” eller ”Gone girl”. (B)

I (9.29a) ser vi först en existentiell process där en hög grad av sannolikheten uttrycks av nominalgruppen *stor risk*. Den proposition som modifieras ingår i nominalgruppen (se även PRES-konstruktioner med ungefär samma modala struktur i avsnitt 8.2.1). Andra nominala uttryck för sannolikhet i existentiella processer kan vara *inget snack* eller *en tidsfråga*. Det förekommer även att det som modifieras är infinitivformat. I (9.29b) är den modala betydelsen kodad i uttrycket *luta åt*, varvid aktionen uttrycks som rektion. På liknande sätt fungerar även konstruktioner där verbet *bli* modifieras av *kan*, varvid det som modifieras typiskt är en nominalisering: *det kan bli fortsatta prisökningar under den närmaste tiden* (W).

Vanlighet uttrycks i materialets OP-konstruktioner med moduselementet *det blir* tillsammans med en modal adjunkt eller ett mängduttryck. Exempel visas i (9.30).

- (9.30) a. [NAMN] tycker det är supermysigt att gå på bio så det blir att vi går dit rätt ofta. (B)

<i>så</i>	<i>det</i>	<i>blir</i>	<i>att vi går dit</i>	<i>rätt ofta</i>
konj.	subjekt	finit	komplement	adjunkt
	modali-		[aktion]	-tet (vanlighet)

- b. Då jag arbetat många år i branchen och haft fyra bebisar så blir det en del inköp. (B)

<i>så</i>	<i>blir</i>	<i>det</i>	<i>en del inköp</i>
konj.	finit	subjekt	komplement
	modalitet (vanlighet)		[aktion]

I (9.30a) modifieras aktionen *att vi går dit rätt ofta* genom moduselementet *det blir* tillsammans med adjunkten *rätt ofta*. Dessa satsled uttrycker att händelsen blir av på ett mer impulsivt vis i jämförelse med konstruktioner med *det blir* som uttrycker en avsiktlig aktion (jämför 9.2.1.5). Moduselementet *det blir* kan också användas tillsammans med ett mängduttryck som inbegrips i aktionens nominala utformning. Detta ses i (9.30b), där modaliteten sträcker sig fram till mängduttrycket *en del*.¹⁰⁷

107 En annan tolkning av detta exempel kan dock vara att det blir en stor mängd inköp vid ett enstaka tillfälle, där det i så fall inte rör sig om vanlighet.

9.2.1.7 Sammanfattande översikt

I tabell 9:13 visas hur modalitet sammantaget realiseras i materialets OP-konstruktioner. Eftersom den lexikogrammatiska realiseringen är så pass variationsrik innehåller kolumnen både verbuttryck, nominalgrupper och andra relevanta satslement, varav exempel visas i kolumnen till höger.¹⁰⁸

TABELL 9:13 *Realisering av modalitet i OP-konstruktioner*

Modalitet	Lexikogrammatisk realisering	Exempel
förpliktelse	<i>vara + behov, dags, läge, noll tolerans, slut</i> <i>gälla</i> <i>vara + bara</i>	<i>Det är noll tolerans mot godis.</i> <i>Det gäller att inte ge upp.</i> <i>Det är bara att försöka igen.</i>
villighet	<i>bli + adjunkt (tid)</i>	<i>Idag blir det vila.</i>
sannolikhet	<i>bli/ vara + chans, ingen tvekan, inget snack, tal, risk, tidsfråga</i> <i>luta åt</i>	<i>Det är ingen tvekan om att ...</i> <i>Det lutar åt att ...</i>
vanlighet	<i>bli + adjunkt</i> <i>/mängduttryck</i>	<i>Det blir ofta att ...</i> <i>Det blir en del inköp.</i>

9.2.2 Modal bedömning

I materialet förekommer fyra typer av modal bedömning: *intensitet*, *övertygelse*, *uppskattning* och *sätt* (se tabell 9:14). Av dessa är det bara övertygelse och intensitet som kan sägas realiseras metaforiskt, vilket jag visar längre fram. Liksom vid kategorier för modalitet varierar kategorierna för modal bedömning mellan att realiseras av specifika konstruktionsmönster eller med en större variation. Medan intensitet till exempel realiseras genom en specifik konstruktion med *så* (se 9.2.2.1), realiseras övertygelse genom en rad mentala verb (se 9.2.2.2). Dessa två bedömningar används med avseende på propositioner och är metaforiska. Uppskattning och sätt realiseras däremot inte metaforiskt eftersom bedömningen inte gäller någon proposition. Dessa bedömningar gäller snarare ett tillstånd som anges av en prepositionsfras eller alternativt en underförstådd

¹⁰⁸ I *det*-konstruktioner där den modala realiseringen är mer enhetlig anges i tabellerna relevanta led separat, se tabeller i avnitt 6.2, 7.2 och 8.2 ovan.

aktion (se 9.2.2.3). I slutet av avsnittet (9.2.2.4) beskrivs ett par predikativa konstruktioner som används för att uttrycka invändning i ett sammanhang.

TABELL 9:14 *Semantiska kategorier för modal bedömning i OP-konstruktioner*

intensitet	33
övertygelse	26
uppskattning	8
sätt	8

9.2.2.1 Intensitet: *det är så* + proposition

Den vanligaste modala bedömningskategorin i materialets OP-konstruktioner är *intensitet*. Kategorin realiseras metaforiskt genom konstruktionen *det är så* + proposition. Konstruktionen utmärker sig av att den proposition som modifieras är inbäddad i adverbgruppen med *så* som huvudord, och är på så vis djupare integrerad i den modala strukturen (jämför avsnitt 9.2.1.4 samt 8.2.1). Matrissatsens funktion är att intensifiera propositionen, vilket innebär att den presenteras som ett sant faktum, 'så här är det'. Kongruenta alternativ kan vara adjunkter som *verkligen*, *ju* eller *nämligen*. Konstruktionen visas i exempel (9.31), med analys av den modala strukturen.

- (9.31) Det är ofta så att när man adresserar spelarna och laget så handlar det mestadels om att uppmuntra dem inför kommande matcher. (A)

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>ofta</i>	<i>så</i> att när man adresserar spelarna och laget så handlar det mestadels om att uppmuntra dem inför kommande matcher
subjekt	finit	adjunkt (vanlighet)	komplement
modal bedömning (intensitet)			[proposition]

I konstruktionen ingår i materialet nästan alltid textuella eller modala adjunkter såsom *samtidigt*, *också*, *rent av*, *ju*, *nog*, *snarare*, eller modala finit: *det kan vara så att oppositionen ibland säger ja ...* (A). I (9.31) förekommer adjunkten *ofta*, som uttrycker vanlighet. Bruket av kongruent modalitet kan även påverka graden av intensitet eftersom den kongruenta modaliteten har semantisk räckvidd över intensiteten. Till exempel innebär ett kongruent uttryck för låg grad av sannolikhet att graden av intensitet också anpassas till låg (*det verkar vara så att ...*).

Enligt (SAG 4:532, se även 4:577) kan matrissatsen i konstruktionen *det är så* + narrativ bisats ha som funktion att i textsammanhanget ange bisat-

sens proposition som en bakgrund till en tidigare information. SAG:s exempel varierar då mellan verben *vara* och *förhålla sig*: *Willis var deppig. Det var nämligen så att Gene Tunney lämnat det jordiska nu i november 1978.* (SAG 4:532). Denna bakgrundsgivande funktion är dock inte så framträdande i mitt material – konstruktionen förefaller inte vara begränsad till att förklara ett förhållande. I (9.31) är funktionen snarare att presentera något nytt i sammanhanget. Utgångspunkten i intensitet kan rimligtvis ses som en introducerande förstärkning till den nya informationen i satsens textuella struktur. Här fungerar även adverbet *så* kataforiskt med syftning på den följande propositionen. Den modala utgångspunkten har alltså i denna konstruktion ett nära samspel med informationsstrukturen och referensförhållandet genom att det nya, som utsägs i den inbäddade propositionen, inte bara presenteras som sant utan också förbereds genom ett framåtsyftande *så* och är mer rematiskt i sin högerställda position.

9.2.2.2 Övertygelse

Den näst vanligaste modala bedömningskategorin är *övertygelse*, som i materialets OP-konstruktioner mer specifikt innebär evidentialitet. I jämförelse med exempelvis PRES-konstruktionens evidentialitet (*det finns tecken, belägg*) är evidentialiteten dock lite vagare uttryckt¹⁰⁹ genom mentalt projicerande matrissatser. Exempel visas i (9.32).

- (9.32) a. Det verkar som om den 67-årige mannen har kört på en snökant och slungats av nära en stenpir, där också skotern stannade. (W)
 b. Det känns som det här är en del av en större litterär rörelse. (W)

I exempel (9.32) ser vi mentala projektioner som ideationellt riktar sig mot en implicit upplevare ('tilltala'-typ). Projektionen är utformad på samma sätt som hos POST-konstruktioner (*det visar sig att ...*), men här är det som bedöms utformat som en *som*-fras. Genom verben *verkar* och *känns* realiseras en medelhög grad av övertygelse eftersom textens avsändare grundar övertygelsen på hur något ter sig för avsändaren. Kongruent kan vi för denna kategori närmast använda adjunkten *uppenbarligen*. I (9.32a) ser vi ett kognitivt verb, *verka*, och i (9.32b) ett perceptivt verb, *kännas*. Andra kognitiva verb är i materialet *framstå*, *tyckas* och *förefalla*, och andra perceptiva verb är *låta*, *se ut* och *visa sig*.

---

109 Med *vagare* avses att evidensen inte är uttryckt genom ett nominalt led så som i PRES-konstruktionen.

9.2.2.3 Uppskattning och sätt

I materialets OP-konstruktioner förekommer ytterligare två typer av bedömningar: *uppskattning* och *sätt*. Det som bedöms är dock inga propositioner, utan snarare underförstådda tillstånd som ideationellt endast är specificerade med omständigheter. Därmed är dessa OP-konstruktioner icke-metaforiska i sin modala realisering. Exempel på uppskattning visas i (9.33).

- (9.33) a. Det kanske är supertrevligt i Lerum! (B)
b. Det rockar även i den HÄR gruppen på FB och på den HÄR sidan. (B)

I (9.33) ser vi attributiva satser där ett underförstått tillstånd är specificerat med en omständighet (*i Lerum* respektive *i den HÄR gruppen på FB och på den HÄR sidan*). Eftersom det inte är någon proposition som bedöms föreligger ingen modal metaforik. Ibland kan det däremot förekomma ett specificerande tillägg som rymmer en sats: *fast det är ju väldigt trevligt varje gång du kommer hit* (B). Men inte heller i detta fall är bedömningen metaforisk eftersom denna sats inte kan packas upp som fri med samma innebörd (**du kommer trevligt nog hit*).

Kategorin *sätt* uttrycks i OP-konstruktioner genom modifiering av en underförstådd aktion som är specificerad enbart med en omständighet. Detta visas i (9.34):

- (9.34) Det kraftiga snöfallet under natten kan göra det tungt i spåren, konstaterar [NAMN]. (W)

I (9.34) kan man tänka sig att prepositionsfrasen *i spåren* underförstår en aktion i stil med 'ta sig fram i spåren'. Det är alltså inte rummet *i spåren* som modifieras, utan snarare en semantiskt samhörande aktion. Uttrycket *i spåren* kan därmed beskrivas som en metonymi – en plats för en aktion. Eftersom ingen proposition uttrycks i det som bedöms fungerar konstruktionen inte som modal metafor.

9.2.2.4 Invändande attityd

Som avslutning på detta avsnitt ska jag visa att predikativa OP-konstruktioner också kan användas för att uttrycka en *invändande attityd* i ett sammanhang. Två specifika konstruktioner fungerar på detta sätt: *det är bara det* + proposition samt (*så*) *det är inte det* som optionellt kan följas av en proposition. Konstruktionerna visas i exempel (9.35):

- (9.35) a. Jag är skitnöjd med mina insatser – det är bara det att det inte blir medalj [...]. (W)
b. Jag är jättenöjd med den så det är inte det men det ser så fräsch ut med vit.
(B)

I (9.35a) ser vi konstruktionen som meningens sista sats: *det är bara det* + proposition. Ett liknande exempel tas upp i SAG (4:163) där det beskrivs att *bara* kan användas för att markera en invändning i sammanhanget. I (9.35a) anger den första satsen, *jag är skitnöjd med mina insatser*, den grund som invändningen står i kontrast mot. I satsen därpå uttrycks invändningen genom *det är bara det*, i vilken det predikativa *det* refererar framåt till *att*-satsen. I likhet med den inledande intensiteten i *det är så* i (9.31), har den inledande invändningen en presenterande funktion.¹¹⁰ Den här konstruktionen är metaforisk med avseende på det textuella, och kan kongruent motsvaras av *men* (*men det blir ingen medalj*). Adverbet *bara* tycks även ha som funktion att tona ner invändningen något, så att den inte bestrider det faktum att skribenten är nöjd utan markerar att det enbart rör sig om en småsak.

I (9.35b) ser vi en delvis liknande funktion hos konstruktionen (*så*) *det är inte det*. Pronomenet *den* i meningens första sats refererar i detta textsammanhang till en annan möbel som skribenten äger.¹¹¹ Likheten med (9.35a) består i att en invändning mot ett tidigare satsinnehåll görs, men här är invändningen implicit och här förekommer inget *bara*. Konstruktionen (*så*) *det är inte det* kan eventuellt ses som en elliptisk utbrytningskonstruktion där det referentiella pronomenet *det* underförstår en relativsats: (*så*) *det är inte det* [som det här handlar om]. Alternativt kan invändningen specificeras i en supplerad *att*-sats: *det är inte det att jag inte är nöjd*. Intressant är att konstruktionen skulle kunna utelämnas i detta sammanhang, varvid endast två följande huvudsatser utsägs: *Jag är jättenöjd med den, men det ser så fräscht ut med vit*. Ytterligare en funktion hos (*så*) *det är inte det* kan därmed vara att utgöra ett mellanliggande textled som förhåller de två satserna till varandra på ett sätt som tydliggör kontrasten mellan dem.

---

110 Den presenterande funktionen är i båda konstruktionerna (9.31 och 9.35a) även relaterad till den kataforiska referensen hos *så* respektive *det*.

111 Textsammanhanget hämtades från <https://proforma.blogg.se/2014/july/ljus-inredning-fran-grannen.html>.

9.2.2.5 Sammanfattande översikt

I tabell 9:15 visas en sammanfattande översikt av modal bedömning och dess realisering i materialets OP-konstruktioner. Eftersom den metaforiska realiseringen för modal bedömning är så pass liten utifrån mitt material demonstreras inte denna i någon separat tabell. Istället har tabell 9:15 en kolumn som demonstrerar potentialen för kongruent motsvarighet (se annars tabell 9:16 som visar modal metaforik i sin helhet).

TABELL 9:15 *Realisering av modal bedömning i OP-konstruktioner*

Modal bedömning	Lexikogrammatisk realisering	Exempel	Kongruent motsvarighet
intensitet	<i>vara så att ...</i>	<i>Det är så att ...</i>	<i>ju, verkligen</i>
övertygelse	<i>framstå, förefalla, kännas, låta, se ut, tyckas, verka, visa sig</i>	<i>Det verkar som om/att ...</i>	<i>uppenbarligen</i>
uppskattning	<i>bli jobbigare, vara trevligt/kul, rocka</i>	<i>Det är trevligt i Lerum. Det rockar i den här gruppen.</i>	
sätt	<i>gå bra/utför</i>	<i>Det gick mindre bra i spåret.</i>	

9.2.3 Sammanfattning

Vi har ovan sett att OP-konstruktioner till största delen realiserar modal betydelse genom relationell satsgrammatik. Några exempel är konstruktioner med de förpliktigande matrissatserna *det gäller, det är dags, det är bara* samt den intensifierande satsen *det är så*. I många konstruktioner impliceras även starkt ett avsändarperspektiv trots att bedömningen realiseras objektivt (exempelvis *nu blir det bara vila*). Det som bedöms står i OP-konstruktioner som ett efterföljande och underordnat led. Denna modala struktur samverkar med informationsstrukturen på så vis att den modala betydelsen utgör en utgångspunkt för vad som typiskt är ny information. I konstruktionen *det är så* + proposition har jag uppmärksammat en presenterande funktion hos matrissatsen, i likhet med den invändande konstruktionen *det är bara det* + proposition. Den relationella satsgrammatiken kan ibland innebära ett processbyte där den relationella gestaltningen kan härledas till en annan processtyp, vilket samspelar med perspektivskifte från subjektivt till objektivt. Något som utmärker OP-konstruktioner i förhållande till andra *det*-konstruktioner är att det som

bedöms kan vara underförstådda tillstånd som endast är specificerade med omständigheter (exempel 9.33–34). Samtidigt förekommer liknande modala strukturer som vi ser hos andra *det*-konstruktioner, till exempel hos PRES-konstruktioner och mentala POST-konstruktioner.

I tabell 9:16 visas i stora drag den modala metaforiken utifrån beskrivningen ovan. Tabellen visar även kongruent grammatik för respektive modala kategori. Den sista kategorin, som jag kallar för *invändning*, är textuell snarare än modal, men har på grund av sin satsgrammatik ändå tagits med i tabellen.

TABELL 9:16 *Modal metaforik i OP-konstruktioner*

Modal typ		Kongruent grammatik	Satsgrammatik (OP)
modalitet	sannolikhet	<i>lä, troligen</i>	<i>Det är risk att ...</i> <i>Det lutar åt att ...</i>
	villighet	<i>ska</i>	<i>Nu blir det träning.</i>
	förpliktelse	<i>får</i> <i>bör, måste</i>	<i>Det är bara att klicka på bilden.</i> <i>Det är bara att jobba på.</i> <i>Det gäller att sköta kroppen.</i> <i>Det är dags att äta mindre godis.</i>
	vanlighet	<i>brukar</i>	<i>Det blir att vi går dit rätt ofta.</i>
modal be- dömning	intensitet	<i>verkligen, ju</i>	<i>Det är så att ...</i>
	övertygelse	<i>uppenbarligen</i>	<i>Det verkar som att ...</i>
	invändning* (textuell)	<i>men</i>	<i>Det är bara det att ...</i>

9.3 Diskussion

Det finns några saker att diskutera beträffande detta kapitelns analysresultat. En första fråga är i vilken mån OP-konstruktioner kan ses som en generell konstruktionstyp, sett till både form och funktion. Till skillnad från *det*-konstruktionerna i kapitel 6–8 ser vi här en rad olika mönster och funktioner som delvis återfinns hos de övriga konstruktionstyperna. Några ideationella strukturer som återkommer är existentiell processtyp i likhet med PRES-konstruktioner (se kapitel 8) och attributiv/identifierande samt mental 'tilltala'-typ i likhet med POST-konstruktioner (se avsnitt 6.1). Vi ser även modal bedömning i samma sorts attributiva matrissatser som i POST- och MED-konstruktioner, fast där det som bedöms kan vara underförstått och endast vagt specificerat med en omständighet (exempel 9.33). Något som särskiljer

OP-konstruktioner från andra *det*-konstruktioner är förekomsten av materiell processbetydelse, där verbet kan implicera viss agentivitet, samt att modal metaforik tar sig mer specifika uttryck i predikat som tycks användas systematiskt för att uttrycka modal betydelse. En möjlighet är att betrakta OP-konstruktioner som *det*-konstruktioner som inte begränsar sig till specifika satsmönster och funktioner som POST-, MED- och PRES-konstruktioner gör i högre grad, utan kan användas på ett vidare och mer mångfasetterat sätt.

Något som förekommer i påfallande stor utsträckning är att saker och ting underförstås i OP-konstruktioner, vilket innebär att komplexa betydelser kan uttryckas. I detta kapitel har jag diskuterat underförstådda förstadedeltagare, underförstådda aktioner i så väl nominalgrupper som adverbgrupper, potentiella ellipser och underförstått talarperspektiv. Mängden underförstådda betydelser antyder att *det*-konstruktioners mer abstrakta och opersonliga sätt att gestalta världen är en resurs som öppnar upp för fler betydelsenyanser, vilket möjliggör för konstruktioner att användas som en sorts attitydmarkörer. I detta kapitel framgår det exempelvis att verbuttryck som normalt inte signalerar attityder kan användas på ett sådant sätt som predikat i en OP-konstruktion (se exempel 9.22–26 samt kopulasatser som i exempel 9.28, 9.30 samt 9.35).

Till sist uppstår även teoretiska frågor kring hur man med SFG:s analysapparat kan synliggöra det som inte realiseras lexikogrammatiskt men ändå tycks figurera på betydelsestratumet. Problemen med att klassificera relationella processer hos predikativa satser av typen *det är* + nominalgrupp antyder att distinktionerna möjligen inte alls föreligger i de fall som diskuteras utan är sammansmälta. Detta tycks även korrelera med en syntaktisk flertydighet som innebär att nominalgruppen skulle kunna ses som både egentligt subjekt och som predikativt komplement. Ett argument som går ut på att relationella processer kan vara sammansmälta måste dock grunda sig på ett antagande om att distinktioner som inte realiseras inte heller finns. Å andra sidan kan processtyper också förstås som så kallade kryptotyper (eng. *cryptotypes*), vilket innebär att de rymmer en sammansättning av betydelse drag som inte alltid syns, men som upprättas utifrån hur de används (se Halliday & Matthiessen 1999:26 f.). Min kategorisering av relationella undertyper grundar sig snarare på det sistnämnda (se exempelvis de typer av identifierande processer som ovan beskrivs).

10. Konstruktion med passiv

Detta är avhandlingens sista analyskapitel. Fokus flyttas nu från aktiva *det*-konstruktioner, som ovan beskrivs, till deras passiva motsvarigheter. Passiva *det*-konstruktioner (PASS-konstruktioner) benämns i plural eftersom det förekommer passiva PRES-, POST-, MED- samt OP-konstruktioner. Kapitlets analys syftar till att kartlägga vilka betydelsesdrag som karaktäriserar respektive passiv *det*-konstruktion i förhållande till motsvarande aktiv, samt vilka betydelsesdrag som karaktäriserar PASS-konstruktioner gemensamt.

I avsnitt 10.1 beskrivs ideationell betydelse hos respektive PASS-konstruktion i tur och ordning. Jag visar att PASS-konstruktioner på många sätt kompletterar aktiva *det*-konstruktioner genom att fylla funktioner som saknas hos de aktiva. I beskrivningen lyfts två skillnader fram som centrala, processbetydelse och agentivitet. Medan aktiva *det*-konstruktioner oftast är relationella (se kapitel 6–9), är passiva *det*-konstruktioner verbala, mentala eller materiella, och de mentala visar sig även vara av en annan typ än hos aktiva mentala *det*-konstruktioner. Processerna beskrivs tillsammans med agentivitet, varvid jag visar att PASS-konstruktioner uttrycker handlingar till skillnad från aktiva *det*-konstruktioner som snarare uttrycker händelser och tillstånd.

I 10.2 beskrivs interpersonell betydelse. Här återkommer jag till agentivitet för att beskriva PASS-konstruktioner som resurs för att uttrycka handlingar operonligt, och jag visar att bedömning till stor del uttrycks genom refererande verb. Den interpersonella analysen sker inte konstruktionsspecifikt utan utgår från hur betydelse realiseras av samtliga PASS-konstruktioner – detta eftersom de funktioner som identifieras återfinns hos flera typer av *det*-konstruktioner. Dock står POST-konstruktionen mest i fokus eftersom bedömning oftast realiseras som denna konstruktion.

I tabell 10:1 visas först hur olika PASS-konstruktioner fördelar sig i materialet. Inom parentes visas i kolumnen längst till höger jämförande frekvenser av motsvarande aktiva konstruktioner, med siffror hämtade från tabell 5:2. Tabellen visar även fördelningen av de två svenska passivformerna *s*-passiv (passiva verb i *s*-form) och perifrastisk *bli*-passiv (det vill säga *bli* tillsammans med en perfekt participform).¹¹²

TABELL 10:1 *Typer av passiva det-konstruktioner*

Konstruktionstyp	Passivform		Antal
	<i>s</i> -passiv	<i>bli</i> -passiv	
POST	54	1	55 (aktiva: 849)
PRES	41	1	42 (aktiva: 653)
OP	35	0	35 (aktiva: 825)
MED	1	0	1 (aktiva:54)

I tabell 10:1 ser vi först att PASS-konstruktioner har betydligt färre förekomster än aktiva *det*-konstruktioner (jämför parenteser, se även tabell 5:2). Med detta sagt fördelar sig konstruktionstyperna ungefär på samma sätt. Den vanligaste passiva konstruktionen, liksom den vanligaste aktiva, är POST-konstruktionen. Därefter följer PRES- och OP-konstruktionen, i omvänd ordning jämfört med de aktiva. Ordningen POST, PRES, OP överensstämmer med Fredrikssons (2016) frekvenser av passiva *det*-konstruktioner i svenska originaltexter (se Fredriksson 2016:73). Tabell 10:1 visar även att *s*-passiv är dominerande i alla konstruktionstyper, medan *bli*-passiv enbart förekommer i en POST-konstruktion samt i en PRES-konstruktion. Detta överensstämmer med resultat i andra studier om bruket av passivform, såsom Laanemets (2012), Engdahl (2001) och Fredriksson (2016). Notera att mitt resultat begränsar sig till passiva *det*-konstruktioner, medan de sist nämnda studierna fokuserar på passivformer generellt i svenskan.

---

112 Perifrastisk konstruktion med *vara* ingår inte i tabellen utan inkluderas i aktiva *det*-konstruktioner med anledning av att predikativet typiskt kan tolkas som ett adjektiv (*vara känt/tillåtet/förbjudet*).

10.1 Ideationell betydelse

Innan vi kommer till passiva *det*-konstruktioner ska jag nämna något om ideationella funktioner hos den passiva satsen generellt. Holmberg & Karlsson (2006) beskriver att verb i passiv form tillför en grad av abstraktion till processen genom att göra den ”mindre deltagarbunden” (2006:171). Förstadedeltagaren är antingen implicit eller uttrycks optionellt i en prepositionsfras. I (10.1) visas exempel på en materiell process med passivt verb:

(10.1) Huset städades av Max.

<i>huset</i>	<i>städades</i>	<i>av Max</i>
mål	materiell process	aktör

Processen i exempel (10.1) utmärker sig av att *huset* fungerar som andradeltagare (mål) och *av Max* som förstadedeltagare (aktör). Det går även bra att i den passiva konstruktionen utelämna förstadedeltagaren och enbart uttrycka *huset städades*, varvid det endast är andradeltagaren som deltar i processen medan förstadedeltagaren är implicit. I motsvarande aktiv form uttrycks agenten jämförelsevis som förstadedeltagare i subjektet (*Max städade huset*). Passivformer med implicit förstadedeltagare utnyttjas typiskt när denna roll antingen framgår av kontexten, är irrelevant eller är oidentifierad (se Andersen & Holsting 2015:72 f.).

En passiv *det*-konstruktion visar sig ha möjlighet att gå ännu längre i abstraktion jämfört med (10.1) och utelämna samtliga deltagare: *det städades och fejadades hela dagen*. I detta fall uttrycks alltså varken första- eller andradeltagare, men det är implicerat att någon städar och fejar och att något städas och fejas. Materialets passiva *det*-konstruktioner varierar i sin abstraktionsgrad, det vill säga i vilken grad deltagare är uttryckta, vilket jag ska återkomma till i slutet av den ideationella analysen. Utmärkande är att förstadedeltagaren är implicit, medan andradeltagare varierar mellan att vara implicita och explicita. Vidare karaktäriseras passiva *det*-konstruktioner i materialet av verb som i sin aktiva form är transitiva, men verben kan även vara intransitiva: *det har snackats länge* (W). *Det*-konstruktioners möjlighet till intransitiva verb i passiv utgör en skillnad gentemot passiva konstruktioner utan *det*, som i exempel (10.1). Medan passiven utan *det* enbart bildas av transitiva verb, fungerar *det*-konstruktioner alltså som en resurs för att därutöver passivera intransitiva verb (se SAG 4:363, 371).

För att beskriva den utifrån materialet mest framträdande skillnaden mellan aktiva och passiva *det*-konstruktioner behöver begreppet *agentivitet*, med distinktionen *handling* och *händelse/tillstånd*, användas (se avsnitt 3.6). Agen-

tivitet har inte berörts i större utsträckning i samband med analysen av aktiva *det*-konstruktioner.¹¹³ Det är först här, i analysen av passiva *det*-konstruktioner i förhållande till de aktiva, som begreppet blir mer relevant. Medan aktiva *det*-konstruktioner uttrycker icke-agentiva processer (till exempel händelser: *det händer saker* eller tillstånd: *det är trevligt i Lerum, det är kul att spela tennis*), utmärker sig PASS-konstruktioner istället av att verben i sin grundbetydelse uttrycker agentiva processer, det vill säga processer som också kan beskrivas som handlingar eftersom verbhandlingen förutsätter en agent. Närmast visas en analys av både process och agentivitet för att demonstrera denna övergripande skillnad hos passiva och aktiva *det*-konstruktioner. Därefter, vid analysen av de enskilda *det*-konstruktionerna, kommer agentivitet enbart att behandlas i den löpande texten med fokus på distinktionen *handling/händelse* – detta för att göra framställningen mer lätläst.¹¹⁴

I exempel (10.2) visas en aktiv och en passiv *det*-konstruktion. Båda konstruktionerna är PRES-konstruktioner, och jag presenterar en analys av transitiv struktur på mellanraden och agentiv struktur på den nedre raden. Skillnaden mellan processerna framgår när de två strukturerna betraktas tillsammans.

(10.2) a. Det har kommit flingor, men inte lagt sig någon snö på vägbanan [...]. (W)

<i>det</i>	<i>har kommit</i>	<i>flingor</i>
	existentiell process	existerande
	händelse	medium

b. Till Växjö skickades det en solhatt i tuffa Cars, Ljusblå. (B)

<i>till Växjö</i>	<i>skickades</i>	<i>det</i>	<i>en solhatt i tuffa Cars, Ljusblå</i>
omständighet	materiell process		mål
	handling		medium

Processerna i (10.2) har gemensamt att de uttrycker att något kommer till – dock på olika sätt. Den aktiva konstruktionen (10.2a) anger en händelse, varvid förstadedtagaren i den transitiva strukturen har rollen medium i den agentiva strukturen (se avsnitt 3.6). *Flingor* är alltså gestaltade som om de kommit till av sig själva, utan agentiv påverkan. I den passiva konstruktionen (10.2b) ser vi istället en handling där verbets betydelse förutsätter

113 Se dock avsnitt 9.1.2 där agentivitet berörs ytligt i samband med OP-konstruktioner.

114 Analyserna ska alltså inte vara onödigt omfattande. En del kategorier inom agentiv struktur är inte heller relevanta att gå igenom.

en mänsklig agent, vilket är typiskt för materialets PASS-konstruktioner.¹¹⁵ I den transitiva strukturen förutsätts likaså en aktör eftersom processen i detta fall är materiell.¹¹⁶ Agenten respektive aktören är dock inte uttryckt i PASS-konstruktionen. Men eftersom processen är agentiv fungerar *en solhatt i tuffa Cars* som andradeltagare (mål) istället för förstadeltagare som *flingor* i (10.2a). I den agentiva strukturen ses dock samma funktion hos respektive deltagare, medium.

Utelämningen av agent i PASS-konstruktioner innebär att processen framstår som mindre agentiv än i en motsvarande aktiv konstruktion som uttrycker agenten i subjektet explicit: *moster Anna skickade en solhatt*. Vidare förefaller processen mindre agentiv jämfört med en passiv konstruktion utan *det*, där det går bra att uttrycka agenten i en *av*-fras: *en solhatt skickades av moster Anna*. Överlag kan det ifrågasättas huruvida en agent kan uttryckas i en PASS-konstruktion (se Engdahl 2006). I nästan alla materialets PASS-konstruktioner är denna roll utelämnad. Dock kan agenten optionellt vara mer eller mindre vagt specificerad i en prepositionsfras, vilket jag nedan kommer att visa, men i dessa fall förekommer en annan preposition än *av*. På en skala där agentiva processer kan vara mer eller mindre agentiva, utformar PASS-konstruktioner ett kluster av handlingar som alltså betydelsemässigt angränsar till händelser – detta eftersom verbets underförstådda agent vanligen inte uttrycks.

I tabell 10:2 visas fyra grader av agentivitet hos processer, utifrån exemplet med solhattens förflyttning. Gradera av agentivitet relaterar till olika lexikogrammatik med avseende på aktiv/passiv form samt *det*-konstruktion/*icke-det*-konstruktion. De tre första graderna realiseras av aktiv normalsats, passiv normalsats och passiv *det*-konstruktion (med ”normalsats” avses en *icke-det*-konstruktion). Processerna i dessa satser uttrycker handlingar och går från att vara mer agentiva till mindre (se pilen till vänster). Den fjärde graden är en *icke-agentiv* process som uttrycker en händelse¹¹⁷ och realiseras av en aktiv *det*-konstruktion.

---

115 Se också SAG (4:57 f.) om underförstådd mänsklig agens i passiva *det*-konstruktioner.

116 Varför (10.2b) analyseras som en materiell och inte existentiell process förklaras närmare i avsnitt 10.1.2 i samband med PRES-konstruktioner.

117 Notera att *icke-agentiva* processer i detta arbete kallas för *händelse* och *tillstånd* beroende på processens dynamiska eller *icke-dynamiska* betydelse (se avsnitt 3.6).

TABELL 10:2 Grader av agentivitet i passiva och aktiva normalsatser respektive det-konstruktioner

Agentivitet		Satstyp	Exempel
agentiv	HANDLING	aktiv normalsats	<i>Moster Anna skickade en solhatt.</i>
		passiv normalsats	<i>En solhatt skickades (av moster Anna).</i>
		passiv det-konstruktion	<i>Det skickades en solhatt (?av moster Anna).</i>
↓			
icke-agentiv	HÄNDELSE	aktiv det-konstruktion	<i>Det kom en solhatt.</i>

Överst på skalan i tabell 10:2 visas den mest agentiva processen i form av aktiv normalsats. Verbet förutsätter här en agent och denna roll uttrycks i subjektet. Därefter kommer den passiva normalsatsen, vilken kan ses som lite mindre agentiv eftersom agenten kan uttryckas optionellt (se exempel 10.1). PASS-konstruktioner, såsom *det skickades en solhatt*, karaktäriseras av samma agentiva verb i passiv, men den frekventa utelämningen av denna roll innebär att processen kan beskrivas som ett kluster av handlingar som angränsar till händelser. Aktiva *det*-konstruktioner uttrycker däremot icke-agentiva processer och har därmed oftast inte samma verb som de passiva. I tabellens exempel används verbet *komma* istället för *skicka*, vilket är representativt för materialet.

Vad tabellen sammantaget säger om *det*-konstruktioner (både passiv och aktiv) är alltså att de representerar de minst agentiva processerna – de passiva dock mer agentiva än de aktiva (notera att detta förhållande hos aktiva och passiva normalsatser är det motsatta, se de två övre exemplen). Denna modell för att gradera agentivitet demonstrerar för övrigt semantikens relation till lexikogrammatiken. Semantiskt kategoriseras handlingar utifrån verbets agentiva betydelse och lexikogrammatiskt utgår den från vad som realiseras och inte.

Tabell 10:2 och exempel (10.2) demonstrerar alltså att PASS-konstruktioner skiljer sig från aktiva *det*-konstruktioner generellt i bemärkelsen handling/händelse.¹¹⁸ Detta kommer vi att se ytterligare i följande beskrivning av processer hos respektive PASS-konstruktion jämfört med processer hos motsvarande aktiv *det*-konstruktion. Jag kommer att visa att processbetydelsen hos PASS-konstruktioner varierar mellan verbal, mental och materiell, men inte relationell som har visat sig vara vanligast bland de aktiva (se kapitel 6–9). Som nämdes ovan kommer agentivitet fortsättningsvis att beröras i den löpande texten, medan analyserna endast visar den transitiva strukturen.

118 Dock kan processtyperna givetvis skifta och det är inte alltid som skillnaden består just i existentiell/materiell som i exempel (10.2).

10.1.1 Passiv POST-konstruktion

För att förstå hur materialets passiva POST-konstruktioner utmärker sig ideationellt ska jag först påminna om de aktiva. I materialets aktiva POST-konstruktioner är relationella processer högre frekventa (se tabell 6:2). I (10.3) visas exempel på en aktiv POST-konstruktion.

(10.3) Det är viktigt att företagare sköter sin bokföring [...]. (W).

<i>det</i>	<i>är</i>	<i>viktigt</i>	<i>att företagare sköter sin bokföring</i>
	relationell process	attribut	bärare

I (10.3) ser vi en relationell process där det postponerade ledet fungerar som förstadedeltagare. Eftersom processen är icke-agentiv kan förstadedeltagaren tillskrivas rollen som medium i den agentiva strukturen.

Materialets passiva POST-konstruktioner uttrycker istället handlingar som är verbala eller mentala i sin lexikogrammatik. Processen är orsakad av en agent som normalt är underförstådd, och passiven är bildad av ett transitivt verb. Exempel visas i (10.4):

(10.4) a. Det kan inte uteslutas att det kan finnas behov av reglering på området [...]. (W)

<i>det</i>	<i>kan</i>	<i>inte</i>	<i>uteslutas</i>	<i>att ...</i>
	mental pro-		-cess	[anförd sats]

b. Det har ovan hävdats att de flesta nya partier som faktiskt når parlamentet också har som en målsättning att göra detta. (A)

<i>det</i>	<i>har</i>	<i>ovan</i>	<i>hävdats</i>	<i>att ...</i>
	verbal pro-		-cess	[anförd sats]

I (10.4) ser vi verben *uteslutas* (10.4a) och *hävdats* (10.4b). Dessa verb implicerar en agent – upplevare respektive talare – som utför handlingen, medan den anförda satsen motsvarar en funktion som andradeltagare i POST-konstruktionens process. Utifrån verbets betydelse kan den underförstådda agenten förutsättas vara mänsklig. PASS-konstruktionerna uttrycker som sagt mindre agentiva processer än en motsvarande aktiv konstruktion utan *det*, eftersom agenten inte behöver vara – och i materialet oftast inte är – uttryckt. Engdahl (2006:39) noterar dock att passiva POST-konstruktioner kan uttrycka agenten i form av en *av*-fras (ett exempel är ”det påstods av talesmannen att ...”), till skillnad från passiva OP- och PRES-konstruktioner där detta verkar vara

omöjligt. I mitt materials passiva POST-konstruktioner förekommer emellertid inga *av*-fraser – endast en *för*-fras som kan antas specificera agenten (se 10.7b).

Processerna i passiva POST-konstruktioner är verbala och mentala, varav frekvenserna visas i tabell 10:3. Detta utgör som tidigare nämnts en skillnad gentemot aktiva POST-konstruktioner som till största delen utformar relationella processer – något som inte förekommer alls bland de passiva. I det följande beskrivs processtyperna mer specifikt, med start i de verbala.

TABELL 10:3 *Processtyper i passiva POST-konstruktioner*

Processtyp	Antal
verbala	39
mentala	16
Totalt	55

Verbala processer förekommer inte alls i de aktiva POST-konstruktionerna (se tabell 6:2). I passiva POST-konstruktioner är verbala processer däremot de mest frekventa (se tabell 10:3), och samtliga av dessa är projicerande. Förstadeltagaren är inte uttryckt men impliceras av den verbala handling som verbet uttrycker. Ibland kan en omständighet specificera ett sammanhang för processen, vilket kan göra den underförstådda förstadeltagaren, som också är agent, vagt specificerad. Två exempel visas i (10.5):

(10.5) a. Det sägs att över 800 språk finns representerade i smältdegeln New York. (W)

<i>det</i>	<i>sägs</i>	<i>att över 800 språk finns representerade i smältdegeln New York</i>
	verbal process	[anförd sats]

b. Samtidigt uppges det från Vita huset att man ”inte vågar slå vad om någonting” vad gäller omröstningarna om överenskommelsen i kongressen. (W)

<i>samtidigt</i>	<i>uppges</i>	<i>det</i>	<i>från Vita huset</i>	<i>att man ”inte vågar slå vad om någonting” vad gäller omröstningarna om överenskommelsen i kongressen</i>
	verbal process		omständighet	[anförd sats]

I (10.5a) formar processen en verbal projektion där ingen talare finns uttryckt. I (10.5b) är talaren vagt specificerad i omständigheten *från Vita huset* som anger en riktning för den verbala processen (notera dock att *Vita huset* är en metonymi och representerar personer). De verbala verben visas i tabell (10:4).¹¹⁹

TABELL 10:4 *Verbala verb i passiva POST-konstruktioner*

---

anföras, anges, avslöjas, betonas, diskuteras, fastslås, framhållas, hävdas, kommenteras, konstateras, lyftas fram, menas, poängteras, påpekas, ryktas*, skrivs, slås fast, sägas, tilläggas, understrykas, uppges

---

Den andra processtypen i materialets passiva POST-konstruktioner är den *mentala*. Passiva POST-konstruktioner är av typen 'gilla', där fenomenet eller projektionen utgår från en upplevare. I den passiva konstruktionen är upplevaren oftast implicit, men kan i enstaka fall vara uttryckt i en prepositionsfras. Implicita och explicita (prepositionsfrasformade) upplevare är relaterade till två mentala strukturer i materialet. Den första strukturen har ett projicerande verb som uttrycker den mentala handlingen, såsom *bedömas, beslutas, förväntas, noteras* eller *uteslutas*. Upplevaren är i dessa fall implicit i materialet. Ett exempel visas i (10.6).

(10.6) Det kan noteras att detta rör sig om slott som i regel varit förlänade [...]. (A)

<i>det</i>	<i>kan noteras</i>	<i>att ...</i>
	mental process	[anförd sats]

I (10.6) går projektionen i riktning från en implicit upplevare – en roll som sammanfaller med en underförstådd agent. Projektionen kan jämföras med de mentala projektioner som förekommer i aktiva POST-konstruktioner och som istället är av typen 'tilltala' (se avsnitt 6.1.2). Aktiva POST-konstruktioner uttrycker insikter som istället riktar sig mot en implicit upplevare, men här sammanfaller den implicita upplevaren inte med någon underförstådd agentroll: *det framkom också att svårigheterna var besvärliga att komma till rätta med under grundskolan* (A). Verbet *framkomma* är alltså inte agentivt, vilket innebär att upplevaren är vagare implicerad än när verbet är agentivt.¹²⁰

---

119 Det stjärnmärkta verbet *ryktas* är en deponensform snarare än passiv. Verbet visas emellertid inom den passiva kategorin med anledning av funktionell likhet med övriga verb i tabellen.

120 I avsnitt 6.1.2 beskrivs att processer med opersonlig projektion lutar åt det relationella betydelseområdet.

Den andra mentala strukturen uttrycker en mental attityd som innebär att upplevaren tänker/tycker något om något. I den här typen av process figurerar två andradeltagare, fenomen och tankemål,¹²¹ och det förekommer även att förstadeltagaren är uttryckt i en prepositionsfras. Exempel visas i (10.7):

- (10.7) a. Eftersom det inte finns någon rätt att förorena, kan det betraktas som en rimlig ordning att de är den aktör som kan tillgodogöra sig vinsten från den förorenande verksamheten som också har att bekosta nödvändiga skyddsåtgärder. (A)

<i>eftersom det inte finns någon rätt att förorena</i>	<i>kan</i>	<i>det</i>	<i>betraktas</i>	<i>som en rimlig ordning</i>	<i>att ...</i>
[specificering]	mental pro-		-cess	fenomen	tankemål

- b. Det uppfattas som en frihet för dem att barnen inte har mål att uppfylla. (A)

<i>det</i>	<i>uppfattas</i>	<i>som en frihet</i>	<i>för dem</i>	<i>att ...</i>
	mental process	fenomen	upplevare	tankemål

I de två konstruktionerna i (10.7) fungerar det postponerade ledet som tankemål, det som den implicita upplevaren tänker/tycker något om, och fenomenet består i en attityd med formen av en *som*-fras. I (10.7a) uttrycks ingen upplevare, vilket innebär att även agenten är underförstådd i detta fall. I (10.7b) är upplevaren däremot uttryckt i en *för*-fras, men här det inte fråga om någon agentroll utan snarare medium. De två meningarna i (10.7) visar sammantaget att mentala processer av denna typ spänner över både det agentiva och det icke-agentiva. Med verb som *betraktas* och *ses* (10.7a) är processen mer agentiv, men det kan även förekomma verb med mindre agentiv betydelse, som *uppfattas* och *upplevas* (10.7b). Processen ligger då nära det attributiva betydelseområdet (jämför: *det är svårt att ...*). Det kan noteras att när processen uttrycker både första- och andradeltagare, som i (10.7b), är den mindre abstrakt än PASS-konstruktioner som uttrycker en eller ingen deltagare.

I tabell 10:5 visas hur mentala processer konstrueras i passiv, med verb som tar tankemål respektive med projicerande verb. Notera att projicerande verb är generellt mer agentiva, medan verben vid tankemål är mer eller mindre agentiva.

121 Rollen *tankemål* tas dock varken upp i Holmberg & Karlsson (2006) eller motsvarande i Halliday & Matthiessen (2014). Termen för denna roll hämtas från Andersen & Holsting (2015) angående danska satser som ”jeg oplever hende som en god formand” (2015:135). Rollen är jämförbar med *talmål* i verbala processer (se avsnitt 3.5.3).

TABELL 10:5 *Mentala verb i passiva POST-konstruktioner*

Med tankemål:

betraktas, ses, uppfattas, framhållas

Med projektion:

anses, bedömas, beslutas, förutsätts, förväntas, respekteras, ses över, tänkas, uteslutas

Sammanfattningsvis utmärker sig passiva POST-konstruktioner av processer där förstadedeltagaren oftast är implicit – verbala samt mentala av typen 'gilla'. Konstruktionerna har verb som i motsvarande aktiv form är transitiva, och verben uttrycker handlingar i vilka den underförstådda agenten kan förutsättas vara mänsklig. Mentala processer med tankemål kan även vara mindre agentiva. Att verbala processer samt den mentala typen 'gilla' inte förekommer i materialets aktiva POST-konstruktioner tyder på att den passiva formen är en resurs som möjliggör dessa typer i POST-konstruktionen.

10.1.2 Passiv PRES-konstruktion

Medan materialets aktiva PRES-konstruktioner uttrycker existentiell processbetydelse (se kapitel 8), är materialets passiva PRES-konstruktioner generellt mer dynamiska, det vill säga uttrycker rörelse i högre grad. Processerna uttrycker handlingar som är materiella eller verbala i sin lexikogrammatik, och precis som i passiva POST-konstruktioner är verbet transitivt i sin aktiva motsvarighet. I tabell 10:6 visas processtypernas frekvenser. Därefter beskrivs varje typ.

TABELL 10:6 *Processtyper i passiva PRES-konstruktioner*

Processtyp	Antal
materiella	37
verbala	5
Totalt	42

Den dominerande processtypen är den *materiella*. Denna typ kan jämföras med dynamiska processer i aktiva PRES-konstruktioner, vilka ovan har beskrivits som existentiella med *dynamisk existens* (se 8.1.2). En skillnad är att de aktiva konstruktionerna gestaltar existensen som en händelse – helt utan agent, medan de passiva konstruktionerna uttrycker handlingar med en underförstådd agent. För att beskriva detta närmare kan vi först utgå från aktiva PRES-konstruktioner av den typ som uttrycker dynamisk existens. Processerna analyseras i detta arbete som existentiella (se analyserna i 8.2b och 8.3c), och återges i exempel (10.8):

- (10.8) a. Det inträffade även en del olyckor på E 18 vid Enköping och på E 4 vid Märsta, rapporterar lokala medier. (W)
 b. Det fläktade en skön vind från sjön [...]. (B)

I de aktiva PRES-konstruktionerna i (10.8) är verben icke-agentiva och intransitiva. I (10.8a) ser vi avgränsad dynamisk existens som består i att *en del olyckor* både börjar och upphör att existera. I (10.8b) ser vi en icke-avgränsad dynamisk existens, alltså en pågående aktivitet. Som visats i kapitel 8 är processen i den aktiva PRES-konstruktionen gestaltad som mindre dynamisk än i en ordinär materiell process eftersom *det*-konstruktionen bidrar till att förpacka processen i en existentiell kontext (se avsnitt 8.1.2–8.1.3).

Passiva PRES-konstruktioner bildas till skillnad från aktiva av transitiva verb som förutsätter en mänsklig agent. Processen är emellertid mindre agentiv än i konstruktioner utan *det* (SAG 3:401). Men handlingen som *det* passiva verbet uttrycker implicerar trots allt en deltagare som utför processen. Exempel visas i (10.9):

- (10.9) a. Det kastades päron på Stadion [...]. (W)

<i>det</i>	<i>kastades</i>	<i>päron</i>	<i>på Stadion</i>
	materiell process	mål	omständighet

- b. Nu ska *det* göras juice så *det* sprutar ur öronen. (B)

<i>nu</i>	<i>ska</i>	<i>det</i>	<i>göras</i>	<i>juice</i>	<i>så det sprutar ur öronen</i>
omständighet	materiell pro-		-cess	utsträckning	[specificering]

- c. Då släpps *det* 150 kuponger. (B)

<i>då</i>	<i>släpps</i>	<i>det</i>	<i>150 kuponger</i>
omständighet	materiell process		mål

I (10.9) förutsätter verbens aktioner att *det* finns någon som utför dem. Den postverbala nominalgruppen (*päron*, *juice*, *150 kuponger*) kan därmed analyseras som andradeltagare (mål/utsträckning¹²²) i en materiell process. Detta

122 När *det* egentliga subjektet i passiva PRES-konstruktioner har en svag referentialitet fungerar *det* typiskt som en utsträckning av verbet: *det provas kläder*, *det tas bilder* (se även Sundman 1980:43). Sådana konstruktioner ligger därmed nära att klassificeras som passiva OP-konstruktioner, men eftersom den syntaktiska strukturen är densamma som i aktiva PRES-konstruktioner klassificeras dylika satser i detta arbete som passiva PRES-konstruktioner.

utgör en skillnad gentemot de aktiva PRES-konstruktionerna i (10.8) där nominalgruppen gestaltar processen i sig själv som förstadedeltagare (existerande). Utifrån exemplen (10.8) och (10.9) ser vi alltså att både passiva och aktiva PRES-konstruktioner kan uttrycka dynamiska skeenden, med den skillnaden att de passiva på grund av en starkare dynamik och agentivitet kan analyseras som materiella, medan de aktiva snarare är icke-agentiva och existentiella.

Konstruktionen med *det* (PRES-konstruktionen) har effekter både på passiv och aktiv form som är värda att jämföra med varandra. Som ovan nämnts är passiva *det*-konstruktioners processer mindre agentiva än i konstruktioner utan *det*, vilket relaterar till en systematisk utelämnning av agent. Hos aktiva PRES-konstruktioner förekommer vanligen inga agentiva processer.¹²³ Här kan snarare betydelsen av rörelse framstå som nedtonad i jämförelse med konstruktioner utan *det*. *Det*-konstruktionen bidrar alltså till att processen, när verbet har en dynamisk innebörd, framstår som mindre dynamisk än den är i konstruktioner utan *det* (se 8.1.2–8.1.3).

De passiva verben i materialets PRES-konstruktioner kan delas in i ungefär samma semantiska kategorier som de aktiva, dynamiska verben (se tabell 8:3), med undertyperna *avgränsad* och *icke-avgränsad* (notera att denna distinktion i aktiva PRES-konstruktioner beskriver dynamisk existens, vilket innebär tillstånd och händelser, medan den i passiva PRES-konstruktioner snarare beskriver handlingar). Den avgränsade typen innebär i passiv antingen att något kommer till som ett resultat av handlingen eller att handlingen sker punktuellt, det vill säga är avgränsad både till början och slut. Exempel visas i (10.10):

(10.10) a. På lokal nivå hade det under 1990-talets mitt bildats flera olika partier med invandringskritik på agendan. (A)

<i>på lokal nivå</i>	<i>hade</i>	<i>det</i>	<i>under 1990-talets mitt</i>	<i>bildats</i>	<i>flera olika partier med invandringskritik på agendan</i>
omständighet	materiell pro-		omständighet	-cess	mål

b. Det kommer säkert bli mer äppelmos gjort här denna vecka! (B)

<i>det</i>	<i>kommer</i>	<i>säkert</i>	<i>bli</i>	<i>mer äppelmos</i>	<i>gjort</i>	<i>här</i>	<i>denna vecka</i>
	materiell		pro-	utsträckning	-cess	omständighet	omständighet

123 Även om agentiva verb kan förekomma är agentiviteten i processen så pass nedtonad att det snarare rör sig om händelser (se 8.1.2–8.1.3).

I exempel (10.10a) innebär avgränsningen att målet blir till. Detta kan jämföras med PRES-konstruktionens aktiva verb som uttrycker inträdande existens, där processen innebär att en existerande deltagare blir till: *framkomma, uppstå, utbryta* (se tabell 8:3). Det passiva verbet i (10.10a) underförstår en agent, någon eller något som utför bildandet, vilket de aktiva verben inte gör. Utöver *bildas* förekommer även verben *byggas, införas, skapas* och *startas*. Även *utvecklas* används på samma sätt, det vill säga inte medialt utan agentivt med mål som *strategier* och *traditioner*.

I (10.10b) innebär avgränsningen att handlingen både har en början och ett slut och alltså är punktuellt avgränsad. I detta fall är den punktuella handlingen förlagd i framtiden. Utöver verbuttryck som *göras, bli gjort*, anges punktuellt avgränsade handlingar även av verb som uttrycker olika slags förflyttningar (*säljas, skickas, ställas, dras in*). Notera även att (10.10b) är en *bli*-passiv, vilken är ovanligare i svenskan än *s*-passiven. Konstruktionen bekräftar även vad Engdahl och Laanemets (2015) beskriver, nämligen att opersonlig *bli*-passiv kan användas för att framhäva att ett resultat föreligger, typiskt tillsammans med ett mängduttryck.

Icke-avgränsade handlingar i den passiva PRES-konstruktionen är lite svårare att identifiera. I aktiv PRES-konstruktion kan en icke-avgränsad händelse anges med verb som *hagla, fläkta, pågå*, vilka mer tydligt uttrycker pågående aktivitet. Men handlingen *kastas* i (10.9a) kan exempelvis tolkas både som avgränsad (punktuellt) och som icke-avgränsad. Det finns också processer som uttrycker oavgränsad handling inom ett visst tidsligt omfång: *det kan brytas 40 000 ton jordartsmetaller per år, det har packats paket hela dagen*.

I tabell 10:7 visas materiella verb i materialets passiva PRES-konstruktioner.

TABELL 10:7 *Materiella verb i passiva PRES-konstruktioner*

anmälas, bli gjort, brytas, byggas, dras in, drickas, fastställas, ges, göras, införas, investeras, kastas, knäppas, lämnas, ordnas, packas, provas, skapas, släppas, spelas, startas, säljas, tas, utvecklas, vidtas

Som vi sett i tabell 10:6 förekommer det även *verbala* processer i passiva PRES-konstruktioner. Dessa verb uttrycker verbala handlingar och är konstruerade med rollen utsaga (se avsnitt 3.5.3). En verbal process visas i (10.11):

(10.11) Sedan 1940- och 1950-talen har det förts en aktiv akademisk debatt om vad planering är och vad det bör vara. (A)

<i>sedan 1940- och 1950-talen</i>	<i>har</i>	<i>det</i>	<i>förts</i>	<i>en aktiv akademisk debatt om vad planering är och vad det bör vara</i>
omständighet	verbal pro-		-cess	utsaga

I (10.11) används verbet *föras*, som specificerar att det rör sig om en handling, och den verbala betydelsen konstrueras tillsammans med utsagan *debatt* som lexikalt specificerar handlingen, typiskt med formen av en nominalisering. På samma sätt fungerar det även vid verbet *göras* (*göras en betoning av samhällsliga strukturer, göras en förnyad intervju*) och *ställas* (*ställas krav*).

TABELL 10:8 *Verbala verb och utsaga i passiva PRES-konstruktioner*

Verb	Utsaga
<i>föras, göras, ställas</i>	<i>debatt, betoning, intervju, krav</i>

Sammanfattningsvis uttrycker materialets passiva PRES-konstruktioner materiella och verbala processer med transitiva verb som sett till agentivitet uttrycker handlingar med en underförstådd mänsklig agent. Detta utgör en skillnad gentemot aktiva PRES-konstruktioner som istället uttrycker händelser och där processen kan analyseras som existentiell med olika typer av existens. I passiva PRES-konstruktioner är handlingar emellertid mindre agentiva än i motsvarande konstruktioner utan *det*, vilket kan relateras till att agenten systematiskt är utelämnad.

10.1.3 Passiv OP-konstruktion

Som visats i kapitel 9 uttrycker materialets aktiva OP-konstruktioner sammantaget alla typer av processer, varav relationella är kraftigt dominerande (se tabell 9:1). Materialets passiva OP-konstruktioner varierar mellan materiell, mental och verbal processbetydelse, medan relationell betydelse däremot saknas. Processerna uttrycker generellt ingen deltagare – endast verbet och eventuellt en omständighet förekommer.¹²⁴ Därmed är passiva OP-konstruktioner den mest abstrakta, passiva *det*-konstruktionen. Passiv OP-konstruktion utmärker sig även gentemot andra PASS-konstruktioner genom att passiven bildas av såväl intransitiva som transitiva verb. I likhet med övriga PASS-konstruktioner uttrycks handlingar eftersom verbets betydelse förutsätter en agent, vilket innebär en skillnad mot de aktiva som snarare uttrycker händelser/tillstånd. Agenten i handlingen är implicit, och vid verb som i aktiv form är transitiva är dessutom andradeltagaren underförstådd.

---

¹²⁴ I verbala processer kan en anförd sats förekomma (se exempel 10.12c).

Processtypernas frekvenser visas i tabell 10:9. Nedan beskrivs respektive typ, och vi ska se närmare hur processerna skiljer sig från processer i aktiva OP-konstruktioner.

TABELL 10:9 *Processtyper i passiva OP-konstruktioner*

Processtyp	Antal
verbala	23
materiella	8
mentala	4
Totalt	35

Den vanligaste processtypen i passiva OP-konstruktioner är den *verbala*. I aktiva OP-konstruktioner uttrycks verbala processer genom verben *säga* och *stå*, där det förstnämnda anger en händelse (*PANG sa det*) och det senare ett skrivet tillstånd (se exempel 9.18). Passiva OP-konstruktioner uttrycker snarare verbala handlingar där en mänsklig agent och talare är underförstådd. Verben är i sin aktiva motsvarighet intransitiva eller transitiva – dock konstruerade utan deltagare i passiv OP-konstruktion. Vid verbet *sägas* förekommer däremot en anförd sats som komplement. Exempel på verbala processer visas i (10.12):

(10.12) a. Det har snackats länge, men det händer inte mycket. (W)

<i>det</i>	<i>har</i>	<i>snackats</i>	<i>länge</i>
	verbal pro-	-cess	omständighet

b. Det talas om Statens kulturråd, om pengar till Folkbildningsrådet och om ”läsfrämjande insatser av nationellt strategiskt intresse”. (W)

<i>det</i>	<i>talas</i>	<i>om Statens kulturråd, om pengar till Folkbildningsrådet och om ”läsfrämjande insatser av nationellt strategiskt intresse”</i>
	verbal process	omständighet

c. Det vore bäst för alla om han avgår omedelbart, sades det i ett uttalande från republikanernas ordförande i Florida [...]. (W)

<i>det vore bäst för alla om han avgår omedelbart</i>	<i>sades</i>	<i>det</i>	<i>i ett uttalande från republikanernas ordförande i Florida</i>
[anförd sats]	verbal process		omständighet

I de två första meningarna i (10.12) ser vi verbala handlingar tillsammans med omständigheter – tid i (10.12a), sak i (10.12b) och lokalisering i (10.12c). Omständigheten av sak liknar på sätt och vis rollen utsaga, men eftersom den inte direkt anger det sagdas innehåll eller den verbala språkhandlingen i sig, som i exempel (10.11) ovan, analyseras den inte som en deltagare.¹²⁵ På samma sätt kan det fungera vid verbet *skriva*: *det har också skrivits om en friskola ...* (A). Även om *skriva* och *tala* är transitiva verb uttrycks i passiv OP-konstruktion ingen deltagare (notera att när komplement förekommer rör det sig istället om en PRES-konstruktion, se avsnitt 10.1.2). I (10.12c) utmärker sig processen av en anförd sats. Verbet *säga* förekommer intressant nog både i passiv och aktiv form hos *det*-konstruktioner, vilket kommer skillnaden mellan handling och händelse att framstå som särskilt tydlig. Medan den aktiva OP-konstruktionen uttrycker en händelse utan agent: *PANG sa det*, uttrycker den passiva en handling med en underförstådd mänsklig agent: *... sades det*. I (10.12c) finns talaren specificerad i processens omständighet.

I tabell 10:10 visas verbala verb i materialets passiva OP-konstruktioner.

TABELL 10:10 *Verbala verb i passiva OP-konstruktioner*

annonseras, frågas, hotas, hänvisas, kallas, pratas, skrivs, snackas, sägas, talas

Nästa processtyp i materialets passiva OP-konstruktioner är den *materiella*. Även här förekommer verb som i sin aktiva motsvarighet är transitiva men som står utan deltagare, eller verb som i aktiv form är intransitiva. Exempel visas i (10.13):

(10.13) a. Idag har det pantats, plockat här hemma lite, köket fick träffa dammsugaren lite, handlade en sväng med. (B)

<i>idag</i>	<i>har</i>	<i>det</i>	<i>pantats</i>
omständighet	materiell pro-		-cess

b. Så många gånger har det klickats in på den här bloggen, bara igår. (B)

<i>så många gånger</i>	<i>har</i>	<i>det</i>	<i>klickats in</i>	<i>på den här bloggen</i>
omständighet	materiell pro-		-cess	omständighet

125 Se Holmberg & Karlsson (2006:99) samt Halliday & Matthiessen (2014:306).

I (10.13) uttrycks materiella handlingar. I (10.13a) används passivformen av det transitiva verbet *panta* och processens mål är då underförstått. I (10.13b) används passivformen av det intransitiva partikel verbet *klicka in*, och utöver verbet figurerar endast omständigheter. Det förekommer i materialet även verb med en mindre konkret betydelse, varvid den materiella betydelsen upprättas tillsammans med en omständighet av sak: *det börjas med peppmusik* (B). De materiella verben visas i tabell 10:11. Jämförelsevis uttrycker materiella processer i aktiva OP-konstruktioner händelser (*det regnar*, *det rycker till i ryggmärgen*) – även vid verb som i någon mån förutsätter viss agentivitet (till exempel *det ringde i telefonen*).

TABELL 10:11 *Materiella verb i passiva OP-konstruktioner*

byggas, börjas (med ngt), *födås, göras bruk* (av ngt), *klickas, pantas, renoveras, rökas*

Den sista processtypen som förekommer i materialets passiva OP-konstruktioner är den *mentala*. I dessa processer är det endast verbet som representerar den mentala betydelsen, och en omständighet av sak kan vara specificerad. Exempel ses i (10.14):

(10.14) Det har spekulerats i att klubben vill ha ett tränarbyte [...]. (W)

<i>det</i>	<i>har</i>	<i>spekulerats</i>	<i>i att klubben vill ha ett tränarbyte</i>
	mental pro-	-cess	omständighet

I (10.14) anges en mental handling utan deltagare, och i processen förekommer en omständighet av sak. Processen liknar därmed den verbala processen i (10.12b). Den mentala processen är av typen 'gilla', då processen utgår från en implicit förstadedeltagare. I tabell 10:12 visas de mentala verben.

TABELL 10:12 *Mentala verb i passiva OP-konstruktioner*

analyseras, forskas, göras upp (om ngt), *spekuleras*

Sammantaget förekommer det i materialets passiva OP-konstruktioner materiella, verbala och mentala processer i vilka ingen deltagare är uttryckt. Anförda satsen förekommer bland de verbala. Processerna innebär handlingar där en mänsklig agent är underförstådd, och en omständighet av sak är ibland specificerad. Bland aktiva OP-konstruktioner förekommer jämförelsevis relationella processer i höga frekvenser. De aktiva uttrycker då tillstånd och händelser snarare än handlingar.

10.1.4 Passiv MED-konstruktion

I materialet förekommer en enda passiv MED-konstruktion. Processen är mental och visas i exempel (10.15):

(10.15) Det upplevs inte bara mödosamt med själva skrivandet då det emellanåt kan vara mycket text att formulera [...]. (A)

<i>det</i>	<i>upplevs</i>	<i>inte</i>	<i>bara</i>	<i>mödosamt</i>	<i>med själva skrivandet</i>
	mental process			fenomen	tankemål

MED-konstruktionen i exempel (10.14) har i grunden samma ideationella struktur som POST-konstruktionen i exempel (10.7): *Det uppfattas som en frihet för dem att barnen inte har mål att uppfylla*. Processen uttrycker en mental attityd kring ett tankemål som utformas av konstruktionens *med*-fras. Utöver verbet figurerar alltså två andradeltagare, fenomen och tankemål. Fenomenet har i detta fall enbart formen av ett adjektiv, men man kan även tänka sig en *som*-fras som fenomen: *som mödosamt*.

MED-konstruktionen kan ses i ljuset av materialets aktiva MED-konstruktioner, där processer oftast har verbet *vara* och analyseras som attributiva av intensiv typ (se kapitel 7, avsnitt 7.1). Även där uttrycks alltså attityder genom kvalitativa egenskaper, men grammatiskt sker detta relationellt snarare än mentalt.¹²⁶

10.1.5 Sammanfattande slutsatser

Syftet med detta avsnitt har varit att identifiera vilka ideationella betydelse- drag som karakteriserar passiva *det*-konstruktioner i förhållande till aktiva sådana. Jag har visat att skillnaden mellan passiva och aktiva *det*-konstruktioner består dels i agentivitet, dels i fördelning av processtyper. PASS-konstruktioners främsta gemensamma nämnare att de uttrycker handlingar, medan aktiva *det*-konstruktioner uttrycker händelser/tillstånd. Samtidigt är agentiviteten i PASS-konstruktionerna i regel svagare än när samma verb konstrueras aktivt

---

126 Gränsen mellan det attributiva och det mentala är i dessa fall vag eftersom även perceptiva verb kan användas attributivt: *det känns ofta mer givande med ett sånt här utbyte än när man står där i en stressig signeringskö ...* (B). Jag räknar verbet *känns* i denna avhandling som en deprensform snarare än passiv form (se SAG 2:554 ff.), vilket föranleder en klassificering som aktiv *det*-konstruktion och som attributiv process med perceptivt drag.

med ett referentiellt subjekt som agent, eller passivt utan *det* med agenten uttryckt i en *av*-fras (se tabell 10:2). Även sett till processbetydelse skiljer sig PASS-konstruktioner avsevärt från aktiva *det*-konstruktioner. Medan aktiva till största delen är relationella, varierar passiva mellan att vara verbala, mentala och materiella, varav de mentala är av typen 'gilla' medan typen 'tilltala' istället förekommer hos de aktiva. För att uttrycka verbala/mentala/materiella handlingar som en *det*-konstruktion verkar passivformen vara en nödvändig resurs – något som jag ska återkomma till i den interpersonella analysen.

Utöver de gemensamma dragen finns det även drag som är specifika för respektive konstruktionstyp. I tabell 10:13 visas en sammanfattande översikt av olika PASS-konstruktioners typiska ideationella drag. Tabellen visar process-typ samt eventuella deltagare som förekommer. Dessa mönster kommenteras närmare nedanför.

TABELL 10:13 *Ideationella drag hos olika passiva det-konstruktioner*

PASS-konstruktion	Processtyp	Deltagare /anförd sats	Exempel
POST	verbal mental ('gilla') mental ('gilla')	anförd sats anförd sats 2:a, 1:a	<i>Det sägs att ...</i> <i>Det noteras att ...</i> <i>Det uppfattas som en frihet (för dem) att ...</i>
PRES	verbal materiell	2:a 2:a	<i>Det har förts en debatt.</i> <i>Det kastades päron på Stadion.</i>
MED	mental	2:a	<i>Det upplevs mödosamt med skrivandet.</i>
OP	verbal verbal mental materiell	- anförd sats - -	<i>Det har skrivits om en friskola.</i> <i>... sades det i uttalandet.</i> <i>Det spekuleras i att ...</i> <i>Idag har det pantats.</i>

Tabellen visar vilka deltagare som är uttryckta i olika *det*-konstruktioner i materialet. Antalet deltagare manifesterar i sin tur graden av abstraktionsnivå hos den passiva konstruktionen (se introduktion till 10.1). Den lägsta abstraktionsgraden föreligger hos de mentala POST-konstruktioner som kan uttrycka både första- och andradeltagare. En högre abstraktionsnivå finns hos de konstruktioner som endast uttrycker andradeltagare eller projicerar en sats: verbala och andra mentala POST-konstruktioner, MED-konstruktioner samt alla PRES-konstruktioner. Den högsta abstraktionsgraden finns hos OP-konstruktioner som inte uttrycker någon deltagare alls.

Vidare ser processbetydelsen olika ut i PASS-konstruktionerna, främst i förhållande till motsvarande aktiv *det*-konstruktion som har beskrivits i ovanstående

ende analyskapitel. Detta visas i tabell 10:14 med fördelning av processtyper per aktiv och passiv *det*-konstruktion. Eftersom passiva *det*-konstruktioner är färre än aktiva i materialet redovisas frekvenser i procent för att lättare kunna jämföras. Den mest framträdande skillnaden är de aktivas höga frekvenser av relationella processer som inte alls förekommer hos de passiva. Men även övriga processtyper fördelar sig olika. Tillsammans med skillnaden mellan agentiva och icke-agentiva processer demonstrerar skillnaderna i processer att aktiva och passiva *det*-konstruktioner är ideationellt komplementära.

TABELL 10:14 *Fördelning av processtyper per aktiv och passiv det-konstruktion*

Det-konstruktion		Materiell	Mental	Verbal	Relationell
POST	aktiv		5,2 % (44)		94,8 % (803)
	passiv		29,1 % (16)	70,9 % (39)	
PRES	aktiv				100 % (653)
	passiv	88,1 % (37)		11,9 % (5)	
OP	aktiv	3,3 % (26)	4,2 % (33)	2,0 % (16)	90,5 % (708)
	passiv	22,9 % (8)	11,4 % (4)	65,7 % (23)	
MED	aktiv				100 % (54)
	passiv		100 % (1)		

10.2 Interpersonell betydelse

I introduktionen till avsnitt 10.1 nämndes att den passiva formen skapar möjlighet att dölja processens förstadeltagare genom göra denna roll optionell. I det interpersonella korrelerar denna funktion med möjligheten att formulera sig objektivt – att inte uttrycka något 'jag' i satsen. Eftersom även aktiva *det*-konstruktioner är opersonliga och saknar referentiellt subjekt kan man dock fråga sig vad passivformen egentligen bidrar med interpersonellt. Denna fråga behandlas närmast i avsnitt 10.2.1, där min poäng är att PASS-konstruktioner gör det möjligt att uttrycka opersonliga handlingar – något som förefaller vara mindre möjligt i en aktiv *det*-konstruktion. Därpå följer i avsnitt 10.2.2 en analys av modal betydelse och dess realisering i passiva *det*-konstruktioner. Här ska jag visa att bedömningens avsändare ofta kan tolkas som någon annan än textens avsändare eftersom bedömningen typiskt sker genom refererande verbuttryck (t.ex. *det underströks att ...*). Vi ska se att refererande verb som uttrycker handlingar normalt inte kan motsvaras av kongruent modal gram-

matik, vilket innebär att den modala betydelsen kan ses som icke-metaforisk i sin realisering genom PASS-konstruktioner. Eftersom de interpersonella funktioner som identifieras inte direkt är konstruktionsspecifika, utan figurerar i flera typer av *det*-konstruktioner, analyseras konstruktionstyperna i resten av kapitlet tillsammans. Analysen domineras således av betydelseperspektivet.

10.2.1 Opersonliga handlingar

Det-konstruktioner, såväl aktiva som passiva, utmärker sig generellt av att subjektet (eller i en del fall objektet, se 9.1.3) saknar referens. Satsen formuleras därmed från ett objektivt perspektiv som explicit görs genom *det*. Skillnaden i agentivitet, som ovan har beskrivits, innebär att ytterligare en dimension läggs till det objektiva perspektivet. Medan det objektiva perspektivet i aktiva *det*-konstruktioner appliceras på icke-agentiva processer, tillämpas det i passiva *det*-konstruktioner på agentiva processer. Det innebär alltså att även handlingar blir möjliga att uttrycka objektivt. Ovan har vi sett många exempel på handlingar i PASS-konstruktioner, såsom *det har packats paket hela dagen* och *det talas om Statens kulturråd*. Någon aktiv *det*-konstruktion som betydelsemässigt motsvarar dessa satser är inte möjlig. Vi får närmast använda andra verb som snarare uttrycker händelser/tillstånd: *det blir paket*, *det pågår tal om Statens kulturråd*. Passiva *det*-konstruktioner verkar därmed ha som funktion att uttrycka vad man kan kalla för ”opersonliga handlingar”, vilket innebär ett samspel mellan metafunktioner: agentivitet + objektivt perspektiv.

Opersonliga handlingar kan vara ett sätt att framhäva handlingen, ofta i samverkan med textsammanhanget. Interpersonellt kan detta ibland signalera handlingkraft och initiativförmåga – i synnerhet i fall där handlingens underförstådda agent kan tolkas som textens avsändare. Denna effekt förekommer i materialet främst i materiella PRES-konstruktioner, där det egentliga subjektet ideationellt fungerar som utsträckning, samt i materiella OP-konstruktioner. Det är även vanligt att tidsförankring finns. Tre fall visas i exempel (10.16):

- (10.16) a. Nu ska det göras juice så det sprutar ur öronen. (B)
b. Idag har det verkligen varit en rolig dag, det har packats paket hela dagen och när allting var ivägskickat åkte jag hem och gjorde pannbiffar med lök och potatis! (B)
c. Idag har det pantats, plockat här hemma lite, köket fick träffa dammsugaren, handlade en sväng med. (B)

I (10.16) formas handlingarna av de passiva verbuttrycken *görs juice*, *packas paket* och *pantas*. I (10.16a) är processen förankrad i ett ’nu’, vilket relaterar till finitets presens. Det förekommer i materialet även att ett ’nu’ relaterar till

finitets preteritum i en narrativ kontext: *nu skulle det provas badkläder och sommarkläder* (B). I (10.16a) fungerar även den specificerande satsen *så det sprutar ur örönen* förstärkande, vilket också bidrar till att signalera avsändarens handlingskraft. I (10.16b) figurerar processen i en mening som i en inledande sats uttrycker avsändarens positiva attityd (*idag har det verkligen varit en rolig dag*). Denna sats får de handlingar som sedan anges att framstå i positiv dager. I (10.16c) inleds meningen med OP-konstruktionen *idag har det pantats*, varpå tre satser följer som konsekvent döljer handlingens agent. Även här signaleras avsändarens handlingskraft och nöjdhet.¹²⁷

Utifrån exempel (10.16) ser vi alltså att den passiva *det*-konstruktionen kan framhäva handlingar, vilket i sin tur kan signalera avsändarens handlingskraft. Det är dock inte alltid just handlingskraft signaleras såsom i (10.16). När handlingens agent är att tolka som någon annan än avsändaren förekommer normalt inte detta uttryck. I en del fall kan handlingen snarare ha ett mer negativt laddat uttryck. Detta visas i exempel (10.17).

- (10.17) a. Det har snackats länge, men det händer inte så mycket. (W)
b. ”Det röks väldigt mycket och överallt” (W)

I (10.17) tolkas den underförstådda agenten till *snackas* och *röks* som någon annan än textens avsändare, och handlingarna kan uppfattas som oönskade, till skillnad från handlingarna i exempel (10.16). Den negativa laddningen förekommer typiskt i satser med en generell betydelse, medan den positiva laddningen förekommer i satser som uttrycker en specifik situation och handling.

Det ska även noteras att det i materialet förekommer handlingar som inte är framhävda med dessa effekter: *i en presentbutik – där skyltönstren ännu är ersatta av stora plywoodskivor – renoveras det flitigt* (W).

10.2.2 Modalitet och modal bedömning

Detta avsnitt behandlar modalitet och modal bedömning i PASS-konstruktioner, med fokus dels på bedömningens avsändare, dels på kategorier av bedömning. Först ska sägas att jag inte kommer att beskriva passiva *det*-konstruktioner i termer av modal metaforik, vilket har gjorts i tidigare analyskapitel om aktiva *det*-konstruktioner. Som ovan nämnts uttrycker de passiva verben handlingar, och handlingens innebörd uppfångas sällan av modala verb eller

---

127 Den närmaste aktiva motsvarigheten till det handlingskraftiga uttrycket är specifika OP-konstruktioner som signalerar avsikt: *nu blir det ut barbacka i skogen* (se avsnitt 9.2.1.5).

adjunkter. I satsen *det ansågs att kompetensen fanns* (A), kan alltså handlingen i *ansågs* inte realiseras av en adjunkt. Som närmaste alternativ får vi i så fall använda en adjunkt som uttrycker sannolikhet mindre specificerat, som *antagligen* eller *sannolikt* (*kompetensen fanns sannolikt*). Eftersom handlingar i regel inte kan representeras av kongruenta, modala uttrycksformer har jag valt att inte beskriva passiva *det*-konstruktioner som modalt metaforiska.¹²⁸

I materialets aktiva *det*-konstruktioner visar sig modalitet och bedömning vara mest frekvent inom POST- och MED-konstruktionen (se avsnitt 6.2 och 7.2). Av materialets PASS-konstruktioner uttrycker likaså nästan alla POST-konstruktioner någon typ av bedömning, liksom även den enda förekommande passiva MED-konstruktionen. Detta avsnitt koncentrerar sig därmed till stor del på materialets POST-konstruktioner. I tabell 10:15 visas antalet fall av bedömning per PASS-konstruktion.

TABELL 10:15 *Antal fall av bedömning per passiv det-konstruktion*

	POST	PRES	MED	OP
Bedömning	51	3	1	0
Totalt	55	42	1	35

10.2.2.1 Bedömningens avsändare

Passiva POST-konstruktioner skiljer sig något från aktiva när det gäller bedömningens avsändare. I aktiva POST-konstruktioner kan bedömaren typiskt tolkas som textens avsändare, såvida bedömaren inte är specificerad som en annan person (se 6.2.1.). I passiva konstruktioner sker bedömning typiskt genom en rad refererande verbuttryck där verbala och mentala handlingar signalerar attityder. Det innebär att bedömningens avsändare ofta kan tolkas som en annan person än textens ”jag”. Retoriskt innebär detta att avsändaren inte behöver ta ansvar för bedömningen av eller sanningsvärdet hos den aktuella propositionen. Exempel visas i (10.18):

- (10.18) a. Det underströks att barn som utsätts för mobbning var ett särskilt problem för skolan. (A)
 b. Samtidigt har det avslöjats att Jamaicas antidopningsbyrå slutade att utföra dopningstester fem månader innan OS i London 2012. (W)

---

128 Man kan möjligen välja att betrakta konstruktionerna som metaforiska om man antar att metaforiken kan konstruera en utökad betydelse som inbegriper ’handling’.

I exempel (10.18) uttrycks bedömning genom de passiva verben *understrykas* och *avslöjas*. I dessa processer impliceras en förstadeltagare och agent, någon som också står bakom bedömningen. I (10.18a) framställs det postponerade ledets proposition som betydelsefullt i textsammanhanget, och den som här gör bedömningen kan tolkas som någon annan än textens avsändare. I (10.18b) framställs en proposition som sann (se kategorier av bedömning nedan). Passiva satsen som *det avslöjas/hävdas att ...* kan i viss mån jämföras med en relationell, aktiv sats som *det är sant att ...*. Men medan den relationellt formade bedömningen tolkas utifrån textens avsändarperspektiv, antar den passiva satsen en annan persons perspektiv genom verbets refererande betydelse. Vid mentala handlingar kan detta ”andra” perspektiv ibland vara specificerat i texten, till exempel i en prepositionsfras: *det uppfattas som en frihet för dem att barnen inte har mål att uppfylla* (A).

Det finns också passiva fall där bedömaren kan tolkas som textens avsändare.aktionen tolkas då som avsändarens egen handling, vilket signaleras av en textuell adjunkt, som i (10.19a), eller av ett modalt, förpliktigande verb, som i (10.19b).

(10.19) a. Det har ovan hävdats att de flesta nya partier som faktiskt når parlamentet också har som en målsättning att göra detta. (A)

b. I det perspektivet måste det ses som problematiskt och som en försvårande faktor vid övergången, för vissa barn, att de delas upp på nytt i årskurs 1.
(A)

I (10.19a) signalerar adjunkten *ovan* att textens avsändare är den hävdande personen. Genom att orientera mottagaren i textsammanhanget kan avsändaren förstås som refererande till sig själv. I (10.19b) står det passiva verbet (*ses*) tillsammans med ett modalt finit (*måste*) som förpliktigar aktionen. Modalverbet signalerar därmed avsändarperspektivet, och det finns i materialet många exempel på sådana uttryck: *det ska framhållas att ...*, *det kan noteras att ...*, *det bör poängteras att ...*. PASS-konstruktioner som uttrycker bedömning både genom modal- och huvudverb signalerar likaså att textens avsändare står bakom bedömningen (*det kan inte uteslutas att ...*).

I nästa avsnitt visas ytterligare exempel på verbala och mentala handlingar utifrån vilka kategorier av modalitet och modal bedömning identifieras.

10.2.2.2 Modala betydelsekategorier

I passiva *det*-konstruktioner förekommer totalt åtta kategorier av modal betydelse, vilket visas i i tabell 10:16.¹²⁹ I tabellen kan vi se att bedömning förekommer i POST-, PRES- och MED-konstruktionen, men inte i OP-konstruktioner. Dock kan opersonliga handlingar som uttrycks av OP-konstruktioner i en del kontexter ha värderande undertoner, vilket har beskrivits i avsnitt 10.2.1. Dessa ingår inte i denna analys.

TABELL 10:16 Kategorier av modal betydelse i passiva *det*-konstruktioner

Modal kategori		Det-konstruktion	Antal
Modalitet	förpliktelse	POST, PRES	10
	sannolikhet	POST	3
	förmåga	PRES	1
Modal bedömning	övertygelse	POST	19
	textuell betydenhet	POST	17
	vishet/moral	POST	3
	uppskattning	POST	1
	sätt	MED	1
Totalt			55

De kategorier av modalitet som uttrycks i materialets passiva *det*-konstruktioner är *förpliktelse*, *sannolikhet* och *förmåga* (se tabell 10:16). I exempel (10.20) visas exempel på den vanligaste modaliteten, *förpliktelse* (se fetmarkering).

- (10.20) a. Svårigheterna är att det **förväntas** att trafiken ska gå så bra som möjligt medan man gör underhållet. (W)
b. [...] det **ställdes krav** på särskilda anpassningar [...]. (A)
c. Iran skrev dock under ett slutdokument under FN:s rasismkonferens i Genève samma år, där det **slogs fast** att förintelsen aldrig ska glömmas. (W)

I exemplet ser vi mentala och verbala verb som uttrycker förpliktelse i olika grader. (10.20a) används verbet *förväntas* i en POST-konstruktion. På skalan av förpliktelse placerar sig detta fall på en medelhög grad. I (10.20b) är förpliktelsen högre och uttrycks av verbet *ställas krav* i en PRES-konstruktion.

---

129 Eftersom modal metaforik inte kommer att beskrivas i PASS-konstruktioner har jag valt att inte hålla isär modalitet och modal bedömning i avsnittets upplägg, utan kallar allt för ”modal betydelse” (se rubrik för tabell 10:16, och se dock en skiljelinje i tabellen).

Det postverbala ledet är en nominalisering som förpackar den aktion som krävs (*anpassningar*). I (10.20c) är förpliktelsen likaså hög och uttrycks av verbet *slås fast*. Hög förpliktelse förekommer även i verben *beslutas*, *bli bestämt* och *anges* följt av ett direktiv. Det uttrycks även i *läggas på ngn*, där även den individ som är förpliktigad att utföra aktionen är uttryckt: *det läggs på de anhöriga att agera* (W).

Nästa modala betydelsekategori är *sannolikhet*, vilket visas i exempel (10.21):

(10.21) Det **kan inte uteslutas** att det kan finnas behov av reglering på området [...]. (W)

Sannolikhet uttrycks i materialet av mentala verb tillsammans med ett modalt finit. I exempel (10.21) används uttrycket *kan inte uteslutas*. Även i det postponerade ledet förekommer det modala finitet *kan*, vilket innebär att det i detta fall föreligger en modifiering i dubbel bemärkelse eftersom *kan inte uteslutas* har räckvidd över den inbäddade satsens proposition. Sannolikhet uttrycks även i *får förutsättas* samt *kan tänkas*. De modala verben markerar att bedömningens avsändare också är textens avsändare.

Den sista kategorin av modalitet är *förmåga*, som realiseras av följande PRES-konstruktion (10.22):

(10.22) [NAMN], ordförande i Danska Fiskares Producentorganisation (DFPO), menar att ersättning är en nödvändighet fram till att det **ges möjligheter** att genom jakt reglera sälbestånden. (W)

I (10.22) är PRES-konstruktionen i fråga inbäddad i prepositionsfrasen *till att ....* Förmåga realiseras av verbet tillsammans med det egentliga subjektet: *ges möjligheter*. Den aktion som bedöms är inbäddad i nominalgruppen vars huvudord är *möjligheter*. Ett alternativ till *ges möjligheter* är *gör så att det blir möjligt*, vilket skulle vara mer specificerat eftersom det kräver en deltagare som orsakar möjligheten, uttryckt i subjektet.

Det förekommer även fem fall av annan modal bedömning (se tabell 10:16). Den vanligaste typen av bedömning kan inkluderas i kategorin övertygelse, som tidigare har beskrivits som en modifiering utifrån hur säkert, tydligt eller självklart något är (se avsnitt 6.2.5.3). Övertygelse realiseras av passiva POST-konstruktioner och utmärker sig där som evidentialitet, varvid evidensen utgörs av en hörsägen eller att någon annan uttalar sig. I klassificeringen som övertygelse tar jag fasta på att hörsägen är ett sätt att uppenbara

sakförhållanden baserat på vad som sägs och hörs.¹³⁰ Som nämndes i samband med exempel (10.18) är detta ett retoriskt sätt att inte behöva ta ansvar för sanningshalten hos den aktuella propositionen.

(10.23) Det **sägs** att över 800 språk finns representerade i smältdegeln New York.
(W)

I (10.23) ser vi verbet *sägas*, som uttrycker en medelhög grad av övertygelse eftersom hörsägningen inte nödvändigtvis behöver vara en förstahandskälla. Det förekommer även verb som anger högre övertygelse, såsom *avslöjas*, *hävdas* och *uppges*. Den högre graden signaleras av att den verbala handlingen förutsätter ett sanningsvärde hos propositionen på ett starkare sätt än *sägas*, samt att propositionen i högre grad kan uppfattas som en förstahandskälla.

Nästa bedömningskategori har jag valt att kalla för *textuell betydenhet* – en kategori som realiseras av passiva POST-konstruktioner. Benämningen markerar att betydenheten gäller i det textuella sammanhanget och är därmed inte riktigt av samma slag som betydenhet i aktiva POST-konstruktioner (se avsnitt 6.2.5.4). Exempel på denna kategori visas i (10.24):

- (10.24) a. Det **kan** i detta sammanhang också **noteras** att de nya partier som en gång varit så kritiska till rådande 280 regelverk och normer i allt väsentligt tystnat när de väl lyckats ta sig in i riksdagen. (A)
b. Det **bör tilläggas** att de beskrivna lektionerna var de första tillfällena som studenterna mötte etikläraren och psykiatern. (A)

I (10.24) uttrycks textuell betydenhet i första hand genom mentalt (10.24a) och verbalt (10.24b) projicerande huvudverb. Bruket av modala, förpliktigande hjälpverb (*kan*, *bör*) signalerar att bedömningens avsändare är densamma som textens, men dessa finit bidrar även till att konstruera betydenhet eftersom de tillsammans med huvud verbet markerar att det följande är viktigt och förtjänar uppmärksamhet. Predikatet bidrar alltså till att lyfta fram den postponerade satsens proposition i det textsammanhanget. I (10.24a) är detta sammanhang även uttryckt i en omständighet (*i detta sammanhang*).

I aktiva POST-konstruktioner (se 6.2.5.4) innebär betydenhet istället skillnad i en situationskontext, utanför själva texten. För att klargöra skillnaden

---

130 Halliday & Matthiessen (2014:677 f.) kallar denna typ specifikt för *presumption* och behandlar den som en egen kategori. För att begränsa antalet kategorier väljer jag att inkludera denna i övertygelse.

mellan betydelse i aktiv POST-konstruktion och textuell betydelse i passiv POST-konstruktion kan följande två meningar jämföras (10.25):

- (10.25) a. Det **har** säkert **stor betydelse** för det vuxenlika bemötandet av barnen att de är tonåringar. (A)
b. Det **ska** nog **understrykas** * [för det vuxenlika bemötandet av barnen] att de är tonåringar.

I (10.25a) ser vi en aktiv POST-konstruktion. Här bedöms den postponerade satsens proposition (*att de är tonåringar*) som betydelsefull för en yttre situationskontext som anges i texten, 'det vuxenlika bemötandet av barnen'. I (10.25b) framställs den postponerade satsens proposition istället som viktig i textsammanhanget – något som avsändaren vill understryka. Här kan inte samma *för*-fras som i (10.25a) förekomma (se stjärna), eftersom denna *för*-fras inte representerar det sammanhang för vilket propositionen bedöms som viktig. Istället kan man uttrycka en omständighet i stil med *i detta sammanhang*.

Betydelse i de passiva POST-konstruktionerna kan ibland även realiseras kongruent av adjunkter, vilket innebär att den passiva POST-konstruktionen fungerar som en metafor. Denna metafor är dock textuell istället för modal. I meningar som *det bör tilläggas att ...* kan vi använda en textuell adjunkt som *även* eller *dessutom* som en kongruent motsvarighet, vilket visas i (10.26).

- (10.26) a. Det bör tilläggas att de beskrivna lektionerna var de första tillfällena som studenterna mötte etikläraren och psykiatern (A).
b. De beskrivna lektionerna var dessutom de första tillfällena som studenterna mötte etikläraren och psykiatern.

I (10.26a) fungerar matrissatsen (*det bör tilläggas*) som en textuell satsgrammatisk metafor som utifrån textsammanhanget bedömer den postponerade satsens proposition. Den kongruenta motsvarigheten visas i (10.26b), där propositionen uttrycks som fri sats modifierad av den textuella adjunkten *dessutom*. En skillnad mellan de två alternativen är dock att den textuella adjunkten varken explicitgör den verbala handlingen eller inbegriper betydelsen hos det modifierande modal verbet (*bör*). Ytterligare en skillnad är att den textuella metaforen (10.26a) har en presenterande funktion genom att introducera propositionen i det postponerade ledet (jämför exempel 9.31 och 9.35a som också fungerar presenterande, fast i samverkan med ett modalt innehåll).

Till sist förekommer i materialet ett fåtal andra modala kategorier som uttrycker attityder mentalt genom verb som *betraktas*, *ses* och *uppfattas* följt av en *som*-fras. Dessa bedömningar sker i materialet utifrån *vishet/moral*, *upp-*

skattning samt *sätt*, och kategorierna realiserar specifikt av *som*-frasens betydelse. Exempel visas i (10.27):

- (10.27) a. I det perspektivet måste det **ses som problematiskt** och som en försvårande faktor vid övergången, för vissa barn, att de delas upp på nytt inför årskurs 1. (A)
- b. Det **uppfattas som en frihet** för dem att barnen inte har mål att uppfylla [...]. (A)
- c. Det **upplevs** inte bara **mödosamt** med själva skrivandet då det emellanåt kan vara mycket text att formulera, vilket även andra informanter har uttryckt. (A)

I (10.27a) ser vi bedömning utifrån vishet/moral, och det är i detta sammanhang svårt att avgöra huruvida det specifikt rör sig om vishet eller om moral. Det modala verbet *måste* signalerar att textens avsändare också är bedömningens avsändare. I (10.27a) kan bedömningen klassificeras som uppskattning, vilket som kategori inbegriper en rad nyanser av 'bra' eller 'dåligt' (se avsnitt 6.2.5.1). Här innebär *som en frihet* något positivt. Bedömningens avsändare är specificerad i *för*-frasen som en annan person än avsändaren.¹³¹ I (10.27c) hör bedömningen till kategorin *sätt*, här specifikt som 'svårighet'. Denna bedömning realiserar av en MED-konstruktion med det mentala verbet *upplevas* och fenomenet *mödosamt*. Även här sker bedömningen från ett annat perspektiv än avsändarens, nämligen från vissa av informanterna, vilket framgår av den *vilket*-sats som avslutar meningen.

I tabell 10:17 visas en sammanfattande översikt av hur modalitet och modal bedömning realiserar av verb i materialets passiva *det*-konstruktioner. Som vi kan se utformas betydelsen hos de flesta bedömningar av det passiva verbet, och i några fall tillsammans med en prepositionsfras. Detta utgör en skillnad gentemot aktiva POST-konstruktioner, där bedömningens betydelse typiskt finns hos ett attribut.

10.2.3 Sammanfattning

Passiva *det*-konstruktioner utgör en resurs för att formulera handlingar från ett objektivt perspektiv – detta till skillnad från kan aktiva *det*-konstruktioner som istället uttrycker tillstånd och händelser objektivt. Opersonliga handlingar kan ibland innebära att handlingen är framhävd, vilket när den under-

---

131 Det går alternativt att tolka friheten som att den uppfattas vara *för dem*, varvid avsändaren kan vara någon annan än "dem".

förstådda agenten tolkas som textens avsändare kan signalera handlingskraft, men när den underförstådda agenten tolkas som någon annan kan handlingen snarare ha en negativ värdeladdning.

Modal bedömning sker typiskt genom refererande verb som uttrycker verbala eller mentala handlingar. Den refererande betydelsen gör att bedömningens avsändare ofta kan tolkas som en annan person än textens avsändare – dock inte när avsändarperspektivet signaleras av förpliktigande modalitet inom satsen eller av textuella adjunkter som orienterar mottagaren i avsändarens egen text. De bedömningar som förekommer i materialets passiva *det*-konstruktioner är *förpliktelse*, *sannolikhet*, *förmåga*, *övertygelse*, *textuell betydelse*, *vishet/moral*, *uppskattning* samt *sätt*. Analysen indikerar att bedömning i PASS-konstruktioner sker icke-metaforiskt eftersom betydelsen av 'handling' inte ryms i modalverb eller adjunkter som utgör kongruent grammatik för modal betydelse. Frågan kan diskuteras vidare med avseende på metaforikens vaga gränser och höga komplexitet i språket.

TABELL 10:17 *Realisering av modalitet och modal bedömning i PASS-konstruktioner*

Modal kategori		Verb	Exempel
Modalitet	förpliktelse	<i>anges, beslutas, bli bestämt, förväntas, respekteras, läggas på ngn, ställas krav</i>	<i>Det förväntas att ... Det ställs krav på att ...</i>
	sannolikhet	<i>tänkas, uteslutas, förutsätts</i>	<i>Det kan tänkas att ...</i>
	förmåga	<i>ges möjligheter</i>	<i>Det ges möjligheter att ...</i>
Modal bedömning	övertygelse	<i>anges, anses, avslöjas, fastslås, hävdas, konstateras, menas, skrivs, sägas, uppges</i>	<i>Det sägs att ...</i>
	textuell betydelse	<i>betonas, framhållas, lyftas fram, noteras, poängteras, påpekas, tilläggas, understrykas</i>	<i>Det ska understrykas att ...</i>
	vishet/moral	<i>"betraktas/ses/framhållas som problematiskt"</i>	<i>Det ses som problematiskt att ...</i>
	uppskattning	<i>"uppfattas som en frihet"</i>	<i>Det uppfattas som en frihet att ...</i>
	sätt	<i>"upplevas mödosamt"</i>	<i>Det upplevs mödosamt med ...</i>

11. Slutsatser och diskussion

I detta kapitel summeras resultatet och arbetet diskuteras i sin helhet. I avsnitt 11.1 sammanfattas först svar på forskningsfrågorna. Medan ovanstående analyskapitel har behandlat olika konstruktionstyper var för sig, presenteras här översikter som visar på funktioner hos samtliga konstruktionstyper som har analyserats. I avsnitt 11.2 beskrivs vad som baserat på resultatet karakteriserar *det*-konstruktioner generellt – hur de är lika och typiska. I 11.3 diskuteras mitt angreppssätt utifrån metod, material, analysperspektiv och resultat. Kapitlet avslutas med en teoretisk utblick där jag beskriver vad SFG har kunnat bidra med i förhållande till andra grammatikteorier (avsnitt 11.4).

11.1 Åter till forskningsfrågorna

Syftet med detta arbete har varit att kartlägga hur olika *det*-konstruktioner, det vill säga olika konstruktioner med icke-referentiellt *det*, används och konstruerar betydelse i modern svenska. Utifrån ett material bestående av ett stort antal meningar med *det* (se avsnitt 4.1.2 och tabell 4:5) har jag identifierat och analyserat följande *det*-konstruktioner: POST-konstruktion: *det är kul att spela tennis igen*, MED-konstruktion: *det är så mysigt med blommor och växter i hemmet*, PRES-konstruktion: *det fläktade en skön vind från sjön*, OP-konstruktion: *det är grått och regnigt ute* samt PASS-konstruktion: *det kastades päron på stadion*. Av dessa utgör PASS-konstruktioner passiva fall av andra *det*-konstruktioner (se avsnitt 1.1.5 och 5.4).

Mina frågeställningar har riktat arbetet mot att belysa funktioner av andra slag än de som hör till informationstruktur, nämligen hur konstruktionerna

gestaltar världen och används för att uttrycka bedömning. I SFG-termer innebär detta att jag fokuserar på det ideationella (hur språket representerar världen) och det interpersonella (bedömning) istället för det textuella. Även om flera *det*-konstruktioner också har som funktion att högerpositionera rematiska led har detta endast berörts i mindre utsträckning – då i samband med studiet av andra funktioner. Mina frågeställningar ringar sammantaget in följande fem ämnen: 1) fördelning mellan icke-referentiellt *det* och referentiellt *det*, 2) distribution av *det*-konstruktioner i olika texttyper, 3) *det*-konstruktioners ideationella funktioner, 4) *det*-konstruktioners interpersonella funktioner samt 5) inomteoretisk SFG-beskrivning av *det*-konstruktioner.

Den första frågeställningen är hur vanligt det icke-referentiella pronomenet *det* är i förhållande till det referentiella *det* i svenskt skriftspråksbruk. Resultatet antyder att det icke-referentiella är ungefär lika vanligt som det referentiella. I min undersökning gäller detta i alla tre texttyper som ingår i materialet (se nedan), totalt med en liten övervikt av det icke-referentiella (se tabell 5:1). Att icke-referens hos *det* verkar vara minst lika vanlig som referens är oväntat och visar att *det* tenderar att ofta användas på annat sätt än med referensfunktion. Angående detta resultat ska det dock noteras dels att det är möjligt att det ser annorlunda ut i talad svenska, dels att resultatet grundar sig på de testmetoder som använts i arbetet (se avsnitt 4.2). Det har även framgått att referensen hos *det* kan vara vag och ibland flertydig i textsammanhanget.

Den andra frågeställningen handlar om hur bruket av olika *det*-konstruktioner ser ut inom texttyperna akademisk text (A), bloggtext (B) och nyhets-text (W). Resultatet, som har redovisats i tabell 5:4, visar att konstruktions-typernas fördelning skiljer sig allra mest mellan bloggtext och akademisk text – något som inte är särskilt oväntat med tanke på att dessa texttyper kan antas skilja sig i stilnivå. Medan bloggtext domineras kraftigt av OP-konstruktioner, och där MED-konstruktionen har sin högsta frekvens bland alla texttyper, har akademisk text istället högst andel POST-, PRES- och PASS-konstruktioner. Med utgångspunkt i analysresultatet innebär detta att *det*-konstruktioner i bloggtext i hög grad gestaltar världen relationellt som olika tillstånd – ofta med en mindre specificerad innebörd såsom implicita förstadedeltagare (*det är trevligt i Lerum*) eller med metonymier som uppträder postverbalt och typiskt implicerar vad talaren har för avsikt att ägna sig åt (*nu blir det film*). I bloggtext uttrycks även bedömning genom lexikalt specifika OP-konstruktioner med modalt innehåll (*det är bara att försöka igen, det är dags att äta något annat än godis*). Även om den modala betydelsen här realiseras objektivt, är avsändarperspektivet ändå starkt implicerat. *Det*-konstruktioner i akademisk text tenderar att i högre grad konstruera objektiv bedömning i form av POST-konstruktioner (*det är möjligt att ...*), passiva referatmarkörer (*det ska framhållas ..., det bör poängteras ...*) samt existentiella gestaltningar genom PRES-

konstruktioner som typiskt anger abstrakta företeasers existens (*det finns risk för ... det finns behov av ...*). Här är även avsändarperspektivet ofta mer dolt, vilket är en retorisk tillgång (se avsnitt 8.2 och 10.2).

Nyhetstext har den mest varierade uppsättningen av konstruktionstyper med ganska små skillnader i fördelning. Utmärkande är att UT-konstruktionen (*det är efterfrågan som ska styra*) här har den högsta frekvensen bland texttyperna. UT-konstruktioner har inte analyserats och beskrivits i detta arbete, och en vidare undersökning skulle eventuellt kunna klargöra huruvida den höga frekvensen kan relateras till nyhetsspråkets speciella användning av konstruktionen, som innebär att ny information meddelas istället för presupponerad (se SAG 4:517 f.).

Den tredje frågeställningen gäller vilka gestalter av världen som konstrueras i bruket av olika *det*-konstruktioner. Frågan fokuserar på den ideationella funktionen och är specificerad i två underliggande frågor: vilka processer som förekommer samt hur realiseringen av processbetydelsen ser ut. Ideationell betydelse har beskrivits i respektive kapitels (6–10) första avsnitt, och i tabell 11:1 visas en sammanfattande översikt över processtyper i procent. Den totala andelen är relaterad till olika frekvenser hos *det*-konstruktioner (se tabell 5:2). Typexempel på respektive konstruktionstyp återges.

TABELL 11:1 Procentuell fördelning av processtyper hos olika *det*-konstruktioner

	Relationell	Mental	Verbal	Materiell
POST: <i>Det är kul att spela tennis igen.</i>	94,8 %	5,2 %		
PRES: <i>Det fläktade en skön vind från sjön.</i>	100 %			
OP: <i>Det är grått och regnigt ute.</i>	90,5 %	4,2 %	2,0 %	3,3 %
MED: <i>Det är så mysigt med blommor och växter i hemmet.</i>	100 %			
PASS: <i>Det kastades päron på stadion.</i>		15,8 %	50,4 %	33,8 %
Totalt	89,8 %	4,0 %	3,3 %	2,9 %

Frekvenserna visar att relationella processer dominerar kraftigt hos varje konstruktionstyp av aktivt slag (POST-, PRES-, OP- och MED-), medan andra processtyper endast förekommer marginellt. Passiva *det*-konstruktioner (PASS) har däremot processtyper med den fallande ordningen verbal, materiell och mental. Från detta resultat kan två slutsatser dras. Den första är att relationella processer är dominerande hos *det*-konstruktioner generellt, och

den andra är att passiva och aktiva *det*-konstruktioner är ideationellt komplementära (se även tabell 10:14 ovan som visar processtypers fördelning över aktiv och passiv form inom olika konstruktionstyper). Den separata analysen av PASS-konstruktioner har även synliggjort att aktiv och passiv form komplementerar *det*-konstruktioner i agentivitet. Medan de aktiva uttrycker icke-agentiva processer, det vill säga aktioner utan agent, uttrycker de passiva agentiva processer – aktioner som implicerar en agent (se avsnitt 10.1). De passiva karaktäriseras dock av en nedtonad agentivitet, vilket verkar vara relaterat till en systematisk utelämnning av agent.

När det gäller realiseringen av processbetydelse har jag i respektive kapitel beskrivit lexikogrammatiken i olika tabeller och exempel. För att undvika omfattande upprepningar sammanfattas i tabell 11:2 hur processbetydelse realiseras i materialet som processer inklusive undertyper av processer. Undertyper klassificeras endast hos relationella och mentala processer (för en beskrivning av undertyperna, se avsnitt 3.5.2 och 3.5.4). Tomma fält anger att aktuell processtyp inte förekommer i materialet.

TABELL 11:2 *Processtyper med undertyper hos olika det-konstruktioner*

	Relationell			Mental		Verbal	Materiell
	attributiv	identifierande	existentiell	'gilla'	'tilltala'		
POST	x	x			x		
PRES			x				
OP	x	x	x		x	x	x
MED	x						
PASS				x		x	x

Den fjärde frågeställningen är hur olika *det*-konstruktioner används interpersonellt för att uttrycka bedömning. Denna fråga är inte alldeles förutsättningslös eftersom den implicerar en föreställning om att *det*-konstruktioner faktiskt utnyttjas för detta ändamål – något som tidigare har beskrivits mest i samband med POST-konstruktionen som interpersonell grammatisk metafor (se t.ex. Holmberg & Karlsson 2006:60 f. och Halliday & Matthiessen 2014:183 ff.). Som förväntat har mitt resultat likaså pekat på att POST-konstruktionens matrissats oftast uttrycker bedömning, men också att MED-konstruktionen ser ut att göra detta systematiskt. I övriga konstruktionstyper är det endast en mindre del vars satsmönster utnyttjas för bedömning. Detta innebär att POST- och MED-konstruktionen typiskt utnyttjas som modala resurser, medan andra *det*-konstruktioner utnyttjas som sådana mer sällan. I tabell 11:3 visas den procentuella andelen fall av bedömning i respektive konstruktionstyps matrissats (såväl metaforisk som icke-metaforisk), i fallande ordning

med antal fall inom parentes. Totalt sett sker bedömning vid nästan hälften av materialets *det*-konstruktioner. Notera att PASS-konstruktioner, som visas i mitten, utgör passiva fall av olika *det*-konstruktioner, vilket gör att bedömning och icke-bedömning bland dessa har en jämnare spridning.

TABELL 11:3 Procentuell andel bedömning och icke-bedömning hos olika *det*-konstruktioner

	Bedömning	Icke-bedömning
MED	100 % (54)	0 % (0)
POST	89,9 % (763)	10,1 % (86)
PASS	41,4 % (55)	48,6 % (78)
OP	22,5 % (186)	77,5 % (639)
PRES	12,7 % (83)	87,3 % (570)
Totalt	45,4 % (1 141)	54,6 % (1 373)

Frågan om hur bedömning uttrycks genom *det*-konstruktioner är i sin tur specificerad i två underliggande frågeställningar. Den första underliggande frågan är vilka typer av modal betydelse som förekommer. Resultatet visar på semantiska domäner för så väl modalitet som annan modal bedömning. Bedömning utifrån modalitet sker i materialet utifrån samtliga kategorier som finns beskrivna enligt SFG:s ramverk: *sannolikhet, vanlighet, villighet, förpliktelse* samt *förmåga*. Modal bedömning har en större semantisk bredd och sker i materialet utifrån följande kategorier: *betydenhet, förväntan, intensitet, moral, relativ tid, sätt, typiskhet, vishet, uppskattning* samt *övertygelse*.

Nästa underliggande fråga är hur den modala betydelsen är konstruerad. Bedömning konstrueras typiskt i *det*-konstruktionens matrissats, vilket innebär att bedömningen är det som hävdas. Det som bedöms står sedan i postverbal position, förskjutet till höger i satsen. Det kan ha formen av en bisats, som uttrycker en proposition: *det är bra att vi nu börjar uppmärksamma det här*, eller en infinitivfras som uttrycker en aktion: *det är viktigt att ta upp problematiken*. Alternativt kan det som bedöms ha formen av en nominalisering: *det krävs en integrering av dessa två fenomen*, eller en prepositionsfras: *det är ovanligt med björnar här*. Genom strukturen med bedömande matrissats och ett högerförskjutet föremål för bedömning har *det*-konstruktioner potential att fungera som modala metaforer, vilket innebär att samma modala betydelse skulle kunna uttryckas kongruent, det vill säga i form av en adjunkt eller ett modalt verb (jämför: *problematiken bör tas upp*). *Det*-konstruktioners modala metaforik beskrivs i termer av objektiv satsgrammatik eftersom den modala betydelsen uttrycks i form av en sats med icke-referentiellt *det* som subjekt

– något som döljer bedömningens avsändare eller gör att avsändaren kan uttryckas optionellt på annat vis (se avsnitt 6.2.1). Jag poängterar dock att den modala betydelsen i sig signalerar en subjektiv avsändare, vilket är viktigt att notera i förståelsen av konceptet objektiv satsgrammatik.

TABELL 11:4 *Modal satsgrammatik hos olika det-konstruktioner*

Modalitet	POST	OP	PRES	MED	PASS
sannolikhet	<i>Det är troligt att ...</i>	<i>Det lutar åt att ...</i>	<i>Det finns en chans att ...</i>		
vanlighet	<i>Det händer att ...</i>	<i>Det blir att ... rätt ofta.</i>		<i>Det är vanligt med ...</i>	
villighet	<i>Det är min avsikt att ...</i>	<i>Nu blir det att ...</i>	<i>Det fanns en önskan om att...</i>	<i>Det är önskvärt med ...</i>	
förpliktelse	<i>Det är angeläget att ...</i>	<i>Det är bara att ...</i>	<i>Det krävs ...</i>	<i>Det är nödvändigt med ...</i>	
förmåga	<i>Det går att ...</i>		<i>Det finns möjlighet att ...</i>		
övertygelse	<i>Det är tydligt att ...</i>	<i>Det verkar som att ...</i>	<i>Det finns tecken på att ...</i>		
intensitet	<i>Det var nära att ...</i>	<i>Snarare är det så att ...</i>			
uppskattning	<i>Det är tur att ...</i>				
betydenhet	<i>Det hade ingen betydelse att ...</i>				
förväntan	<i>Det är förvånande att ...</i>				
moral	<i>Det är ett problem att ...</i>				
typiskhet	<i>Det är typiskt (för ngn) att ...</i>				
relativ tid (+förmåga)	<i>Det är för sent att ...</i>				

Jag föreslår även att olika *det*-konstruktioner fungerar som modala metaforer i olika grad. I tabell 11:4 visas en översikt över hur respektive *det*-konstruktion

realiserar modala betydelskategorier satsgrammatiskt (notera att det i materialet även förekommer betydelskategorier som realiseras icke-metaforiskt). Enligt tabellen utmärker sig MED- och PASS-konstruktioner genom att inte vara metaforiska i lika hög grad och med lika stor variation som POST-konstruktionen, medan OP- och PRES-konstruktioners metaforiska potential hamnar mer åt mitten när det kommer till kategorier av bedömning. Observera att tabellen enbart visar satsgrammatik och inkluderar därmed ingen kongruent modalitet, med undantag av några modala adjunkter som realiserar bedömning som en del av satsgrammatiken (exempelvis *det är bara att...*).

En översikt ges även utifrån ett betydelseperspektiv som hur visar satsgrammatiska *det*-konstruktioner fungerar som alternativ till kongruent realisering. Detta visas i tabell 11:5, där alltså det metaforiska perspektivet framgår klarare, medan konstruktionstyper inte anges – endast exempel på objektiva satsgrammatik ges. (Kategorier som inte hör till modalitet realiseras inte av modalverb, se tomma rutor.)

TABELL 11:5 *Modala kategoriers kongruenta respektive satsgrammatiska realisering*

Modal kategori	Satsgrammatisk (metaforisk)	Kongruent	
		Modalt finit	Modal adjunkt
sannolikhet	<i>Det finns en risk att ... Det lutar åt att ... Det är troligt att ...</i>	<i>kan läs bör</i>	<i>möjligen, kanske troligen sannolikt</i>
vanlighet	<i>Det händer att ... Det blir ofta att ... Det är vanligt med ...</i>	<i>kan brukar</i>	<i>ibland ofta, mestadels vanligtvis</i>
villighet	<i>Det finns en önskan om att ... Det är önskvärt med ... Det är min avsikt att ... Nu blir det pommis och korv.</i>	<i>kan, önskar vill ska</i>	<i>gärna, helst</i>
förpliktelse	<i>Det räcker att ... Det är bara att ... Det är angeläget att ... Det krävs ... Det är nödvändigt med ...</i>	<i>får kan, behöver bör måste</i>	<i>gärna, helst</i>
förmåga	<i>Det går att ... Det finns möjlighet att ...</i>	<i>kan</i>	
relativ tid +förmåga	<i>Det är för sent att ...</i>	<i>kan</i>	<i>inte längre</i>

övertygelse	<i>Det finns tecken på att ... Det verkar som att ... Det är tydligt att ... Det är självklart att ...</i>		<i>tydligen, uppenbarligen självklart</i>
intensitet	<i>Det var nära att ... Det är det så att ...</i>		<i>nästan verkligen, ju</i>
uppskattning	<i>Det är tur att ...</i>		<i>lyckligtvis, som tur är</i>
betydenhet	<i>Det hade ingen betydelse att ...</i>		<i>obetydligt nog</i>
förväntan	<i>Det är förvånande att ...</i>		<i>märkligt nog</i>
moral	<i>Det är ett problem att ...</i>		<i>problematiskt nog</i>
typiskhet	<i>Det är typiskt (för ngn) att ...</i>		<i>typiskt</i>

Även den tredje och den fjärde forskningsfrågan är inriktade på hur *olika det*-konstruktioner skapar betydelse. Min samlade beskrivning av olika *det*-konstruktioner i följd möjliggör att konstruktionstyperna betraktas i ljuset av varandra – något som jag har funnit vara fruktbart och som jag valt att återspegla i såväl beskrivningar som genom analyskapitlens disposition. Utgångspunkt tas i den högfrekventa POST-konstruktionen genom att placera denna först i resultatet (kapitel 6). Denna konstruktion har enligt min bedömning bäst förutsättningar att studeras och beskrivas i termer av modal satsgrammatik med utgångspunkt i SFG-modellen. MED-konstruktionen har många likheter med POST-konstruktionen både ideationellt och interpersonellt, men den modala satsgrammatiken är mer komplex eftersom *med*-frasen är mindre specifik än POST-konstruktionens postponerade led, vilket innebär att det som bedöms är svårare att precisera (se avsnitt 7.1.1). PRES-konstruktionen utmärker sig främst genom den existentiella gestaltningen, men också av att den i likhet med POST- och MED-konstruktionerna kan användas som satsgrammatisk metafor, varvid den modala strukturen typiskt är mer komplex (se avsnitt 8.2.1). OP-konstruktioner visar sig vara minst enhetliga i sina ideationella och interpersonella funktioner och delar funktioner med de övriga konstruktionstyperna. Till exempel förekommer OP-konstruktioner som till form och funktion liknar PRES-konstruktionen (se avsnitt 9.1.1, exempel 9.13–9.14). Existentiell processbetydelse realiseras enligt min analys som båda – men också bara – dessa två konstruktionstyper i materialet. Mest ideationellt särpräglad är PASS-konstruktioner som beskrivs sist i resultatet. Dessa utmärker sig gentemot aktiva *det*-konstruktioner både i processbetydelse och i agentivitet (se avsnitt 10.1). Passiv och aktiv form hos *det*-konstruktioner kan således beskrivas som något av en vattendelare, som på var sin sida uppbär olika funktioner och som tillsammans knyter

ihop semantiken så att *det*-konstruktioner blir semantiskt mer heltäckande (se tabell 11:1).

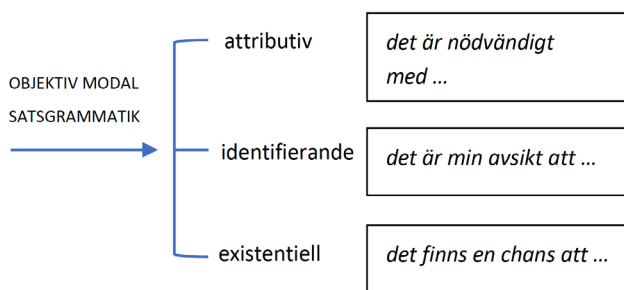
Den femte och sista frågeställningen är teoretisk, och handlar om hur *det*-konstruktioners betydelse kan beskrivas med utgångspunkt i systemisk-funktionell grammatik. Denna studie är på flera sätt prövande för teorins förutsättningar för att beskriva svensk grammatik med avseende just på *det*-konstruktioner, och kanske även för att beskriva grammatiska konstruktioner i sig. Detta berörs närmare i diskussionen av mitt angreppssätt (avsnitt 11.3), och jag sammanfattar först mitt teoretiska bidrag när det kommer till *det*-konstruktioners analys.

För det första föreslår jag att icke-referentiellt *det* generellt inte ingår i processer som deltagare. Detta förslag ska även ses som avhängigt analysen av *det* som icke-referentiellt. I många svenska predikativa OP-konstruktioner har jag emellertid antagit att det finns en implicit predikationsbas. I satserna *det var väldigt tyst och lugnt i hamnstaden* och *det är kladdkakans dag idag* kan den implicita predikationsbasen till exempel förstås som 'tillståndet i hamnstaden' respektive 'denna dag'. Dessa tolkningar har i sin tur lett fram till slutsatser om att relationella processer i OP-konstruktioner kan ha vaga gränser sinsemellan med anledning av en icke-realiserad förstadedeltagare. Ett alternativt förhållningssätt skulle kunna vara att betrakta *det* i dessa konstruktioner som referentiellt. Notera till exempel att Halliday & Matthiessen (2014) analyserar *it* som deltagare i attributiva väderkonstruktioner såsom *it's foggy*. Med utgångspunkt i referentialitetstesten har jag emellertid valt att behandla *det* som icke-referentiellt, eftersom det varken kan betonas eller ersättas med ett referentiellt uttryck, och därmed även som icke-deltagande i process.

För det andra bidrar studien med en beskrivning av existentiella processer som de yttrar sig i form av aktiva PRES-konstruktioner och en del predikativa OP-konstruktioner. Aktiv PRES-konstruktion föreslås ha en existentialiserande funktion som gör processer möjliga att analysera just som existentiella, medan processverben tillför skalor mellan dynamisk/icke-dynamisk och lokaliserad/icke-lokaliserad existens (se avsnitt 8.1). Den existentialiserande funktionen märks tydligast i processer som uttrycker lokaliserad existens med ett mer dynamiskt verb, i vilka en rumslig omständighet är obligatorisk: *det gömde sig en katt under trappan* (se exempel 8.6). I detta fall är referentens befintlighet det primära, medan den dynamiska innebörden framstår som nedtonad och mer sekundär. PRES-konstruktionen i mitt material uttrycker dock oftast en icke-dynamisk och icke-lokaliserad typ av existens, vilket jag kallar för ren existens (t.ex. *det finns ett behov*), och den existerande deltagaren har typiskt en abstrakt betydelse (se tabell 8:1 och tabell 8:5).

Avhandlingen bidrar för det tredje till en beskrivning av svenskans modala satsgrammatik av objektiv typ. Utifrån resultatet kan det argumenteras för

att inte enbart POST-konstruktionen kan utforma objektiv modal satsgrammatik, utan även MED-, PRES- och OP-konstruktioner – om än i olika utsträckning (se tabell 11:4). Att olika *det*-konstruktioner kan utforma objektiv satsgrammatik innebär även att ett ideationellt perspektiv kan tillföras till den modala grammatiken, för att visa att satsgrammatiken inbegriper olika relationella typer. På så vis manifesterar sig objektiv modal satsgrammatik också som ett ideationellt system som visas i figur 11:1. Detta kan jämföras med Halliday & Matthiessen (2014:541) som enbart fokuserar på attributiv satsgrammatik i engelskan. Den metaforiska grammatiken tillför typiskt fler betydelsedrag än den kongruenta, vilket jag återkommer till i nästa avsnitt som behandlar *det*-konstruktioners typiska drag. Där förklaras även de förutsättningar som jag föreslår för den modala metaforiken.

FIGUR 11:1 Ideationellt system för objektiv modal satsgrammatik

11.2 Typiska drag hos *det*-konstruktioner

Ovan har jag utifrån forskningsfrågorna sammanfattat hur olika *det*-konstruktioner skapar betydelse och lite om hur de förhåller sig till varandra. I detta avsnitt lyfter jag fram vad som visar sig karaktärisera *det*-konstruktioner mer generellt – hur de är lika och typiska.

Utöver den relationella processbetydelsens klara dominans (se tabell 11:1), visar *det*-konstruktioner tendens till att undvika förstadedtagare eller konstruera en mindre agentiv förstadedtagare. Detta kan yttra sig genom att förstadedtagaren saknas eller har rollen som bärare eller existerande i en relationell process. På så vis fungerar *det*-konstruktioner som resurs för att undertrycka den som eventuellt står bakom en aktion, den som tycker, tänker eller gör något. Bristen på agentivitet innebär att modal betydelse istället kan få utrymme i matrissatsen. Den modala betydelsen utgör det förhandlingsbara, det hävdade, i det interpersonella utbytet.

Som visats ovan (se tabell 11:4–11:5) kan många *det*-konstruktioner också fungera som resurs för att uttrycka bedömning genom objektiv modal satsgrammatik med avseende på såväl modalitet som modal bedömning. En skillnad mellan satsgrammatisk och kongruent bedömning är att det objektiva perspektivet blir explicitgjort genom icke-referentiellt subjekt som typiskt döljer avsändaren. *Det*-konstruktioners satsgrammatik är även en resurs som gör det möjligt att tillföra fler betydelsedrag än hos modal grammatik av kongruent slag. Till exempel kan matrisverbet varieras, vilket vidare kan modifiera hur den modala betydelsen framställs. Predikativa nominalgrupper (med adjektiv eller substantiv som kärna) kan även realisera modal betydelse med en större semantisk spännvidd än adjunkter gör i kongruenta fall. Därutöver kan adjektiv i dessa konstruktioner bestämmas av graderande adverb som preciserar grader på den modala skalan (se avsnitt 6.2.2).

Det-konstruktioner är inte begränsade till att vara metaforiska utan konstruerar i matris-satsen attityder även i vidare bemärkelse. Den modala betydelse som uttrycks i dessa fall hör till modal bedömning. Överlag har jag vid modal bedömning funnit det svårt att dra en fast gräns för vad som är metaforiskt och icke-metaforiskt, främst med anledning av mängden utökade betydelse- drag, men också för att en del modala betydelsekategorier tenderar att glida in i varandra eller i andra kategorier. Ett sätt att möta problemet med att skilja det metaforiska från det icke-metaforiska är att beskriva *det*-konstruktioner som en modal *resurs* snarare än som en modal metafor. Denna resurs kan uppenbarligen vara metaforisk, och då ses som ett alternativ till konstruktion med adjunkt, men den kan också vara lika kongruent som konstruktioner med adjunkt antas vara. Dessutom har jag stött på fall där *det*-konstruktionen förefaller vara en mer naturlig uttrycksform än konstruktion med adjunkt – något som kan vara relaterat till att *det*-konstruktionens informationsstruktur är att föredra framför andra alternativ (se exempel 8.13a).

I analysen har jag hur som helst valt att studera metaforisk potential utifrån en relativt enkel princip för vad som kan ses som metaforisk modal bedömning, nämligen att konstruktionen har en matris-sats som anger ett modalt innehåll som också kan uttryckas med en modal adjunkt. Men detta förutsätter i sin tur lite mer komplexa förhållanden, nämligen att det som bedöms, som typiskt är ett postverbalt led, uttrycker en proposition där något hävdas eller presupponeras och som därmed kan formuleras som en fri sats. POST-konstruktioner uttrycker denna proposition typiskt i form av en inbäddad sats som utgör ett eget led, men i PRES- och en del OP-konstruktioner kan propositionen vara inbäddad i en postverbal nominalgrupp och därmed mer komplext förpackad (se figur 8:2). Även om jag gör en lite väl kategorisk beskrivning av metaforiskt/icke-metaforiskt, vill jag utifrån resultatet också understryka att metaforiska realiseringsformer är komplexa och

svåravgränsade – något som Halliday & Matthiessen (2014:689 ff.) relaterar till att modal betydelse är så pass mångfasetterad. Ett exempel på semantisk komplexitet som jag har lagt märke till hos *det*-konstruktioner är att det råder olika grader av abstraktion hos det som bedöms. Se fetmarkerade led i exempel (11.1).

- (11.1) a. Det är roligt **att vi arbetar hårt**.
b. Det är roligt **att arbeta hårt**.
c. Det är roligt **med hårt arbete**.
d. Det är roligt **på jobbet**.

I (11.1a) visas en POST-konstruktion där det som bedöms är en proposition – en aktion specificerad med subjekt och finit. Denna konstruktion kan analyseras som en grammatisk metafor med följande kongruenta alternativ: *vi arbetar hårt*, *roligt nog*. De övriga satserna demonstrerar en skala med allt lägre specificering av aktioner, och kan därmed sämre, eller inte alls, betraktas som grammatiska metaforer då ingenting hävdas. I (11.1b) är det som bedöms bara aktionen i sig, utan satsens specificeringar. I (11.1c) är aktionen förpackad i en nominalisering i en *med*-fras. Utifrån MED-konstruktionens analys är aktioner som uttrycks i *med*-fraser typiskt mindre specificerade (se avsnitt 7.1.1). OP-konstruktionen i (11.1d) uttrycker endast en plats, som mycket vagt kan tänkas representera en aktion i meningen 'det man gör på jobbet'. *Det*-konstruktioners möjlighet att abstrahera vad som bedöms är en språklig tillgång eftersom det skapar ett bredare tolkningsutrymme som avsändare och mottagare kan anpassa till olika sammanhang. Det visar även att *det*-konstruktioner med denna vaghet påminner lite om exoforiska uttryck (se avsnitt 2.1.2) där innebörden har sin tolkning i situationen.

I anslutning till detta vill jag lyfta fram *det*-konstruktioners mer generella tendens till att underförstå betydelsedrag, vilket kan ses som intressant i relation till potentialen för utvidgad modal betydelse. I resultatbeskrivningen har jag till exempel belyst och diskuterat underförstådda predikationsbaser, potentiella ellipser, figurativ betydelse, underförstått talarperspektiv, underförstådd agent och underförstådda aktioner. Icke-realiserade betydelser och funktioner är lite svårare att synliggöra med SFG:s analysmodell, vilket föranleder en diskussion i nästa avsnitt.

Sammanfattningsvis besitter de *det*-konstruktioner som analyseras följande typiska drag: a) de är relationella, b) de döljer förstadeltagaren eller gör denna roll mindre agentiv, c) de utnyttjas för att konstruera attityder genom bedömning – dels i form av modala metaforer genom objektiv satsgrammatik, dels bortom det metaforiska, d) de visar tendens till att abstrahera eller underförstå betydelsedrag.

11.3 Angreppssätt

I detta avsnitt diskuteras hur jag har tagit mig an mitt studieobjekt med fokus på metod och material, analysperspektiv och grammatisk teori. I samband med detta diskuteras också aspekter av resultatet.

Mitt angreppssätt hänger till stor del samman med valet av material, och detta kan både motiveras och problematiseras. Att materialet saknar de större textsammanhangen omkring *det*-konstruktionerna kan framstå som något anmärkningsvärt tillsammans med en grammatisk teori som fäster stor vikt vid kontexten när det gäller att beskriva hur betydelse konstrueras. Samtidigt möjliggör denna ansats en funktionell och koncentrerad beskrivning av de system som manifesterar sig specifikt hos *det*-konstruktioner. Avsaknaden av textsammanhang har varit mest problematisk vid studiet av referentialitet, då det vid potentiellt flertydiga fall inte alltid har varit tillräckligt att använda referentialitetstest utan kontexten har fått uppsökas efter hand som problem har uppkommit. Den systemisk-funktionella analysen av *det*-konstruktioner har däremot genomförts systematiskt på ett satsnära sätt som koncentrerar sig till enskilda processer och modala strukturer, vilket enligt min bedömning överlag inte kräver de större textsammanhangen. Min samling av meningar med icke-referentiellt *det* har snarare gjort det möjligt att behålla fokus på studieobjektet i sig, utan att låta analysen dra iväg åt andra håll. Koncentrationen till *det*-konstruktioner har också varit en fördel för att klarare kunna få syn på betydelsemönster som begränsar sig till konstruktionerna som sådana.

Analysperspektivet med utgångspunkt i olika konstruktionstyper utgör generellt ett angrepp från satsens håll, genom att fokus ligger på olika konstruktionstyper vid sidan av varandra. Detta perspektiv är först och främst empiriskt motiverat utifrån frågor om hur olika *det*-konstruktioners form relaterar till funktioner. Men det är delvis också teoretiskt föranlett utifrån en rådande brist på analysförslag inom ramen för SFG när det gäller *det*-konstruktioner. För att öka analysmodellens tillämpbarhet på svenska texter krävs fler grammatiskt inriktade studier som kan utveckla SFG:s svenska språkbeskrivning (se Holmberg, Grahn & Magnusson 2014). Denna studie kan förhoppningsvis komma till nytta för andra SFG-studier som möter *det*-konstruktioner i olika material samt bana väg för nya studier av grammatiska konstruktioner som betydelseskapande – studier som dessutom skulle kunna utveckla och förfina metoder och tillvägagångssätt just för grammatikbeskrivningar.

Analysperspektivet som utgår från satsen – som är en del av det lexikogrammatiska stratimet i SFG-termer – kan också ses i relation till ett perspektiv där fokus istället ligger på det semantiska stratimet och på hur betydelse realiserar på olika sätt i text, utan begränsning till någon särskild form. Ett

sådant perspektiv är mer lämpat för att beskriva hela texter, eller hur system är uppbyggda holistiskt i ett språk (Halliday & Matthiessen 2014:48 f.). I arbetet med mitt material har jag stundtals växlat fokus mellan lexikogrammatikens och semantikens stratum. Betydelseperspektivet har till exempel behövts för att se hur kategorier av betydelse realiserar av *det*-konstruktioner överlag, inom en viss *det*-konstruktion eller av metaforiska uttrycksformer i förhållande till kongruenta. Medan satsperspektivet alltså har varit dominerande generellt för *det*-konstruktioners olika beskrivningar, har det konkreta analysarbetet bedrivits växelvis utifrån båda perspektiven.

Gällande analysarbetet är det framför allt två svårigheter som har varit framträdande, varav en relaterar just till perspektivet med *det*-konstruktioner i fokus. De interpersonella analyserna visar att *det*-konstruktioner ofta fungerar som modala metaforer – något som framhålls som väsentligt i resultatet. Studiet av den grammatiska metaforiken har varit relativt intrikat eftersom utgångspunkten har varit den metaforiska konstruktionen och inte den kongruenta. Analysen har därmed krävt en del krångliga omvägar via möjliga kongruenta uttrycksformer, vilket också märks i min resultatbeskrivning och har fått en del konsekvenser för begreppsapparaten. Till exempel har jag valt att inte använda den vedertagna SFG-distinktionen *proposition/proposal*, utan prövar istället en mer skraddarsydd distinktion (*proposition/aktion*) för att mer precisera kunna återge vad som bedöms just i den metaforiska konstruktionen. Ett studium som specifikt inriktar sig på modal metaforik skulle troligtvis göras lättare med utgångspunkt i hela texter där olika realiseringsformer kan uppmärksammas.

Frånsett denna begränsning har utgångspunkten i det metaforiska lett fram till slutsatser om *det*-konstruktioners metaforiska potential – något som förmodligen skulle förloras i ett studium som istället utgår från det kongruenta eller från semantiska kategoriers olika realisering i text. För det första har fokuset på det metaforiska skapat förutsättningar för att beskriva satsgrammatik som en modal resurs som utökar betydelsepotentialen. För det andra har det lett fram till ett utforskande av den satsgrammatiska metaforikens gränser och därigenom till frågor kring själva definitionen av *grammatisk metafor*. Vad som ska ses som metaforiskt skulle mycket väl kunna utredas närmare med avseende på det interpersonella, kanske lämpligen utifrån ett material som består av hela texter eller samtal. Jag formulerar principer som enbart utgår från den enskilda satsens modala struktur (avsnitt 6.2), men förankrar dem inte närmare till en kontext. Förslagsvis kan min studie ge uppslag för kompletterande undersökningar där dessa principer också kan få ett spelrum i kontexten.

Den andra svårigheten med analysarbetet är mängden icke-realiserade betydelsedrag. Dessa är generellt svåra att synliggöra i SFG-analyser. Möjligheten till implicita deltagare i *det*-konstruktioners processer utmanar på sätt och

vis processbegreppet genom att skapa frågor kring huruvida olika processtyper (inklusive undertyper) grundar sig på vad som språkligt realiseras eller på vad som kan finnas inbyggt bakom det som realiseras. Halliday & Matthiessen (1999:26 f.) beskriver förvisso att betydelsekategorier kan vara dolda (*covert*), vilket innebär att betydelsedraget saknar grammatisk evidens genom att antingen vara implicerat i sammanhanget, utan att uttryckas, eller vara ”krypterat” i ett uttryck som betecknar någonting annat än den aktuella kategorin. Att den relationella gestaltning som utformas av svenska *det*-konstruktioner tenderar att underförstå eller kryptera betydelsedrag, innebär emellertid en del problem med att kategorisera relationella undertyper (se diskussion i avsnitt 9.3). För att bli uppmärksam på det implicita (även figurativ betydelse) har det varit till stor nytta att kunna studera många och flera olika *det*-konstruktioner vid sidan av varandra, eftersom det framgår att vissa betydelsemönster manifesterar sig hos flera konstruktionstyper, fast med olika grad av abstraktion (se exempel 11.1). Likaså har underförstådda predikationsbaser framträtt i studiet av olika *det*-konstruktioner vid sidan av varandra – något som annars skulle ha kunnat förbises.

De analytiska problem som här nämns ansluter i sin tur till en större fråga, nämligen hur teorin förhåller sig till själva språkbeskrivningen och hur en korpusstudie kan skapa ett medvetet förhållningssätt till detta. Butler (2004) poängterar vikten av att funktionella grammatikteorier testas gentemot korpusdrivna angreppssätt där låter materialet tillåts att styra – dock utan att bortse från teorin i sig. Min studie problematiserar till viss del den kategoriska synen på process och grammatisk metafor, med evidens för att relationella processtyper inte alltid går att skilja åt och att satsgrammatik inte alltid kan packas upp på det sätt som kongruenta former brukar beskrivas på. Detta innebär egentligen ingen motsättning till SFG:s antaganden om processtyper och grammatiska metaforer i språket, men visar att begreppen är generaliserande. Som språkliga företeelser är fenomenen betydligt mer känsliga och beroende av hur de uppträder i bruket än de är beroende av själva teorin – metaspråket.

Att studera hur teoretiska kategorier manifesterar sig deskriptivt i ett språk är enligt Holting (2018) också viktigt för att inom SFG skärpa den enskilda språkbeskrivningen, eftersom den modell som Halliday & Matthiessen (2014) presenterar är så pass präglad av engelskan. Min korpusstudie bidrar till att anpassa SFG till svenskt språkbruk genom att förankra SFG-kategorier i svenskan, men också till att i viss mån justera kategorier så att svenska *det*-konstruktioner kan beskrivas och analyseras.

Till sist vill jag lyfta fram att resultatet också kan tänkas säga något om förhållandet mellan form och funktion. Utifrån SFG-perspektivet är det tydligt att en form också har en funktion, och frågan är om de olika konstruktionsty-

perna i egenskap av olika satsmönster också generellt besitter olika funktioner. Baserat på resultatet korrelerar de formella distinktionerna (som i denna avhandling benämns som konstruktionstyperna POST, PRES, MED etc.) med relativt små skillnader i lexikogrammatiska funktioner, och därmed även med små skillnader på det semantiska stratumet (ett exempel är att relationella undertyper kan skilja sig åt mellan konstruktionstyper). Eftersom de flesta av dessa skillnader är ganska specifika, och mer generella funktioner återfinns hos flera konstruktionstyper (se avsnitt 11.2), är likheterna i det stora hela större än skillnaderna. De mest markanta, funktionella skillnaderna mellan *det*-konstruktioner visar sig inte vara relaterade till några särskilda konstruktionstyper, utan snarare till hur *det*-konstruktioner används i aktiv och passiv form.

11.4 SFG:s bidrag och teoretisk utblick

Detta avsnitt blickar avslutningsvis ut mot teorier och förklarar vad SFG bidrar med till min studie i förhållande till andra grammatikmodeller. I förhållande till traditionell grammatik utmärker sig SFG genom att helt anpassa sin kategorisering till funktioner och att sammanföra grammatiken med lexikon. Därmed undviks syntaktiska definitioner och i viss mån även termer – teorin beskriver hur språket används och skapar betydelse snarare än behärskas som ett formsystem. På så vis skiljer sig SFG även avsevärt från formellt inriktade grammatikteorier som har ett helt annat fokus i sin beskrivning av syntax som en inre, principbaserad och abstraherande grammatik, frikopplad från betydelseinnehåll (se exempelvis den minimalistiska modellen i Chomsky 1995). Min studie tar utgångspunkt i traditionell grammatik när det kommer till kategoriseringen av satsmönster (kapitel 1), men i analysen är perspektivet helt och hållet SFG, om än med någon anpassning.

Det finns flera värdefulla, teoretiska grundvalar som SFG unikt bidrar med till denna studies resultat. Det första är antagandet om *metafunktioner*, som innebär att tre olika slag av betydelse konstrueras och konfigurerar i satser (se tabell 3:1). Utgångspunkten i metafunktioner lämpar sig väl för att beskriva *det*-konstruktioner i egenskap av olika satsmönster som fylls på med innehåll. Medan *det*-konstruktioners funktioner traditionellt brukar betraktats utifrån informationsstruktur, vilket ansluter närmast till textuell metafunktion inom SFG, representerar ideationell och interpersonell metafunktion helt andra funktionella aspekter som är nog så relevanta och som den textuella metafunktionen samverkar med.

För det andra tillför SFG-modellen antagandet om *strata*, som innebär att betydelse realiserar på olika nivåer. Detta möjliggör en beskrivning av gram-

matisk metaforik som utgår från betydelsekategoriers olika realisering i text. De strata jag fokuserar på är semantiken och lexikogrammatiken (se avsnitt 3.1), för att kartlägga hur semantik realiseras av *det*-konstruktioner. Detta ansluter till en tredje grundval som SFG bidrar med, nämligen antagandet om systemiska nätverk, vilket möjliggör att *det*-konstruktioner kan beskrivas som *val* i förhållande till andra språkliga alternativ. Systemen utgör den paradigmatiske ordningen där kategorier förgrenar sig i uppsättningar av olika alternativ. Inom det interpersonella kan *det*-konstruktioner till exempel beskrivas som alternativ till andra modala resurser, metaforiska såväl som kongruenta. Inom det ideationella kan *det*-konstruktioner typiskt ringas in som relationella, men ibland även ses som glidande mellan såväl processtyper som olika betydelseinnehåll hos deltagare (se t.ex. exempel 6.11b, tabell 7:1, exempel 9.7 samt avsnitt 8.1). Det sistnämnda innebär att *det*-konstruktioner kan fungera som ett val av vaghet snarare än av något distinkt.

Sett till funktionella grammatikmodeller har SFG flera övergripande likheter med kognitiv grammatik (se Langacker 1987, 1991). Båda perspektiven är inriktade på språkbruk och presenterar uppsättningar av funktionella/semantiska kategorier med suddiga gränser sinsemellan. Därutöver sammankopplas form och funktion samt lexikon och grammatik på en och samma nivå, liksom i lexikogrammatiken. En skillnad är att SFG beskriver språket som ett semiotiskt system som formas i social kontext, medan den kognitiva grammatiken behandlar det som ett system av kognitiva processer som återspeglar mänskligt tänkande. De två perspektiven motsäger egentligen inte varandra, då betydelse rimligtvis konstrueras lika mycket i det sociala som i det kognitiva (se Butler 2013), men de orienterar begreppet *betydelse* åt lite olika håll – text respektive kognition.

Den gren av kognitiv grammatik som min studie pekar närmast mot är konstruktionsgrammatik (Fillmore, Cay & O'Connor 1988, Croft 2001 och Goldberg 2006) – en modell som specifikt fokuserar på konventionaliserade mönster av form och betydelse. Min studie tar dock inte det kognitiva perspektivet i anspråk, men studien kan möjligtvis öppna dörrar även för konstruktionsgrammatiska perspektiv på *det*-konstruktioner. Ett sådant perspektiv skulle kunna bidra med den konstruktionsgrammatiska definitionen av *konstruktion*, vilket skulle medföra en del skillnader i hur konstruktioner kategoriseras och beskrivs. Till exempel skulle *det*-konstruktioner kunna beskrivas med olika grad av abstraktion – något som jag tangerar vid till exempel i beskrivningen av vad jag kallar för ”mer specifika konstruktioner”, vilka är inriktade på lexikon och funktion snarare än på ett visst satsmönster (avsnitt 9.2.1.1–9.2.1.3, 9.2.1.5 samt 9.2.2.1). Därutöver skulle ett större fokus kunna riktas mot hur produktiva mönstren är (jämför t.ex. Olofsson 2018). Lexikala metaforer och metonymier som dyker upp hos *det*-konstruktioner

skulle troligtvis kunna förankras väl i en modell som fokuserar på mentala representationer snarare än på realisering i text. De grundvalar som SFG bidrar med (se ovan) skulle dock saknas i ett konstruktionsgrammatiskt perspektiv, och samma interpersonella analys hade inte varit möjlig om funktionerna inte ses om realiserande resurser utifrån de kommunikativa aspekter som SFG fokuserar på.

En modell som däremot i hög grad fokuserar på kommunikation är interaktionell lingvistik (IL) som har bildats utifrån samtalsanalys (CA) (se Lindström 2008). Samtalsinriktade språkstudier fokuserar typiskt på frågor om hur språkliga fenomen uppträder i en samtalskontext, och kan med fördel användas i kombination med andra modeller (se t.ex. Forsskåhl 2009 och Grahn 2012). Likaså skulle min studie kunna kompletteras med den interaktionella lingvistikens perspektiv – dock skulle materialet behöva utökas med talspråkliga textsammanhang och frågeställningarna skulle även inbegripa interaktionella aspekter. En fördel med ett sådant komplement är att en del konstruktioner, vars betydelse har sin tolkning i kontexten med anledning av betydelsefattiga ord (t.ex. *det blir det*, se exempel 4.4), bättre kan tillvaratas och analyseras. Denna typ av konstruktioner tycks ha en viktig tillbakasignaliserande funktion i diskursen (se Søfteland 2014), vilket min studie inte tar upp. Vidare skulle en samtalinriktad studie kunna generera en klarare bild av hur referentiellt *det* används än vad som ges i detta arbete (se avsnitt 2.1 samt 5.1–5.2).

Det finns alltså gott om uppslag för vidare kompletteringar och perspektivmöten när det gäller beskrivningen av mitt studieobjekt. Denna studie bidrar sammantaget med nya grepp på *det*-konstruktioner utifrån ett omfattande korpusmaterial – ett empiriskt bidrag som SFG med sin komplexitet har hjälpt till att få fram. Vidare skulle andra beskrivningsmodeller kunna komplettera och utveckla bilden, i synnerhet på de områden där SFG:s verktyg framstår som lite magrare. Jag avslutar med följande citat från SAG som beskriver väl vad olika perspektiv kan tillföra språkbeskrivningen: ”De olika perspektiven på språket kan inte renodlas och isoleras utan bör alltid komplettera varandra. Språkbeskrivningen går ut på att visa hur gestaltningarna av en företeelse ur ett visst perspektiv hänger samman med gestaltningarna ur de andra perspektiven.” (SAG 1:14)

Summary

This thesis presents a corpus-based examination of the functions of different Swedish *det*-constructions, with the purpose of mapping out semantic representations and interpersonal functions. The thesis also presents an investigation of non-referential *det* compared with referential *det* including the borderline between the two categories. The analysis is carried out from a Systemic Functional Grammar (SFG) perspective to expose the meaning potential of the constructions.

Introduction

In this thesis, a “*det*-construction” refers to a clausal pattern including the non-referential third person pronoun *det*. The thesis focuses on five *det*-constructions shown in (1.1):

- (1.1) a. Det fläktade en skön vind från sjön. (PRES-construction)
There blowed a nice wind from the lake
- b. Det är kul att spela tennis igen. (POST-construction)
It is fun to play tennis again
- c. Det brinner. (OP-construction)
It burns
- d. Det är svårt med matte. (MED-construction)
It is hard with maths
- e. Det har gjorts många framsteg den senaste tiden. (PASS-construction)
There has been made much progress lately

In the thesis, (1.1a) is called a PRES-construction (presentational construction), syntactically formed by a formal (*det*) and a notional noun phrase subject (*en skön vind* ‘a nice wind’). (1.1b) is called a POST-construction that has a postponed constituent functioning as subject or object in the form of either a non-finite clause, as in the example *att spela tennis igen*, or as a finite typically embedded clause. (1.1c) is called OP-construction, with OP representing “opersonligt predikat” (‘impersonal predicate’), as in the typical weather construction *det regnar* ‘it is raining’. (1.1d) is called a MED-construction, where *det* appears in a clause with a predicative complement and a preposition phrase with the preposition *med* (‘with’). (1.1e) shows a PASS-construction that is a passive formed variant of another *det*-construction – that means a passive POST, PRES, MED or OP-construction.

The aim of the study is to map out how *det*-constructions (see 1.1) are used in modern Swedish by concentrating on the following questions: how frequent non-referential *det* is in comparison to referential *det*, how *det*-constructions are distributed in different text types and how they are construing meaning. The meaning potential at focus concerns semantic representation and interpersonal assessment. The study contributes with a new understanding of the functions that lie beyond textual information structure that has been the main focus in previous descriptions of the pragmatics.

Background

This background gives a brief presentation of the pronoun *det* from the referential and non-referential perspective; this is followed by an overview of previous research on the functions of different *det*-constructions.

A referential pronoun can be either *endophoric* or *exophoric* (Halliday & Hasan 1976). While the endophoric pronoun refers to a referent pointed out somewhere within the text, the exophoric pronoun refers to something that can only be identified in the context of situation and not within the text. The endophoric pronoun contributes to the cohesion by linking to another textual element, while the exophoric pronoun links the text directly to its situation. As discussed in Falk (1993), exophoric *det* sometimes has a wide and more general reference, which is more difficult to distinguish from the non-referential category of *det*. In such cases, *det* can usually be replaced by *allt* (‘everything’): *Hur står det till? Det/allt står illa till* (‘How is it? It/everything is bad’) (Falk 1993:80). Because of the potentiality of referential variation, *det* is also described as highly functional in the discourse with the possibility of referring to complex and less defined meanings (see Hammarberg 2008, Forsskåhl 2009, Fraurud 2000).

Non-referential *det* does not contribute to the textual cohesion in the referential sense, nor to the linking of the text to its situation. Instead, non-referential *det* is typically described as a formal placeholder, filling the subject position. Non-referential *det* in the placeholder function has been recognized in Swedish since the early modern Swedish period when the need of a subject emerged syntactically (see Falk 1993).

There are several studies focusing on the functions of *det*-constructions. Sundman (1980) describes how the PRES-construction (as in 1.1a: *det fläk-tade en skön vind från sjön*), which Sundman calls *existential* construction, not only expresses existence but also events and actions. According to Dahl (1988), the notional subject in PRES-constructions is often an expression with abstract meaning rather than concrete. In SFG, the POST-construction (as in 1.1b: *det är kul att spela tennis igen*) is described as a resource for expressing different kinds of assessment (see Lemke 1998, Holmberg & Karlsson 2006, Halliday & Matthiessen 2014). In the Swedish SFG model, this resource is briefly introduced (see Holmberg & Karlsson 2006:66–70). According to *Svenska Akademiens grammatik* (Teleman et al. 1999 4:58 ff.), henceforth *SAG*, the OP-construction usually expresses states and events, as in the typical weather construction *det regnar* ('it is raining'). In *SAG* (1999), OP-constructions are divided into non-agentive actions and actions that are more agentive – the latter not expressing the agent role (*det knackar på dörren* 'it is knocking at the door').

The MED-construction (as in 1.1d: *det är svårt med matte*) is partly described in Källström (1993), focusing on relations of congruence. Källström points out that the case of non-congruence between a nominal phrase (as *matte* in 1.1d) and a predicative adjective (*svårt*) can be related to either a circumstantial kind of reference or a generic kind of reference. The MED-construction is discussed as a choice of information structure as an alternative to a construction with the nominal phrase in the front position (*matte är svårt* 'maths is hard').

The PASS-construction (as in 1.1e: *det har gjorts många framsteg den senaste tiden*) can be formed either as an *s*-passive, using the suffix *s* on the verb, or as a *bli*-passive, using the verb *bli* ('become') and a participle. In Swedish, the *s*-passive is the most frequent alternative (Engdahl & Laanemets 2015). Engdahl (2006) shows that the impersonal *s*-passive, such as *det sjöngs i ladorna* ('there was singing in the barns') strongly demotes the agent – a role that may not be expressed in the construction.

Det-constructions have also been studied from textual perspectives focused on information structure with comparisons of Swedish/English (see Herri-man 2012, 2013) and Norwegian/English (see Hasselgård 2004, 2005). These studies point out that the Scandinavian languages seem to prefer not to place

new information in the front position of the clause. A *det*-construction, with the non-referential pronoun or a locative in the front, is described as an option to postpone the new information.

Theoretical approach

The analysis of the five *det*-constructions is performed within SFG (Holmberg & Karlsson 2006, Halliday & Matthiessen 2014, Andersen & Holsting 2015). In this theory, grammar is regarded as realizations of meaning. Three metafunctions are regarded as central in language: *ideational*, *interpersonal* and *textual* metafunction. The analysis of this thesis is focused on the ideational and the interpersonal metafunction in order to map out how the world is represented and how assessment is expressed in the constructions.

The ideational metafunction concerns *processes* which signify a representation of the world expressed by a clause. A process is a configuration of a verb, participant roles and sometimes circumstances. The study explores which type of processes are present in *det*-constructions: *material*, *mental*, *verbal* or *relational* (see Halliday & Matthiessen 2014). To some extent, also the concept *agentivity* (see Holmberg & Karlsson 2006) is of relevance for the description of processes from the aspect of agentive/non-agentive. In an agentive process, labelled *doing*, the outcome is caused by an agent, while in a non-agentive process, labelled *happening*, the process is not caused by an agent but self-engineered (cf. *ergativity* in Halliday & Matthiessen 2014:336 ff.).

Regarding the interpersonal metafunction, the most important concepts for the analysis of *det*-constructions are *modality* and *modal assessment*. Modality refers to degrees between 'yes' and 'no' or 'do' and 'don't'. In SFG, modality is categorized in different semantic scales expressed by modal verbs or adjuncts: *probability*, *usuality*, *obligation* and *inclination* (Halliday & Matthiessen 2014:176 ff.). Beyond these scales of modality, there are several other semantic domains in which attitudes can be expressed. In this thesis, these are included under the label *modal assessment*, and the realization is typically an adjunct.¹³²

In SFG, the POST-construction (1.1b) has been described as an interpersonal grammatical metaphor for modality and modal assessment. As an alternative to an adjunct/verb construction, the POST-construction expresses the

---

132 Halliday & Matthiessen (2014) also present *modal assessment* as a broader category including both modality and other types of assessment.

modal meaning through a clause. Consider (1.2), which shows different options in the grammar of modality, with the POST-construction seen in (1.2d).

- (1.2) a. Hon *lär* komma.
She *may* come
b. Hon kommer *nog*.
She comes *probably*
c. *Jag tror* att hon kommer.
I think that she comes
d. *Det är troligt* att hon kommer.
It is probable that she comes

In (1.2a), modality is expressed by a finite modal verb, and in (1.2b) by a modal adjunct. These forms are considered congruent realizations of modality. Examples (1.2c) and (1.2d) are instead considered metaphorical expressions, as the modality is expressed explicitly as a clause. In (2.1c), the modality is expressed by a matrix clause revealing the speaker's subjective evaluation of the embedded clause by expressing the speaker by the subject. Furthermore, in (2.1d), the modality of the matrix clause is expressed from an objective perspective with the non-referential *det* as subject. Hence, the POST-construction (2.1d) is described as an explicit, objective metaphor, while (2.1c) is described as an explicit subjective metaphor (see Halliday & Matthiessen 2014:183 ff.). In this study, I apply the metaphorical perspective not only on the POST-construction but also on the other *det*-constructions.

A corpus-based study

For this thesis, six empirical studies have been conducted. Each study is based on corpus data consisting of sentences with the pronoun *det* in text from news reports, personal blogs and academic work. A corpus-based study makes it possible to effectively explore and describe grammatical constructions; in addition, the functional theory can be elaborated. The data has been excerpted from the corpus resource of Språkbanken: *Akademiska texter*, *Samhällsvetenskap*; *Webbnyheter 2013* and *Bloggmix 2014* and *2015*.

The first study concerns referentiality, where 9 000 sentences with *det* have been examined. For this study, I used tests to investigate whether *det* was referential or non-referential. If *det* could be pronounced with focal stress or replaced with a demonstrative or some other referential expression, it was considered referential, while *det* without these possibilities was considered

non-referential. The five other studies focus on the five *det*-constructions categorized in the non-referential group. These studies are based on a total of 2 514 sentences distributed over the constructions. The analysis of each construction is generally based on a categorization of verbs, processes and modal categories.

Results

The six following sections summarize the results of the empirical chapters in the thesis.

Referential and non-referential *det*

The chapter on referentiality presents the results of the categorization of *det* as referential and non-referential, based on the referentiality tests, and the categorization of construction types in the non-referential category. The results on referentiality show that referential and non-referential *det* are about equally distributed in all investigated text types, with a slightly higher frequency of the non-referential category in total. The results also show that referential *det* sometimes has a broad and less defined reference, especially in the exophoric type. Furthermore, several ambiguous cases are recognized where *det* can be interpreted both as referential and non-referential. Ambiguity occurs in some structures corresponding to a typical *det*-construction but there is a potential antecedent (i.e. another expression having the same referent) elsewhere in the text.

The non-referential category is classified by type of *det*-construction, five of which are analyzed in the following chapters and summarized below. Most of the non-referential *det* examples are found in one of the clausal structures shown in (1.1). However, two special cases are identified in the non-referential category. The first case is a lexicalized construction demanding an unstressed *det* with no possibility of replacement, as in *när det gäller ...* (when it concerns 'when it comes to') and *ha det bra* (have it good 'be good'). The second case is where a postverbal conditional or temporal subordinate clause is interpreted as subject: *det är alltid tragiskt när sådant här händer* ('it is always tragic when things like this happen'). In this case, *det* is interpreted as non-referential in the front position and the predicate has some kind of evaluating meaning.

When it comes to frequencies in the text types, the distribution of the constructions differs the most in the academic and the blog text types. While the academic text type has high frequencies of POST- and PRES-constructions, the

blog text type is dominated by OP-constructions; further, in the blogs MED-constructions are most frequent among the text types. In the academic text type, PASS-constructions are also more frequent than in the blog text type. The news text type has the largest variation of *det*-constructions.

The POST-construction

The POST-construction is presented as the most frequent *det*-construction in the sample data. Most of the processes are relational, i.e. forming a relation of 'be'; some are mental, expressing inner perception, as shown in (1.3).

- (1.3) a. Det är lätt att hålla med.
It is easy to agree
b. Det framkom också att svårigheterna var besvärliga [...].
It showed also that the problems were difficult

The relational processes are typically attributive, as in (1.3a). The process includes a carrier (*att hålla med*) and an attribute (*lätt*) ascribed to the carrier. In the POST-construction, the attribute is typically evaluative and thus connected to the interpersonal function of assessment. The mental processes in the POST-construction are formed by an impersonal projection, as seen in (1.3b). The process is taking direction from a projected clause (*att ...* 'that ...'), functioning ideationally as phenomenon, and the senser role is implicit as the matrix verb is construed with *det*. Without the realization of a senser, the mental meaning appears less evident which brings this process close to the relational type.¹³³

Interpersonally, the matrix clause typically claims an assessment from an objective perspective, while a postponed non-finite or finite embedded clause is the object of the assessment. In many cases, the POST-construction serves as a modal metaphor, as in (1.2d) above. However, there are several cases of modal assessment in the sample lacking the adjunct/verb alternative. These are thus considered non-metaphorical constructions. One result of the investigation of POST-constructions is that the postponed constituent must express a proposition, typically by a finite clause, which can be modified by an adjunct in a congruent alternative. When the postponed constituent is a non-finite

---

133 Besides the impersonally projecting mental verb, there are a few verbs in the POST-construction relating to a senser, such as *slå* (strike): *Det slår mig att ...* ('it strikes me that ...'). The senser (*mig* 'me') makes this process more clearly mental.

clause, the lack of propositional content makes alternative adjunct constructions impossible. Thus, the POST-construction can generally be described as a broader modal resource than the adjunct/metaphor alternative, since the data carries a large semantic variation of assessment that extends beyond the metaphorical function.

The MED-construction

The MED-construction has many similarities with the POST-construction and, in the thesis, is presented next in the line of constructions. All the processes in the MED-constructions found in the sample are relational of the attributive subtype, and all constructions express assessment with a similar structure: *det är svårt med matte* ('it is hard with maths') (compare the POST-construction: *det är svårt att räkna matte* 'it is hard to do maths'). The difference between the two constructions lies in the postverbal form. While in the POST-construction, the postverbal form is a non-finite clause or finite embedded clause, the MED-construction has a preposition phrase with the preposition *med* ('with'). In the thesis, the *med*-phrase is analyzed as first participant in the process, as well as a subject in relation to the finite verb in the clause, although it has the typical form of a circumstance and adjunct.

In the MED-construction, the *med*-phrase usually seems to denote an action or alternatively a thing with generic reference. I suggest that the *med*-phrase can be interpreted as an action when the object of the preposition is either a metonymy, a nominalization or a non-finite clause. In general, the action in the *med*-phrase is less specified than the action of the postponed clause in the POST-construction.

The MED-construction expressing modality is considered a modal metaphor when the *med*-phrase can be interpreted as an action. In case of modal assessment, the MED-construction is not considered metaphorical, due to the *med*-phrase not expressing any proposition that can be modified by an adjunct.

The PRES-construction

In the thesis, the processes of the PRES-construction are analyzed as existential, which is a type of relational process with only one participant, the existent. Existential processes in the PRES-construction, however, have verbs that not only express existential, but also material and in some cases mental meaning. The existential meaning is therefore considered as being formed in many different ways. Based on the data, three main characteristics of existence

are identified in the PRES-construction, *pure*, *dynamic* and *localized*. The characteristics are exemplified in (1.4).

- (1.4) a. Det finns stora behov.
There are great needs
b. Det inträffade en del olyckor.
There happened some accidents
c. Det står en buss i vår trädgård.
There stands a bus in our garden

Example (1.4a) is a case of pure existence, the most frequent kind among the PRES-constructions. (1.4b) shows the dynamic existence – in this case expressed as something that both starts and ceases to exist. The localized existence is seen in (1.4c). Unlike in (1.4a, b), this process requires a circumstance of place. Localized existence is thus a configuration of a verb (typically expressing a position), an existent participant and a circumstance. Each of the characters has several subtypes presented in the thesis, and there is a certain overlap between the localized and the dynamic existence. In the PRES-construction, the existent role is usually something abstract, like *needs* in (1.4a).

As with the POST- and the MED-construction, the PRES-construction has the potentiality of serving as an interpersonal grammatical metaphor expressing an objective perspective. In the modal structure of the PRES-construction, the nominal phrase functioning as notional subject usually carries the modal meaning as well as the proposition or action which is being modified, as seen in (1.5a). A modified action can also be formed as a nominalization, as in (1.5b).

- (1.5) a. Det finns en chans att hon kommer.
There is a chance that she comes
b. Det krävs en integrering av dessa två fenomen.
There is required an integration of these two phenomena.

In (1.5a) the notional subject comprises both modality (*en chans*) and the modified proposition (*att hon kommer*). In (1.5b), modality is realized by the verb (*krävs*) that modifies the action of a nominalization which is an ideational metaphor. With the tight metaphorical package – especially when ideational and interpersonal metaphors are interacting – these modal structures carry a higher complexity when it comes to unpacking them into congruent alternatives, which makes it more difficult to recognize them as modal metaphors. At the same time, this complexity is a rhetorical resource that sometimes makes it hard to determine whether it is a case of assessment or just a proposition claiming that something exists.

OP-constructions

In comparison to other *det*-constructions, OP-constructions turn out to be less uniform across the functions. While in other *det*-constructions only one or fewer process types dominate, all process types appear in OP-constructions: material, mental, verbal and relational. There is typically no agent causing the outcome of the process, as it expresses weather or other states and events. The most frequent process type is still the relational, among which the subtypes are sometimes fuzzy. Consider (1.6), where the predicative complement is a nominal phrase.

- (1.6) a. Det är kladdkakans dag idag.
It is the kladdkaka's day today
b. Sen blev det pommis och kött.
Then became it french fries and meat

In the thesis, I suggest that (1.6) forms predications about something implicit, which according to SAG (3:359) can typically be understood as time or a situation. The transitive structure of the process, however, is less clear when only the second participant of the relation is expressed. My categorization of relational subtypes is based on specific groups of implicated first participants, for example, weather, time (as in 1.6a), results and intended acts (as in 1.6b expressing a happening according to the speaker's plan and intention). Most importantly, though, these constructions seem to establish a continuum between relations of two participants (attributive/identifying), with only the second participant expressed, and one participant (existential).

Several OP-constructions function interpersonally as modal metaphors. In the thesis, I present a number of constructions, usually relational, with a specific lexical pattern that expresses categories of modality or modal assessment objectively. The modal grammar in these constructions has sometimes an additional presentational function, as in the following example: *det är så att ...* 'so it is that ...'. This construction demonstrates a close interaction between interpersonal and textual functions.

PASS-constructions

In the chapter on PASS-constructions, passive *det*-constructions are compared with the respective active ones in order to map out the characteristics for each PASS-construction as well as for the PASS-constructions in general. In this section, I summarize the general features.

The most striking general difference between active and passive *det*-constructions is related to the ideational choice of agentivity. While the active *det*-constructions are exclusively non-agentive, expressing happenings or states (usually relational in transitivity), all passive ones are agentive, expressing doings. This difference is related to different kinds of verbs in active and passive *det*-constructions, and there seem to be very few verbs that can occur in both categories. However, the difference in agency becomes especially clear when a verb occurs in both categories, as *säga* ('say') in (1.7).

- (1.7) a. Det sägs att ...
           It is said that ...
       b. PANG sa det.
           POW said it

Example (1.7a) shows a passive POST-construction where the verb implicates a human agent saying something, which can be called "a verbal doing". The active POST-construction in (1.7b), on the contrary, implicates no agent. Instead, this is a verbal happening. In PASS-constructions, however, the agent role is usually not expressed, and the agentivity is generally lower compared with the same verb in active and passive constructions without non-referential *det*, where the agent must or may be expressed (for example: [agent] *säger att* 'says that'... or *detta sades av* 'this was said by' [agent]).

The difference in agentivity is also related to differences in process types. While most of the active *det*-constructions are relational, PASS-constructions vary between expressing material, verbal and mental meaning. As mentioned above, verbs occurring in both active and passive *det*-constructions are rare in the data.

In PASS-constructions, interpersonal assessment is expressed by reporting verbs, for example, *förväntas* ('be expected'), *betraktas* ('be considered'), *betonas* ('be emphasized') and *avslöjas* ('be revealed'). Not having to take responsibility for the assessment can be used as a rhetorical strategy.

Discussion

In the last chapter, I summarize and comment on the results and the approach and discuss the contributions of SFG to the study. The results concerning referentiality indicate that the non-referential pronoun *det* is as much used as referential *det* in modern, written Swedish, which is supported by the frequencies in all investigated text types. Considering the fact that *det* is one of the most frequently used words in Swedish (Allwood 1999), this suggests

that *det*-constructions are common in Swedish.¹³⁴ The comparison of different *det*-constructions has been fruitful as it has generated an overall picture of each construction specifically and as a whole. For each construction, I have demonstrated different representations of the world – mostly relational kinds – as well as different interpersonal assessments from an objective perspective. One main finding, however, is that the most significant difference between *det*-constructions is not related to the construction types but rather to the use of active and passive form.

The systemic-functional theory has contributed concepts such as *metafunction* and *system*, which enables a description of the constructions as meaningful choices in relation to other options. Although the analysis work has involved several challenges related to the lack of earlier descriptions of *det*-clauses in SFG-terms, the metafunctional perspective has shed light on ideational and interpersonal aspects that are relevant to understand the functions of the constructions. By using SFG, this study may increase the description of the Swedish language in terms of the theory, which facilitates further SFG studies. The study may also open doors for future research on other constructions within SFG, since the theory has proved to be as fruitful for the description of grammatical constructions as for the description of texts; it may also open up for dialogue with other functional models.

---

134 Notice that spoken Swedish is not included in the results.

Referenser

- Allwood, Jens (red.) 1999. *Talspråksfrekvenser: frekvenser för ord och kollokationer i svenskt tal- och skriftspråk*. Ny och utvidgad uppl. (Gothenburg papers in theoretical linguistics 21.) Göteborg: Göteborgs universitet.
- Andersen, Thomas Hestbæk & Alexandra Emilie Møller Holsting 2015. *Teksten i grammatikken*. (University of Southern Denmark Studies in Linguistics 26.) Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Andréasson, Maia 2007. *Satsadverbial, ledföljd och informationsdynamik i svenskan*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 7.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Andréasson, Maia 2011. Inte bara objektsskifte. Om placering av pronomiella komplement i svenska och danska. I: Edlund, Ann-Catrine & Ingmarie Mellenius (red.), *Svenskans beskrivning* 31. Umeå: Umeå universitet, s. 51–61.
- Bolander, Maria 2001. *Funktionell svensk grammatik*. Stockholm: Liber.
- Bolinger, Dwight 1973. Ambient *it* is meaningful too. *Journal of Linguistics* 9(2), s. 261–270.
- Borthen, Kaja 2004. The Norwegian type-anaphor *det*. I: Branco, António, Tony McEnery & Ruslan Mitokov (red.), *Proceedings of the 5th Discourse Anaphora and Anaphor Resolution Colloquium* (DAARC 2004). Sao Miguel.
- Brown, Gillian & George Yule 1983. *Discourse Analysis*. (Cambridge Textbook in Linguistics) Cambridge: Cambridge University Press.
- Butler, Christopher S. 2004. Corpus studies and functional linguistics theories. *Functions of Language* 11(2), s.147–186.
- Butler, Christopher S. 2013. Systemic Functional Linguistics, Cognitive Linguistics and psycholinguistics. Opportunities for dialogue. *Functions of Language* 20(2), s.185–218.
- Chomsky, Noam 1981. *Lectures on Government and Binding*. (Studies in Generative Grammar 9.) Dordrecht: Foris.
- Chomsky, Noam 1995. *The Minimalist Program*. (Current Studies in Linguistics 28.) Cambridge, MA: MIT Press.
- Croft, William 2001. *Radical Construction Grammar. Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.

- Dahl, Östen 1988. Referent-introducing indefinite noun phrases. I: Rosén, Victoria (red.), *Papers from the tenth Scandinavian Conference of Linguistics* 1. Bergen: Department of Linguistics and Phonetics, University of Bergen, s. 147–159.
- Ekerot, Lars-Johan 1979. Syntax och informationsstruktur. I: Hyltenstam, Kenneth (red.), *Svenska i invandraperspektiv*. Lund: Liber, s. 79–108.
- Ekerot, Lars-Johan 1988. *Så-konstruktionen i svenskan. Konstruktionstypen "Om vädret tillåter, så genomföres övningen" i funktionellt grammatiskt perspektiv*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 42.) Lund: Lund University Press.
- Engdahl, Elisabet 2001. Valet av passivform i modern svenska. *Svenskans beskrivning* 24. Linköping Electronic Conference Proceedings, s. 81–90. <http://www.ep.liu.se/ecp_article/index.en.aspx?issue=006;article=007>
- Engdahl, Elisabet 2006. Semantic and syntactic patterns in Swedish passives. I: Lyngfelt, Benjamin & Torgrim Solstad (red.), *Demoting the Agent. Passive, middle and other voice phenomena*. (Linguistik Aktuell/Linguistics Today 96.) Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. 21–45.
- Engdahl, Elisabet 2007. Flerfunktionellt *det*. I: Milles, Karin & Anna Vogel (red.), *Språkets roll och räckvidd. Festskrift till Staffan Hellberg den 18 februari 2007*. (Stockholm Studies in Scandinavian Philology, New Series 42.) Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis, s. 97–106.
- Engdahl, Elisabet 2010. Vad händer med subjektstvånget? Om *det*-inledda sats-er utan subjekt. *Språk & stil. Tidskrift för svensk språkforskning* 20, s. 81–104.
- Engdahl, Elisabet 2012. Optional expletive subjects in Swedish. *Nordic Journal of Linguistics* 35(2), s. 99–144.
- Engdahl, Elisabet & Anu Laanemets 2015. Opersonlig passiv i danska, norska och svenska. En korpusstudie. *Norsk Lingvistisk Tidskrift* 33(2), s. 129–156.
- Eriksen, Pål K., Seppo Kittilä & Leena Kolehmainen 2015. The world is raining: meteorological predicates and their subjects in a typological perspective. I: Marja-Liisa Helasvuo & Tuomas Huumo (red.), *Subjects in constructions – canonical and non-canonical*. Amsterdam: Benjamins, s. 205–228.
- Eriksson, Mats 1997. *Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala Universitet.
- Falk, Cecilia 1993. *Non-referential subjects in the history of Swedish*. Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Fillmore, Charles, Paul Kay & Mary Catherine O'Connor 1988. Regularity and idiomaticity in grammatical constructions. The case of *let alone*. *Language* 64(3), s. 501–538.
- Forsskåhl, Mona 2009. *Konstruktioner i interaktion: de e som resurs i samtal*. (Studier i nordisk filologi 83.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

- Fraurud, Kari 2000. Demonstrativer i svensk sakprosa. *Denna – den här – den där. Om demonstrativer i tvärspråklig belysning. En minnesskrift till Elsie Wik-Andersson.* (ASLA-Information 26(2).) Uppsala: ASLA, s. 5–28.
- Fredriksson, Anna-Lena 2016. *A corpus-based contrastive study of the passive and related constructions in English and Swedish.* Göteborg: Institutionen för språk och litteraturer, Göteborgs universitet.
- af Geijerstam, Åsa 2006. *Att skriva i naturorienterande ämnen i skolan.* (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Linguistica Upsaliensia 3.) Uppsala: Institutionen för lingvistik och filologi, Uppsala universitet.
- Goldberg, Adele 2006. *Constructions at work. The nature of generalization in language.* Oxford: Oxford University Press.
- Grahn, Inga-Lill 2012. *Tala om att tänka. Om processer och projekt vid användning av orden tänka och tanke i tre samtal.* (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 18.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Halliday, Michael A. K. 1985. *An introduction to functional grammar.* London: Edward Arnold.
- Halliday, Michael A. K. 1994. *An introduction to functional grammar.* 2 uppl. London: Edward Arnold.
- Halliday, Michael A. K. 2002 [1984]. On the ineffability of grammatical categories. I: Webster, Jonathan J. (red.), *On Grammar.* (The collected works of M. A. K. Halliday 1.) London: Continuum, s. 289–290.
- Halliday, Michael A. K. 2009. Trinocular Vision. I: Webster, Jonathan J. (red.), *The Essential Halliday.* London//New York: Continuum, s. 422–426.
- Halliday, Michael A. K. & Ruqaiya Hasan 1976. *Cohesion in English.* London: Longman.
- Halliday, Michael A. K. & Christian M. I. M. Matthiessen 1999. *Construing experience through meaning. A language-based approach to cognition.* London: Cassell.
- Halliday, Michael A. K. & Christian M. I. M. Matthiessen 2004. *An introduction to functional grammar.* 3 uppl. London: Arnold.
- Halliday, Michael A. K. & Christian M. I. M. Matthiessen 2014. *Halliday's Introduction to Functional Grammar.* 4 uppl. London/New York: Routledge.
- Hammarberg, Björn 2008. Konstruktioner som produkt och process. En studie av hur L1- och L2-talare utnyttjar ”det är”. *Nordand, Nordisk tidskrift för andrespråksforskning* 3(1), s. 79–107.
- Hasselgård, Hilde 2004. Thematic choice in English and Norwegian. *Functions of Language* 11(2), s. 187–212.
- Hasselgård, Hilde 2005. Theme in Norwegian. I: Berge, Kjell Lars & Eva Maagerø (red.), *Semiotics from the North. Nordic Approaches to Systemic Functional Linguistics.* Oslo: Novus Press, s. 35–48.

- Hicks, Glyn 2009. *Tough*-constructions and their derivations. *Linguistic Inquiry* 40(4), s. 535–566.
- Herriman, Jennifer 2012. Existential constructions in English and Swedish. *Languages in Contrast* 12(2), s. 165–186.
- Herriman, Jennifer 2013. The extraposition of clausal subjects in English and Swedish. I: Aijmer, Karin & Bengt Altenberg (red.), *Advances in Corpus-based Contrastive Linguistics: Studies in Honour of Stig Johansson* (Studies in Corpus Linguistics 54.), s. 233–259.
- Holmberg, Per 2002. *Emotiv betydelse och evaluering i text*. (Nordistica Gothoburgensia 24.) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Holmberg, Per 2011. Interpersonell grammatik för textanalys. I: Holmberg, Per, Anna-Malin Karlsson & Andreas Nord (red.), *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts Akademiska, s. 97–113.
- Holmberg, Per & Anna-Malin Karlsson 2006. *Grammatik med betydelse. En introduktion till funktionell grammatik*. (Ord & Stil. Språkvårdssamfundets skrifter 37.) Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Holmberg, Per, Anna-Malin Karlsson & Andreas Nord (red.) 2011. *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts Akademiska.
- Holmberg, Per, Inga-lill Grahn & Ulrika Magnusson 2014. Systemisk-funktionell lingvistik. Att analysera språkets betydelsepotential. *Folkmålsstudier* 52, s. 9–30.
- Holting, Alexandra 2018. "How would I have interpreted the grammar of this language if English had never existed?" Om användelsen af den systemisk-funktionelle grammatikmodel på andre sprog end engelsk. I: Hipkiss, Anna-Maria, Per Holmberg, Lotta Olvegård, Kajsa Thyberg & Magnus Pettersson Ängsal (red.), *Grammatik, kritik, didaktik: Nordiska studier i systemisk-funktionell lingvistik och socialsemiotik*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetsenskap 34.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet, s. 7–38.
- Håkansson, David 2008. *Syntaktisk variation och förändring. En studie av subjektlösa satser i fornsvenska*. (Lundastudier i nordisk språkvetsenskap A 64.) Lund: Språk och litteraturcentrum, Lunds universitet.
- Håkansson, David 2014. När blev *det* subjekt? Föredrag på *Nordiskt nätverk för syntaxhistoria, Stockholm den 6–7 november, 2014*.
- Håkansson, David 2017. Transitive expletive constructions in Swedish. *Nordic Journal of Linguistics* 40(3), s. 255–285.
- Korp. <<http://spraakbanken.gu.se/korp/>>.
- Källström, Roger 1993. *Kongruens i svenskan*. (Nordistica Gothoburgensia 16.) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Laanemets, Anu 2012. *Passiv i moderne dansk, norsk og svensk. Et korpusbaseret studie af tale- og skriftsprog*. Tartu: University of Tartu Press.

- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. I: *Theoretical prerequisites*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 1991. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. II: *Descriptive application*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Lassus, Jannika 2010. *Betydelser i barnfamiljebroschyrer. Systemisk-funktionell analys av den tänkta läsaren och institutionen*. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Lemke, Jay L. 1998. Resources for Attitudinal Meaning. Evaluative Orientations in Text Semantics. *Functions of Language* 5(1), s. 33–56.
- Lindström, Jan 2008. *Tur och ordning. Introduktion till svensk samtalsgrammatik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Ljunggren, Ragnar 1926. *Om den opersonliga konstruktionen*. Uppsala: Berlings.
- Lyngfelt, Benjamin 2002. *Kontroll i svenskan: Den optimala tolkningen av infinitivers tankesubjekt*. (Nordistica Gothoburgensia 25.) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Lyons, John 1977a. *Semantics*. Vol. I. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, John 1977b. *Semantics*. Vol. II. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lødrup, Helge 2012. Some Norwegian "Type Anaphora" are Surface Anaphora. *Journal of Germanic Linguistics* 24(1), s. 23–52.
- Magnusson, Ulrika 2011. *Skolspråk i utveckling. En- och flerspråkiga elevers bruk av grammatiska metaforer i senare skolår*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 17.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Malmgren, Sven-Göran 1990 [1984]. *Adjektiviska funktioner i svenskan*. (Nordistica Gothoburgensia 13.) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Mörnsjö, Maria 2002. *V1 Declaratives in Spoken Swedish. Syntax, Information Structure and Prosodic Pattern*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 59.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Nestlog, Eva Bergh 2012. *Vad är meningen? Elevtexter och undervisningspraktiker*. (Linnaeus University Dissertations, Nr 101/2012). Växjö: Linnaeus University Press.
- Nordenfors, Mikael 2011. *Skriftspråsutveckling under högstadiet*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 16.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Nordrum, Lene 2007. *English lexical nominalizations in a Norwegian-Swedish contrastive perspective*. Göteborg: Engelska institutionen, Göteborgs universitet.
- Nygård Larsson, Pia 2011. *Biologiämnets texter. Text, språk och lärande i en språkligt heterogen gymnasieklass*. (Malmö Studies in Educational Sciences 62.) Malmö: Lärarytbildningen, Malmö högskola.

- Olofsson, Joel 2018. *Förflyttning på svenska. Om produktivitet utifrån ett konstruktionsperspektiv*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 32.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Platzack, Christer 1985. Syntaktiska förändringar i svenskan under 1600-talet. I: Allén, Sture, Lars-Gunnar Andersson, Jonas Löfström, Kerstin Nordenstam & Bo Ralph (red.), *Svenskans beskrivning* 15. Göteborg: Institutionen för nordiska språk, Göteborgs universitet, s. 205–221.
- Prytz, Johanna 2016. *Optional RHEMES and Omitted UNDERGOERS: An Event Structure Approach to Implicit Objects in Swedish*. (Stockholm Studies in Scandinavian Philology, New series 62.) Stockholm: Institutionen för svenska och flerspråkighet, Stockholms universitet.
- SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Santesson, Lillemor 1986. *Trycket hos Salvius. En undersökning om språkvården på ett 1700-talstryckeri med särskild hänsyn till ortografi och morfologi*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 37.) Lund: Lund University Press.
- Sundman, Marketta 1980. *Existentialkonstruktionen i svenskan*. (Meddelanden från Stiftelsens för Åbo akademi forskningsinstitut 57.) Åbo: Stiftelsens för Åbo akademi forskningsinstitut.
- Søfteland, Åshild 2014. *Utöbryttingskonstruktionen i norsk spontantale*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Tolvanen, Eveliina 2016a. *Myndighetskommunikation på två språk. Pensions-texter på svenska och finska i Finland och Sverige i ett systemisk-funktionellt perspektiv*. (Turun yliopiston julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis. Sarja B Humaniora 425.) Turku: Turun yliopisto.
- Tolvanen, Eveliina 2016b. ”Någon särskild ansökan behöver inte göras.” Opersonliga konstruktioner i myndighetstexter på svenska och finska i Finland och Sverige. *Folkmålsstudier* 54, s. 115–141.
- Thyberg, Kajsa 2015. *Det-konstruktioners betydelse. Hur svenska konstruktioner med formellt och egentligt subjekt realiserar processer*. (Forskningsrapporter från institutionen för svenska språket, GU-ISS-2015-01.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Thyberg, Kajsa 2019. *Det* i svenskan – referentiellt eller icke-referentiellt? Att klassificera mindre tydliga fall av referentialitet. I: Bianchi, Marco, David Håkansson, Björn Melander, Linda Pfister, Maria Westman, & Carin Östman (red.), *Svenskans beskrivning* 36. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, s. 321–331.
- Vallduví, Enric & Elisabet Engdahl 1996. The linguistic realization of information packaging. *Linguistics* 34(3), s. 459–519.